

**MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII
MOLDOVA
ACADEMIA DE STUDII ECONOMICE DIN MOLDOVA**

Cu titlu de manuscris
C.Z.U.: 338.486:911.3:33(478)(043)

MOROZ IVAN

**ASPECTE ECONOMICO-GEOGRAFICE ALE
DEZVOLTĂRII TURISMULUI ÎN BAZINUL CURSULUI
INFERIOR AL FLUVIULUI NISTRU**

154.01 – GEOGRAFIE ECONOMICĂ ȘI SOCIALĂ

Teză de doctor în științe geonomice

Conducător științific:

BACAL Petru, doctor în geografie,
conferențiar universitar

Autor:

CHIȘINĂU, 2024

©Moroz, Ivan, 2024

Cuprins

Adnotare (în română, rusă, engleză)	4
Lista abrevierilor	7
Lista figurilor.....	8
Lista tabelor.....	11
Introducere.....	12
1. Aspecte teoretice și metodologice ale studierii turismului în Bazinul Cursului Inferior al Fluviului Nistru.....	19
1.1. Obiectul și aria de cercetare.....	19
1.2. Analiza bibliografică și istoricul studiilor geografice a turismului în regiunea de studiu.....	23
1.3. Baza metodologică și informațională de cercetare	30
1.4. Concluzii la capitolul 1.....	36
2. Caracterizarea geografică a regiunii de studiu.....	38
2.1. Poziția geografică și componența teritoriului.....	38
2.2. Condițiile și resursele naturale.....	40
2.3. Populația și așezările umane.....	52
2.4. Activitățile economice.....	61
2.5. Concluzii la capitolul 2.....	70
3. Resursele turistice.....	72
3.1. Resursele turistice naturale.....	72
3.2. Resursele turistice antropice.....	82
3.3. Problemele valorificării resurselor turistice în regiunea de studiu.....	94
3.4. Concluzii la capitolul 3.....	102
4. Infrastructura și serviciile turistice.....	104
4.1. Infrastructura de transport.....	104
4.2. Infrastructura de cazare, alimentație publică și agrement.....	110
4.3. Prestarea serviciilor turistice.....	122
4.4. Concluzii la capitolul 4.....	127
5. Traseele și fluxurile turistice.....	129
5.1. Delimitarea și descrierea traseelor turistice.....	129
5.1.1. Traseele turistice existente.....	129
5.1.2. Traseele turistice propuse.....	133
5.2. Caracterizarea complexă a fluxurilor turistice.....	141
5.3. Rolul și perspectivele turismului în dezvoltarea durabilă a regiunii și în reintegrarea țării.....	154
5.4. Concluzii la capitolul 5.....	163
Concluzii generale și recomandări.....	165
Bibliografie.....	170
Anexe.....	188
Declarația privind asumarea răspunderii.....	239
CV autorului.....	240

Adnotare

Moroz Ivan, „Aspecte economico-geografice ale dezvoltării turismului în Bazinul Cursului Inferior al fluviului Nistru”, teză de doctor în științe geonomice, Chișinău, 2024

Structura tezei: introducere, cinci capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 245 de titluri, 29 anexe, 158 pagini de text de bază, 78 de figuri și 20 tabele. Rezultatele obținute sunt publicate în 37 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: bazin hidrografic, Nistru Inferior, turism, dezvoltare, infrastructură, resurse, fluxuri și trasee turistice.

Scopul lucrării: aprecierea complexă a turismului în Bazinul Cursului Inferior al Fluviului Nistru în vederea promovării turismului durabil și a relansării socio-economice a regiunii respective.

Obiectivele cercetării: delimitarea și caracterizarea geografică a ariei de cercetare; aprecierea complexă a resurselor și a infrastructurii turistice în Bazinul Cursului Inferior al Fluviului Nistru; caracterizarea traseelor turistice existente și a celor propuse pentru promovare; evaluarea fluxurilor turistice din regiunea de studiu și din unele zone turistice ale acesteia; elaborarea recomandărilor, privind valorificarea durabilă și eficientă a resurselor și infrastructurii turistice, în scopul relansării socio-economice a regiunii de studiu și a restabilirii încrederii reciproce între cele două maluri ale Nistrului.

Noutatea și originalitatea științifică: Originalitatea și caracterul inovativ al lucrării rezultă din faptul că se prezintă o analiză complexă și interdisciplinară a fenomenului turistic la nivelul unui azin hidrografic din Republica Moldova, care dispune de un patrimoniu natural și cultural variat și se poziționează în zona de interferență dintre ariile majore generatoare de turiști (*aglomerațiile urbane Chișinău, Tiraspol, Bender și Odesa*). Regiunea selectată de studiu este supusă unei analize complexe și cuprinde cadrul natural, populația, activitățile economice specifice regiunii și interdependențele acestora în contextul valorificării acestora în scopul relansării turismului în regiune.

Rezultatele obținute: Studiul dat se axează pe aprecierea economico-geografică complexă a unui subbazin hidrografic din Republica Moldova din perspectiva dezvoltării turismului, a implementării și dezvoltării regionale durabile și a reintegrării socio-economice a țării. În acest scop au fost evaluate resursele turistice naturale și antropice și identificate realizările, problemele și perspectivele valorificării acestora. De asemenea, a fost apreciată infrastructura turistică, starea și accesibilitatea acesteia. Au fost evaluate fluxurile turistice, în special în zonele turistice incluse în sondajul sociologic. Au fost caracterizate traseele turistice existente și propuse noi trasee, cu accentul pe fâșia riverană a Nistrului Inferior.

Semnificația teoretică: A fost realizat un studiu complex al fenomenului turistic în profil bazinal, pe exemplul Bazinului Cursului Inferior al Fluviului Nistru (sectorul Republicii Moldova). Au fost analizate interdependențele dintre componentele turismului (resurse, oferte, infrastructuri și fluxuri). În baza datelor BNS și a celor obținute din sondajul sociologic, au fost evaluate infrastructura și fluxurile turistice ale regiunii și, în mod special, ale zonelor turistice incluse în sondaj.

Valoarea aplicativă: Rezultatele cercetării pot fi utilizate în planificarea activităților turistice și recreaționale în Parcul Național „Nistrul de Jos”, precum și în proiectarea altor obiecte și complexe turistice din Fondul Ariilor Naturale Protejate de Stat situate în regiunea de studiu. Rezultatele obținute în urma realizării sondajului sociologic pot fi implementate de Agențiile de Dezvoltare Regională Centru și Sud, de consiliile raionale și locale din aceste regiuni în scopul cunoașterii aprofundate a problemelor și a oportunităților valorificării turistice și promovării dezvoltării durabile. De asemenea, rezultatele cercetării, pot servi ca suport în elaborarea și implementarea strategiilor și a planurilor sectoriale de dezvoltare a turismului la nivel regional și local.

Implementarea rezultatelor științifice: Rezultatele științifice obținute pe parcursul efectuării acestui studiu doctoral au fost implementate în cadrul Agențiilor de Dezvoltare Regională Centru și Sud, precum și în Proiectul instituțional aplicativ al Institutului de Ecologie și Geografie „Studiul impactului activităților economice a Regiunii de Dezvoltare Centru în scopul protejării potențialului natural pentru asigurarea dezvoltării durabile” (2015-2019), expus în subcapitolul „Turism” din monografia colectivă „Regiunea de Dezvoltare Centru. Aspecte geografice, socio-economice și ecologice”. De asemenea, rezultatele științifice și practice pot fi implementate în elaborarea traseelor turistice naționale și regionale.

Аннотация

к диссертационной работе на соискание ученой степени доктора в области геонимических наук на тему «*Экономико-географические аспекты развития туризма в Бассейне Нижнего Течения Днестра*», автор Мороз Иван, Кишинёв, 2024

Структура диссертации: введение, пять глав, общие выводы и рекомендации, список литературы из 245 источников, 28 приложения, 158 страниц основного текста, 75 рисунка, 19 таблиц. Материалы данного исследования отражены в 37 научных работах.

Ключевые слова: гидрографический бассейн, Нижний Днестр, туризм, развитие, инфраструктура, ресурсы, потоки и туристические маршруты.

Цель исследования: комплексная оценка туризма в бассейне Нижнего Днестра с целью продвижения устойчивого туризма и социально-экономического перезапуска соответствующего региона.

Задачи исследования: делимитация и географическая характеристика территории исследования; комплексная оценка ресурсов и туристической инфраструктуры бассейна Нижнего Днестра; характеристика существующих туристических маршрутов и предлагаемых к продвижению; оценка туристических потоков из исследуемого региона и некоторых его туристических зон; разработка рекомендаций относительно устойчивой и эффективной капитализации туристических ресурсов и инфраструктуры с целью перезапуска социально-экономической ситуации исследуемого региона и восстановления взаимного доверия между двумя берегами Днестра.

Научная новизна и оригинальность исследования: Оригинальность и новаторский характер работы обусловлены тем, что она представляет собой комплексный и междисциплинарный анализ феномена туризма на уровне речного бассейна Республики Молдова, который имеет разнообразное природное и культурное наследие и расположен в зона интерференции между основными туристогенерирующими районами (городскими агломерациями Кишинева, Тирасполя, Бендер и Одессы). Регион, выбранный для исследования, подлежит комплексному анализу и включает в себя природные условия, население, экономическую деятельность, специфичную для региона, и их взаимозависимости в контексте их эксплуатации с целью возобновления туризма в регионе.

Полученные результаты: Комплексная экономико-географическая оценка гидрографического бассейна Республики Молдова с точки зрения развития туризма, реализации и устойчивого регионального развития и социально-экономической реинтеграции страны. С этой целью были оценены природные и антропогенные туристические ресурсы и выявлены достижения, проблемы и перспективы их использования. Также была оценена туристическая инфраструктура, ее состояние и доступность. Были оценены туристические потоки, особенно в туристических регионах, включенных в социологическое исследование. Охарактеризованы существующие туристские маршруты и предложены новые с акцентом на прибрежную полосу Нижнего Днестра.

Теоретическая значимость исследования: Проведено комплексное исследование феномена туризма в бассейновом профиле на примере бассейна реки Нижнего Днестра (сектор Республики Молдова). Были проанализированы взаимозависимости между компонентами туризма (ресурсами, предложениями, инфраструктурой и потоками). На основе данных НБС и данных социологического опроса оценены инфраструктура и туристические потоки региона и, в частности, туристических территорий, включенных в исследование.

Прикладная ценность работы: Результаты исследования могут быть использованы при планировании туристско-рекреационной деятельности в национальном парке «Нижний Днестр», а также при проектировании других объектов и туристских комплексов Государственного фонда особо охраняемых природных территорий, расположенных в исследуемом регионе. Также результаты исследования могут послужить поддержкой при разработке и реализации стратегий и отраслевых планов развития туризма на региональном и местном уровне.

Внедрение научных результатов: Научные результаты, полученные в ходе докторской диссертации, были реализованы в рамках Агентств регионального развития Центра и Юга, а также в Прикладном институциональном проекте Института Экологии и Географии «Исследование влияния хозяйственной деятельности региона развития Центра в целях охраны природного потенциала на обеспечение устойчивого развития» (2015-2019), представленное в подразделе «Туризм» из коллективной монографии «Регион развития Центра. Географические, социально-экономические и экологические аспекты». Также научно-практические результаты могут быть внедрены при разработке национальных и региональных туристских маршрутов.

Annotation

Moroz Ivan, "Economic-geographical aspects of the development of tourism in the Lower Course Basin of the Dniester river", PhD thesis in geonomics sciences, Chisinau, 2024.

Thesis structure: introduction, five chapters, general conclusions and recommendations, 245 bibliography sources and 28 annexes. The thesis has 158 pages of basic text, 75 figures and 19 tables. The obtained results are published in 37 scientific papers.

Keywords: hydrographic basin, Lower Dniester, tourism, development, infrastructure, resources, flows and tourist routes.

The aim of the research: the complex assessment of tourism in the Lower Dniester Basin in order to promote sustainable tourism and the socio-economic relaunch of the respective region.

The research objectives: delimitation and geographical characterization of the research area; complex assessment of resources and tourist infrastructure in the Lower Dniester River Basin; characterization of existing tourist routes and those proposed for promotion; evaluation of tourist flows from the study region and from some of its tourist areas; the development of recommendations, regarding the sustainable and efficient capitalization of tourism resources and infrastructure, in order to relaunch the socio-economics of the study region and to restore mutual trust between the two banks of the Dniester.

The scientific novelty and originality of the research: The originality and innovative character of the work results from the fact that it presents a complex and interdisciplinary analysis of the tourism phenomenon at the level of a river basin in the Republic of Moldova, which has a varied natural and cultural heritage and is positioned in the interference zone between the major generating areas of tourists (the urban agglomerations of Chisinau, Tiraspol, Bender and Odessa). The region selected for the study is subject to a complex analysis and includes the natural setting, the population, the economic activities specific to the region and their interdependencies in the context of their exploitation in order to relaunch tourism in the region.

The results obtained: The given study focuses on the complex economic-geographic assessment of a hydrographic subbasin in the Republic of Moldova from the perspective of tourism development, implementation and sustainable regional development and socio-economic reintegration of the country. For this purpose, the natural and anthropic tourism resources were evaluated and the achievements, problems and perspectives of their exploitation were identified. The tourist infrastructure, its condition and accessibility were also appreciated. Tourist flows were evaluated, especially in the tourist areas included in the sociological survey. The existing tourist routes were characterized and new routes were proposed, with an emphasis on the riverside strip of the Lower Dniester.

The theoretical significance of the research: A complex study of the tourism phenomenon in basin profile was carried out, on the example of the Lower Dniester River Basin (sector of the Republic of Moldova). The interdependencies between tourism components (resources, offers, infrastructures and flows) were analyzed. Based on the NBS data and those obtained from the sociological survey, the infrastructure and tourist flows of the region and, in particular, of the tourist areas included in the survey were evaluated.

The applied value of the research: The results of the research can be used in the planning of tourist and recreational activities in the "Lower Dniester" National Park, as well as in the design of other objects and tourist complexes from the State Protected Natural Areas Fund located in the study region. The results obtained from the sociological survey can be implemented by the Center and South Regional Development Agencies, by the district and local councils in these regions for the purpose of in-depth knowledge of the problems and opportunities of tourism exploitation and the promotion of sustainable development. Also, the research results can serve as support in the development and implementation of strategies and sectoral plans for the development of tourism at regional and local level.

The implementation of the scientific results: The scientific results obtained during the course of this doctoral study were implemented within the Center and South Regional Development Agencies, as well as in the Applied Institutional Project of the Institute of Ecology and Geography "Study of the impact of the economic activities of the Center Development Region in order to protect the natural potential for ensuring sustainable development" (2015-2019), presented in the sub-chapter "Tourism" from the collective monograph "Center Development Region. Geographical, socio-economic and ecological aspects". Also, the scientific and practical results can be implemented in the development of national and regional tourist routes.

Lista abrevierilor

ADR – Agenția de Dezvoltare Regională
APL – Autoritatea Publică Locală
BCIFN – Bazinul Cursului Inferior al Fluviului Nistru
BNS – Biroul Național de Statistică
FANPS – Fondul Ariilor Naturale Protejate de Stat
GAL – Grup de Acțiune Locală
GIS – Geographic Information System
IEG – Institutul de Ecologie și Geografie
LEADER – Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale
MAIA – Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare
MC – Ministerul Culturii
MDED – Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării
MTID – Ministerul Transporturilor și Infrastructurii Drumurilor
NȘ/NR – Nu știu/Nu răspund
ONG – Organizație Non Guvernamentală
ONT – Oficiul Național al Turismului
PD – Partea dreaptă
RD – Regiune de Dezvoltare
PIB – Produsul Intern Brut
RM – Republica Moldova
SHS – Serviciul Hidrometeorologic de Stat
UAT – Unități Administrativ-Teritoriale
UE – Uniunea Europeană
URSS – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste
ZT – Zonă Turistică
art. – articolul
cca – circa
ha – hectare
km – kilometri
mil. – milioane
mm – milimetri
mun. – municipiu

Lista figurilor

Numărul	Denumirea	Pagina
Figura 1.1.	Limitele și componența teritorială a regiunii de studiu.....	22
Figura 1.2.	Sub-bazinele din cadrul BCIFN.....	23
Figura 1.3.	Structura eșantionului în funcție de locația interviuării.....	33
Figura 1.4.	Structura eșantionului în funcție de gen.....	33
Figura 1.5.	Structura eșantionului în funcție de vârstă.....	34
Figura 1.6.	Structura eșantionului în funcție de starea civilă.....	34
Figura 1.7.	Structura eșantionului în funcție de ultima școală absolvită.....	34
Figura 1.8.	Structura eșantionului în funcție de ocupația profesională.....	35
Figura 2.1.	Harta Administrativ-Teritorială a BCIFN.....	39
Figura 2.2.	Harta geologică a BCIFN.....	41
Figura 2.3.	Harta tectonică a BCIFN.....	41
Figura 2.4.	Relieful din cadrul BCIFN.....	42
Figura 2.5.	BCIFN, suma precipitațiilor anuale.....	43
Figura 2.6.	Ecosisteme forestiere din cadru BCIFN.....	50
Figura 2.7.	Clasificarea socio-economică a orașelor din cadrul BCIFN.....	53
Figura 2.8.	Dinamica efectivului populației în raioanele și municipiile din BCIFN.....	55
Figura 2.9.	Bilanțul migrațional în BCIFN.....	58
Figura 2.10.	Coeficientul îmbătrânirii demografice în BCIFN.....	58
Figura 2.11.	Densitatea populației din cadrul BCIFN.....	59
Figura 2.12.	Utilizarea terenurilor din cadrul BCIFN.....	62
Figura 2.13.	Sporul producției globale de grâu în raioanele din BCIFN.....	63
Figura 2.14.	Pondrea suprafeței însămânțată pe culturi agricole la întreprinderi agricole și gospodării țărănești (de fermier) din BCIFN.....	63
Figura 2.15.	Dinamica șeptelului de animale din PD a BCIFN.....	64
Figura 2.16.	Structura zootehniei din BCIFN.....	65
Figura 2.17.	Zăcăminte minerale utile din cadrul BCIFN.....	66
Figura 2.18.	Rețeaua căilor de transport din cadrul BCIFN.....	70
Figura 3.1.	Repartiția pe categorii și suprafețe a FANPS amplasate în cadrul BCIFN.....	75
Figura 3.2.	Vegetația forestieră din cadrul BCIFN.....	81
Figura 3.3.	Repartiția monumentelor istorico-culturale din BCIFN.....	84
Figura 3.4.	Starea obiectivelor turistice din BCIFN.....	96

Figura 4.1. Drumurile din cadrul BCIFN.....	105
Figura 4.2. Modul de deplasare a turiștilor la destinații.....	108
Figura 4.3. Starea căilor de acces către obiectivele turistice din BCIFN.....	109
Figura 4.4. Starea locurilor de parcare din BCIFN la destinațiile turistice.....	109
Figura 4.5. Distribuția unităților de cazare în BCIFN.....	111
Figura 4.6. Distribuția spațială a unităților de primire turistică din BCIFN.....	116
Figura 4.7. Care din facilitățile turistice v-au plăcut sau nu v-au plăcut cel mai mult?.....	120
Figura 4.8. Facilitățile de vizitare oferite turiștilor la destinație.....	120
Figura 4.9. Anul fondării a întreprinderilor de prestare a serviciilor turistice.....	121
Figura 4.10. Starea infrastructurii turistice (de cazare, de alimentație și de agrement).....	121
Figura 4.11. Motivele personale principale ale fondării întreprinderilor turistice.....	123
Figura 4.12. Sursele principale în dezvoltarea afacerii turistice.....	123
Figura 4.13. Servicii prestate.....	124
Figura 4.14. Dificultăți întâmpinate pentru dezvoltarea afacerii turistice, care ar trebui prioritar soluționate.....	124
Figura 4.15. a) Modalitățile de promovare a destinațiilor turistice de către prestatori.....	125
b) Sursele de informare despre zonele turistice utilizate de către vizitatori.....	125
Figura 4.16. Activitățile auxiliare ce contribuie la sporirea veniturilor și satisfacerea necesităților materiale.....	125
Figura 4.17. Dispuneți de ghizi proprii sau din localitate?.....	126
Figura 4.18. Nivelul concurenței în zonă.....	126
Figura 4.19. Doriți să vă lărgiți afacerea turistică locală?.....	126
Figura 5.1. Cum considerați, există hărți ale rutelor și obiectivelor turistice din zonă?.....	133
Figura 5.2. Disponibilitatea hărților rutelor și obiectivelor turistice din zonă.....	133
Figura 5.3. Traseul turistic „Prin Valea Nistrului”	134
Figura 5.4. Traseul turistic „Tiraspol – Răscăieți”	136
Figura 5.5. Traseul turistic „Bender – Cremenciug”	137
Figura 5.6. Traseul turistic „Vinăriile și podgoriile din Valea Nistrului”	138
Figura 5.7. Traseul cicloturistic și pedestru „Tiraspol – Chițcani – Bender”	140
Figura 5.8. Dinamica numărului de turiști cazați în raioanele din PD a BCIFN.....	142
Figura 5.9. Dinamica numărului de vizite în muzeele din PD a BCIFN.....	144
Figura 5.10. Fluxurile turistice (2014-2019) din cadrul BCIFN.....	145
Figura 5.11. Dinamica fluxurilor de clienți a stațiunilor balneare din BCIFN.....	146

Figura 5.12. Evoluția fluxurilor de turiști în ultimii ani.....	146
Figura 5.13. Proveniența turiștilor străini din cadrul BCIFN.....	147
Figura 5.14. Dinamica duratei sejurului unui turist în BCIFN și RM.....	148
Figura 5.15. Durata medie a sejurului sau vizitelor din cadrul BCIFN.....	148
Figura 5.16. Frecvența și perioada de sosire a turiștilor.....	149
Figura 5.17. Categoria de turiști după criteriul vârstei din cadrul BCIFN.....	149
Figura 5.18. Obiectivele turistice din BCIFN vizitate mai frecvent.....	150
Figura 5.19. Factorii de bază ce stau la alegerea destinației turistice.....	150
Figura 5.20. Formele de turism predominant practicate în BCIFN.....	151
Figura 5.21. Scopul vizitelor.....	152
Figura 5.22. Mărimea veniturilor nete lunare obținute în total în valută națională.....	154
Figura 5.23. Suma de bani folosiți anual pentru turism în zona dată.....	154
Figura 5.24. Premise/avantaje disponibile pentru dezvoltarea turismului în zonă.....	158
Figura 5.25. Dificultățile principale pentru dezvoltarea turismului în zonă.....	158
Figura 5.26. Importanța reală a turismului pentru economia locală și zonală.....	159
Figura 5.27. Perspectiva reală de dezvoltare a turismului în zonă.....	159
Figura 5.28. a) Aveți afacere turistică proprie sau activați în domeniul turismului sau activităților auxiliare acestuia?.....	159
b) Ați dori să dezvoltați o afacere turistică sau să lucrați în turism și serviciile auxiliare?.....	159
Figura 5.29. Dificultățile principale personale a localnicilor care îi împiedică să activeze în turism.....	160

Lista tabelelor

Numărul	Denumirea	Pagina
Tabelul 1.1.	Suprafața Sub-bazinelor hidrografice din cadrul BCIFN.....	22
Tabelul 2.1.	Caracteristicile de bază ale râurilor din BCIFN.....	46
Tabelul 2.2.	Valorile parametrilor acumulărilor de apă din cadrul bazinelor BCIFN.....	47
Tabelul 2.3.	Repartiția numărului lacurilor de acumulare în funcție de suprafața oglinzii apei.....	47
Tabelul 2.4.	Repartiția pădurilor în BCIFN.....	50
Tabelul 2.5.	Indicatorii bilanțului natural în UAT de nivelul II din PD a BCIFN.....	57
Tabelul 2.6.	Capacitatea centralelor electrice.....	67
Tabelul 2.7.	Lungimea drumurilor.....	69
Tabelul 3.1.	Tipurile de arii protejate de pe teritoriul BCIFN.....	77
Tabelul 3.2.	Numărul și ponderea monumentelor istorico-culturale din BCIFN.....	85
Tabelul 3.3.	Cele mai importante obiective istorico-culturale cu valoare turistică din BCIFN.....	86
Tabelul 4.1.	Densitatea drumurilor.....	105
Tabelul 4.2.	Lungimea și densitatea căilor ferate.....	106
Tabelul 4.3.	Numărul de camere existente a structurilor de primire turistică colective din BCIFN.....	112
Tabelul 4.4.	Numărul de locuri-pat a structurilor de primire turistică colective din BCIFN.....	112
Tabelul 4.5.	Capacitatea de cazare și dinamica numărului de clienți deserviți de stațiunile balneare din BCIFN.....	114
Tabelul 4.6.	Structuri principale de cazare în apropierea lacurilor din BCIFN.....	118
Tabelul 4.7.	Structuri principale de alimentare în apropierea lacurilor din BCIFN.....	119
Tabelul 5.1.	Numărul turiștilor cazați în structurile de primire turistică și ponderea acestora după categorii și UAT de nivelul al doilea din cadrul BCIFN (anul 2023).....	143
Tabelul 5.2.	Capacitatea și utilizarea infrastructurii turistice din BCIFN.....	145

Introducere

Actualitatea și importanța studiului. Numărul în creștere a populației urbane, aglomerarea spațiului intravilan, stresul urban, progresul tehnologic și dezvoltarea economică, creșterea veniturilor și mobilității spațiale a populației, prezența timpului liber disponibil în scopuri de odihnă, în special al persoanelor de vârstă a III-a determină tot mai mult necesitatea de recreere în spațiile rurale și mai aproape de mediul natural. Cunoașterea avantajelor posibile ale activității turistice, aprecierea complexă a resurselor și a infrastructurii turistice și promovarea turismului durabil în Bazinul Cursului Inferior al Fluviului Nistru (BCIFN) pot contribui semnificativ la relansarea socio-economică a regiunii de studiu.

Bazinul Cursului Inferior al Fluviului Nistru dispune de un potențial turistic bogat care, fiind valorificat eficient, deschide mari perspective în dezvoltarea turismului. Acesta este unul din primele studii din Republica Moldova (RM) elaborat la nivel bazinal, în care sunt descrise majoritatea obiectivelor turistice, starea infrastructurii turistice și accesibilitatea acestora, sunt analizate traseele turistice existente și propuse altele noi, sunt evaluate fluxurile turistice și este propusă o analiză SWOT a turismului regiunii de studiu.

La finele anilor '80, BCIFN era una dintre cele mai solicitate destinații turistice din cadrul fostei URSS. Foarte solicitate erau obiectivele turistice și recreaționale din proximitatea capitalei țării și a aglomerației urbane Tiraspol-Bender (V. Efros, 1991) [228]. Aceste zone concentrau cel mai mare număr de unități de cazare și agrement, iar infrastructura de transport asigură un flux maximal de turiști. De asemenea, Bazinul Cursului Inferior al Fluviului Nistru dispune de un potențial balneoclimatic deosebit. Cu toate acestea, nu există suficiente studii actualizate și complexe, care să evalueze patrimoniul turistic valoros al acestei regiuni [228], problemele, modalitățile și oportunitățile valorificării acestuia. Ca urmare, a conflictului armat de pe Nistru din 1991-1992, numărul de vizitatori al acestei zone s-a diminuat considerabil, iar activitățile turistice și de agrement au scăzut semnificativ din intensitate. În plus, o parte din fâșia riverană a Nistrului, situată în aval de municipiul Bender, este controlată de autoritățile autoprocimate de la Tiraspol, de unde provine un număr mare de vizitatori. Autoritățile RM nu dispun de informații complete și nu colaborează oficial cu structurile specializate din stânga Nistrului. În ultimii ani, ca urmare a eforturilor agențiilor și a ONG-urilor turistice, se atestă o relansare a acestei zone turistice [13].

Integritatea teritorială și economică a Republicii Moldova nu este posibilă fără relansarea socio-economică a regiunii și fără edificarea unor relații mutuale de încredere reciprocă dintre ambele maluri ale Nistrului. Turismul ocupă un loc central în procesul realizării acestor obiective. Interesele comune pentru promovarea și optimizarea activităților turistice și recreaționale ale

regiunii, precum și beneficiile complexe derivate pot stimula apropierea și reintegrarea politică și economică a celor două maluri ale Nistrului. Totodată, cunoașterea insuficientă a fluxurilor turistice din regiune reprezintă unul dintre principalele impedimente ale dezvoltării turistice și ale economiei regionale și locale. În plus, patrimoniul turistic valoros al regiunii poate contribui semnificativ la atragerea turiștilor străini și a surselor externe de finanțare în domeniu.

Prezența fluviului Nistru, care reprezintă cea mai mare arteră hidrografică a Republicii Moldova, microclimatul favorabil, apele minerale valoroase și peisajele riverane autentice, oferă un cadru natural favorabil pentru manifestarea diverselor activități de odihnă și balneare, apreciate nu doar de localnici și de vizitatori din Republica Moldova, dar și de turiștii străini. În perioada sovietică, în BCIFN s-au format cele mai mari fluxuri turistice și recreaționale și s-a construit cea mai variată și dotată infrastructură turistică, recreațională și balneară [228], o bună parte din care s-a păstrat (bazele și taberele de odihnă, sanatoriile) și este valorificată masiv și în prezent [151].

Studiul de față oferă materiale utile structurilor specializate cu factor decizional, atât la nivelul treptei microeconomice (exprimată de întreprinderea de turism), precum și la nivelul treptei macroeconomice, exprimată de domeniul turistic la nivel național, regional, bazinal și zonal [111].

Gradul de studiere a temei: Analiza cercetărilor din domeniul turismului a scos în evidență cele mai abordate aspecte ale domeniului fără a fi integrate într-un studiu complex. Cercetarea particularităților din domeniul turismului se regăsesc, în mare parte, în științele geografice și economice. Astfel, de o mare valoare sunt lucrările cu privire la: a) resursele turistice, realizate de către V. Verina [226], V. Efros [90, 228], S. Florea [91], P. Bacal [14, 19, 90], I. Bejan [24, 204], V. Sochircă [204], M. Hachi [24], I. Sîrodoev [199], A. Crivenco [237], C. Ciobanu [66]; b) potențialul balneoclimatic – C. Vârnav [220], V. Negrescu [241], D. Mihăilă și A. Puțuntică [145]; c) infrastructura și serviciile turistice – V. Miron [148], P. Bacal [14, 19]; d) traseele turistice – V. Miron [150], N. Platon [186], V. Cujbă [83]; e) circulația și fluxurile turistice – R. Livandovschi [132], V. Efros [90, 228], C. Iașu și I. Muntele [170]; f) accesibilitatea destinațiilor turistice – M. Bulai [47]; g) cercetare statistică în turism – C.V. Hapenciuc [108, 110], N. Petcu [179], S. Cristache și R. Gogonea [78]; h) relația turism - mediu și dezvoltare durabilă – V. Miron [13, 148], P. Bacal și C. Ciobanu [67].

Prin urmare, în pofida existenței numeroaselor studii ce vizează resursele și traseele turistice autohtone, acestea poartă predominant un caracter general sau sectorial, iar noile realități socio-economice și geopolitice sunt abordate superficial. Importanța majoră a turismului și insuficiența studiilor actualizate și complexe asupra fenomenului turistic la nivelul bazinelor hidrografice și, în mod particular, în BCIFN determină necesitatea elaborării unor studii geografice complexe în acest domeniu. Studiul dat are ca finalitate identificarea situațiilor-problemă și

formularea recomandărilor de valorificare durabilă a resurselor turistice, de sporire a fluxurilor turistice și de relansare socio-economică a regiunii de cercetare.

Scopul: aprecierea complexă a turismului în Bazinul Cursului Inferior al Fluviului Nistru în vederea promovării turismului durabil și a relansării socio-economice a regiunii respective.

Obiectivele cercetării:

- delimitarea și caracterizarea geografică a ariei de cercetare;
- aprecierea complexă a resurselor și a infrastructurii turistice în Bazinul Cursului Inferior al Fluviului Nistru;
- caracterizarea traseelor turistice existente și ale celor propuse pentru promovare;
- evaluarea fluxurilor turistice din regiunea de studiu și din unele zone turistice ale acesteia;
- elaborarea recomandărilor, care vizează valorificarea durabilă a resurselor și a infrastructurii turistice în scopul relansării socio-economice a regiunii de studiu.

Ipoteza de cercetare. Existența potențialului turistic bogat din proximitatea ariilor majore generatoare de turiști (Chișinău, Tiraspol, Bender și Odessa) a determinat anterior (până în '90) atragerea fluxurilor turistice deosebit de intense, dar care au scăzut semnificativ, ca urmare a declinului socio-economic și a conflictului geopolitic, care s-au manifestat mai activ în BCIFN. În plus, lipsește evidența statistică adecvată a fluxurilor turistice, iar studiile recente au caracter sectorial. Abordarea superficială a caracterului complex al fenomenului turistic la nivel bazinal, oportunitățile acestuia în dezvoltarea durabilă și relansarea regiunii de studiu în condiții socio-economice, geopolitice și ecologice dificile, precum și cercetările anterioare în domeniul turistic, constituie premisele principale ale demarării și ale realizării studiului de față.

Ca urmare a insuficienței studiilor complexe a fenomenului turistic la nivel de bazin hidrografic, este imperativ necesară elaborarea studiilor privind potențialul turistic, problemele și oportunitățile de valorificare a acestuia, care să contribuie la implementarea măsurilor stipulate Planurile de gestionare a bazinelor hidrografice, în scopul sporirii atractivității turistice și promovării turismului durabil cu impact redus asupra mediului, atingerii obiectivelor de mediu privind starea resurselor de apă, conservarea ecosistemelor naturale și a biodiversității.

Noutatea și originalitatea științifică. Noutatea studiului rezultă din analiza complexă și interdisciplinară a fenomenului turistic la nivelul unui bazin hidrografic din Republica Moldova, care dispune de un patrimoniu natural și cultural variat și se poziționează în zona de interferență a ariilor majore generatoare de turiști (municipiile Chișinău, Tiraspol, Bender și aglomerația urbană Odessa din Ucraina). Regiunea de studiu este supusă unei analize complexe, care cuprinde cadrul natural, populația, activitățile economice și interdependențele acestora. Pentru cunoașterea

aprofundată a aspectelor teritoriale ale fenomenului turistic din regiunea de studiu și pentru obținerea unor rezultate obiective, a fost realizat un amplu sondaj sociologic, care cuprinde 4 zone turistice (ZT) distincte: ZT Călărași (V. Miron, 2006) [151], ZT Ialoveni, ZT Vadul lui Vodă și ZT Nistrul de Jos (în aval de orașul Bender). Aceste zone concentrează cele mai vizitate și mai accesibile obiective turistice ale regiunii de studiu, inclusiv structuri de odihnă și balneo-curative foarte solicitate, vinării și complexe religioase inedite, obiective ecoturistice și istorico-culturale deosebit de valoroase, fiind situate în proximitatea ariilor principale generatoare de turiști (aglomerațiile urbane Chișinău, Bender-Tiraspol și Odessa). Ca urmare, a fost creată o bază bogată de date privind atracțiile principale, infrastructura și serviciile turistice conexe la destinație, fluxurile de turiști din regiune, importanța turismului pentru economia și populația locală.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese. Pentru realizarea scopului și a obiectivelor tezei au fost aplicate următoarele metode: statistico-matematice, cartografice tradiționale și moderne, analiza și sinteza, analiza SWOT, sondajul sociologic, observații în teren, metodele comparativă și istorică etc. *Metodele cartografice moderne* au fost utilizate pentru reprezentarea spațială a componentelor fizico-geografice și economico-geografice, a resurselor, infrastructurii și traseelor turistice din regiunea de studiu. *Metoda sondajului sociologic* a fost aplicată în 4 zone turistice din BCIFN (Călărași, Vadul lui Vodă, Ialoveni și Nistrul de Jos) pentru 3 categorii de respondenți: vizitatori, localnici și antreprenori turistici locali. Obiectivele principale ale sondajului au fost: evaluarea indirectă a semnificației turismului pentru economia și populația locală, identificarea motivelor și a frecvenței vizitării acestor destinații, înregistrarea problemelor și a oportunităților dezvoltării turismului în regiunea de studiu ș.a. În procesul de elaborare, completare și analiză a chestionarelor s-a ținut cont de reprezentarea relativ echilibrată a respondenților în funcție de structura de vârstă și de gen, de nivelul de studii și structura ocupațională, de locul de proveniență (autohton sau străin) și mediul de reședință (urban/rural), precum și de specificul destinației. *Analiza SWOT* a fost aplicată pentru identificarea și analiza problemelor și oportunităților dezvoltării turismului în BCIFN.

Problema științifică soluționată. Problema științifică constă în identificarea și analiza complexă a aspectelor economico-geografice ale dezvoltării sectorului turismului la nivel de bazin hidrografic. Una din direcțiile principale de cercetare reprezintă aprecierea resurselor turistice naturale și antropice și a infrastructurii turistice existente și de valorificare a acestora în BCIFN. Un alt compartiment de cercetare reprezintă evaluarea fluxurilor turistice regionale și interconexiunea lor cu ariile principale generatoare și receptoare de turiști.

Importanța teoretică a cercetării. În Republica Moldova, este realizat unul din primele studii complexe ale fenomenului turistic în profil bazinal. În plus, valoarea teoretică este suplinită

de aspectul interdisciplinar al cercetării de față. Sunt analizate interdependențele componentelor turismului (resursele, infrastructura, serviciile, fluxurile și circuitele turistice). În vederea eficientizării activității în domeniul turismului, studiul propune exemple de trasee create ca model pentru proiectarea strategică de marketing a turismului din regiune, precum și tabele, scheme grafice și hărți ce reflectă componente fizico-geografice, economico-geografice, ecologice și turistice. Studiul propune analize proprii ale datelor statistice oficiale de la BNS, dar și date agregate ale interviurilor din teren, ca urmare a realizării sondajului sociologic.

Valoarea aplicativă a lucrării. Rezultatele cercetărilor pot fi utilizate la crearea unor inventare a atracțiilor și facilităților de turism din BCIFN, în planificarea activităților turistice și recreative în Parcul Național „Nistrul de Jos”, creat recent prin Legea nr. 71 din 31.03.2022, precum și a altor obiecte și complexe din Fondul Ariilor Naturale Protejate de Stat situate în regiunea de studiu. Rezultatele obținute în urma realizării sondajului sociologic pot fi utilizate de Agențiile de Dezvoltare Regională Centru și Sud (fapt confirmat prin Actele de implementare ale tezei), consiliile raionale și locale în scopul cunoașterii mai profunde a problemelor și oportunităților valorificării turistice și promovării dezvoltării durabile. De asemenea, rezultatele cercetării pot servi ca suport în elaborarea studiilor diagnostice și a strategiilor de dezvoltare a turismului la nivel regional și local. În scopul eficientizării activității de turism, sunt propuse trasee create ca model pentru planificarea strategică de marketing a turismului în regiunea de studiu. În plus, studiul identifică potențialele zone de dezvoltare a activităților turistice ce vor ameliora rezolvarea problemelor socio-economice prin crearea noilor locuri de muncă și venituri adiționale.

Aprobarea rezultatelor științifice. Valoarea științifică a cercetării a fost *prezentată* la diverse manifestări științifice printre care menționăm: Sesiunea științifică națională cu participare internațională „*Turismul și dezvoltarea comunitară*”, edițiile anilor 2014, 2015 și 2018, USEM, Chișinău; Simpozionul Internațional „*Calitatea Mediului și Utilizarea Terenurilor*”, ediția a X-a, 8-10 mai 2015, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava; Simpozionul de Climatologie Aplicată „I.F. Mihăilescu”, 2015, Universitatea Ovidius din Constanța; Seminarul Geografic Internațional „*Dimitrie Cantemir*”, 2016, Universitatea „A.I. Cuza” din Iași; Simpozionul internațional „*Present Environment and Sustainable Development*”, 2019-2023, Universitatea „A.I. Cuza” din Iași; Conferința Internațională „*Academician Leo Berg – 145*”. EcoTIRAS, Bender, 19 martie 2021; Conferința Internațională „*Turism și Spațiu Rural în Context Național și Internațional – TARS*”, 2022 și 2023, Academia Română.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele științifice obținute pe parcursul efectuării acestui studiu doctoral au fost implementate (Anexa 29) în cadrul Agențiilor de Dezvoltare Regională Centru și Sud, precum și în Proiectul instituțional aplicativ al Institutului de

Ecologie și Geografie „Studiul impactului activităților economice a Regiunii de Dezvoltare Centru în scopul protejării potențialului natural pentru asigurarea dezvoltării durabile” (2015-2019), expus în subcapitolul „Turism” din monografia colectivă „Regiunea de Dezvoltare Centru. Aspecte geografice, socio-economice și ecologice”. De asemenea, rezultatele științifice și practice pot fi implementate în elaborarea traseelor turistice naționale și regionale.

Publicații la tema tezei. Rezultatele cercetărilor au fost prezentate în 37 de publicații științifice, inclusiv coautor la subcapitolul „Turism” din monografia colectivă „Regiunea de Dezvoltare Centru. Aspecte geografice, socio-economice și ecologice”, 1 articol în revista WEB of Science, 2 articole în alte reviste din străinătate recunoscute de ANACEC și 1 articol în revistă națională de Categoria B, 21 articole în culegeri de articole, 8 teze în Culegerile de rezumate ale manifestărilor științifice.

Structura tezei. Teza este compusă din: introducere, cinci capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 245 de titluri, 158 pagini de text de bază, 78 de figuri, 20 tabele și 29 anexe.

În **Introducere** sunt prezentate actualitatea și gradul de studiere a temei de cercetare, sunt definite scopul și obiectivele cercetării, noutatea și originalitatea științifică, semnificația teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, suportul metodologic, aprobarea și implementarea rezultatelor cercetării precum și prezentarea sumară a capitolelor tezei.

În **Capitolul 1**, intitulat „Aspecte teoretice și metodologice ale studierii turismului în Bazinul Cursului Inferior al Fluviului Nistru” se pune accent pe argumentarea și descrierea detaliată a metodelor științifice selectate și utilizate pentru efectuarea acestui studiu, precum și a suportului informațional folosit în lucrare, axat pe metode analitice, inclusiv analiza SWOT (Anexa 1), metode cartografice moderne și pe sondajul sociologic realizat în 4 zone turistice din regiunea de studiu. De asemenea, este prezentată analiza cronologică și tematică a cercetărilor în domeniul turismului și a componentelor funcționale ale acestuia. Este argumentată delimitarea ariei de cercetare și prezentate reperele metodologice ale sondajului sociologic aplicat în teren.

În **Capitolul 2**, intitulat „Caracterizarea geografică a regiunii de studiu” sunt caracterizate componentele fizico-geografice (poziția geografică, geologie, tectonică, relief, clima, apele, biodiversitatea, solurile) și economico-geografice (componenta teritoriului, împărțirea administrativ-teritorială, resursele naturale, populația și așezările umane, sectoarele economice și ocupațiile tradiționale), tendințele recente ale principalelor indicatori socio-economici, sunt identificate premisele, problemele și oportunitățile de dezvoltare a turismului în regiunea de studiu.

În **Capitolul 3** intitulat „Resursele turistice” a fost efectuată analiza detaliată a resurselor turistice prin evidențierea repartizării spațiale a resurselor turistice naturale și antropice. Au fost

caracterizate problemele valorificării resurselor turistice în regiunea de studiu (starea mediului și problemele geopolitice ale regiunii). A fost creat, la nivel bazinal, suportul grafic și cartografic amplu și relevant privind repartiția atracțiilor turistice principale.

În **Capitolul 4**, intitulat „**Infrastructura și serviciile turistice**” a fost analizată infrastructura de transport asociată turismului și gradului de acces la destinații, infrastructura de cazare per ansamblu și pe categorii de primire turistică, infrastructura de agrement și de alimentație prin evidențierea capacității, locației și altor criterii de analiză. De asemenea, au fost evaluate calitatea, locația infrastructurii și serviciilor turistice prestate la locațiile incluse în sondajul sociologic.

În **Capitolul 5**, intitulat „**Traseele și fluxurile turistice**” sunt caracterizate traseele turistice existente, problemele și perspectivele valorificării lor. Au fost elaborate și analizate câteva trasee complexe și tematice, care vizează extinderea recentă a locațiilor de primire turistică în regiune, ameliorarea căilor și indicatorilor de acces, dar și rezultatele analizei datelor din sondajul sociologic. Este prezentată analiza amplă a caracteristicilor fluxurilor turistice. Sunt argumentate rolul și perspectivele turismului pentru dezvoltarea durabilă a regiunii și pentru reintegrarea țării.

1. Aspecte teoretice și metodologice ale studierii turismului în Bazinul Cursului Inferior al Fluviului Nistru

1.1. Obiectul și aria de cercetare

La începutul mileniului al III-lea, turismul reliefează un sector de activitate dinamică care, valorificând resursele locale ale destinațiilor vizitate, generează locuri de muncă. Datorită evoluției turismului pe plan global, acest sector devine o sursă importantă de redresare a economiei naționale. Simultan, constatăm că sectorul dat formează o industrie generatoare de servicii ce nu se confruntă cu deficiența clienților. Produsul turistic are cerere permanentă, exprimată de o parte majoritară a populației, pe parcursul întregului an.

RM nu a reușit să valorifice propriul potențial turistic la justa valoare, chiar dacă face parte din țările cu potențial turistic bogat și divers. După anii '90, începe o perioadă caracterizată de randamentul mic al circulației turistice naționale și de volumul încasărilor, prioritar cele valutare, nesemnificative, în comparație cu alte țări receptoare din regiune [216].

Pentru redresarea turismului și identificarea strategiilor coerente ce vor duce la revigorarea sectorului dat, trebuie să se ia în vedere studiile făcute la nivel regional și bazinal, studiul de față oferind perspectiva unei soluții benefice în baza identificării componentelor disfuncționale ale ramurii turistice. Pornind de la aceste obiective și din dorința de a furniza informații relevante și utile cu privire la piața turistică a BCIFN (parte a pieței turistice naționale), a fost realizată cercetarea în cauză ce a subliniat o parte din problemele evidente ce trebuie luate în calcul atunci când vorbim despre politicile actualizate, specifice sectorului turistic. Piața turistică a BCIFN, precum și cea a întregii țări, trebuie analizată în strictă dependență cu piața turismului internațional, care este complexă și sensibilă [216].

Cererea turistică nu este determinată doar de forțele pieței, dar și de multitudinea factorilor exogeni, care au legătură directă sau indirectă cu turismul, dar a căror influență determină cererea potențială de turism. Din categoria acestor factori fac parte: schimbările demografice și sociale din bazin, instabilitatea legislației și a situației politice, situația economică a țărilor emițătoare de turiști, fluctuația cursului valutar la nivel internațional, siguranța călătorilor, nivelul de dezvoltare a infrastructurii turistice sau adiacent turistice din regiunea de cercetare, progresul tehnologic și protecția mediului la nivelul spațiului cercetat [216]. În acest context, cererea turistică la nivelul BCIFN este puternic influențată de transformările societății din ultimii 30 de ani. Restructurarea economică, încercarea trecerii de la un sistem centralizat la unul bazat pe regulile economiei de piață, costurile specifice unei asemenea tranziții (inflația și șomajul, fiind pe primul plan), se impun ca factori care au efecte, uneori, incontrolabile asupra mecanismelor socio-economice [216].

Studiul de față vizează analiza ofertei și cererii de turism în BCIFN, ținând cont de: noul context economic, social, cultural și politic în care populația trăiește cu grijile, dorințele și posibilitățile reale de a practica turismul; elucidarea motivațiilor și al comportamentului de vacanță al turiștilor autohtoni și străini care și-au petrecut un sejur în unitățile de cazare din regiunea BCIFN; analiza activității turistice sub aspectul calității serviciilor; identificarea relației dintre calitatea serviciilor și tarifele practicate [62]; cercetarea opiniilor și a opțiunilor diferitelor categorii de turiști ai regiunii BCIFN, în ceea ce privește turismul; analiza dinamicii, a provenienței, a sezonității și a duratei fluxurilor de turiști.

Astfel de cercetări oferă informații utile compartimentului decizional, atât la nivel microeconomic (reprezentat de întreprinderea de turism), cât și la nivel macroeconomic, reprezentat de sectorul turistic la nivel național, regional și local [108].

Legea nr. 352-XVI din 24.11.2006 [128] cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în Republica Moldova definește turismul ca pe unul dintre domeniile prioritare și strategice ale economiei naționale. Fiind o ramură de prestare a serviciilor, turismul contribuie la dezvoltarea economiei prin acumularea de capital în cadrul a 12 tipuri de activități specifice [205], atrăgând în activitatea sa, în medie, 20 de ramuri conexe cu 140 de servicii aferente sectorului turistic: alimentație publică, transport, producere și comercializare de mărfuri, echipamente, suveniruri, activități culturale, sportive și de agrement, servicii medicale etc.

Turismul, ca fenomen de masă, are multe laturi pozitive pentru regiunea BCIFN. Oferă un număr mare de locuri de muncă, este o sursă de venituri substanțiale și contribuie la extinderea și îmbunătățirea bazei tehnico-materiale, alocă fonduri pentru conservarea resurselor naturale și culturale, promovează monumentele de patrimoniu cultural, contribuie la utilizarea integrată a terenurilor turistice, de asemenea, ajută la îmbunătățirea infrastructurii transportului util destinațiilor turistice etc. Pe de o parte, turismul este o activitate economică supusă legilor economice, pe de altă parte, reprezintă o activitate de natură psihologică, aspect ce primează, dar ambele fațete definitorii devin motive principale pentru călătoriile de vacanță, care constituie o mare parte a turismului [13].

Furnizarea de servicii de înaltă calitate depinde de nivelul de calificare al forței de muncă, care este principalul factor de realizare a satisfacției vizitatorilor și a imaginii destinației. Calitatea serviciilor turistice din regiunea BCIFN va determina viitorul turismului național și veniturile din acest domeniu. Planificarea turismului are un rol important în creșterea maximă a beneficiilor și în reducerea la minimum a costurilor. Reușita e mai mare atunci când în stabilirea direcțiilor și priorităților dezvoltării este implicată, obligatoriu, și comunitatea locală, iar la procesul dezvoltării participă atât sectorul public, cât și cel privat. Reușita planificării în turism depinde, în mare

măsură, de politicile și strategiile țării și de importanța turismului în economia ei. Planificarea turistică insuficientă pune sub semnul întrebării menținerea calității resurselor turistice.

Acest studiu este desfășurat la nivel bazinal, fiind printre primele în țara noastră și se axează pe evaluarea componentelor naturale (geologia, tectonica, relieful, clima, apele, flora, fauna și solul), a componentelor economice (resursele naturale, agricultură, industrie și sectorul terțiar), a componentelor sociale (populația etc.) și a componentelor ecologice (monitorizare, stare, impact, măsuri), având drept scop optimizarea turismului pe bazin hidrografic.

Aria de cercetare. Pentru realizarea studiului a fost selectat Bazinul Cursului Inferior al Fluviului Nistru (BCIFN) de pe teritoriul Republicii Moldova (RM). Suprafața de cercetare ocupă teritoriul integral sau parțial a mai multor unități administrativ-teritoriale ale țării (figura 2.1). Acest teritoriu a fost selectat în baza următoarelor criterii: relief, hidrografie și anume limitele cumpenei de apă a BCIFN (această linie trece prin punctele cu cea mai mare altitudine situate între BCIFN și bazinele hidrografice învecinate (pe interfluvii) și coboară spre regiunea de vărsare unde se închide [38, 59, 116], poziția geografică, starea actuală, obiectivele turistice naturale și antropice, infrastructură, hotarele de stat și altele (Anexa 2-4 și 8-10).

Din punct de vedere administrativ, teritoriul este organizat în unități administrativ-teritoriale: raioane, orașe și sate. Conform Legii Nr. 764/2001 [129], organizarea administrativ-teritorială a BCIFN cuprinde 2 niveluri: 1) nivelul I (primar), care include comunele (satele) și orașele; 2) nivelul al II-lea (secundar), care include raioanele și municipiile (Chișinău, Tiraspol și Bender). Astfel, BCIFN ocupă parțial sau integral 19 unități de nivelul al doilea (figura 2.1).

Inițial, în procesul delimitării ariei de cercetare au existat mai multe probleme. Nu erau clar precizate limitele ariei de cercetare, iar studiul a demarat doar în raionale riverane din partea dreaptă a fluviului Nistru (în cursul inferior al acestuia). După consultarea literaturii de specialitate și a experților consacrați în domeniu, s-a convenit ca limitele geografice ale ariei de cercetare să fie conform cumpenei apei și interfluviilor pe bazinul inferior, în sectorul Republicii Moldova, în aval de lacul de acumulare Dubăsari, unde este inclusă și RD Transnistreană, regiune în care unele date statistice oficiale sunt fragmentare și uneori învechite. Pentru determinarea ariei finale au fost analizate mai multe surse bibliografice și au fost consultați specialiști din diferite domenii: regionarea fizico-geografică (N. Boboc, G. Sîrodoev, I. Bejan ș.a.); hidrografie (G. Bejenaru, A. Jeleapov ș.a.); turism (P. Bacal, V. Efros, V. Miron, C. Iațu, R. Livandovschi ș.a.).

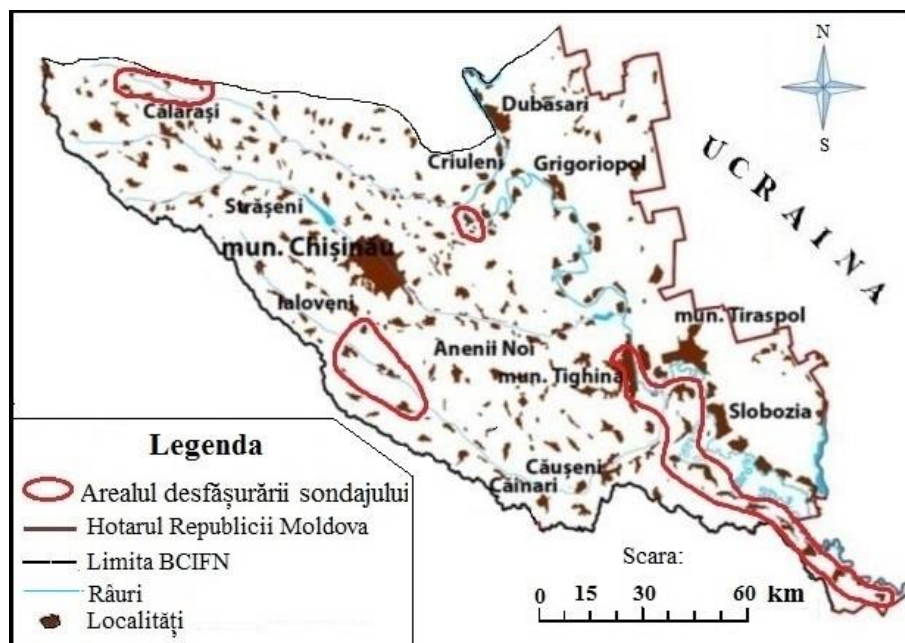

Figura 1.1. Limitele și componența teritorială a regiunii de studiu

Sursa: adaptat de autor după [114]

Pentru efectuarea sondajului sociologic în teren au fost selectate 4 zone turistice (ZT) mai importante (figura 1.1), care din punct de vedere geografic acoperă cele mai reprezentative zone turistice din BCIFN. Astfel, au fost selectate: din partea nordică – ZT Călărași în perimetrul localităților Răciula, Hârbovăț, Mândra, Frumoasa, Leordoiaia, Palanca și Hârjauca; din partea centrală – ZT Ialoveni, cu localitățile Răzeni, Horești, Costești și Mileștii Mici; din partea estică – ZT Vadul lui Vodă; din partea sudică a regiunii – ZT Nistrul de Jos, care cuprinde localitățile riverane fluviului Nistru din raioanele Ștefan Vodă (Palanca, Tudora, Crocmaz, Olănești, Purcari, Răscăieți, Cioburciu și Talmaza) și Căușeni (Grădinița, Leuntea, Copanca, Chițcani și Hagimus). În plus, de către autor, au fost efectuate cercetări de teren și în municipiul Bender, în special în perimetrul unor obiective turistice importante, precum cetatea Tighina și plaja riverană urbană.

Tabelul 1.1. Suprafața Sub-bazinelor hidrografice din cadrul BCIFN

Nr.	Suprafața, km ²	Sub-bazine
1	592,93	Nistrul Vechi - Știubei - Liman
2	878,07	Ichel
3	1343,22	Iagorlâcul Uscat - Comarova
4	1699,73	Botna
5	365,66	Bălțata - Șerpeni
6	2213,62	Bâc
7	780,38	Colcotov - Cuciurgan
Total	7873,61	

Sursa: adaptat de către autor după [180]

Suprafața BCIFN este de 7873,6 km². Bazinul hidrografic cercetat în prezenta lucrare este repartizat asimetric (figura 1.2) față de axa principală a văii fluviului Nistru, astfel încât suprafața de dreapta constituie 5750 km² (73 %) și e compusă din cinci sub-bazine hidrografice după cum

urmează: Bâc (2214 km²), Botna (1700km²), Ichel (878 km²), Nistrul Vechi – Știubei – Liman (593 km²) și Bălțața – Șerpeni (366 km²), iar a celei de stânga (tab 1.1) a bazinului (în limitele RM) este de 2124 km² (27 %), fiind compusă doar din două subbazine: Iagorlâcul Uscat – Comarova (1343 km²) și Colcotov – Cuciurgan (780 km²) [114].

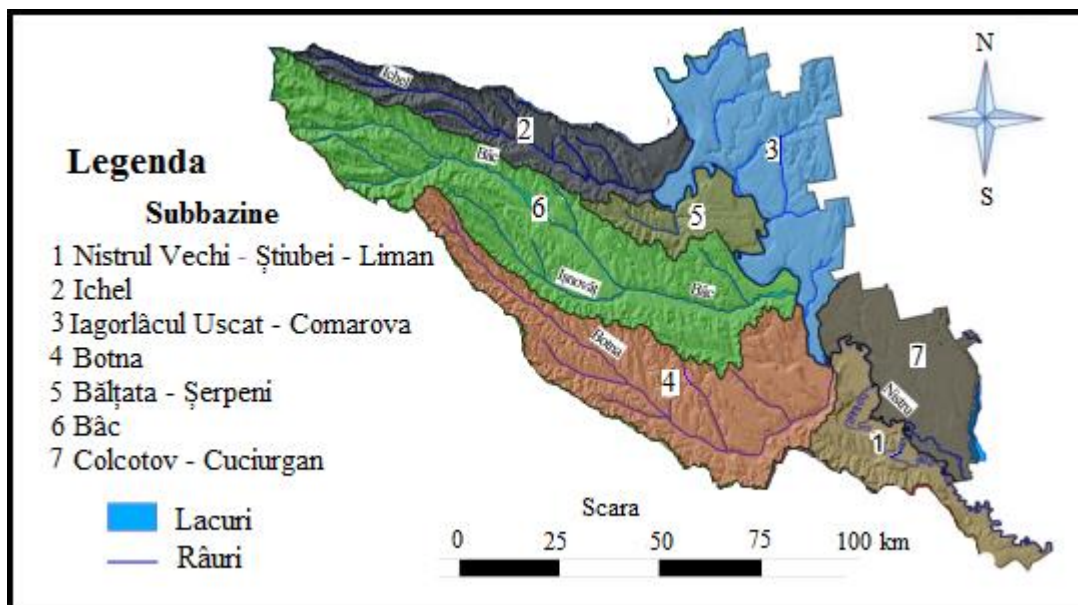

Figura 1.2. Sub-bazinele din cadrul BCIFN

Sursa: adaptat de autor după [116]

1.2. Analiza bibliografică și istoricul studiilor geografice a turismului în regiunea de studiu

Complexitatea temei de studiu determină efectuarea unei cercetări interdisciplinare, respectiv au fost consultate, în timp, numeroase lucrări din diferite domenii asociate turismului.

Conform analizei surselor bibliografice disponibile, teritoriul, în limitele actuale ale RM, per general, și a BCIFN, în particular, a fost cunoscut, din timpuri străvechi, pentru importanța curativă a factorilor naturali: clima, apele minerale, nămolurile curative. Un șir de izvoare cu ape minerale sunt menționate în scrisorile domnitorilor din secolul al XV-lea. În scrisorile lui Ștefan cel Mare, din 13 septembrie 1473 și 15 septembrie 1499, sunt menționate „izvoarele cu apă tămăduitoare” [241]. Este important că, multe dintre izvoarele ce figurează în aceste scrisori și cronici există până în prezent. La acestea se referă și izvorul „Chișinău”, menționat, pentru prima dată, de domnitorii Ilieș și Ștefan al II-lea în scrisoarea din 17 iulie 1436 „Chișinău Acbașa” [77]. Mai târziu, în anul 1466, în una dintre scrisorile lui Ștefan cel Mare, izvorul este menționat ca „Puțul lui Acbașa”, iar în scrisoarea lui Ștefăniță Voievod din 15 decembrie 1517, pentru prima dată, se vorbește despre o baie cu denumirea „Feredeul Acbaș” lângă izvorul nominalizat [168].

Dimitrie Cantemir, în opera sa „Descrierea Moldovei” menționa: „Izvoarele cu apă minerală sărată curativă ori nu sunt de loc, ori până acum nu sunt descoperite...” [53]. Posibil că, familiile feudale erau preocupate mai mult de intrigile de la curte și interesele personale, iar nivelul

de dezvoltare a cunoștințelor științifice în perioada dată era scăzut, fapt remarcat de D. Cantemir în romanul „Istoria ieroglifică”. Lucrările de mai târziu mărturisesc că, populația de pe teritoriul actual al Republicii Moldova cunoștea proprietățile mai multor izvoare pentru tratamentul unui spectru larg de maladii. Mitropolitul Procopie Chesarie, aflându-se în Moldova, scria în 1778 patriarhului Avramie că, părintele Ghedeon, era atât de bolnav că abia de l-a pus în căruță și l-au dus la mănăstire, unde este alt aer și unde se găsesc ape bune de leac [53].

A. Zashchuk [229] în „Materiale pentru geografia și statistica Rusiei”, din edițiile anului 1862 din Sankt-Petersburg, scria „... în apropierea orașului Chișinău, pe malul stâng al râului Bâc, pe moșia boierului Rășcanu, din timpuri străvechi este cunoscut un izvor, care aprovizionează orașul cu apă cu hidrogen sulfurat”. Acest izvor cu apă minerală, potabilă, este anume izvorul cunoscut în trecut cu denumirea de „Chișinău Acbașa”. Mărturisirile despre existența băilor în apropierea izvoarelor din Chișinău, încă în secolele al XV-lea și al XVI-lea, sunt o dovadă credibilă că apa lor nu era folosită doar în scopuri potabile, dar și curative [169].

Până la jumătatea secolului al XVIII-lea, există numeroase informații despre localități cu izvoare curative. La sfârșitul secolului al XVIII-lea apar date mai amănunțite despre utilizarea apelor minerale curative, expuse în lucrările lui F. I. Șulțer (1781), A. Volf (1805), iar ulterior în lucrările lui M. Zotta, C. Vârnav și a altor savanți [241]. Savantul medic moldovean C. Vârnav (1836), în teza de doctorat „*Prima experiență fiziografică a Moldovei*” scria: „După cantitatea apelor minerale, Moldova aproape că nu rămâne în urma Transilvaniei. Multe din ele sunt ascunse în păduri foarte dese și sunt puțin cunoscute, inclusiv de aceea că, în Moldova absolut nimeni nu se interesează de ele” [220]. Populația locală folosea apele minerale curative pentru alte scopuri. Locuitorii de pe teritoriul raionului Criuleni au început să întrebuințeze apa curativă a izvorului din Onițcani doar abia în 1835, la propunerea medicului militar Sober. În acest scop, cu sprijinul autorităților civile au fost construite clădiri de tratament. În astfel de dispensar erau trimiși soldații răniți, bolnavi de reumatism și slăbiți de boli. „Toți bolnavii trimiși la Onițcani pentru vindecare, peste o lună s-au întors în formație, deși mulți dintre ei au fost aduși în stare gravă” [230].

În 1836 Consiliul Medical, din ordinul Guvernatorului Basarabiei Fiodorov, a cercetat apa izvorului Onițcani. Analiza a demonstrat că, apa conține hidrogen sulfurat, sare de acid sulfuric și particule de sol. Ulterior, această apă nu a fost utilizată în scopuri curative, deoarece izvorul se afla pe o moșie privată, stăpânul acesteia nepermițând accesul. Medicul Sober, în afară de dispensarul din Onițcani, a fondat un șir de alte clinici mici pentru vindecarea soldaților și a populației băștinașe cu ape minerale din izvorul de la Strunga, Pucioasa și alte localități.

Din punct de vedere medicinal o abordare destul de complexă și desăvârșită este lucrarea și harta lui E. S. Feldman „*Cercetarea medico-geografică în Moldova*”, autorul analizând condițiile climaterice ale BCIFN din punct de vedere medical și influența pozitivă a lor [168].

La definirea infrastructurii balneare din BCIFN a contribuit semnificativ lucrarea lui V. Negrescu [241], „*Stațiunile Moldovei*”, în care au fost incluse și analizate datele infrastructurii balneare din a doua jumătate a secolului al XX-lea.

În monografia „*Apele minerale ale Moldovei*” de E. Kozlova și alții [233] se face o clasificare a apelor minerale ale BCIFN, cu exemple de sonde și izvoare similare din alte regiuni ale fostei U.R.S.S. și cu utilizarea lor în scopuri medicale. Tot despre apele minerale sunt și unele monografii valoroase, cum ar fi: „*Documentele Moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*” de M. Costăchescu [77] și „*Descrierea Moldovei*” de D. Cantemir [53]. În aceste lucrări sunt analizate apele minerale, relieful, clima, ocupațiile și tradițiile populației locale din sec. XVII-XIX.

Până în anii ‘70 - ‘80 ai secolului al XIX-lea, izvoarele cunoscute cu ape minerale erau considerate izvoare cu ape ale fântânilor obișnuite. Tehnica acelor timpuri nu era atât de avansată ca să poată determina prospecțiunea orizonturilor acvifere mai adânci. Totuși, pe teritoriul Republicii Moldova, deja la finele secolului al XIX-lea, existau peste 10 izvoare cu apă minerală cunoscute, care prezentau un interes balneologic, dar nimeni nu era preocupat de organizarea sau de crearea condițiilor minime pentru valorificarea acestor ape curative în scopuri terapeutice [168].

O contribuție la cercetarea apelor minerale ale BCIFN au adus-o savanții N. Arostenko și T. Moșneaga [169]. Monografia lui H. A. Nicogosean „*Apele minerale ale R.S.S. Moldovenești*”, editată în 1955, a pus bazele studiului igienic și clinic al apelor minerale. În monografia lui V. Negrescu „*Stațiunile balneare ale Moldovei*” [241] sunt prezentate numeroase informații, care confirmă imperativul utilizării apelor minerale în tratamentul sanitaro-balnear.

Investigațiile Institutului Moldovenesc de Cercetări Științifice în domeniul Igienei și Epidemiologiei au constituit o etapă importantă în cercetările complexe ale apelor minerale. În 1965, pe teritoriul RM, au fost atestate peste 70 de izvoare minerale. Eficacitatea unora dintre ele a fost confirmată prin probe clinice, efectuate de medicii: F. Ambros (1964), V. Botnari (1964), T. Moșneaga (1962, 1964, 1968), V. Negrescu (1961), N. Testemițanu (1963), E. Munteanu (1956).

Apa minerală, constituie un sistem integral și complicat de substanțe separate dizolvate în ea, fiecare tip de apă posedând anumite însușiri specifice de influență asupra organismului. De aceea, până în prezent, problemele de investigare a apelor minerale rămân a fi actuale sub aspectul elaborării recomandărilor și metodelor vizând aplicarea lor în scopuri terapeutice [169].

De la începutul anilor ‘90 este încetată finanțarea, din bugetul de stat, a lucrărilor de căutare-cercetare a apelor minerale, agenții economici fiind cointeresați, în general, doar de

comercializarea apele minerale de masă și de apele curative de masă pentru îmbuteliere. Totuși, având un excepțional potențial de ape minerale, acestea nu sunt utilizate la justa valoare de către populația locală, nici de sanatoriile și stațiunile balneare ale regiunii.

O mare aport la descrierea și analiza resurselor balneo-climaterice și recreaționale din Republica Moldova l-au adus lucrările „*Resursele recreaționale ale Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești și problemele utilizării raționale ale lor*” de V. Efros [228] și „*Stațiunile Moldovei*” [241] de V. Negrescu, ambele editate în limba rusă, „*Turismul în Republica Moldova*” de I. Sîrodoev [199]. În aceste lucrări sunt descrise unele particularități ale climei Republicii Moldova, analiza indicilor de confort climatic, perioadele favorabile și nefavorabile pentru utilizarea potențialului climatic. Lucrarea menționată, semnată de V. Efros, cuprinde caracterizarea balneo-climaterică a RM și a BCIFN, în mod special, caracteristicile componentelor naturale ale peisajelor geografice, evaluarea și valorificarea economică a potențialului recreațional. Această lucrare a constituit unul din reperele inițiale principale de demarare a prezentului studiu.

În lucrarea „*Turismul balneoclimateric în România*” [213] de E. Teodoreanu și O. Gaceu sunt foarte bine analizați factorii și elementele ce influențează acest tip de turism, este realizată și regionarea bioclimatică în dependență de apele, nămolurile și alte componente terapeutice.

Informații mai detaliate despre parcurile și grădinile de pe teritoriul BCIFN apar după cel de-al Doilea Război Mondial, în special, în anii '60 ai secolului al XX-lea. Una dintre primele lucrări consacrate parcurilor moșierești din Republica Moldova este monografia „*Parcurile Moldovei*” de P. Leontiev [239]. Monografia prezintă analiza amplă a 10 parcuri moșierești din țară, în special, din regiunea de studiu, Parcul Bălăbănești din raionul Criuleni. Monografia este foarte prețioasă, deoarece prezintă speciile de plante exotice, schemele peisagistice și oferă informații ample despre starea plantelor și a peisajului parcurilor la acea vreme. Sunt enunțate și problemele cu care se confruntă: distrugerile suferite de pe urma celui de-al Doilea Război Mondial, lipsa unei îngrijiri adecvate și defrișările ilicite. De asemenea, conform acestei lucrări prețioase, în perioada interbelică pe teritoriul Basarabiei erau funcționale 23 parcuri naturale cu o amplă activitate științifică.

Ulterior, cercetările s-au axat predominant pe identificarea și evaluarea posibilităților utilizării parcurilor în scopuri practice, inclusiv obținerea semințelor și a altui tip de material semincer pentru utilizarea în crearea perdelelor forestiere pentru câmpurile agricole, silvicultură, reamenajarea și dezvoltarea spațiilor verzi ale localităților umane [236].

Grădinile peisajere erau amenajate și pe teritoriul mănăstirilor. Astfel, la mănăstirea Hârjauca era o grădină amenajată pe terase, unde plantațiile erau îngrijite cu apă adusă prin conducte [194]. Unii specialiști: M. Mârza, T. Sîrbu și E. Mârza [140] afirmă că, după cel de-al

Doilea Război Mondial, majoritatea conacelor împreună cu parcurile lor, au fost date în posesia internatelor psihoneurologice sau au fost transformate în depozite. Posesorii ignorau valoarea terapeutică a teritoriului, nu au făcut aproape nimic sau chiar nimic pentru stoparea procesului de degradare a acestor monumente peisajere de importanță națională [66].

În monografia „*Rezervațiile și monumentele naturii Moldovei*” de Yu. Kravchuk ș.a. [236] se conține un capitol aparte despre parcurile moșierești, aleile și parcurile dendrologice ocrotite de stat. În lucrare se relatează că, sunt peste 20 de parcuri vechi cu specii de plante exotice, aduse din diferite părți ale Eurasiei și ale continentului nord-american.

În lucrarea „*Arhitectura peisajeră a Moldovei*”, cercetătorul A. Belkin notează că, multe dintre parcurile moșierești ale satelor sunt luate sub protecția statului ca monumente de arhitectură. Autorul menționează că parcurile sunt exemple interesante ale compozițiilor peisajere ce au colecții dendrologice diverse [223].

La trecerea în revistă a ariilor naturale protejate de stat din RM, N. Stratan și colaboratorii săi [211], consemnează existența a 20 de parcuri moșierești sau alt tip de parcuri și alei ca monumente de arhitectură peisajeră, posibil ca rezultat al cercetărilor efectuate de predecesorii săi, astăzi 21 la număr. Autorii insistă asupra faptului că, parcurile moșierești ar putea constitui un obiectiv important al turismului ecologic, rural prin care natura fascinantă a plaiurilor noastre ar putea fi apreciată nu numai de noi, autohtonii, dar și de numeroși turiști din străinătate [54].

Printre ultimele cercetări în domeniul monumentelor de arhitectură peisajeră din Republica Moldova sunt cele ale Agenției pentru Inspectarea și Restaurarea Monumentelor. În prefața volumului „*Patrimoniul cultural al Republicii Moldova: de la realitate la necesitate*”, coordonator I. Ștefăniță, este specificat că, în partea de nord și centrală a țării sunt 83 de conace cu și fără parcuri și 6 parcuri peisagistice izolate [177]. Starea precară a parcurilor a fost sesizată astfel: „...fără o îngrijire adecvată vegetația decorativă s-a degradat, schemele peisagistice minuțios alcătuite au dispărut sub presiunea factorului natural...” [177]. Menționăm și alte articole cu referire la starea mediului din ariile naturale protejate de stat, din BCIFN și a unor sectoare de pădure, care sunt parte a rețelei ICP Forest [44], în care sunt cercetate influența deșeurilor asupra solurilor și a plantelor prin acumularea de metale grele [48], la fel sunt și studii, privind acumularea metalelor grele în sol, în litieră sau în frunzele arborilor din unele arii naturale protejate.

În condițiile în care pentru protecția mediului resursele financiare disponibile sunt limitate, apare necesitatea de a stabili prioritățile de conservare, accentul fiind pus pe ariile ecologic-valorose și/sau vulnerabile [55]. Unii autori [52] descriu ariile ecologic-senzitive ca terenuri valorose din punct de vedere ecologic, vital-necesare în menținerea durabilă a resurselor naturale, atât la nivel local, cât și regional sau ca terenuri cu o valoare estetică mare. De aceea parcul

Bălăbănești, din raionul Criuleni, poate fi considerat o arie ecologică vulnerabilă din cauza speciilor de plante exotice din care e compus. Printre acestea se remarcă: Stejarul alb (*Quercus alba*) originar din sud-estul Americii de Nord, Liliacul Persian (*Syringa persica*), Oțetarul galben (*Koelreuteria paniculata*) din estul Asiei și altele [239].

În domeniul turismului pot fi evidențiate următoarele cercetări: 1) teza de doctor habilitat în științe economice „*Politica turistică a Republicii Moldova ca factor de dezvoltare economică durabilă și integrare internațională*”, autor E. Turcov [215], care constă în fundamentarea metodologică și teoretică a strategiei de dezvoltare durabile a turismului și a politicii turistice naționale necesare integrării internaționale; 2) teza de doctor habilitat în științe economice „*Strategia de dezvoltare a turismului internațional în contextul proceselor de globalizare*”, autor I. Crotenco [81], în care se propune cercetarea turismului internațional, ca premisă și derivată a proceselor integraționiste în economia mondială; 3) teza de doctor în științe economice „*Strategii de marketing în vederea dezvoltării turismului intern în Republica Moldova*”, realizată de I. Cavaliuc [58], în care este expusă fundamentarea strategiilor de marketing prin valorificarea eficientă a oportunităților existente și resurselor disponibile [187].

În suportul de curs „*Resurse turistice*” [204], autori V. Sochircă și I. Bejan este prezentată tipologia resurselor turistice, distribuția celor mai importante resurse turistice naturale și antropice, inclusiv din Republica Moldova și BCIFN. Lucrarea „*Geografia turismului*” de P. Bacal [14] abordează aspectele teoretice și metodologice principale ale geografiei turismului, caracterizarea detaliată a resurselor turistice naturale și antropice, precum și a fluxurilor turistice pe regiuni și state ale lumii. Lucrarea este însoțită de un suport grafic și cartografic bogat, inclusiv hărți cu stațiunile principale balneare, litorale și de schi alpin. De asemenea, sunt analizate componentele infrastructurii turistice, tipurile principale de turism, dezvoltarea și repartitia acestora la nivel național și regional.

O altă lucrare deosebit de importantă este „*Ghidul traseelor turistice ale Republicii Moldova*” editată în anul 2015, coordonator, N. Platon [86]. În această monografie este expusă metodologia de elaborare a traseelor turistice, conținutul și configurația traseelor turistice elaborate de autori, obiectivele turistice incluse, căile de acces, infrastructura de cazare și agrement la destinațiile principale, rolul turismului receptor și intern în dezvoltarea turismului național, lacunele și perspectivele de dezvoltare a sectorului turistic [168].

Lucrarea „*Marketing in Travel and Tourism*” [143] scrisă de V. Middleton, A. Fyall ș.a., își propune să ghideze cititorii prin complexitatea marketingului turistic în secolul al XXI-lea. În lucrare se prezintă foarte clar principiile și conceptele de marketing adaptate la piața turismului actual din marketingul serviciilor de masă și se ilustrează gama de aplicații practice în economia modernă a vizitatorilor. Unele dintre cele mai noi metode, abordări și practici pentru

implementarea unui turism sustenabil pe teritoriul BCIFN pot fi inspirate din lucrarea „*Sustainable Tourism*” [142] a profesorului V. Middleton, cu 30 de ani de experiență internațională în practica de marketing, cuprinzând majoritatea sectoarelor private și publice asociate turismului..

Una dintre tezele de doctor habilitat care a stat la baza cercetărilor în domeniu, a fost lucrarea lui N. Platon [187] cu tema „*Strategii durabile de management în dezvoltarea turismului intern și receptor din Republica Moldova*”, în care a fost abordat fundamentarea metodologică și teoretică a strategiilor de management, aferente sferei turismului, suscitând stabilirea atribuției turismului receptor și intern pentru dezvoltarea turismului național, ce durează prin identificarea neajunsurilor sectorului date [187]. Printre alte teze valoroase din domeniul turismului, care reflectă suprafața BCIFN, ca arie de cercetare, le mai putem enumera pe cele elaborate de: R. Livandovschi [131] cu tema „*Fundamentarea strategiilor de marketing în dezvoltarea și promovarea turismului rural în RM*”. În această lucrare sunt analizate căile de promovare și dezvoltare a turismului rural în RM prin procedeul fundamentării metodelor de marketing, de V. Miron [151], „*Managementul resurselor turistice din RM*”, teză în care sunt studiate mecanismele teoretico-practice cu privire la impulsivitatea valorificării potențialului antropoc și natural în vederea creșterii eficienței economice și asigurarea unei dezvoltări constante și durabile a domeniului turistic în mediul rural autohton. Tot în această lucrare este redată fundamentarea creării și principiile de gestionare a zonelor turistice, inclusiv strategiile de dezvoltare ale acestora. În lucrarea „*Managementul promovării turismului rural în Republica Moldova*” de A. Botezatu [43] se prezintă analiza multilaterală a turismului rural din Republica Moldova [187].

Aspectele geografice actuale ale turismului din Republica Moldova sunt detaliat elucidate în lucrările recent elaborate de S. Florea, V. Miron, I. Bejan, V. Sochircă, N. Platon, precum și a conducătorului și a autorului acestui studiu P. Bacal și I. Moroz. În monografia „*Potențialul turistic al Republicii Moldova*” [91], autor S. Florea, sunt descrise cele mai importante obiective istorico-culturale cu importanță turistică din RM, distribuția acestora pe regiuni turistice. De asemenea, în monografie este redată starea și nivelul de valorificare a fondului turistic natural și antropoc.

Printre studiile cele mai recente, care abordează fenomenul turistic autohton în profil regional menționăm subcapitolele „*Turism*” și „*Impactul turismului asupra mediului*” din monografiile colective „*Regiunea de Dezvoltare Centru. Aspecte geografice, socio-economice și ecologice*” [19] și „*Studiul Diagnostic al ecosistemelor urbane și rurale din Regiunea de Dezvoltare Nord a Republicii Moldova*” [49]. În aceste lucrări sunt analizate aspectele geografice și ecologice ale turismului, repartiția spațială și starea actuală a resurselor turistice naturale și antropice din cele două regiuni de dezvoltare ale Republicii Moldova, infrastructura de transport, cazare, alimentare și

agrement, serviciile turistice, valorificarea turistică și recreațională a lacurilor, analiza SWOT (Anexa 1) a turismului din regiunile respective.

1.3. Baza metodologică și informațională de cercetare

Principalele metode de cercetare în procesul de investigație și elaborare a demersului științific au servit metodele: statistico-matematice, cartografice, analizele și sintezele, analizele SWOT, sondajele sociologice, interviurile și observațiile de teren, analizele comparative, istorice.

- metodele *statistico-matematice*, precum analiza multicriterială și analiza factorială au fost folosite la procesarea bazei de date cu privire la aspectele calitative și cantitative ale populației, activităților economice, resurselor turistice naturale și antropice, infrastructurii și fluxurilor turistice, pentru corelația statistică între diverse variabile (regresia lineară, regresia multiplă etc.).

- metoda *cartografică* a fost aplicată pentru reprezentarea spațială a componentelor fizico-geografice și economico-geografice, obiectivelor turistice principale de proveniență naturală și antropică, pentru prezentarea rețelei de drumuri, distribuția infrastructurii de cazare și agrement, pentru descrierea traseelor turistice existente și elaborarea traseelor turistice propuse de autor, precum și la definirea tipologiei spațiale respective prin suprapunerea straturilor tematice.

- metoda *tehnicilor SIG* (GIS methods), prin programul de cartografiere ArcGis, a fost utilizată, la analiza variabilelor (atributelor) unităților administrativ-teritoriale [121], întrucât aceasta permite joncțiunea datelor statistice în format Excel cu fondul de hartă geocodat, vectorizat în programul Adobe Illustrator. Acesta din urmă permite utilizarea ca instrument CorelDRAW pentru prelucrarea finală a diverselor hărți și figuri. Evaluarea mai multor parametri teritoriali s-a sprijinit pe programul ArcGis®, prin modulul Network Analyst. Două dintre cele mai utile funcții ale acestuia sunt Service Area și OD Cost matrix, care permit realizarea de calcule și de reprezentări grafice în ceea ce privește calitatea și cantitatea legăturilor dintre locuri. O serie de alte extensii ale acestui program (Analysis Tools sau Spatial Analyst) au fost utile la corelarea spațială a diverselor straturi cartografice (raster sau vectoriale).

- metoda *analizei și sintezei* a fost întrebuințată la analiza literaturii din domeniu, pentru analiza informației statistice cu privire la aprecierea cadrului natural și socio-economic din perspectiva valorificării turistice, la evaluarea sumară a potențialului turistic natural și antropic, infrastructurii de transport și turistice, fluxurilor și traseelor turistice ale regiunii de studiu .

- metoda *analizei SWOT* (Anexa 1) este o metodă principală în elaborarea studiilor regionale și bazinale, fiind aplicată pentru identificarea și analiza comparativă a avantajelor și oportunităților, dificultăților și provocărilor privind dezvoltarea turismului în regiunea de studiu.

- metoda *sondajului sociologic* în turism a fost aplicată cu ajutorul chestionarelor, fiind realizată în mai multe etape succesive și corelate.

- metoda *observațiilor de teren și consultării autorităților abilitate*: a fost folosită la colectarea informației necesare de la sursele primare privind premisele naturale și socio-economice regionale și locale, starea resurselor și a infrastructurii turistice la destinație, identificarea problemelor și oportunităților valorificării potențialului turistic local etc.

- metoda *istoriografică*, Pentru acest studiu, exprimă o reflectare a etapelor de dezvoltare, în profil istoric, a domeniului turistic din RM și din BCIFN, în particular. Importanța ei rezidă în posibilitatea de a identifica, în dinamică, perioadele desfășurării anumitor evenimente turistice.

Metodologia de cercetare pentru evaluarea impactului activităților turistice asupra mediului este conform indicilor și indicatorilor elaborați de Agenția Europeană de Mediu [221].

Metodologia de evaluare a fluxurilor turistice s-a bazat pe datele obținute de la BNS, stațiunile balneare și operatorii turistici incluși în sondajul Sociologic, precum și a metodelor indirecte de calcul în baza capacității structurilor de primire turistică menționate și a gradului de utilizare a acestora. O parte din datele obținute în 2019 au fost actualizate și analizate suplimentar.

Pentru realizarea sondajului sociologic au fost elaborate chestionare pentru 3 categorii de respondenți: vizitatori, localnici și prestatori de servicii de la destinațiile turistice selectate.

Reușita anchetei statistice pe bază de sondaj depinde, în mare măsură, de seriozitatea realizării chestionarului. În acest context, nu trebuie neglijate elementele de bază, care au stat la elaborarea acestuia: identificarea și ordonarea logică a caracteristicilor, conceperea întrebărilor. Pentru stabilirea formei finale a întrebărilor au fost respectate următoarele caracteristici: întrebuițarea unui limbaj comun/simplu, ocolirea ambiguităților, a enunțurilor tendențioase și vagi, determinarea ordinii întrebărilor, atribuirea unei înfățișări estetice generale prin dimensionare corectă și plasarea în pagina corespunzătoare, crearea listei de coduri și codificarea [109]. Procentul majoritar în toate chestionarele o dețin întrebările închise, numite și precodificate, deoarece așa cum, menționează și S. Chelcea [62, 65], acest fel de întrebări oferă o multitudine de avantaje precum: creșterea unui cadru de referință convenabil reflecției oamenilor intervievați, ușurință în prelucrarea statistică a răspunsurilor, realizarea unei atmosfere favorabile răspunsurilor la întrebările din chestionar, asigură anonimatul, absența solicitării memoriei persoanei anchetate – beneficiu considerat drept „filtru” pentru întrebările următoare [110].

În pofida faptului că, în multe cercetări întreprinse pe baza chestionarelor întrebările închise sunt cele mai multe, nu putem neglija fundamentalul inconvenient al acestui tip de întrebări: sugestibilitatea datorată prezentării decodificate a răspunsurilor. Comparativ cu întrebările precodificate, chestionarele cu întrebări deschise oferă individului interviuat libertate

în pronunțare, permițând evidențierea problematicilor adevărate, care îl interesează. Dacă întrebările închise se focalizează pe „recunoaștere”, cazul procesului de actualizare, întrebările deschise sunt adresate memoriei. Totodată, este evident că recunoașterea reprezintă o acțiune mai facilă decât reproducerea. Esențialul dezavantaj al întrebărilor deschise îl constituie răspunsurile diferite ca formă și volum, ceea ce provoacă o complexitate sporită în cazul codificării [108].

Realizarea pre-anchetei. Forma finală a prezentului chestionar este rezultatul unei anchete-test desfășurată pe un eșantion restrâns, de 10 intervievați, aplicate inițial în municipiul Chișinău cu o lună înainte de începerea anchetei propriu-zise. Efectuarea anchetei-pilot a avut ca obiective: a) omologarea cadrului spațial și temporal al cercetării; b) validarea schemei ce asigură reprezentativitatea selecției efectuate; c) testarea instrumentelor de prelucrare a informațiilor de piață. După efectuarea acestei mini-anchete, s-a revenit asupra formulării unor întrebări care s-au dovedit a fi insuficient de clare și s-a renunțat la alte întrebări care s-au dovedit a fi neinspirate. Ancheta-test a oferit o „imagine de ansamblu” asupra volumului chestionarului care nu trebuie să depășească capacitatea de concentrare a atenției respondentului. Drept urmare, varianta finală a chestionarului a presupus maximum 30 de minute pentru a fi completată. În final, modificările efectuate au permis chestionarea în condiții de accesibilitate de 100%.

Deplasările în teren pentru efectuarea sondajului sociologic au avut loc preponderent, pe parcursul anotimpului de vară. Fiecare dintre cele patru arii de interviu au fost întitulate, în concordanță cu titlul zonelor turistice identificate [M] și denumirile raioanelor (figura 1.1.).

Numărul planificat al respondenților la chestionar a fost de 200 de persoane, iar cel real – de 203, depășind cu 3 respondenți numărul chestionarelor programate, ceea ce a reprezentat un succes. Au fost elaborate trei categorii de chestionare, care pe parcursul deplasărilor au favorizat interviuarea localnicilor (Anexa 5), a vizitatorilor (Anexa 6), și a prestatorilor (Anexa 7) de servicii turistice din zonele turistice interviuate. Gruparea respondenților a fost făcută pe grupe de vârstă și gen, nivel de instruire, structura ocupațională, nivelul veniturilor lunare, mediul de reședință etc. Sondajul a cuprins cinci categorii de întrebări, inclusiv: a) date generale despre respondenți; b) importanța turismului pentru economia locală; c) resursele turistice; d) infrastructura turistică; e) fluxurile turistice. De asemenea, a fost apreciată starea obiectivelor și a infrastructurii turistice, identificate premisele, și dificultățile locale pentru dezvoltarea turismului.

Din numărul total de 203 chestionare aplicate, cei mai mulți intervievați (37%) au fost în Zona Turistică (ZT) Călărași, inclusiv 57% de chestionare destinate localnicilor. În ZT Vadul lui Vodă au fost intervievați ¼ din respondenți cu cea mai mare rată din BCIFN de peste ½ de chestionare efectuate pe baza răspunsurilor prestatorilor, fapt ce se explică prin abundența antreprenorilor în domeniul turismului și mai puțini localnici (7%) în zona de odihnă.

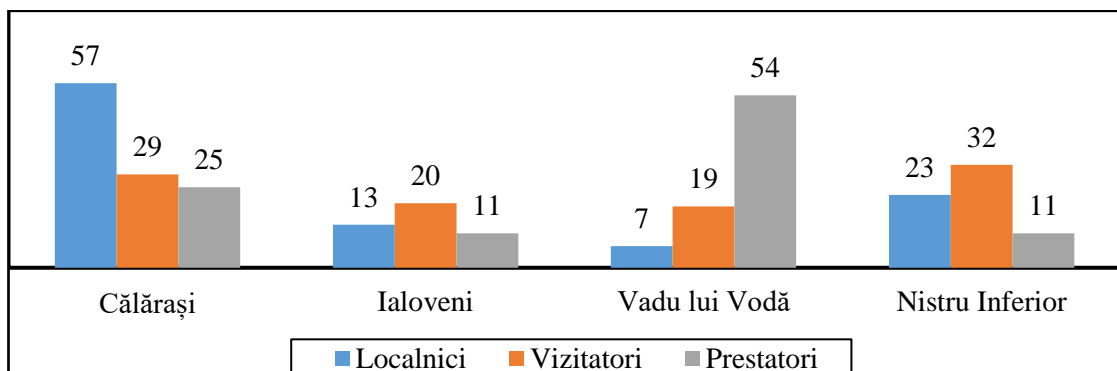

Figura 1.3. Structura eșantionului în funcție de locația interviului, în %
 Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

În ZT „Nistrul de Jos” au fost intervievați ½ din totalul respondenților, cu preponderență vizitatorii (32%), fapt ce a stat la baza determinării a multor indici a activității turistice, precum sezonabilitatea și durata fluxurilor turistice, tipul de turism practicat și altele. Cel mai mic procent (15%) de chestionare efectuate a fost în ZT Ialoveni, zonă în care cele trei grupe a eșantionului au fost împărțite aproximativ egal (figura 1.3).

Conform diagramei de mai jos (figura 1.4), observăm că, majoritatea localnicilor și vizitatorilor intervievați sunt de genul masculin (55%), iar genul feminin este puțin în minoritate (45%). Prin urmare, mai interesată de activitatea turistică este populația masculină.

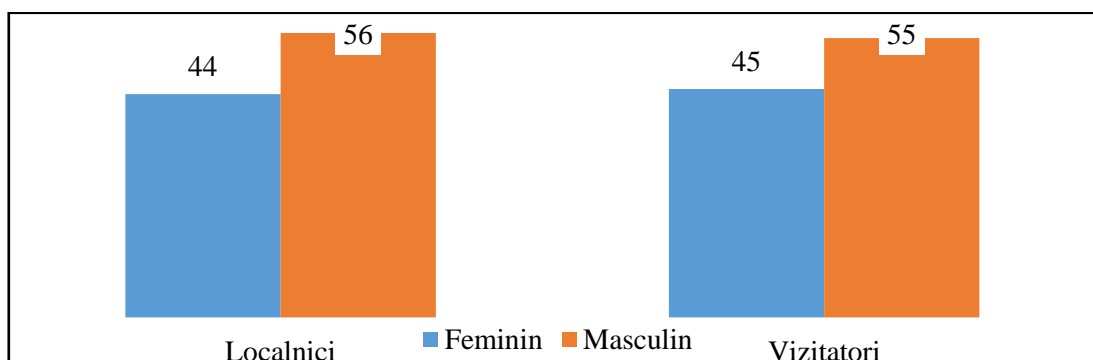

Figura 1.4. Structura eșantionului în funcție de sex/gen, în %
 Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

Analiza bazei de date și a figurii 1.5 denotă faptul interviului maxime (30%) a categoriei de vârstă cuprinsă între 46-65 ani, reprezentând o populație activă și des întâlnită. Pe a doua poziție, cu 28% se situează grupa de vârstă a adulților între 31-45 ani, iar pe poziția a treia – grupa de vârstă cuprinsă între 18-30 ani cu 23% din respondenți. Pe ultimele poziții s-au plasat cei ce au o vârstă până la 17 ani și cei ce depășesc 65 ani cu ponderea totală de 18%.

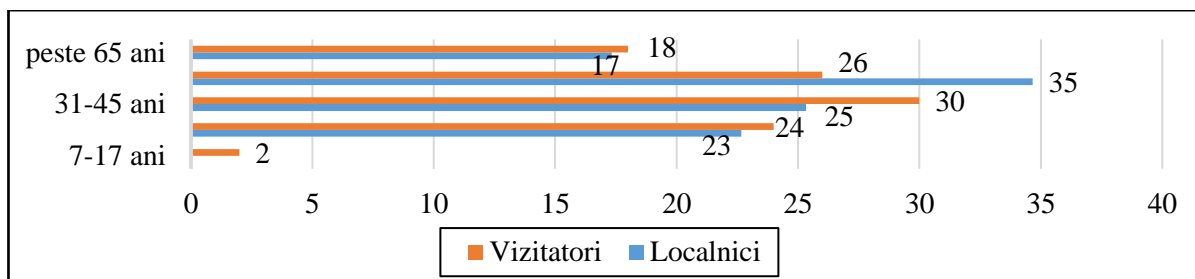

Figura 1.5. Structura eșantionului în funcție de vârstă, în %

Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

Majoritatea persoanelor din eșantionul cercetat sunt căsătorite (figura 1.6). Dacă în cazul persoanelor căsătorite cu copii în întreținere se poate discuta despre o posibilă orientare spre turismul cultural-educativ, situația persoanelor fără obligații familiale este diferită. Celibatarii sunt avantajați din perspectiva factorilor de decizie cu referire la libertatea de utilizare a timpului disponibil, îndreptându-se spre forme variate de destindere.

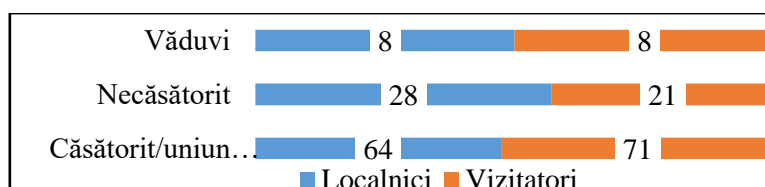

Figura 1.6. Structura eșantionului după criteriul starea civilă, în %

Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

Conform datelor statistice din figura 1.7, din structura eșantionului denotă faptul că în funcție de ultima școală absolvită, din toate categoriile respondenților, se plasează pe primele două locuri persoanele cu studii superioare și medii de specialitate (>4/5).

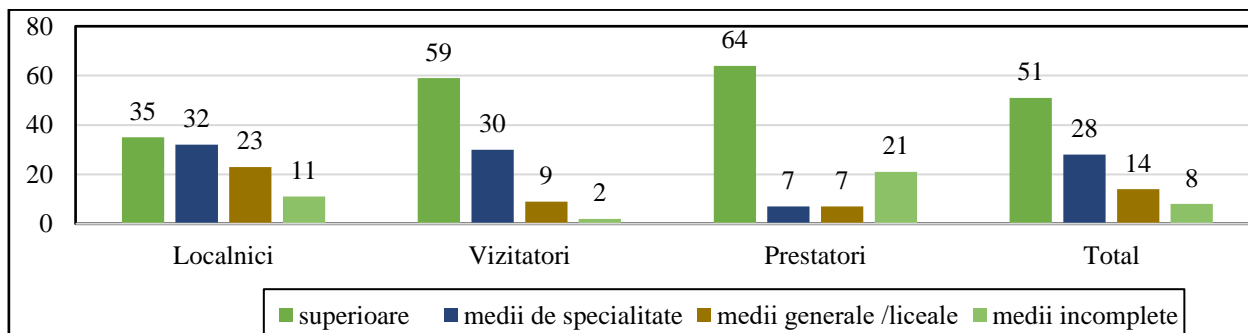

Figura 1.7. Structura eșantionului în funcție de ultima școală absolvită, în %

Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

După criteriul ocupației profesionale a componentelor eșantionului (figura 1.8) se evidențiază faptul că, pe prima poziție se află personalul angajat în sfera socială (educație, medicină, asistența socială). Pentru ambele categorii frecvența maximă se constată la categoria de personal enunțat, cu deosebiri ne semnificative (16% pentru localnici și 14% pentru vizitatori). În BCIFN, precum și în RM, per ansamblu, se atestă ponderea înaltă a populației antrenate în agricultură. Rubrica turism ocupă ultimele locuri în structura colectivității de selecție cu doar 3% pentru localnici și 4% – pentru vizitatori, fiind date importante pentru studiul de față. Trebuie

semnalat locul fruntaș ocupat de pensionari cu 12% din total respondenți, fapt ce se datorează îmbătrânirii acute a populației din întreaga țară și emigrării populației active [107].

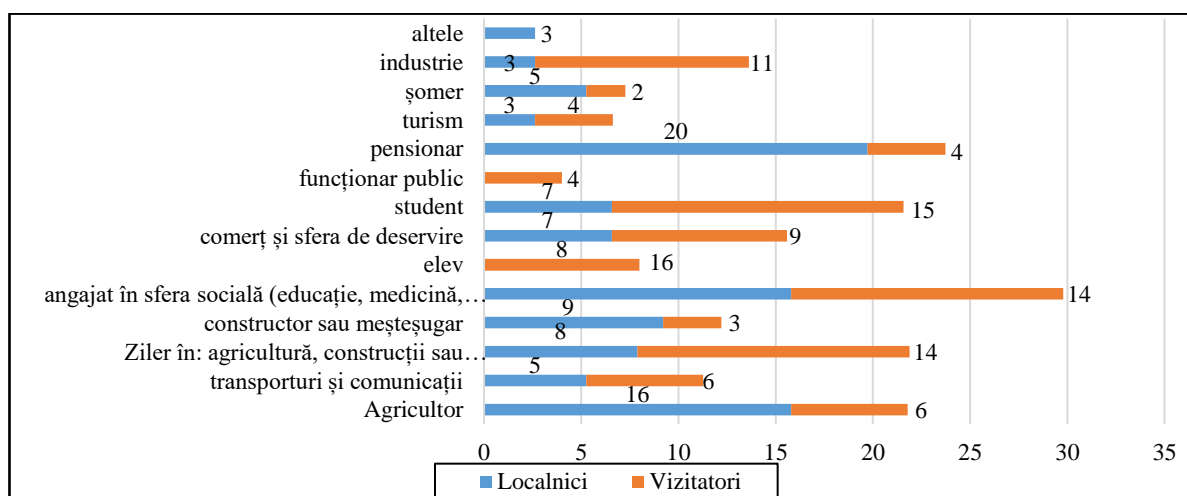

Figura 1.8. Structura eșantionului în funcție de ocupația profesională, în %

Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

Materiale utilizate: 1) Legislația națională în domeniul analizat [112-120], Legea cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în RM [128], Legea privind fondul ariilor naturale protejate de stat [127], Legea privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova [129] etc.; 2) Rapoartele Anuale ale Inspectoratului pentru Protecția Mediului [123]; 3) Rapoartele BNS privind populația și activitățile socio-economice [26-37], activitatea și frecvența turistică [31]; 4) Planul de Gestionare a districtului bazinului hidrografic Nistru [114]; 5) Strategiile de Dezvoltare Regională a ADR Sud (2016-2020) [2] și ADR Centru [1]; 6) Rapoartele SHS privind evaluarea și monitorizarea factorilor de mediu, a proceselor și fenomenelor naturale și tehnogene [196-198]; 7) Cartea Roșie a Republicii Moldova [57]; 8) Lista Uniunii Internaționale de Conservare a Naturii privind speciile rare și periclitate [130]; 9) Recensămintele populației (1970, 1979, 1989, 2004, 2014) [29, 30, 231, 232, 245]; 10) monografii și articole cu referințe la tema de studiu [7-25, 47, 78, 91, 225, 228, 240], teze de doctor [43, 58, 82, 131] și doctor habilitat [81, 187, 215] în domeniu; 11) expedițiile autorului cu datele și informațiile obținute din teren; 12) informațiile extrase de pe paginile web a instituțiilor și organizațiilor în domeniu; 13) consultările experților și a autorităților guvernamentale în domeniu.

Datele disponibile și analizate la nivel local se referă la efectivul, structura de vârstă și migrația populației, repartiția obiectivelor turistice naturale și antropice, localizarea și exploatarea carierilor și minelor, salubritatea localităților ș.a. Datele privind activitățile economice și fluxurile turistice au fost disponibile predominant la nivel raional (cu excepția datelor sondajului sociologic), în absența datelor din orașele și raioanele RD Transnistrene.

1.4. Concluzii la capitolul 1

1. Analiza cronologică a cercetărilor geografice în domeniul turismului din cadrul BCIFN și la nivel național se regăsește în mai multe lucrări din cele mai vechi surse, începând cu „Letopisețul Țării Moldovei” și monografia lui D. Cantemir „Descrierea Moldovei” și finalizând cu studiile complexe și tematice ale fenomenului turistic în contextul provocărilor și oportunităților actuale.
2. Analiza bibliografică la tema de studiu scoate în evidență abordarea frecventă a anumitor aspecte din domeniul turismului. Cercetarea particularităților din domeniu se regăsesc cel mai mult în științele geografice, economice și în cercetările de patrimoniu. Majoritatea cercetărilor au caracter sectorial și vizează resursele turistice, diverse aspecte ale economiei și ale managementului turismului la nivel de unități administrativ-teritoriale. Studiile actualizate și complexe ale fenomenului turistic la nivel de bazine hidrografice în Republica Moldova lipsesc.
3. În Planurile de gestionare a bazinelor hidrografice din Republica Moldova, publicate recent, este prezentată aprecierea generală a resurselor turistice naturale, care fac parte din FANPS, a premiselor de dezvoltare și a rolului turismului pentru economia și gestionarea durabilă a ecosistemelor naturale și a resurselor de apă din bazinele hidrografice respective. Prin urmare, efectuarea unui studiu complex a fenomenului turistic la nivel de bazin hidrografic reprezintă o realizare importantă, cu valoare teoretică și aplicativă necesară domeniului turistic al Republicii.
4. Delimitarea limitelor geografice ale ariei de cercetare s-a bazat pe studiul aprofundat al bibliografiei existente și a materialelor cartografice privind acoperirea și utilizarea terenurilor, consultarea specialiștilor consacrați în domeniu. Prin urmare, s-a convenit stabilirea limitelor geografice ale ariei de cercetare, conform cumpenei apei și interfluviilor bazinului inferior în sectorul Republicii Moldova, în aval de Lacul Dubăsari – pe partea dreaptă a Nistrului și bazinul râului Iagorlâc – pe partea stângă a Nistrului.
5. Pentru realizarea scopului și a obiectivelor tezei au fost aplicate următoarele metode: statistico-matematice, metodele cartografice, inclusiv cu utilizarea tehnicilor SIG, metoda analizei și a sintezei, analiza SWOT, metoda sondajului sociologic și a observațiilor în teren, metodele comparativă și istorică etc. Acest fapt a permis efectuarea unui studiu geografic complex al turismului la nivel de bazin hidrografic și reprezentarea grafică și cartografică adecvată a acestuia.
6. Sondajul sociologic a fost realizat pe un eșantion de 203 persoane din 4 zone turistice distincte: Călărași, Ialoveni, Vadul lui Vodă și ZT „Nistrul de Jos” (în aval de orașul Bender). Sondajul fost destinat pentru 3 categorii de respondenți, inclusiv pentru localnici, vizitatori și prestatori locali de servicii turistice. Ca urmare, a fost creată o bază de date solidă, cu privire la atracțiile principale, la infrastructura și serviciile turistice și conexe la destinație, la fluxurile de turiști din regiune și la importanța turismului pentru economia și populația locală.

7. Sondajul a cuprins 5 categorii de întrebări, inclusiv criteriile: a) date generale despre respondenți; b) importanța turismului pentru economia locală; c) resursele turistice; d) infrastructura turistică; e) fluxurile turistice. De asemenea a fost apreciată starea obiectivelor și a infrastructurii turistice, premisele și dificultățile de dezvoltare a domeniului turistic zonal și local.

8. Din numărul total de chestionare aplicate, cei mai mulți intervievați (37%) au fost din ZT Călărași, cu ponderea maximă (57%) a localnicilor intervievați. În ZT Vadul lui Vodă au fost intervievați $\frac{1}{4}$ din respondenți, însă au fost intervievați $\frac{1}{2}$ din numărul total prestatorilor de servicii turistice din BCIFN, fapt ce se datorează numărului maximal de antreprenori în domeniul turismului și agrementului. În ZT „Nistru de Jos” au fost intervievați $\frac{1}{2}$ din totalul respondenților, preponderent vizitatorii (32%), care au determinat numărul indicilor turistici, precum sezonalitatea și durata fluxurilor turistice, tipul de turism practicat.

9. Din analiza datelor sondajului sociologic rezultă că, cele mai multe chestionare (30%) au fost aplicate intervievaților cu vârstă cuprinsă între 46-65 ani, aceștia reprezentând populația activă în turismul balnear. Pe a doua poziție, cu 28%, se situează grupa de vârstă a adulților între 31-45 ani, iar pe poziția a treia – grupa de vârstă cuprinsă între 18-30 ani, cu 23% din respondenți, predominant utilizatori a turismului de recreere de o scurtă durată. Pe ultimele poziții s-au plasat cei ce au o vârstă de până la 17 ani și cei ce depășesc 65 de ani, cu ponderea totală de 18%. Ultimii, fiind categoria de vârstă care apelează cel mai des la îngrijirea sănătății și pelerinaj.

2. Caracterizarea geografică a regiunii de studiu

2.1. Poziția geografică și componența teritoriului

Poziția geografică. Fluviul Nistru izvorăște din munții Carpați, de la o altitudine de 900 m, are o lungime totală de 1350 km, fiind cea mai importantă arteră hidrografică a RM. Lungimea fluviului Nistru pe teritoriul RM este de 636 km, dintre care în cursul inferior – 342 km, acesta fiind conectat prin Limanul Nistrului la Marea Neagră (Anexa 8). Debitul de apă în cursul inferior constituie în medie – 310 m³/sec, iar scurgerea medie anuală este de 10 mlrd. m³ [114].

Bazinul Cursului Inferior al Fluviului Nistru este situat între paralelele 46⁰37' și 47⁰39' latitudine nordică și meridianele 28⁰00' și 30⁰16' longitudine estică, la distanțe aproximativ egale de Ecuator și Polul Nord. Punctele extreme sunt situate în următoarele localități: de Nord – Curtoia (Ungheni), cel de Vest – Poiana (Ungheni) și cel de Sud și Est – Palanca (Ștefan Vodă) (Anexa 8-9). În partea de nord, BCIFN se învecinează cu bazinul râului Răut, în nord-vest cu sub-bazinele râurilor din bazinul hidrografic Prut, în sud-vest – cu bazinul râului Cogâlnic, iar în sud – cu sub-bazinele râurilor mici ale bazinului Mării Negre, precum Sărata, Hadjider și Căplani (Anexa 10). Aceste limite sunt în concordanță cu limita cumpenei de apă a BCIFN [159].

Teritoriul și frontierele. De-a lungul timpului, poziția BCIFN a favorizat deplasarea și migrarea a unui număr mare a populației de diverse etnii și proveniență geografică. Până la anul 1812, teritoriul BCIFN a făcut parte din ținuturile Cetatea Albă, Orhei, Lăpușna și Iași din cadrul Principatului Moldovei. De asemenea, teritoriul din sudul bazinului, în limitele raialelor Bender și Ackerman, s-a aflat sub controlul direct al Imperiului Otoman, iar zona de stepă a Bugeacului era controlată de Hoarda Tătarilor Nohai cu centrul la Căușeni. Între anii 1812-1918, teritoriul BCIFN a făcut parte din județele Chișinău, Orhei, Cetatea Albă și Bender din cadrul Guberniei Basarabia a Imperiului Rus. În perioada României interbelice, acest teritoriu a făcut parte din județele Lăpușna (Strășeni, cea mai mare parte a raioanelor Călărași, Ialoveni, Hâncești, unele localități din raioanele Criuleni, Anenii Noi și Ungheni), Orhei (raionul Orhei, unele localități din raioanele Criuleni, Călărași și Dubăsari) [19]. Majoritatea raionului Ungheni, din limitele BCIFN făcea parte din județul Bălți, iar cea mai mare parte a teritoriului raionului Anenii Noi și unele localități din raioanele Ialoveni și Criuleni erau situate în județul Tighina. O situație diferită era pentru localitățile raionului Dubăsari situate la est de Nistru (Molovata Nouă, Cocieri, Vasilievca, Coșnița, Pohrebea, Pârâta și Doroțcaia), acestea făcând parte din raionul Dubăsari din cadrul Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești din componența Ucrainei Sovietice [19].

După 1945, în cadrul RSSM, teritoriul a fost divizat administrativ în raioane, dar acestea au suportat schimbări frecvente, atât în privința numărului, cât și a spațiului și localităților incluse.

Astfel de exemplu este raionul Căinari, care în 1985-1991 a fost denumit Dumbrăveni și inclus ulterior în raionul Căușeni. În 1965 nu existau raioanele Ialoveni și Criuleni. Multe localități au avut schimbări frecvente ale denumirii sau a apartenenței raionale, astfel localitatea Horodca din raionul Nisporeni a trecut în raionul Hâncești, iar localitățile Gangura, Alexandrovca, Homuteanovca, Misovca, Cărbuna și Cigârleni din raionul Căinari au fost transferate la raionul Ialoveni. Dolna, Micleușeni, Huzun din raionul Nisporeni au trecut la raionul Strășeni, iar satele Trușeni și Condrîța din raionul Strășeni – la municipiu Chișinău. De asemenea au fost schimbate denumirile localităților, precum Curluceni în Făgureni (Strășeni), dar și a raioanelor și a centrelor raionale, inclusiv Kizil/Suvorov – în Ștefan Vodă, Kotovsk – în Hâncești și Kutuzov – în Ialoveni.

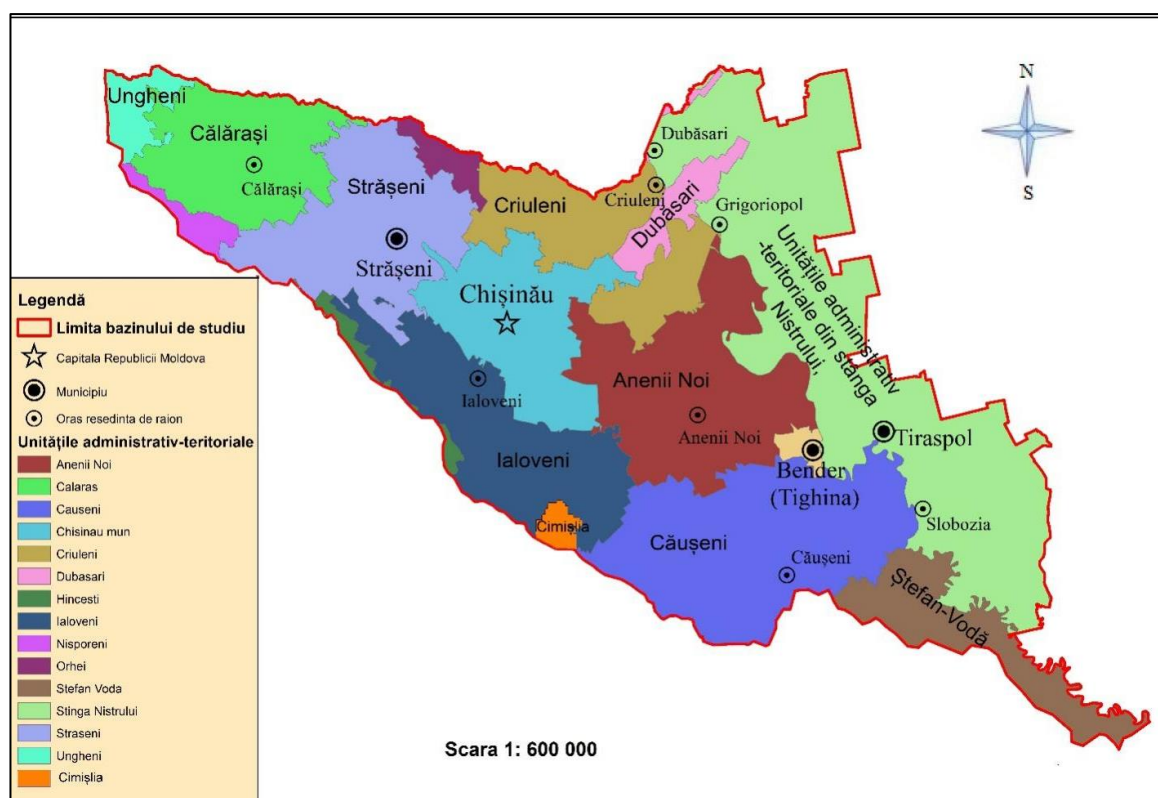

Figura 2.1. Componenta administrativ-teritorială a BCIFN

Sursa: elaborat de autor

Noua împărțire administrativă a teritoriului din anul 2003 era destinată să asigure realizarea principiilor autonomiei locale, descentralizării serviciilor publice, eligibilității autorităților administrației publice, accesului cetățenilor la autorități și consultării lor în problemele locale de interes deosebit, rapidității soluționării problemelor cetățeanului, calității serviciilor. Cu toate acestea, o parte a societății percepe negativ reorganizarea teritorială [193]. Deși argumentele comasării raioanelor și organizarea județelor cu suprafață mai mare sunt plauzibile și au contribuit la micșorarea cheltuielilor bugetare, consecințele negative, în acest caz, vizau impedimentele

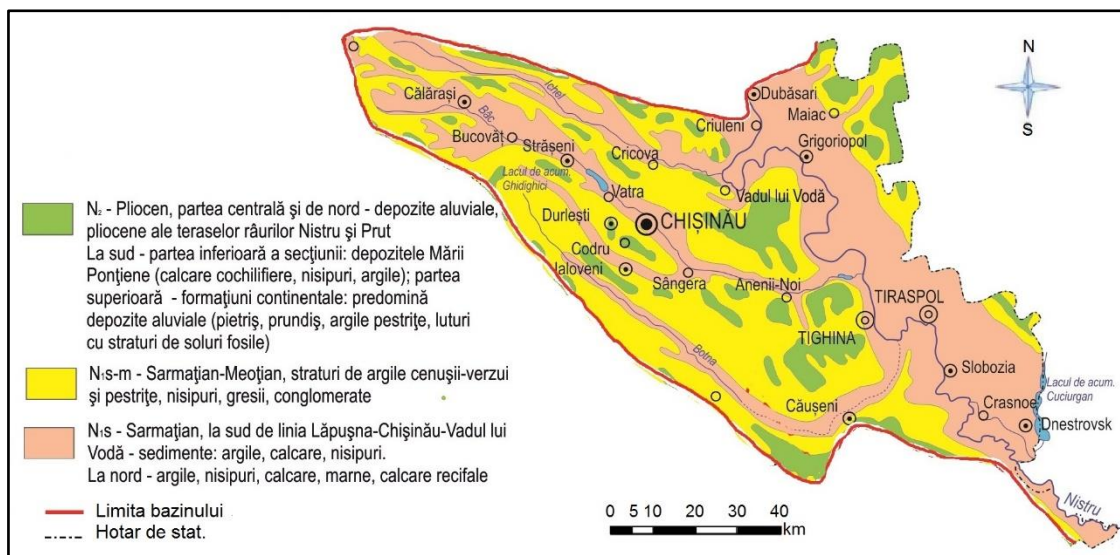
accesibilității la servicii din cauza distanțelor mari, iar celelalte orașe au pierdut funcțiile socio-economice urbane, devenind neatractive pentru investiții.

Suprafața totală a BCIFN constituie 7873,6 km². Conform Legii privind organizarea administrativ-teritorială a RM [129], BCIFN ocupă 19 unități de nivelul al II-lea (figura 2.1), cu un număr total de 366 localități, dintre care integral: municipiul Chișinău (35), raioanele Strășeni (39), Ialoveni (34), Anenii Noi (45) și municipiul Bender (3) din partea dreaptă a Nistrului, precum și raioanele Grigoriopol (32), Slobozia (28) și municipiul Tiraspol (3) din partea stângă a Nistrului. Parțial se includ raioanele Ungheni (9), Nisporeni (2), Hâncești (1), Călărași (32), Orhei (6), Criuleni (34), Dubăsari (10), Cimișlia (1), Căușeni (33) și Ștefan Vodă (11), precum și partea raionului Dubăsari (13) din RD Transnistreană. La est, BCIFN se limitează cu regiunea Odessa din Ucraina [160]. Principalele puncte vamale cu Ucraina sunt Palanca-Maiaki-Udobnoe., Tudora-Starokazacie, Nezavertailovca-Gradiņf, Pervomaisc-Cuciurgan, Frunză-Rozalovka, Tiraspol-Grebeniki, Blijnii Hutor-Slaveanoserbka, Mălăiești-Velikoploskoe, Mociarovca-Pavlovka, Colosovo-Iosipovka, Goianul Nou-Platonovo rutiere și Novosavițcaia-Cuciurgan feroviar. Locuitorii din raioanele de frontieră Dubăsari, Grigoriopol, Slobozia, Căușeni și Ștefan Vodă traversează frontiera de stat moldo-ucraineană în mod simplificat [154].

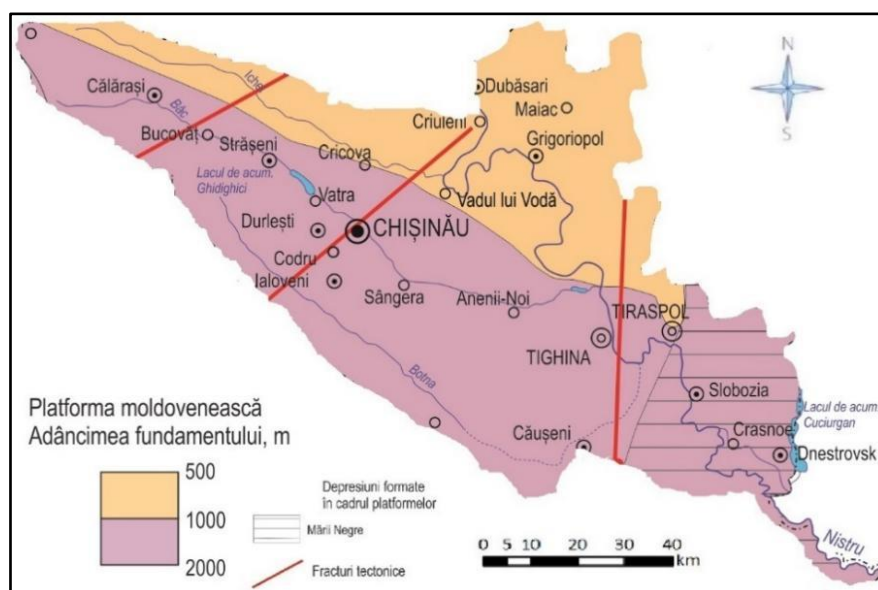
2.2. Condițiile și resursele naturale

Geologia. Potențialul turistic al zonei este influențat semnificativ de geologia teritoriului, de tipul de roci (geneza, compoziția mineralogică, compoziția chimică, compoziția petrografică), de prezența peșterilor și grotelor [225] (Peștera Surprizelor din proximitatea orașului Criuleni), de stratificarea geologică, de depozitele arheologice și resturile paleontologice. O parte din acestea este expusă în Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău, în muzeele și colecțiile Universității de Stat din Moldova, Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”, Institutului de Zoologie, precum și în muzeele din alte localități ale regiunii de studiu. Cele mai mari mine de extracție a calcarului din proximitatea capitalei au fost transformate în crame subterane (Cricova, Mileștii Mici) și incluse în trasee turistice de importanță majoră.

În Neozoicul mediu au avut loc mai multe transgresiuni marine [244]. Cea mai mare dintre ele a fost transgresiunea Mării Sarmațiene, care a ocupat tot teritoriul. În Marea Sarmațiană s-au acumulat argile, nisipuri, calcare, marne care se află în majoritatea teritoriului Cursului Inferior al Bazinului Fluviului Nistru și se pot vedea frecvent pe terasele inferioare ale râurilor, în perimetrul carierelor, surpărilor și alunecărilor de teren. Clima era caldă, subtropicală și în mare se dezvoltă o lume animală bogată: moluște, corali, briozoare, pești (figura 2.2).

Tectonica. Potențialul turistic al unei zone poate fi influențat semnificativ de mișcările tectonice oscilatorii actuale de ridicare sau coborâre și orogenice de cutare și radiare, procese seismice și magmatice. În rezultatul mișcărilor tectonice se produc și se intensifică alunecările de teren, prăbușiri și fisuri de roci și stânci, se formează hârtoape, conuri de grohotiș, care reprezintă elemente inedite și atractive ale peisajelor naturale și alimentează motivația turistică.

Cursul Inferior al Bazinului Fluviului Nistru e situat pe Platforma Moldovenească și Depresiunea Mării Negre (figura 2.3). Platforma Moldovenească reprezintă partea de sud-vest a Platformei Precambriene a Europei de Est. Structura geologică a platformei este formată din două etaje. Etajul inferior s-a format în erele arhaică și proterozoică, este puternic cutată și formează fundamental cristalin al platformei [243].

Relieful este un factor important, care stă la baza dezvoltării turismului în regiune și oferă multiple peisaje cu mare atractivitate turistică (dealuri și podiș, câmpie, lunci și delte etc.) sau morfosituri. Principalii indicatori de apreciere a formelor de relief cu semnificație turistică sunt: unghiul de înclinare, altitudinea, expoziția versanților, gradul de fragmentare pe orizontală și verticală, natura suprafeței active, geneza etc. BCIFN ocupă extremitatea de sud-vest al Câmpiei Europei de Est, reprezentând o câmpie deluroasă fragmentată, care are înclinație ușoară de la nord-vest, în Podișul Codrilor spre sud-est în Câmpia Nistrului Inferior. Valorile altitudinii absolute variază de la peste 420 m în Podișul Codrilor până la 2-4 m în partea sud-estică a regiunii, aproape de vărsarea fluviului Nistru în liman (figura 2.4). Câmpia Nistrului Inferior are altitudini de 100-150 m și este formată din terasele Nistrului, fiind slab fragmentată. Câmpia Moldovei de Sud reprezintă o câmpie ondulată, înclinată spre Nistru și Șesul Mării Negre [153]. Are altitudini de 150-250 m, fiind fragmentată de văi largi cu versanți traversați de ravene.

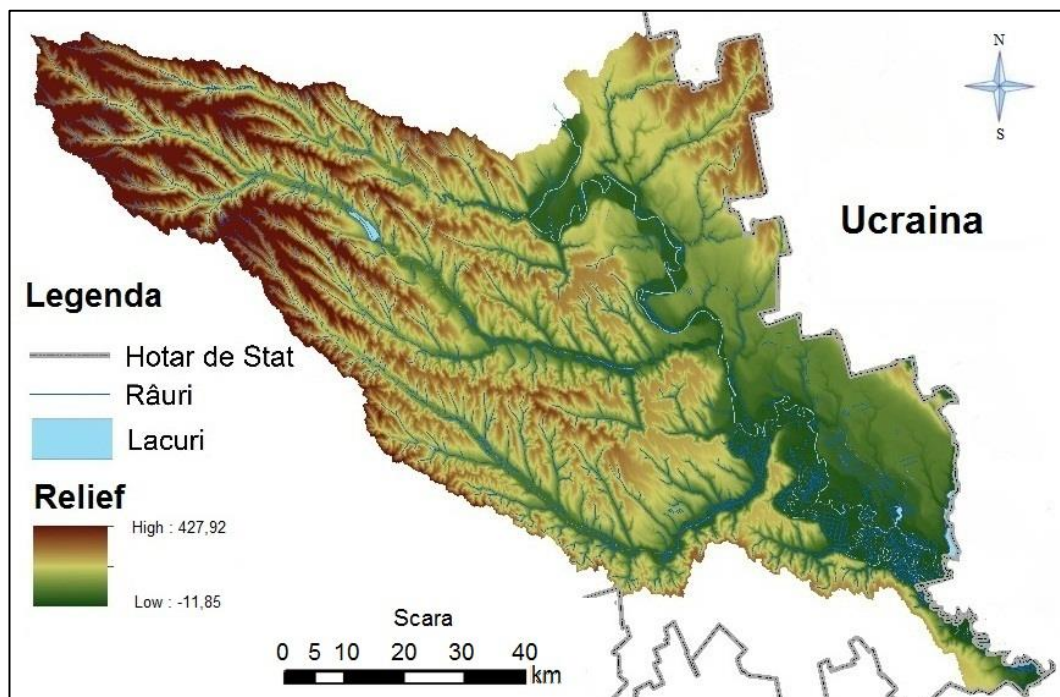

Figura 2.4. Relieful din cadrul BCIFN

Sursa: elaborat de autor

Relieful BCIFN se caracterizează prin elemente de podiș și câmpii deluroase, fragmentate de rețeaua hidrografică, cu văi adânci și hârtoape, în special, în partea de nord-vest a bazinului [39]. Dacă în cadrul câmpiilor aceste suprafețe constituie 58-62%, în regiunile de podiș suprafața versanților depășește 70-87% din teritoriu (figura 2.4). Podișul Codrilor reprezintă una dintre cele mai pitorești regiuni ale țării, specificul peisajului datorându-se interfluviilor înguste ce alternează cu versanți împăduriți [39]. Din aceste considerente, Valea Nistrului are un important potențial recreativ, datorită peisajului specific, reprezentat de alunecări de teren, surpări etc.

Clima, prin regimul mediu multianual al vremii, caracteristic BCIFN, determinat de influența radiației solare directe, condițiilor fizico-geografice și circulației atmosferice, influențează direct desfășurarea activităților turistice.

BCIFN este situat în zona climei temperate, fiind determinată de trei grupe de factori climatogeni: radiativi, dinamici și fizico-geografici. Datorită acestui fapt, cel mai favorabil anotimp pentru practicarea activităților turistice este vara, mai puțin prielnice sunt toamna și primăvara, iar cel mai defavorabil anotimp este iarna.

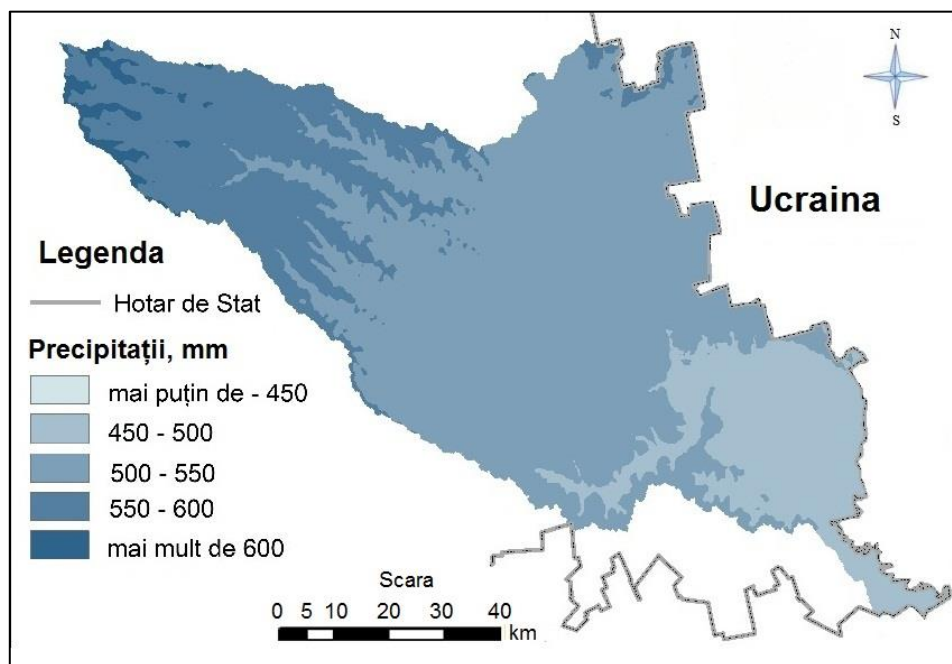

Figura 2.5. BCIFN, media anuală a precipitațiilor, mm

Sursa: elaborat de autor

Climatul temperat-continental determină temperatura medie anuală de 11,5 °C, temperatura medie a lunii ianuarie de -3,5°C, iar a lunii iulie de 21,5°C [40]. Temperatura medie a aerului în perioada 1981-2010, în luna iulie denotă faptul diferențierii teritoriale dintre Chișinău (21,6°C), Cornești (20,9°C) și Tiraspol (22,1°C) [196]. Temperatura maximă absolută înregistrată a fost de 41°C (Tiraspol, iulie 2007), iar temperatura minimă absolută de -31,5°C (Chișinău, februarie 1937) [196]. Pe 5 ianuarie 2022, temperatura maximă a aerului a atins pe teritoriul BCIFN +17,4°C (SM Tiraspol) în luna ianuarie, semnalată pentru prima dată în toată perioada de observații instrumentale, depășind cu 1,4°C recordul precedent din 2007 (SM Bravicea și Dubăsari)[196]. Numărul de zile cu temperatura maximă a aerului de 30°C și mai mult constituie în medie pe teritoriu 11 zile anual (Tiraspol), maximul observat fiind de 29 zile (Tiraspol, 2001). Numărul de zile cu temperatura maximă a aerului de 35°C și mai mult în medie pe teritoriu nu depășește 1 zi. Zile cu temperatura maximă a aerului de 40°C și mai mult s-au semnalat doar izolat în anul 2007, constituind în teritoriu 1-5 zile (Tiraspol) [196]. Perioadele calde ale anului durează în medie 194

de zile, observațiile de lungă durată la stația meteorologică din Chișinău denotă creștere stabilă a temperaturii medii anuale [145]. Din punct de vedere meteorologic, cele mai multe riscuri apar din cauza fluctuațiilor temperaturilor și a secetei frecvente.

Media lunară a *umezelii* relative a aerului în perioada de vară variază de la Chișinău (63%), Ștefan Vodă (66%) și Cornești (68%) [196]. Cantitatea medie anuală de precipitații atmosferice oscilează între 450 și 550 mm și doar în partea de nord, în Podișul Codrilor, depășește 600 mm. Cantitatea de precipitații atmosferice scade de la nord-vest la sud-est (figura 2.5). La stațiile meteorologice Cornești, Codri, Chișinău și posturile agrometeorologice Călărași, Strășeni, Sângera indicii sunt mai mari de 400 mm, iar la stațiile meteorologice Dubăsari, Bălțața, Tiraspol, Ștefan Vodă și posturile agrometeorologice Grigoriopol, Anenii Noi, Căușeni – până la 400 mm [196]. Potrivit datelor observațiilor multianuale, cea mai mare cantitate de precipitații diurnă a atins 218 mm (Chișinău, 1948). Per ansamblu, observațiile meteorologice de durată (1891-2010) ale valorilor precipitațiilor medii anuale denotă o creștere cu 0,719 mm/an [197].

Regimul pluviometric anual are caracter neuniform pronunțat. Cantitatea minimă de precipitații revine perioadei reci a anului (decembrie-ianuarie) și variază între 6 și 20 mm. Din cantitatea anuală de precipitații, 20-25 % revine perioadei reci a anului (decembrie-martie), iar 75-80% revine perioadei calde (aprilie-noiembrie). Astfel, în perioada rece a anului cantitatea de precipitații variază între 96-110 mm, iar în perioada caldă între 300-450 mm. Precipitațiile cad sub forma de ploi torențiale (averse) și sunt repartizate uniform.

Vânturile au direcție, preponderent, de la nord-vest spre sud-est, aceasta coincidând cu direcția văii râului. Viteza medie a vântului pe parcursul anului este mică, de 3-5 m/s. În timpul deplasării cicloanelor se formează deseori turbioane, furtuni puternice și viteza vântului se poate mări până la 15-30 m/s. Viteza cea mai mare a vântului se înregistrează iarna și primăvara, iar cea mai mică vara și toamna. Pe parcursul anului, valorile maxime ale umidității relative a aerului se înregistrează iarna (80-100%), iar vara nu depășesc 60-70%. Umiditatea relativă minimă se observă în perioada caldă a anului (30%).

Nebulozitatea maximă se constată iarna – de la 60-70%, ceea ce reduce intensitatea activităților turistice. Vara, nebulozitatea este de doar 25-30% și se înregistrează cel mai mare număr de zile senine, fapt ce determină creșterea fluxurilor turistice. Durata medie anuală de strălucire a Soarelui, în comparație cu nordul Republicii Moldova, este lungă: Dubăsari (2031 ore), Tiraspol (2084 ore) și Chișinău (2141 ore). Durata medie anuală de strălucire a Soarelui este de 7 ore: zilele cu cele mai multe ore solare – vara (10 ore) și cele mai scurte – iarna (4 ore) [196].

Presiunea medie anuală este egală cu 763-764 mm a coloanei de mercur. De regulă, primul îngheț de toamnă se înregistrează pe data de 20 octombrie în nordul teritoriului BCIFN și pe 25 octombrie în sudul acestuia, iar ultimul îngheț de primăvară se atestă pe 10-15 aprilie.

Ceața este frecventă și persistentă pe cele mai înalte forme de relief, mai ales în timpul iernii, spre deosebire de depresiuni unde este mai rară și mai puțin persistentă. Efectele ceții se răsfrâng negativ asupra activităților turistice [92].

Potențialul turistic al unei zone turistice poate fi influențat semnificativ de condițiile meteorologice și particularitățile manifestării acestora. Pe teritoriul regiunii de studiu există mai multe tipuri de micro-climat. Aceste micro-climate constituie fondul pe care se desfășoară toate activitățile turistice și cele ale organismului uman și care, prin valorile parametrilor meteorologici – temperatură, precipitații, vânturi ș.a., pot deveni un factor pozitiv sau negativ pentru turism. Per general, tipurile de micro-climat de pe teritoriul regiunii sunt favorabile practicării turismului pe toată durata anului [145], mai puțin în perioada rece a anului, iar tipurile cele mai favorabile au deschis noi orizonturi aplicării climatoterapiei în scopuri profilactice și terapeutice [213].

În baza unor studii climatice aprofundate au fost determinate mai multe tipuri de bioclimat în strânsă legătură cu reacțiile organismului uman: bioclimat tonic stimulent, bioclimat sedativ de cruțare, bioclimat excitant solicitant [213]. În contrast cu insulele de căldură din centrele mari urbane ale regiunii, în special, din municipiul Chișinău, zonele turistice Călărași, Vadul lui Vodă sau Nistrul de Jos dispun de bioclimat mai prielnic, determinat atât de temperaturi mai scăzute și mai uniforme, cât și de vegetația abundentă și de obiective hidrografice atractive [226].

Diferențierile spațiale ale micro-climatului de pe teritoriul BCIFN sunt evidente [145]. De exemplu în ultima decadă a lunii iulie în aglomerațiile urbane temperatura este mai mare, inclusiv Tiraspol (23,8°C) și Chișinău (23,5°C), iar în Lozova (22,1°C) și Cornești (22,4°C) diferența de temperatură este de 1,7°C. În zonele extraurbane, această diferență de temperatură împreună cu celelalte componente ale mediului (bazine acvatice, păduri, peisajul spectaculos.) formează un micro-climat favorabil ce atrage turiștii, mai ales în perioada valurilor de căldură, fapt ce sporește semnificativ atractivitatea zonelor extraurbane, în care există structuri de cazare și agrement.

În decursul lunii iulie 2023, pe teritoriul BCIFN s-a semnalat vreme neomogenă. Temperatura medie lunară a aerului a variat între +22,1 și +24,5°C (23,3°C), depășind valorile normei. Temperatura maximă a aerului a urcat până la +38°C (stația meteorologică Tiraspol), care în luna iulie se atestă în medie o dată la 10 ani. Numărul de zile cu temperatura maximă a aerului $\geq 30^{\circ}\text{C}$ a constituit pe întreg teritoriul regiunii 9-19 zile (norma fiind 3-11 zile). Temperatura maximă a aerului $\geq 35^{\circ}\text{C}$ a fost înregistrată pe tot teritoriul BCIFN în decursul a 1-4 zile (norma fiind 1 zi). Temperatura minimă a aerului a coborât până la +11°C (stația Cornești) [197].

Apele de suprafață. Rețeaua hidrografică, prin toate componentele ei, joacă un rol determinant în completarea patrimoniului turistic al unui teritoriu și permite dezvoltarea unor noi forme de turism sau diversificarea activităților turistice existente [114].

Fluviul Nistru, cu volumul mediu multianual al scurgerii de cca 10 km³/an, constituie cea mai importantă arteră hidrografică a Republicii Moldova. Afluenții principali din cadrul acestei regiuni sunt Bâc, Botna și Ichel. Densitatea rețelei hidrografice fluctuează în dependență de sub-bazinul hidrografic (tabelul 2.1) [115]. Caracterul rețelei hidrografice (Anexa 11) este determinat de amplasarea regiunii în partea de sud a zonei climatice temperate cu o cantitate redusă, iar în sezonul cald a anului insuficientă, de precipitații atmosferice [197].

Tabelul 2.1. Caracteristicile de bază ale râurilor din BCIFN

Râul	Lungimea râului, km	Suprafața bazinului hidrografic, km ²	Numărul cursurilor de apă	Lungimea totală, km	Densitatea rețelei hidrografice km/km ²
Bâc	155	2150	201	955	0,44
Botna	146	1540	231	884	0,57
Ichel	98	814	83	294	0,36

Sursa: modificat de către autor după [196]

În sezonul cald al anului, din cauza temperaturilor înalte, evaporarea apei este ridicată, ceea ce determină debitul mic al râurilor din BCIFN. Din cantitatea anuală de precipitații atmosferice, scurgerii îi revine, 35-40 mm la nordul bazinului și 20-30 mm la sudul acestuia [180].

Densitatea medie a rețelei hidrografice a BCIFN (Anexa 11) este de 0,1-0,2 km/km² [114]. Semnificația turistică a rețelei hidrografice este mare, ea putând permite o repartiție uniformă a activităților turistice. Alimentarea dominantă a fluviului Nistru este pluvială și nivală, dar cea subterană constituie 20-25% [180]. Nivelul ridicat al apei este primăvara în urma topirii zăpezilor. Vara, nivelul apei în fluviu se micșorează impunător din cauza temperaturilor ridicate și a evaporării intensive. Debitele medii cele mai mici se înregistrează iarna și toamna, când nivelul râurilor din bazin se reduce, din cauza scăderii cantității de precipitații. Debitul fluctuează în dependență de cantitatea precipitațiilor. Astfel, în anii 2008 și 2010, în lunile de vară au căzut cantități mari de precipitații atmosferice, provocând ascensiunea nivelului apei și inundații [197].

Cea mai mare parte a lacurilor naturale din BCIFN sunt lacuri-belciuge, sau lacuri de luncă, ce sunt porțiuni de albie lăsate după procesele naturale de schimbare a văii râurilor. Lacurile de baraj natural sunt caracteristice pentru regiunile deluroase puternic fragmentate, de obicei, formate în urma declanșării unor procese gravitaționale cum sunt alunecările de teren. Astfel de lacuri sunt prezente, preponderent, în Codrii Bâcului. Majoritatea lacurilor, de obicei, sunt acoperite cu vegetație și malurile frecvent înmlăștinite [59]. Cele mai mari lacuri naturale în BCIFN sunt Bâc (Sălaș) (3,72 km²), Roșu (1,6 km²) și Nistrul Vechi (1,86 km²).

Acumulările de apă antropice sunt importante pentru satisfacerea necesităților apei potabile în creștere [11], preponderent, în anii '60-'70 ai secolului al XX-lea, dar și pentru reglarea scurgerii râurilor, pentru protecția împotriva inundațiilor [19], pentru dezvoltarea pisciculturii (Anexa 25), pentru sectorul comunal, al industriei, al irigației, al zootehniei și pentru recreație prin resursele balneoclimaterice [18]. Un alt factor important îl constituie lacurile de acumulare (de exemplu lacul Cuciurgan). Acestea servesc la producerea energiei electrice și transport naval [159].

Tabelul 2.2. Valorile parametrilor acumulărilor de apă din cadrul bazinelor BCIFN

Râul	Numărul de acumulări de apă	Suprafața oglinzii apei, km ²	Volumul mediu, mil. m ³
Bâc	155	29	119
Botna	110	17	69

Sursa: modificat de către autor după [180]

O mare parte a acumulărilor de apă din BCIFN este creată prin bararea râurilor. Evaluarea stării lacurilor și rezervoarelor din regiune se concentrează pe estimarea utilizării acestora, în special, pentru recreere. Majoritatea lacurilor din bazinul fluviului Nistru și afluenții săi sunt situate, în special, în cursul inferior al acestuia cu luncile inundabile.

În BCIFN este înregistrat un număr mare de acumulări de apă. Suprafața lacurilor din mun. Chișinău este de 1031 ha, inclusiv 742 ha ocupate de lacul de acumulare Ghidighici [114]. Cele mai multe acumulări revin râurilor Bâc 9 % și Botna 6,5% (Anexa 11, 12). O mare parte a acumulărilor de apă deține o întindere relativ mică a oglinzii apei (până la 1 km²) (tab 2.2 și 2.3).

Tabelul 2.3. Repartiția numărului lacurilor de acumulare în funcție de suprafața oglinzii apei

Suprafața oglinzii lacului, km ²	Bâc	Botna
0-1	151	110
1.01-5	3	2

Sursa: modificat de către autor după [180]

Suprafața totală a lacurilor este condiționată de dimensiunile raioanelor, de gradul de fragmentare a reliefului și de densitatea rețelei hidrografice, de caracteristicile pluviometrice și hidrologice [59]. Prin urmare, în BCIFN suprafața maximă a lacurilor se atestă în raioanele Ialoveni (1844 ha), Chișinău (1031 ha) și Anenii Noi (889 ha), iar suprafața minimă – în raionul Strășeni (355 ha). În raionul Ialoveni sunt înregistrate 62 de lacuri, cu suprafața totală ce depășește semnificativ suprafața lacurilor din celelalte raioane. Acest fapt se datorează construcției unui lanț mare de lacuri, amplasat în localitățile Dănceni (240 ha), Nimoreni (125 ha), Suruceni (111 ha), Sociteni (103 ha), pe cursul râului Ișnovăț, afluent al râului Bâc și în localitățile Horăști, Răzeni (102 ha) și Costești (231 ha), pe cursul râului Botna, realizat în anii 1970-1980 [23].

Cele mai mari lacuri artificiale (Anexa 11, 12) sunt Ghidighici (6,8 km²), Puhăceni (0,7 km²) și Hârbovăț (0,5 km²) în bazinul râului Bâc; Răzeni (1,9 km²), Costești (1,8 km²), Ulmu (0,7 km²), Dănceni (2,4 km²), Suruceni (1,1 km²) și Nimoreni (1,2 km²) în bazinul râului Botna;

Drăslăceni (0,4 km²), Micăuți (0,4 km²), Românești (0,3 km²), Donici (0,2 km²), Pocești (0,2 km²), Hârbovăț (0,2 km²) și Hârjauca (0,2 km²) în bazinul râului Ichel și Cuciurgan (28,0 km²) [159]. Numărul mare de lacuri de acumulare din raionul Călărași se datorează nu numai condițiilor naturale favorabile (cantitate mai mare de precipitații, relief mai fragmentat și densitate a rețelei hidrografice), dar și nivelului de evidență statistică ridicat al acestor rezervoare [18].

Apelile subterane. Repartiția apelor minerale este neuniformă, dar cu semnificație majoră în turism și cu preponderență la practicarea celui balneoclimateric, însă doar o mică parte din aceste ape este valorificată în activitatea turistică din cauza necesității unor investiții mari și a lipsei de implicare a unor investitori privați sau publici. Cele mai mari rezerve de ape subterane (figura 2.17) se află în raioanele Anenii Noi (Varnița), Strășeni (Micăuți), Chișinău, Criuleni, din regiunea centrală a bazinului, și din partea sudică în raioanele: Bender (Proteagailovca), Căușeni (Chițcani, Copanca), Ștefan Vodă (Purcari) [159]. Apele minerale tămăduitoare dețin un grad de mineralizare înalt (250 g/l) și conțin elemente specifice (brom, iod, fluor, radon, magneziu etc.), respectiv pot fi întrebuințate în alimentație după demineralizare parțială [190]. Cea mai importantă valoare ca volum o au apele sulfuroase, ale căror rezerve însemnate sunt în preajma localității Hârjauca (Călărași), aici desfășurându-și activitatea stațiunea balneoclimatică „Codru” [84].

Ecosistemele naturale și biodiversitatea. Biodiversitatea lumii vii, prin bogăția speciilor floristice și faunistice, a constituit dintotdeauna puncte de atracție turistică. În diferite tipuri de ecosisteme sunt practicate diferite tipuri de turism, deoarece activitățile turistice depind, în mod direct, de floră și de faună. Dintre formațiunile vegetale, cele mai valoroase pentru turism, cu valoare peisagistică, estetică-ambientală și recreativ-superioară, sunt asociațiile forestiere. Acestea se pot evidenția prin: poziție, accesibilitate, suprafață, structura speciilor, vârstă; prezența unor monumente ale naturii; alternanța spațiilor forestiere cu cele de arbuști și ierburi, care multiplică valoarea turistică a unui teritoriu, numărul și varietatea speciilor faunistice, îndeosebi a celor cu valoare cinegetică și piscicolă, precum și a celor cu statut de monumente ale naturii, acești factori multiplicând valoarea turistică a unui teritoriu. În acest scop, foarte importante sunt abundența speciilor cinegetice și piscicole, accesibilitatea locațiilor, suprafața fondurilor, gradul de amenajare pentru practicarea pescuitului și a vânătorii sportive [13].

Flora și fauna teritoriului studiat sunt valoroase pentru diverse forme de turism – balnear, cinegetic, ecologic și cognitiv etc. Potențialul turistic depinde de ecosistemele naturale și de biodiversitatea regiunii prin varietatea speciilor și habitatelor acestora, diverse caracteristici speciilor de floră și faună, care generează interesul vizitatorilor, precum mărimea, culoarea, forma, localizarea, adaptarea, modul de trai, tipul și modul de reproducere, comportamentul, semnalele sonore, peisajul inedit, ritmurile proceselor biotice, migrații, hibernare, tipul de hrană, locomoție.

Particularitățile formațiunilor vegetale. Teritoriul dat este situat în zonele de vegetație naturală de silvostepă și stepă, ce sunt caracteristice Europei de Est. Așezarea geografică determină diversitatea vegetației ce include multe specii de plante din Europa Centrală și de Est, precum și din regiunea mediteraneeană. În cadrul BCIFN sunt situate frontierele de est ale arealelor de răspândire a unor specii vest-europene și mediteraneene ca fagul (*Fagus sylvatica*), plopul negru (*Populus nigra*), stejarul pufos (*Quercus pubescens*), cărpinița (*Carpinus orientalis*), vița de pădure (*Vitis sylvestris* Gmel.), albăstrița Angelescu (*Centaurea angelescui* Grint.) și frontiera de sud-vest a arealului de răspândire a mesteacănului (*Betula pendula*) în Europa de Est, ceea ce prezintă un interes sporit pentru turiști cunoscători și iubitori de specii unice de floră și faună.

Specii de plante cu un areal larg, numite cosmopolite, din care fac parte multe plante segetale: loboda, pălămida, mohorul, știrul etc. În covorul ierbos mai există: negara, păiușul, bărboasa, firuța, jugarelul, golomețul, rogoz, salvia, coada șoricelului, albăstrița, laptele câinelui, odolean, pojarnița, mierea-ursului, piciorul-caprei, toporașul de pădure. Aceste plante sunt de talie mică sau mijlocie ce creează un mediu favorabil pentru practicarea mai multor forme de turism. Dintre arbori se întâlnește: stejarul pufos, gorunul, salcâmul, carpenul, frasinul, teiul, arțarul, arțarul tăăresc, ulmul, plopul, salcia, mesteacănul etc. În desișurile forestiere se refugiază unele categorii de turiști, care vin pentru a se vindeca în liniștea și terapia oferită de pădure. Arbuștii sunt reprezentați prin speciile: cornul, sângerul, alunul, caragana pitică, cununiță, salba-moale, păducelul, lemnul râios, scumpia, cătina, porumbarul, spinul-cerbului, migdalul pitic, lemnul-câinesc [71]. Plantele medicinale, care servesc ca materie primă pentru industria farmaceutică, sunt: mușețelul, coada-calului, mintă ș.a., acestea trezind trezesc interesul turiștilor [75].

Zăvoaiele se formează în văile râurilor și se dezvoltă în condiții ecologice specifice. În lunca Nistrului sunt răspândite desișurile de salcie (figura A13.1). Pe sectoarele mai bine drenate ale luncilor cresc păduri de plop. Pe sectoarele mai înalte a luncilor sunt răspândite pădurile de stejar. În aceste păduri se întâlnesc jugastrul, arțarul tăăresc, ulmul, frasinul. Cele mai mari masive de pădure din valea Nistrului Inferior se găsesc lângă satele Talmaz (1117 ha), Cioburciu (923 ha), Olănești (418 ha). În perimetrul lor, în zilele de odihnă, numărul vizitatorilor și a pescarilor depășește, în unele sectoare, limita admisibilă. Subarboretul este reprezentat prin specii, precum sângerul, socul negru, murele, călinul, lemnul-câinesc. Învelișul ierbos este format de piciorul-caprei, coada-calului, lăcrimioara etc. Pajiștile sunt formate din plante ca iarba-câmpului, coada-vulpilor, timoftica, firuța, pătlagina, ghizdeiul, trifoiul etc. Pentru aceste specii, paralel cu precipitațiile atmosferice, drept sursă de alimentare servesc apele freactice, care se află aproape de suprafață și inundațiile sezoniere și episodice din luncile râurilor.

În luncile cu umiditate sporită cresc ciperaceele, iar pe sectoarele înmlăștinite predomină comunitățile de stuf, papură, pipirig și rogoz (figura 2.6). Vegetația acvatică o constituie țipirigul, piciorul cocoșului, ochiul-broaștei, pătlagina-de-apă, crinul-de-apă, stânjelul-de-baltă, broscărița, peștișoara, săgeata-apei, brădișor, cosorul, ciuma-apei, lintița, nufărul alb.

În BCIFN, preponderent se întâlnesc ecosisteme naturale de silvostepă și de luncă. Ecosistemele de luncă (Anexa 13) au arii mici și sunt proeminent degradate, așadar, doar ecosistemele silvice oferă habitate durabile pentru componentele diversității biologice [163].

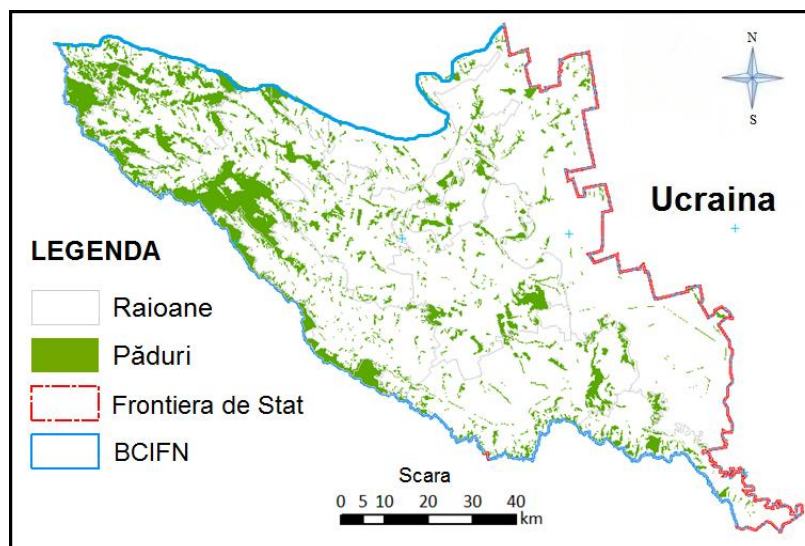

Figura 2.6. Ecosisteme forestiere din cadru BCIFN

Sursa: adaptat de autor după [4]

În limitele Codrilor de Est (figura A13.2), flora forestieră posedă 24% din BCIFN, valoarea mare se explică, prin relieful fragmentat și cotele înalte, mai puțin prielnice pentru terenuri arabile și print cantitate mare de precipitații atmosferice [180].

Tabelul 2.4. Repartiția pădurilor în BCIFN

Nr. d/o	Sub-bazinul hidrografic	Suprafața bazinului (ha)	Suprafața forestieră (ha)	Ponderea terenurilor împădurite (%)
1.	Nistrul Vechi – Știubei – Liman	59301	9410	16
2.	Ichel	87781	17782	20
3.	Iagorlâcul Uscat – Comarova	134321	7499	6
4.	Botna	169953	26155	15
5.	Bălțata – Șerpeni	36563	4971	14
6.	Bâc	221302	45797	21
7.	Colcotov – Cuciurgan	78051	507	1
	Total BCIFN	787271	112121	14

Sursa: adaptat de către autor după [180]

Întinse corpuri de pădure din Podișul Codrilor se află în raioanele Strășeni – 35,8% și Călărași – 30,1% majoritatea incluse în ariile naturale protejate (tabelul 3.1) [85]. Mărimea sectoarelor împădurite variază între 20,69% în bazinul râului Bâc și 20,26% în bazinul hidrografic Ichel, cu ponderea de 0,65% în bazinul hidrografic Colcotov-Cuciurgan (tabelul 2.4) [114].

Ecosistemele palustre sunt întâlnite în luncile fluviului Nistru, sporadic menținându-se porțiuni de floră ierboasă. Biodiversitatea ecosistemelor date este destul de variată, atât la poziția specifică, cât și de biocenoză. În aceste ecosisteme se întâlnesc multe specii de floră și faună pe cale de dispariție sau rare, înregistrate în Cartea Roșie a Republicii Moldova [57].

Particularitățile lumii animale. În perimetrul BCIFN habitează specii de origine vest-europeană, ca pisica sălbatică, jderul de piatră, țistarul european, țistarul cu pete, specii de origine mediteraneeană, precum broasca țestoasă, șarpele cu patru dungi. În stepe se întâlnesc speciile: iepurele, țistarul, șoarecele, șobolanul, orbetele, hârciogul, cârțița precum și alte animale de pădure: bursucul, vulpea, dintre păsări – ciocârlia, pitpălăcuț, fasa de câmp, prepelița, potârnichea, vrabia, rândunica, coțofana, porumbelul, cioara, cocostârcul, fazanul etc.

Fauna bazinelor acvatice este reprezentată de: șobolanul de apă, nurca europeană, ondatra, chițcanul mic de apă; păsări – rața mică și rața mare, bătlanul, gâsca sălbatică, lebăda, egreta albă și cenușie, buhaiul de baltă, lișița, pescărușul etc. Principalele specii de pești sunt: carasul, știuca, șalăul, chișcarul, bibanul, plătica, tărăncă, somnul, șalăul, sânger, novac, cosașul, morunul, amfibienii – broasca roșie de pădure, broasca mare de lac și broasca mică de lac, brotăcelul, broasca râioasă verde; reptile – șopârta verde, șopârta ageră, șarpele de casă, vipera de stepă. Unele dintre aceste specii fac parte din resursele cinegetice și piscicole ale regiunii. Teritoriul dat constituie cea mai mare și variată zonă din țară pentru vânat și pescuit, cu cele mai multe specii (Anexa 25). Pantele abrupte și stâncoase ale văilor și ravenelor reprezintă fauna formată din: jderul-de-piatră, popândăul comun, liliacul urecheat, noptarul cu urechile lungi. Printre speciile de păsări se remarcă prigoara, pupăza, vindereul roșu, cucuveaua, graurul etc.

În pădurile BCIFN sunt răspândite 172 de specii de vertebrate terestre (47% din numărul total de specii răspândite în Republica Moldova) și multe specii de nevertebrate mai puțin studiate. Ecosistemele forestiere ale Codrilor Centrali [75] se definesc prin cea mai amplă varietate faunistică datorită suprafețelor compacte de păduri care servesc drept habitat și adăpost pentru animale. În pădurile de pe teritoriul BCIFN se întâlnesc: cerbul nobil, mistrețul, vulpea, veverița, căprioara, bursucul, jderul de pădure, hermelina, dihorul de pădure; dintre speciile rare sunt: pisica sălbatică, câine-enot; dintre păsări – privighetoarea, mierla, cucul, graurul, pupăza, ciocănitoarea, pițigoi, bufnița, uliul găinilor; dintre insecte – albinele, bondarii [163].

Solul. Tipurile de sol ale regiunii de studiu pot avea un anumit potențial turistic, care se manifestă mai mult indirect asupra diferitor tipuri și forme de turism (agroturism, turism ecologic, turism rural, ecoturism etc.). Culturile agricole tradiționale au nevoie de un anumit tip de sol cu o anumită bonitate și fertilitate, compoziție, salinitate, porozitate, cantitate de humus etc.

Cele mai reprezentative soluri din BCIFN sunt: cernoziomurile tipice slab humificate, cernoziomurile carbonatice și solurile aluviale tipice, stratificate, hidrice, vertice și turbice [50].

Cernoziomurile tipice slab humificate și cele carbonatice s-au format în zona de stepă și dispun de umiditate mică și covor ierbos sărac. Aceste cernoziomuri conțin 3-4% de humus. Se deosebesc prin apariția carbonaților la adâncime mică (0-50 cm) și au culoare cenușie-închis cu structură glomerulară [139]. Ambele subtipuri de cernoziom sunt asigurate mai puțin cu umiditate, de aceea au nevoie de irigație artificială și de introducerea îngrășămintelor [69]. Solurile aluviale tipice se formează în luncile râurilor, sub vegetație ierboasă hidrofilă. Ele se caracterizează prin stratificare bine pronunțată, cu grosimea cuprinsă între valorile de 80-100 cm, culoarea cenușie-închis, uneori neagră și compoziție mecanică diferită. Aceste soluri conțin o cantitate nu prea mare de humus. O parte din aceste soluri sunt vertice (salinizate) și hidrice (mlăștinoase) [144].

2.3. Populația și așezările umane

Numărul populației și așezărilor umane. BCIFN cuprinde 366 de localități, dintre care 25 așezări urbane și 341 rurale. Numărul de localități este condiționat atât de dimensiunile raioanelor componente, ce fac parte din regiunea de studiu, cât și de factori naturali, precum rețeaua hidrografică, fragmentarea reliefului [19]. Astfel, cele mai multe localități din cadrul BCIFN sunt în raioanele Slobozia, Ialoveni, Strășeni și Anenii Noi, care se includ integral în BCIFN, iar cele mai puține localități în raioanele Hâncești, Nisporeni, Ungheni și Orhei, în care cea mai mare parte a teritoriului situat în afara BCIFN.

Densitatea localităților din BCIFN este cea mai mare din țară (cca 6 localități la 100 km²), și este condiționată de relieful favorabil și diversitatea resurselor existente, de apă, sol, vegetație, care au permis întreținerea populației, dar și de proximitatea față de capitala Republicii Moldova și de municipiile Tiraspol și Bender. Valori mai mari se înregistrează în raioanele sud-estice, unde și condițiile morfologice sunt mai favorabile, iar cea mai mică densitate (4 localități la 100 km²) – în raioanele Podișului Codrilor (Ungheni, Călărași, Strășeni, Ialoveni), cu relief puternic fragmentat. Localitățile cu numărul mai mare de locuitori au potențial de vitalitate mai îndelungat și stabil. Acestea sunt mai puțin vulnerabile la transformările socio-economice actuale [103].

Numărul total al populației prezente în BCIFN este de 1,6 mil. de locuitori [26], ceea ce reprezintă 45% din populația țării, din care în partea dreaptă a Nistrului – 1,2 milioane (75%), iar în partea stângă a Nistrului – 450 mii locuitori. Cel mai mare număr al populației se înregistrează în municipiile Chișinău (780 mii locuitori), Tiraspol (137 mii locuitori) și Bender (89,3 mii) [223], raioanele Slobozia (92,3 mii), Ialoveni (98,1 mii), Strășeni (86,0 mii) și Anenii Noi (79,1 mii), iar

cel mai mic – în raioanele Orhei (11,5 mii), Ungheni (7,3 mii), Nisporeni (3,4 mii) și Hâncești (273 locuitori) [137], deoarece din BCIFN fac parte doar una sau câteva localități.

Populația urbană a BCIFN constituie cca un milion locuitori sau 63% din numărul total al populației regiunii, BCIFN fiind cea mai urbanizată regiune a țării. Acest fapt se datorează orașelor Chișinău, Tiraspol și Bender [202]. Conform analizei SWOT (Anexa 1), nivelul ridicat de urbanizare este datorat celor 3 orașe mari, care sunt și principalele arii generatoare de turiști, inclusiv proximitatea orașului milionar Odesa din Ucraina, acesta reprezentând o premisă majoră pentru dezvoltarea turismului în BCIFN.

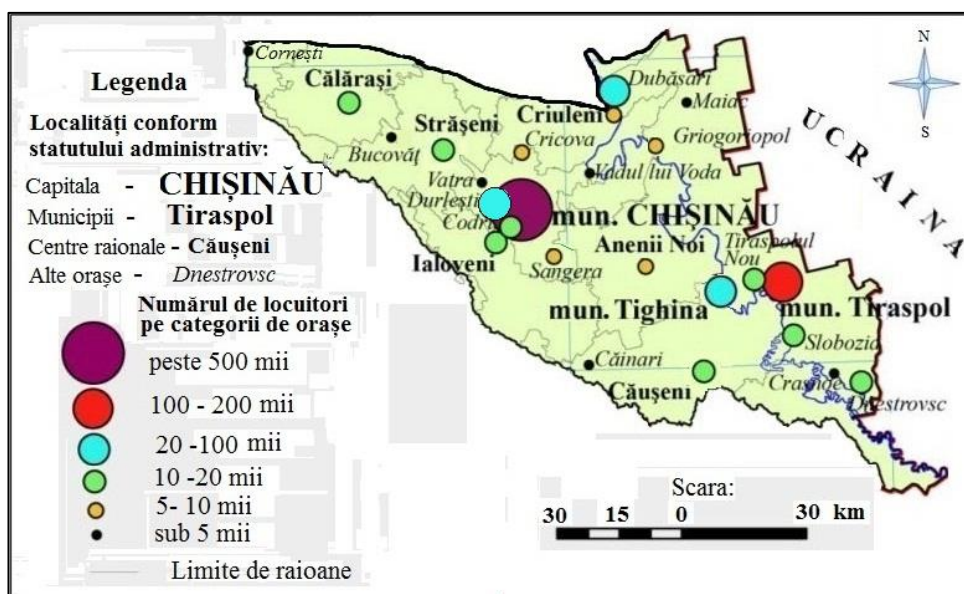

Figura 2.7. Clasificarea socio-economică a orașelor din cadrul BCIFN
Sursa: adaptat de autor după [180]

După efectivul numeric al populației, orașele regiunii de studiu pot fi clasificate în 3 categorii (figura 2.7): 1) *orașe mari*, cu populația peste 100 mii de locuitori: Chișinău (701 mii) și Tiraspol (127 mii); 2) *orașe de mărime mijlocie* (20-100 mii de locuitori), inclusiv Bender (83,2 mii), populația căruia s-a redus în ultimii 30 de ani cu 50 mii locuitori, Dubăsari (22,8 mii) și Durlăști (20 mii); 3) *orașe mici* (<20 mii locuitori), inclusiv Strășeni (19 mii), Căușeni (17,4 mii), Codru (16,5 mii), Ialoveni (15,9 mii), Slobozia (14,6 mii), Călărași (14,1 mii), Dnestrovsc (10,4 mii), Grigoriopol (9,1 mii), Sângera (8,7 mii) și Anenii Noi (8,3 mii). Cele mai mici orașe (<7 mii de locuitori) sunt: Criuleni (7 mii), Vadul lui Vodă (4,8 mii), Căinari (3,9 mii) din raionul Căușeni, Vatra (mun. Chișinău), Pervomaisc și Crasnoie (câte 3,6 mii) din raionul Slobozia, Cornești (2,5 mii) din raionul Ungheni, Bucovăț (1,5 mii) din raionul Strășeni și Maiac (1,0 mii) din raionul Grigoriopol [162]. Orașele de dimensiuni mari și mijlocii beneficiază de cel mai mare potențial demografic și economic, care se reflectă direct în nivelul de dezvoltare mai ridicat în comparație cu orașele mici [19], mai vulnerabile la transformările socio-economice actuale [102].

Este necesar de menționat că, în regiune sunt localități rurale foarte mari (figura 1.1, 2.7), precum Costești (10,9 mii) și Răzeni (7,5 mii) din raionul Ialoveni, Parcani, Sucleia (câte 9,2 mii) și Chițcani (9,0 mii), Cioburciu și Blijinii Hutor din raionul Slobozia (câte 7 mii), Peresecina (7,9 mii) din raionul Orhei, Sipoteni (7,1 mii) din raionul Călărași, Cojușna (6,4 mii) și Lozova (6,3 mii) din raionul Strășeni, Talmaza (6,7 mii) din raionul Ștefan Vodă, Dubăsarii Vechi (5,9 mii) din raionul Criuleni, Coșnița (5,8 mii) din raionul Dubăsari, care depășesc multe localități urbane mici, precum Bucovăț, Cornești, Maiac, Crasnoie, Pervomaisc. Prin urmare, cele mai multe localități rurale foarte mari se află în raioanele din proximitatea municipiilor Chișinău și Tiraspol [27]. De regulă, aceste localități sunt situate de-a lungul magistralelor de transport, care duc spre municipiul Chișinău sau în apropierea nemijlocită de fluviul Nistru. În plus, unele localități mari și foarte mari au deținut anterior funcții de centru administrativ (raion, plasă, voloste etc.) [19].

Dinamica efectivului populației. Dinamica numărului populației este un proces demografic complex, care se manifestă sub influența sinergică a factorilor naturali (climă, resurse de apă, soluri fertile, resurse de hrană vegetală sau animală), socio-economici [99], etno-confesionali, politici sau ecologici etc. Numărul de clienți serviți și fluxurile turistice depind în mare măsură de dinamica efectivului populației pe parcursul anilor, vizitele sau călătoriile se află în interdependență cu acest proces. Evoluția proceselor demografice în Republica Moldova a fost determinată, de asemenea, de acțiunea sinergică a factorilor socio-economici, dar și de politicile promovate în perioada analizată, marcată de modificarea semnificativă a modului de trai, a comportamentului reproductiv și migrațional al populației atât din mediul urban, cât și rural [101].

În perioada 1989-2014, dinamică negativă se înregistrează în toate raioanele și municipiile, cu excepția raionului Ialoveni [29, 30], iar ritmurile maximale de declin a populației, se atestă în raioanele din stânga Nistrului, aflate în limitele BCIFN (figura 2.9). În comparație cu perioada anilor 1970-1989, reducerea efectivului populației se înregistrează nu doar în mediul rural, dar și în toate orașele din BCIFN, cu excepția orașelor din componența municipiului Chișinău și a orașului Ialoveni [231, 247]. Cauzele principale ale declinului demografic au fost: declanșarea crizei social-economice după destrămarea URSS, pierderea locurilor de muncă și pauperizarea masivă a populației, copierea unui model demografic denatalist de sorginte occidentală cu urmări negative asupra comportamentului reproductiv și migrațional, modului de viață al populației [106].

Efectivul numeric al populației din BCIFN s-a redus între 1970 și 1989 cu 247 mii locuitori sau de 1,3 ori, inclusiv cu 222 mii sau de 1,4 ori în mediul urban și cu 24,8 mii locuitori sau de 1,1 ori – în mediul rural [29, 104]. Cele mai mari ritmuri de reducere a numărului populației se atestă în municipiile Bender (de 1,7 ori) și Tiraspol (de 1,6 ori), precum și în raioanele Dubăsari și Ungheni (de 1,6 ori), Călărași și Grigoriopol (de 1,5 ori), Căușeni și Ștefan Vodă (de 1,4 ori),

Reducerea semnificativă din municipiile Bender și Tiraspol nu se datorează doar transformărilor socio-economice dificile după destrămarea URSS, dar și declanșării conflictului militar în anii 1991-1992. În plus, ritmurile mari de reducere în mediul urban, cu excepția orașelor din componența și din proximitatea mun. Chișinău, a fost cauzată și de falimentarea celor mai importante întreprinderi industriale de mare consum și de forță de muncă și cu materii prime locale agricole și industriale. Reducerea maximală a efectivului populației în raionul Dubăsari (partea inclusă în RD Transnistreană) a fost determinată inclusiv de modificări administrativ-teritoriale în perioada respectivă, iar în raionul Ungheni – de poziția periferică a satelor raionului din componența BCIFN. În același timp, în raioanele din proximitatea capitalei se observă reducerea lentă și stabilizarea efectivului populației (figura 2.8), iar în raionul Ialoveni – o ușoară creștere.

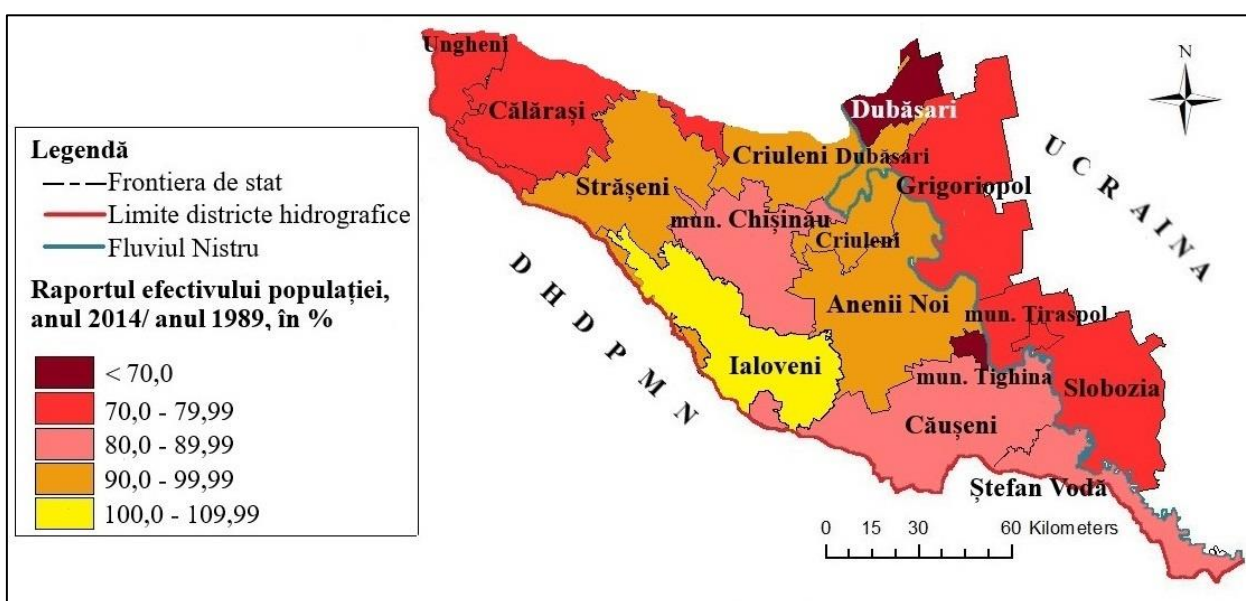

Figura 2.8. Dinamica procentuală a populației în anul 2014 față de anul 1989 (%)

Sursa: 1) BNS, Recensămintele populației din anii 1989 și 2014 [30, 245];

2) Recensămintele populației din anii 2004 și 2015 pe teritoriul controlat de autoritățile nerecunoscute de la Tiraspol

La nivel de comună, reducerea maximală a efectivului populației se observă în satele mici și mijlocii, cu oportunități reduse de dezvoltare socio-economică și în zone defavorizate cu accesibilitate redusă [20]. Printre acestea menționăm: Larga (-45%), Socoleni, Zolotievca (-39%) și Ruseni (-35%) din raionul Anenii Noi, orașul Călărași (-42%), Oricova și Hârjauca (-36%) din raionul Călărași, Tricolici (-69%), Marianca de Sus (-40%) și Plop (-36%) din raionul Căușeni, orașul Criuleni (-40%) din raionul omonim, Pohrebea (-42%) din raionul Dubăsari, Alexandrovca (-36%) din raionul Ialoveni, orașul Cornești (-33%) din raionul Ungheni, Goian (-50%) și Buneți (-34%) din municipiul Chișinău [20]. În partea stângă a Nistrului [195], declinul maximal al efectivului populației în perioada respectivă (1989-2015) se atestă în orașul Dubăsari (-36%), precum și în satul Lunga Nouă (-41%) din acest raion, în orașele Maiac (-32%), Speia (-34%) și

Crasnoe (-34%), Colosova (-38%), Carmanova (-58%), India (-41%), Vinogradnoe (-49%), Crasnogorca (-35%) din raionul Grigoriopol, orașul Bender (-35%), Gâsca (-34%) din municipiul Bender, orașul Pervomaisc (-50%), Zahorna (-55%) din raionul Slobozia. Reducerea semnificativă a numărului populației din raioanele riverane din cursul inferior al fluviului Nistru, se datorează, într-o mare măsură, falimentării complexelor agroindustriale mari consumatoare de apă și de forță de muncă ieftină [20], precum și pagubelor provocate de conflictul armat din anii 1991-1992.

Bilanțul natural al populației influențează mult piața de prestare a serviciilor turistice predestinate pentru diferite vârste cu anumite facilități. Dinamica efectivului populației reflectă, într-o mare măsură, evoluția bilanțului natural al populației, al raportului dintre rata natalității și numărul de noi născuți, pe de o parte, și rata mortalității generale și numărul de decese [36], pe de altă parte [139]. Până la obținerea independenței de stat, fluxurile migraționale externe aveau o intensitate redusă, iar creșterea populației se datora, cu precădere, dinamicii naturale, unui spor natural relativ înalt, îndeosebi în localitățile rurale, cu ponderea mare a populației tinere, cu rata înaltă a fertilității și rata redusă a divorțurilor. Criza social-economică de la începutul anilor 1990 a avut urmări grave asupra proceselor demografice [137]. În perioada respectivă se înregistrează diminuarea rapidă a natalității în regiune. Din anul 1998, BNS nu recepționează datele din RD Transnistria, inclusiv referitor la procesele demografice, iar numărul populației din regiunea respectivă nu este inclusă în numărul total al populației a RM. Din 1998 până în anul 2006, numărul de noi născuți continuă să scadă treptat [33]. Ulterior, până în anul 2010, se înregistrează o dinamică pozitivă (figura 2.10), datorată atât relansării social-economice din perioada respectivă, cât și majorării numărului de persoane, care au atins vârsta reproductivă activă.

După anul 2010, numărul de noi născuți a scăzut, iar în ultimii ani (2016-2018), se atestă reducerea rapidă a numărului de noi născuți, în toate raioanele din BCIFN (figura 2.10).

Pentru analiza bilanțului natural în raioanele din BCIFN au fost utilizate datele disponibile ale BNS pentru perioada anilor 2003-2018 (tabelul 2.5), după ultima reformă administrativ-teritorială din țară. În perioada respectivă, rata natalității în regiunea de studiu a fost, în medie, de 11,4‰ [35]. Rata cea mai înaltă se înregistrează în raioanele centrale Criuleni, Strășeni și Ialoveni din BCIFN (cca 12,5‰), o rata medie – în raioanele Călărași, Orhei, Dubăsari, Anenii Noi, Căușeni și Ștefan Vodă (cca 11,2‰) și rata minimă – în municipiul Chișinău (9,1‰).

Spre deosebire, de rata natalității, rata mortalității generale [36] înregistrează cele mai mari valori în raioanele periferice ale regiunii de studiu (12,6‰), iar cele mai mici valori – în municipiul Chișinău (8‰), cu nivel de trai înalt, dar și cu potențial net superior de atragere a persoanelor tinere, precum și în raioanele din proximitatea Chișinăului (tabelul 2.5), cu accesibilitate sporită la serviciile de asistență medicală și socială din capitală [105].

Tabelul 2.5. Indicatorii bilanțului natural în UAT de nivelul II din PD a BCIFN

UAT de nivelul II	Rata natalității, ‰			Rata mortalității, ‰			Bilanțul natural, ‰		
	2018	media, 2003-18	Spor, ‰	2018	media, 2003-18	Spor, ‰	2018	media, 2003-18	Spor, ‰
Călărași	10	11	-0,3	11,8	13,3	-1,3	-1,8	-2,2	1,0
Orhei	9,7	11,3	-0,3	11,5	12,4	-0,7	-1,8	-1,1	0,4
Dubăsari	9,2	11,1	-0,7	10,5	11,8	-1,3	-1,3	-0,7	0,6
Criuleni	11,5	12,7	0,1	10,9	11,7	-0,4	0,7	1,0	0,6
Strășeni	10	12,2	-1,4	10,2	11,7	-1,7	-0,2	0,6	0,3
Ialoveni	10	12,6	-1,4	9,2	10,5	-1,5	0,8	2,1	0,1
Anenii Noi	9,1	11	-1,4	10,7	11,4	-1,4	-2,0	-1,2	-0,3
Căușeni	9,3	11,1	-2,2	11,3	12,3	-1,9	-2,0	-1,2	-0,3
Ștefan Vodă	10,3	11,8	-1,6	11,2	12,3	-1,9	-0,9	-0,5	0,3
mun. Chișinău	7,7	9,1	-0,6	7,7	8	-0,6	0	1,2	0,1
Total	9,7	11,4	-1	10,5	11,5	-1,3	-0,9	-0,2	0,3

Sursa: BNS. Statistici pe domenii. Populație și procese demografice. Rata natalității, mortalității generale și sporului natural în profil teritorial, anii 2003-2018 [33-36].

În pofida semnalelor îmbucurătoare din municipiul Chișinău și raioanele Strășeni, Ialoveni și Criuleni din proximitatea acestuia, dar și din celelalte raioane, bilanțul natural negativ se înregistrează în majoritatea absolută a raioanelor din BCIFN (tabelul 2.5). Cel mai redus bilanț natural (în medie, -4,3‰) se observă în raioanele Călărași (-2,2‰), Anenii Noi și Căușeni (-1,2‰). Totodată, în majoritatea absolută a raioanelor (cu excepția raionului Căușeni) se atestă reducerea bilanțului natural negativ, întreruptă în anii 2017-2018.

Bilanțul migrațional constituie un indice primordial în turism. În perioada anilor 1995-2019 se înregistrează valori negative în majoritatea raioanelor din BCIFN, cu excepția raioanelor din proximitatea municipiilor Chișinău și Tiraspol (figura 2.9), precum și a municipiului Chișinău.

Valorile minimale se observă în raioanele limitrofe a BCIFN, în care, numărul de sosiri, per total, este mai mic în comparație cu numărul persoanelor plecate. De asemenea, un bilanț negativ pronunțat se atestă în raioanele defavorizate, cu accesibilitate redusă și centre urbane mici și puțin atractive, inclusiv în raionul Ștefan-Vodă (-33%), precum și în localitățile periferice din estul raionului Ungheni (-40%), situate în BCIFN. Bilanțul negativ din localitățile riverane din BCIFN este cauzat de falimentarea sistemelor de irigare și a complexelor agroindustriale mari, de conflictul armat din anii 1991-1992, de situația tensionată din zona de securitate.

Dintre localitățile situate în zona de studiu, cele mai mici valori ale bilanțului migrațional se observă în satele Rădenii Vechi (-46%), Sinești (-43%) și Poiana (-29%) din raionul Ungheni, Răciula (-47%) din raionul Călărași, Pocșești (-55%) din raionul Orhei, Bălțați (-48%) din raionul Ialoveni, orașul Criuleni (-47%), Drăslăceni (-68%) din raionul Criuleni, Cârnațenii Noi (-45%) și Fârlădeni (-43%) din raionul Căușeni, Copceac (-54%) și Talmaza (-55%) din raionul Ștefan Vodă.

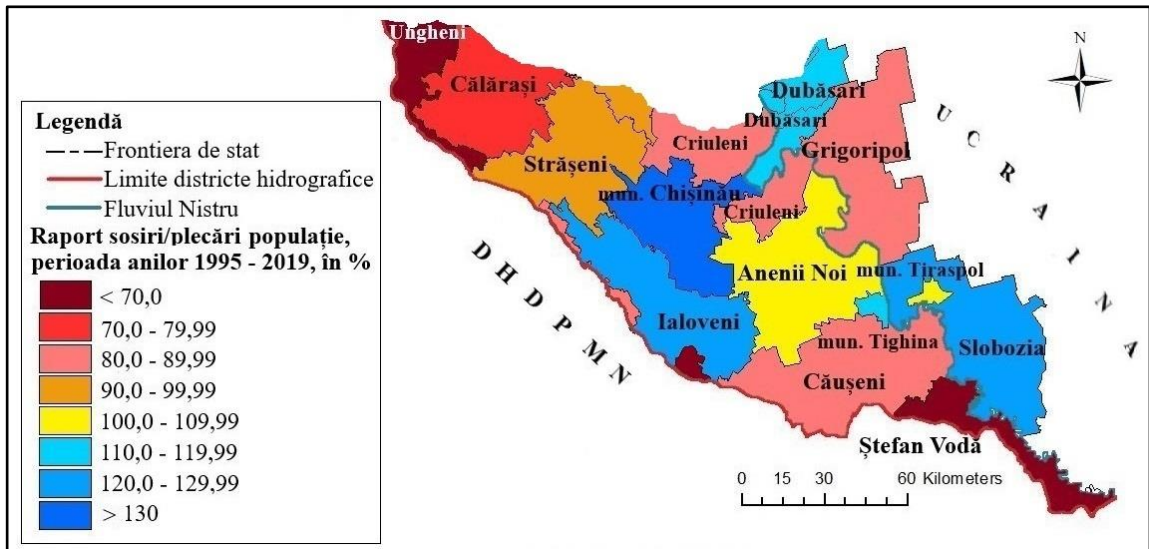

Figura 2.9. Soldul migratoriu în BCIFN (anii 1995-2019), în %
Sursa: Agenția de Servicii Publice [3]

Structura de vârstă și îmbătrânirea demografică. În BCIFN, se înregistrează un proces recent de *îmbătrânire demografică* (figura 2.10), care se manifestă intens în majoritatea raioanelor unde a fost depășit coeficientul de 18% (prag critic de îmbătrânire a populației).

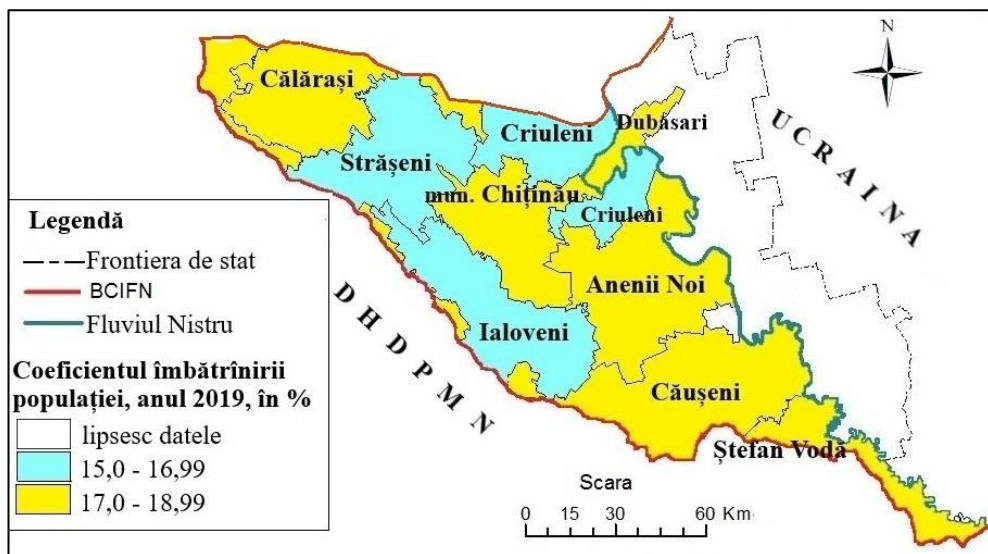

Figura 2.10. Coeficientul îmbătrânirii demografice în BCIFN, anul 2019, în %
Sursa: BNS. Rapoarte statistice pe domenii. Populație. În: statistica.gov.md [33-36]

Acest proces are o influență majoră asupra dezvoltării turismului atât asupra numărului de turiști, cât și prin neajunsul forței de muncă în domeniu [26]. De asemenea, influențează tipurile de turism prestate și interesul față de turism [218]. Conform analizei SWOT (Anexa 1), o amenințare pentru turismul BCIFN prezintă ritmurile de îmbătrânire mai rapide în mediul rural (tradițional cu populație mai tânără) și în orașele mici monoindustriale. Doar câteva raioane din proximitatea capitalei au o situație favorabilă (figura 2.10), însă, per ansamblu, situația este alarmantă. Ratele de îmbătrânire a populației sunt mai rapide în raioanele sudice, cu ponderea mai

mare a populației rurale, în care ponderea populației tinere activ-reproductive și rata natalității a fost mai înaltă. Îmbătrânirea demografică și alte procese demografice au intrat în faza activă, fiind impulsionate nu doar de reducerea populației tinere, natalității și a bilanțului natural, dar și de migrația masivă a populației active economic și reproductiv, în special din satele mici și mijlocii.

Densitatea populației. Densitatea medie a populației în BCIFN (figura 2.11) este de 159 loc./km². Prin urmare, nivelul înalt de urbanizare a determinat densitatea maximală a populației și a localităților umane în regiunea de studiu. Cel mai dens populate (178 loc./km²) sunt raioanele din regiunea centrală a țării, în vecinătatea orașului Chișinău (raioanele Strășeni, Orhei, Criuleni, Ialoveni, Anenii Noi și mun. Chișinău), urmate de cele din partea de sud-est (160 loc./km²), în special în localitățile din proximitatea municipiului Tiraspol, aflate în componența raioanelor Grigoriopol și Slobozia [162].

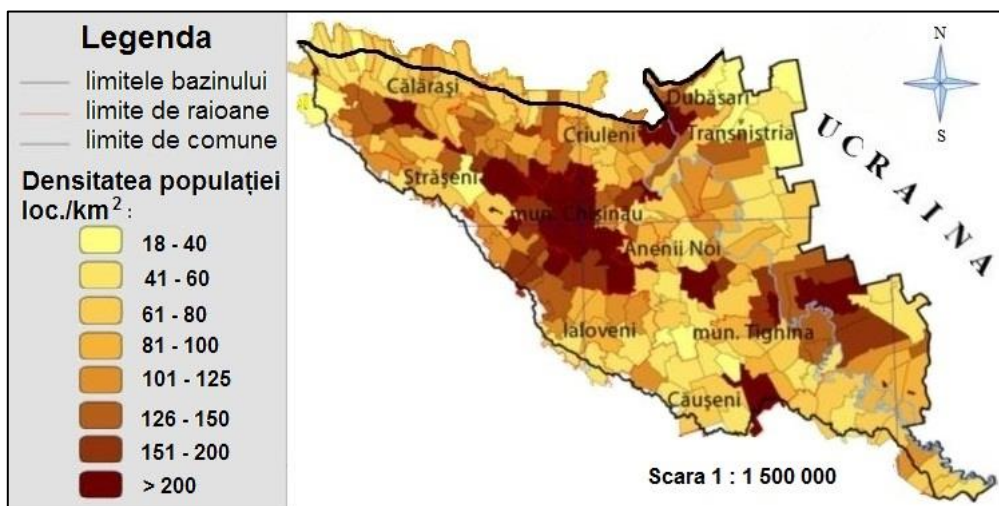

Figura 2.11. Densitatea populației din cadrul BCIFN

Sursa: adaptat de autor după [114]

În RD Transnistreană densitatea populației este de 100 loc./km². Valorile cele mai mici ale densității populației (sub 40 loc./km²) se înregistrează în partea centrală și de nord a RD Transnistria (raionul Dubăsari). Densitatea de >41-60 loc./km² este caracteristică pentru comunele amplasate în regiuni fragmentate, de podiș, ce sunt mai puțin prielnice îndeletnicirilor agricole. În arealele menționate, unde așezările umane sunt puține, iar condițiile naturale sunt relativ mai dificile, se observă densități difuze și dispersate [180]. Densitatea populației determină polii generatori de turiști și dezvoltarea în masă a serviciilor de prestare: cazare, alimentare și agrement, datorită numărului mare de clienți pe o suprafață mică.

Toponimia și vechimea localităților denotă faptul că unele dintre cele mai vechi și stabile localități în cadrul țării sunt cele situate în BCIFN. Cauza este, în mare parte, de ordin geografic, această regiune fiind cea mai deluroasă și împădurită și populația se putea adăposti și se păstra stabilă pe parcursul ultimului mileniu. Astfel, cele mai vechi atestări documentare ale localităților

se găsesc aici, încă din secolul al XIV-lea. Foarte multe localități din regiunea Codrilor au fost atestate în secolul al XV-lea, mai ales cu ocazia documentelor de împroprietărire din anul 1420. Desigur că localitățile sunt mult mai vechi și popularea a fost permanentă în această regiune. Elementul etnic autohton s-a menținut intact indiferent de dominarea străină care a fost aici în ultimele secole. Majoritatea localităților din această regiune sunt din perioada statului medieval moldovenesc, cele înființate prin colonizări ulterioare, fiind mult mai puține [133].

Toponimia regiunii este complexă, caracteristică, în general, spațiului românesc și în particular celui moldovenesc, cu extinderi comune spațiului balcanic. Astfel, fondul toponimic local este, de cele mai multe ori, de origine românească în sensul larg al terminologiei. Totuși putem menționa aportul mare al toponimiei slavo-române în partea centrală și de nord a regiunii, precum: Ialoveni, Strășeni, Lozova, Sadova, Horodiște, Varnița, Peresecina etc. Toponimele de origine turcică sunt frecvente în partea sudică, precum: Căușeni, Hagimus, Bender, Caragaș, Crocmaz, Talmază, Tașlic, Cigârleni, Hansca etc., însă pot fi întâlnite în toate raioanele. Astfel, în cadrul BCIFN pot fi menționate Bahmut (Călărași), Batâc și Balmaz (Anenii Noi) etc. Apar și toponime de alte origini, precum cele de origine maghiară (Cioburciu), greacă (Calfa) etc. O mare parte a toponimiei reprezintă creația românească proprie (Călărași, Geamăna, Chetroasa etc.). Și hidronimia este de origini diferite. De exemplu, Nistru are etimologie indo-europeană veche, Ichel și posibil Bâc sunt de origine turcică, iar Botna are origine etimologică românească [135].

Denaturarea și substituirea toponimiei autentice a localităților a avut loc în diverse perioade, mai ales în perioada sovietică, când unele denumiri de localități au fost schimbate, precum Kutuzov pentru Ialoveni (1977-1989), Pușkin pentru Dolna (raionul Strășeni). Toate aceste localități au revenit la denumirea inițială, după cum este și firesc. Unele localități nu au păstrat toponimul autentic, fiind din diverse motive redenumite, din cauza că autoritățile sau localnicii au considerat peiorativă denumirea, de exemplu Stejăreni pentru Cârłani (1965), Făgureni pentru Curluceni (1986), ambele din raionul Strășeni, sau au fost glorificate unele personalități, precum Donici pentru localitatea Bezin (raionul Orhei).

Deformarea toponimiei s-a mai produs și din cauza imixtiunii lingvistice, care nu a respectat legea autenticității denumirilor de loc, forma dialectală locală. Aceasta s-a manifestat prin influența limbii ruse, care a adaptat la forma rusificată multe denumiri de localități, cum ar fi Strașenî pentru Strășeni, Lozovo pentru Lozova, Kriuleanî pentru Criuleni etc., ce se mențin încă în raioanele de est. Multe denumiri au fost supuse unei deformări literalizate forțat precum: Strășeni pentru Strășăni, Pitușca pentru Chitușca, Vorniceni pentru Vornișeni, Tocmăzea pentru Tucmijiu, Tiraspol pentru Tirișpolea, Teia pentru Teiu, etc., preferabil fiind conform principiului autenticității toponimiei, totuși să fie recunoscută și utilizată varianta dialectală autentică [19].

2.4. Activitățile economice

Domeniile de activitate umană (agricultura, industria, transportul, construcțiile, învățământul, știința, cultura, comerțul, ocrotirea sănătății etc.) sunt integrate printr-un schimb de produse și valori spirituale, formând împreună economia națională, regională sau în cazul nostru bazinală. În BCIFN sunt dezvoltate toate 3 sectoare a economiei cu maximum de ocupare a forței de muncă în cel primar, dar în PIB predomină sectoarele secundar și terțiar.

Agricultura. Economia agrară a regiunii [82] are avantaje mari, în general recunoscute. Datorită poziției geografice și climei favorabile, aici pot fi cultivate legume timpurii, oferind regiunii un avantaj competitiv semnificativ. Regiunea dispune de terenuri bogate în humus și resurse de apă bogate. Populația regiunii a acumulat o vastă experiență în domenii cum sunt cultura pomilor fructiferi și a legumelor, viței de vie și a producerii vinului. Totodată, principalele probleme ale sectorului agricol sunt: gradul înalt de parcelare a terenurilor, utilizarea tehnologiilor învechite, ceea ce cauzează o productivitate scăzută. Infrastructura existentă de colectare a produselor agricole este învechită, iar produsele colectate nu pot fi competitive pe piața externă.

Regiunea are unele dintre cele mai mari valori privind altitudinea și gradul de fragmentare a reliefului, dar și unele dintre cele mai mari cantități de precipitații. Conform structurii fondului funciar și utilizării terenurilor din BCIFN observăm că, este o regiune *agricolă* tipică (figura 2.12), unde aceste categorii de terenuri constituie 76,3%, cu 3,4% mai mult decât media pe țară. Cea mai valorificată (80%), din punct de vedere agricol, din limitele bazinului este Câmpia Nistrului Inferior. Astfel, mai mult de jumătate din suprafața bazinului o reprezintă *terenurile arabile* (53%), care este cu 0,8% mai mică decât media pe țară. Acestea sunt ocupate în special de culturile cerealiere, pe alocuri cu plante tehnice, iar cele irigate din luncă – de culturi legumicole. Ponderea terenurilor arabile este mai mare în zonele de câmpie. În Câmpia Nistrului Inferior ponderea acestora este de 62%, unde predomină solurile de cernoziom și terenurile plane (0-2°) [74]. Cele mai mici suprafețe de terenuri arabile se înregistrează în partea centrală și nord-vestică a bazinului, în limitele Podișului Codrilor, unde relieful fragmentat împiedică extinderea lor [141].

Plantațiile multianuale ocupă 11% din suprafața bazinului (8,9% este media pe țară). Cele mai mari suprafețe în partea centrală și nord-vestică a bazinului, în limitele Podișului Codrilor. Spre exemplu, în Codrii de Est aceste terenuri dețin 20% din suprafață. Relieful fragmentat și prezența versanților cu expoziție sudică sunt favorabile pentru extinderea plantațiilor viticole. În structura plantațiilor multianuale se observă reducerea ponderii livezilor și creșterea suprafeței ocupate de vii de la nord spre sud. *Pajiștile* (fânețele și pășunile) dețin 13% din suprafață (10,6% pe țară), iar frecvența lor este relativ constantă pe întregul bazin. Pondere mai ridicată se înregistrează în limitele reliefului de podiș [141].

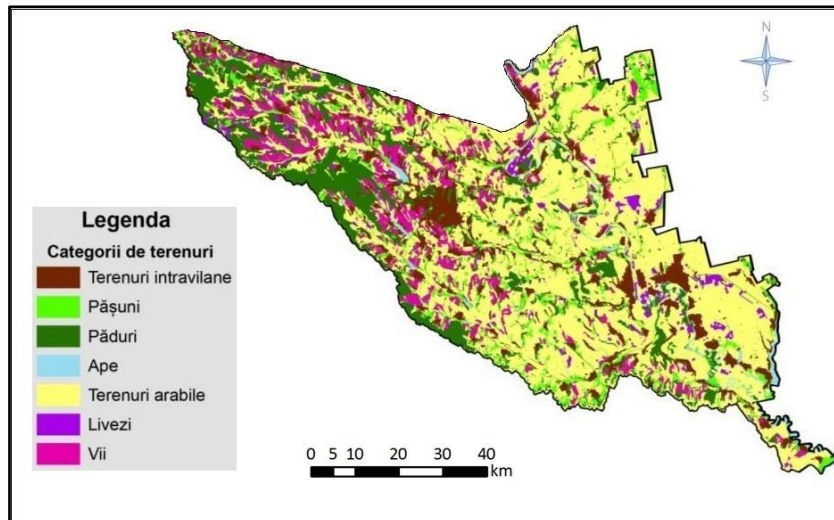

Figura 2.12. Utilizarea terenurilor din cadrul BCIFN

Sursa: adaptat de autor după [114]

Intravilanul cuprinde suprafețele construite și spațiile dintre acestea din cadrul unei așezări umane urbane sau rurale. În regiune se concentrează cca 1/3 din totalul intravilanului țării, iar ponderea acestuia în suprafața totală este de cca 10% [19, 50]. Ponderea mai mare a intravilanului se explică și printr-o frecvență mai mare a orașelor și satelor rezidențiale, polarizate în jurul capitalei și a celorlalte municipii.

Terenurile fondului apelor sunt mari în comparație cu alte regiuni și includ albiile cursurilor de apă, cuvetele lacurilor, a iazurilor și a rezervoarelor de apă, mlaștinile, terenurile pe care sunt amplasate construcții hidrotehnice și alte amenajări hidrotehnice, precum și terenurile repartizate pentru fâșiile de deviere ale râurilor, ale bazinelor de apă, ale canalelor magistrale inter-gospodărești și ale colectoarelor [22].

Fitotehnia. Condițiile naturale și economice relativ bune permit cultivarea unei game mari de plante, dar cu un anumit nivel de specializare, în funcție de zona geografică (nord, centru, sud) și de condițiile specifice locale. Culturile cerealiere au răspândire uniformă, însă suprafețe mai extinse se înregistrează în partea de sud a regiunii de studiu. Cele mai mari suprafețe de cartofi le atestăm în partea centrală a bazinului. În partea centrală și sudică frecvent se practică viticultura.

Analiza datelor disponibile în domeniul fitotehniei pentru anii 2004-2019, scoate în evidență o dinamică pozitivă la majoritatea indicatorilor atât în cazul suprafețelor cultivate, cât și la producția globală și recolta obținută, inclusiv la culturile cerealiere și leguminoase, culturile tehnice și plantațiile pomicele. În cazul producției fitotehnice, predomină întreprinderile agricole specializate de capacități medii și mari, iar a șeptelului de animale – gospodăriile țărănești.

Principalele produse agricole din BCIFN sunt cerealele, strugurii, legumele, plantele tehnice și fructele (tabelul A14.1). Estimările efectuate în baza datelor statistice în medie pe anii luați în studiu, demonstrează, că recoltele principalelor culturi de câmp: grâu, porumb (tabelul

A14.2) și floarea soarelui au crescut [114]. Cele mai mari volume de producții de grâu sunt obținute în raioanele Anenii Noi, Criuleni și Ștefan Vodă, iar cele mai mici volume sunt obținute în raioanele Călărași și Strășeni (figura 2.13). Aceste raioane sunt specializate în producerea strugurilor și fructelor. Cele mai mari ritmuri de creștere le înregistrează raioanele Căușeni, Dubăsari și Criuleni, unde condițiile naturale sunt prielnice.

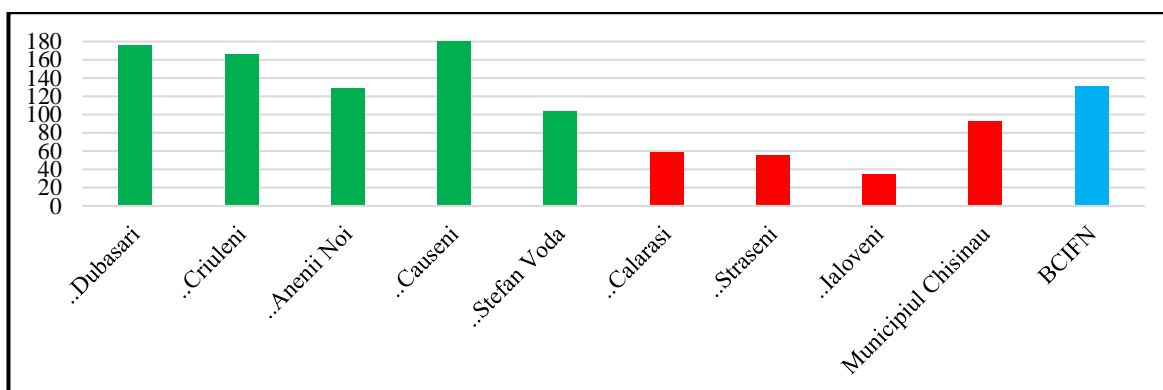

Figura 2.13. Sporul producției globale de grâu în raioanele din BCIFN, anii 2004-2019, în %
Sursa: BNS. Statistici pe domenii. Statistica economică. Agricultură [32]

Dacă ne referim la porumbul pentru boabe și floarea soarelui, atunci cele mai mari volume sunt obținute de raioanele Căușeni și Anenii Noi (tabelul A14.2). Volumele de producere a porumbului sunt mai mici în raioanele, Călărași, Ialoveni și Strășeni (tabelul A14.2) [32].

Suprafețele însămânțate cu diverse culturi agricole variază (figura 2.14). O suprafață de peste ½ o dețin culturile cerealiere, 31% culturile tehnice ce au înlocuit pe cele de plantații pomicole, care acum dețin doar 8% și viile cu doar 6%. Culturile leguminoase dețin cea mai mică suprafață cu doar 2% din totalul suprafețelor [32].

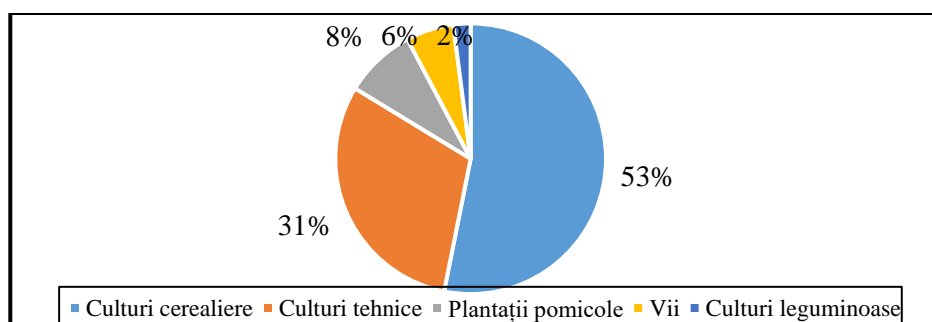

Figura 2.14. Pondrea suprafeței însămânțată pe culturi agricole la întreprinderi agricole și gospodării țărănești (de fermier) din BCIFN, pentru anul 2019
Sursa: BNS. Statistici pe domenii. Statistica economică. Agricultură [32]

Republica Moldova are cea mai mare densitate a podgoriilor din întreaga lume. Pe parcursul anilor 2008-2019 suprafețele ocupate cu vița de vie s-au redus, în medie, cu 1/4, iar creșterea plantațiilor viticole se înregistrează doar în raioanele Strășeni (+6%) și Criuleni (+4%), cauzele principale fiind de natură economică. Cele mai mari suprafețe ocupate de cultura vița de vie sunt în raioanele Anenii Noi, Strășeni și Călărași [240], iar cele mai mici în raioanele Dubăsari și

Criuleni. Cele mai mari recolte de struguri, în medie, în perioada de studiu, au fost obținute raioanele în Anenii Noi, Strășeni și Ialoveni. Potrivit datelor introduse în Registrul Vitivinicol, cele mai cultivate soiuri tehnice sunt: soiuri albe – Sauvignon, Aligoté, Chardonnay; soiuri roșii – Merlot, Cabernet Sauvignon, Pinot Noir.

Suprafețele ocupate cu plantații pomicole din BCIFN s-au majorat. Cele mai mari suprafețe sunt în raioanele Anenii Noi (4,1 mii ha), Căușeni (2 mii ha) și Criuleni (1,8 mii ha) iar cele mai mici suprafețe în raioanele Dubăsari (638 ha), Călărași (868 ha), Ștefan Vodă (964 ha) și Ialoveni (970 ha). Dublarea suprafețelor ocupate de plantații pomicole se atestă în raionul Anenii Noi. Situații asemănătoare se atestă în raioanele Criuleni (de 1,5 ori), Călărași și Strășeni (de 1,6 ori), iar reducerea se constată în raionul Dubăsari (de 2 ori) [32].

Zootehnia. Creșterea animalelor a suferit un declin semnificativ (figura 2.15). Acesta a fost determinat de factori economici (lipsa subvențiilor în subramura dată) și factori naturali (secetele din ultimii ani). Toate acestea au influențat șeptelul de animale. Astfel, șeptelul de porcine nu variază mult pe raioane, fiind mai mare în raioanele din apropierea municipiului Chișinău (Anenii Noi, Criuleni), deoarece poartă mai mult un caracter mai intensiv. Șeptelul de ovine și caprine se mărește în arealele de stepă din sudul BCIFN, pe când cel de bovine – crește spre nord. Acestea sunt determinate de suprafața și mai ales, de calitatea pășunilor naturale [63].

Per ansamblu, efectivul de bovine înregistrează o dinamică negativă pronunțată (de cca 3 ori), care se manifestă în toate raioanele și municipiile din PD a BCIFN (figura 2.15). Acest fapt se datorează reducerii semnificative a bazei furajere și a suprafețelor pentru pășunatul animalelor din gospodăriile casnice, care alcătuiesc cca 90% din efectivul total. Această constatare este valabilă, în special, pentru localitățile situate în lunca inundabilă a fluviului Nistru sau în proximitatea acesteia (tabelul A15.1).

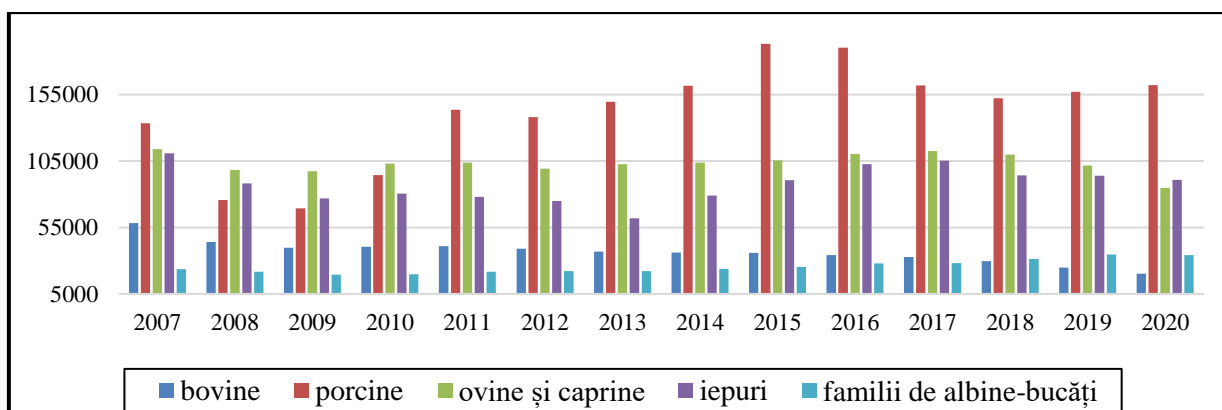

Figura 2.15. Dinamica șeptelului de animale (mii capete) din PD a BCIFN

Sursa: BNS. Rapoarte statistice pe domenii. Agricultură [32]

Dinamica negativă se constată și în cazul efectivului de ovine și caprine, dar cu ritmuri mai lente, cu excepția raionului Căușeni unde șeptelul oscilează de la an la an, dar unde se înregistrează

o mică creștere. Per general, efectivul de porcine (tabelul A15.2), înregistrează o creștere lentă (de 1,2 ori), iar în majoritatea raioanelor cu evidențierea raionului Ștefan Vodă (-91%) și municipiului Chișinău (-87%). Creșterea multiplă a efectivului se atestă în raioanele Anenii Noi (de 4,1 ori) și Criuleni (de 3,6 ori), fapt ce se datorează funcționării complexelor moderne cu capacități de producție mari. La efectivul de iepuri, importanți pentru industria alimentară în domeniul turismului, se înregistrează ritmuri lente de scădere (-18%), dar cu variații spațiale, în raioanele Dubăsari, Călărași și Strășeni cu valori negative, iar în raioanele Ștefan Vodă, Criuleni, Anenii Noi și Căușeni – cu valori pozitive. Familiile de albine-bucăți înregistrează o creștere evidentă, de cca 1,5 ori în toată regiunea de studiu, cu excepția raionului Anenii Noi [32].

Actualmente, cea mai mare pondere în creșterea animalelor o dețin porcinele cu peste 40% după care cu o diferență mică urmează creșterea iepurilor (23%), ovinelor și a caprinelor (22%). Cea mai mică valoare numerică o dețin bovinele cu doar 5% din zootehnia regiunii (figura 2.16).

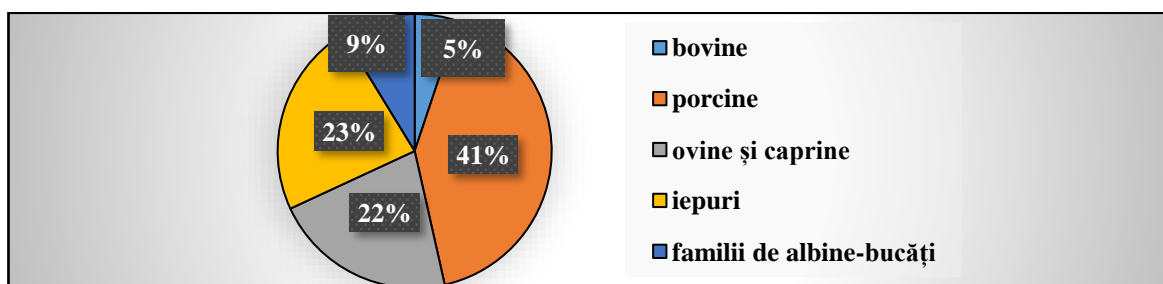

Figura 2.16 Structura zootehniei din BCIFN

Sursa: BNS. Rapoarte statistice pe domenii. Agricultură [32]

În unele activități turistice zootehnia joacă un rol indispensabil. O gamă largă de atracții cu animale domestice, sălbatice și de companie pot fi vizitate la Zoo din Chișinău, unde este construit ocolul cu animale de casă, Vivariul de la Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău, Baby Hall în Chișinău, cu posibilitatea de a le atinge și de a le hrăni, păsări la Mănăstirea „Marta și Maria”. O varietate de animale poate fi văzută La Badiș (Traseul Chișinău-Ungheni km 32, raionul Strășeni), „Ferma lui Rață” și „Zoo Club” din Bardar (Ialoveni).

Industria. Regiunea de studiu nu este doar cea mai urbanizată, dar și cea mai industrializată parte a Republicii Moldova. Aici sunt localizate cea mai mare parte a celor mai importante obiective industriale ale țării, în special din industria extractivă, industria energetică, industria construcțiilor de mașini și electrotehnică, industria chimică, industria ușoară și alimentară [37].

Industria minieră (extractivă) din BCIFN dispune de potențial relativ redus de zăcăminte minerale utile (tabelul A17.1). Principalele zăcăminte sunt rocile de construcție și materia primă pentru industria materialelor de construcție, a cimentului, a sticlei, industria chimică ș.a. (figura 2.19). Majoritatea resurselor minerale ale BCIFN se exploatează prin cariere. Exploatarea

resurselor prin cariere pot provoca, distrugerea solurilor, vegetației, acumularea deșeurilor miniere [112], producând pagube ecologice majore în bazinele hidrografice [19].

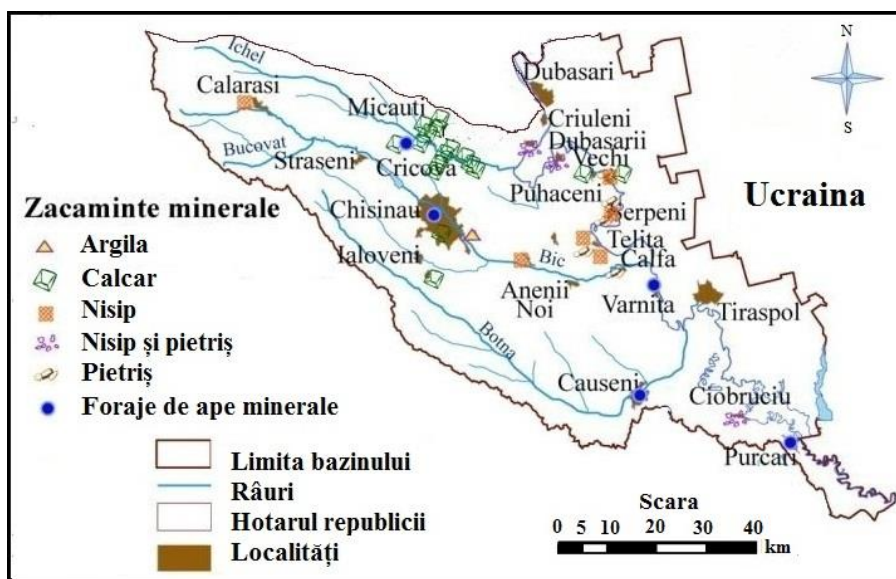

Figura 2.17. Zăcăminte minerale utile din cadrul BCIFN

Sursa: adaptat de autor după [114]

În perioada de tranziție, extragerea materiei prime minerale la toate tipurile de substanță a scăzut de peste 10 ori [51]. BCIFN deține cca 41 % din numărul total de întreprinderi miniere, cca 50% din varietățile substanțelor minerale, 70% din totalul suprafețelor întreprinderilor înregistrate aflate în exploatare în țară (tabelul A17.1 și A17.2). Cele mai mari suprafețe sunt înregistrate în raioanele Criuleni (figura 2.17), Anenii Noi și municipiul Chișinău [5]. Cele mai multe exploatări se află în perimetrul localităților Cricova (11), Făurești (9), Goian (8), Puhăceni (3).

Regiunea deține, de asemenea, prima poziție la extragerea majorității tipurilor de materii prime pentru industria materialelor de construcție, în special la pietre calcaroase sau pentru construcții, de nisip și pietriș, prundiș și bolovani de silex (tabelul A17.2). Totodată, sunt extrase zăcămintele de calitate bună, iar cele de calitate inferioară sunt neglijate [19].

Zăcămintele de substanțe minerale (figura 2.17), utilizate ca resurse pentru construcții (tabelul A17.2), sunt prezentate prin calcare (pentru tăierea blocurilor, pentru fabricile de zahăr, pentru fabricile de ciment, pentru dezagregarea lui în fracții diferite de pietriș etc.), argile (pentru producerea cimentului, ceramicii, țiglei, țevilor, cheramzitei, cărămizii, teracotei, în industria chimică și alimentară pentru curățirea vinurilor, sucurilor, uleiurilor – „bentonita”, etc.), nisipuri (pentru sticlă, mortar, și pentru formare – „nisipul cleios”), nisip - prundiș (pentru construcții), care sunt baza asigurării industriei materialelor de construcție și șantierelor de construcție cu materie primă [5]. Zăcămintele de nisipuri pentru construcții se extrag pretutindeni pe teritoriul bazinului, pentru industria de producere a sticlei în municipiul Chișinău (tabelul A17.2). Argilele pentru producerea cărămizii, țiglei, cheramzitei și ceramicii sunt răspândite mai uniform. Argilele

bentonice se utilizează în industria materialelor de construcții, industria alimentară, etc.

Regiunea dispune de o mare varietate de ape minerale și de masă care sunt extrase și folosite în scopuri curative și ca produs alimentar [144]. În prezent se extrag și se îmbuteliază ape minerale și de masă „Șoapta - Izvorului”, „Varnița - Unicum”, „Argint”, „Real” etc.

Electroenergetica are o importanță deosebită pentru economia nu numai a regiunii, dar și a țării în general, cu influențe apreciabile asupra stării mediului [37]. Principalele obiective electroenergetice sunt centralele termoelectrice din Chișinău, hidrocentrala de la Dubăsari (tabelul 2.6). La începutul anilor '60 ai secolului al XX-lea a fost construită Centrala Termo-Electrică de la Dnestrovsc (pe malul limanului Cuciurgan). Capacitatea ei constituia peste 80% din capacitatea totală a tuturor centralelor electrice din țară. În prezent ea asigură cu energie electrică preponderent populația Transnistriei, iar o bună parte din producție este livrată în restul raioanelor Republicii Moldova. Resursele energetice locale acoperă numai 2% din consumul total de energie.

Tabelul 2.6. Capacitatea centralelor electrice (mii kW)

Denumirea Centralei	Putere instalată	% din total
CTE Moldovenească (Dnestrovsc)	2520	83,8
CET-2 Chișinău	240	8,0
CET-1 Chișinău	58	1,9
CHE Dubăsari	48	1,6

Sursa: adaptat de către autor după [141]

Industria constructoare de mașini se caracterizează prin gradul înalt de concentrare în centrele mari urbane (Chișinău, Tiraspol, Bender), unde se află cea mai mare parte din subramurile acestei industrii. Cele mai mari uzine din centrele menționate sunt: „Agromașina”, „Moldovahidromaș”, „Incomaș” (Chișinău), „Electromaș” (Tiraspol), „Moldavkabel” (Bender). Una dintre primele întreprinderi ale industriei constructoare de mașini este uzina de asamblare a tractoarelor din Chișinău (actualmente „Tracom” S.A.), care a produs mașini și unelte agricole destinate lucrărilor în vii și livezi [141]. În ultimii ani, se remarcă filialele companiilor străine, bazate pe folosirea forței de muncă locale ieftine, în special la producția cablajelor (Fujikura).

Industria chimică este localizată preponderent în orașele mari. Cele mai mari întreprinderi sunt: Fabrica de produse chimice de uz casnic din Chișinău, Combinatul de piele artificială „Pielart” din Chișinău, Fabrica chimică din Bender, Fabrica de mase plastice din Tiraspol. Industria de parfumerie și cosmetică este reprezentată de compania „Viorica-Cosmetic”, care include fabrica de parfumerie și cosmetică din Chișinău și câteva gospodării specializate în culturile etero-oleaginoase și plante medicinale. Industria farmaceutică este reprezentată de 4 întreprinderi farmaceutice care produc zeci de tipuri de medicamente. Cele mai mari întreprinderi farmaceutice sunt „Farmaco”, „Farmaprim” și „Farmavet” din Chișinău [141].

Industria materialelor de construcții este reprezentată, în special de producția articolelor

din beton (Chișinău, Strășeni, Tiraspol etc.), producția articolelor din sticlă (Chișinău ș.a.), producția plitelor de trotuar, cărămizii și a materialelor din ceramică. În acest scop, sunt exploatate zăcămintele de argilă de la Bubuieci (mun. Chișinău), Mălăiești (raionul Grigoriopol) (figura 2.19). Se produce cărămidă, ceramică pentru construcție, teracotă, țiglă, țevi ceramice, cele mai importante fabrici sunt cele din Chișinău, Tiraspol, Căușeni, Ialoveni și Strășeni.

Principalele întreprinderi ale *industrii textile* sunt Combinatul de țesături de bumbac „Tirotext” din Tiraspol și Combinatul de mătase din Bender. În ultimii ani, producția de țesături s-a micșorat considerabil. *Industria confecțiilor* este concentrată în orașele mari. Dintre acestea menționăm Fabrica „Ionel” din Chișinău, care produce costume pentru bărbați, Fabrica de confecții „Odema” din Tiraspol – cămăși pentru bărbați și confecții pentru copii și fabrica din Dubăsari – confecții pentru copii etc. În centrele raionale și în unele localități rurale mai mari sunt localizate întreprinderi mici și mijlocii, inclusiv filiale ale companiilor străine, tot mai răspândite în ultimul timp și bazate pe folosirea forței de muncă locale ieftine. *Industria tricotajelor* cu principalele companii în municipiul Chișinău, în care se află Societatea „Steaua”, care produce un sortiment variat de articole tricotate. Principalele fabrici de încălțăminte se află în Chișinău „Zorile” și în Bender „Floare” și „Tighina”. Mai sunt și alte fabrici, precum și multe ateliere mici de producere și reparație a încălțăminte. Un sortiment bogat de articole se realizează la Fabrica de marochinărie „Artima” din Chișinău [141], unde se produc genți, mape, mănuși etc.

Industria alimentară este bine dezvoltată datorită prelucrării materiei prime agricole bogate. În regiune sunt prezente majoritatea ramurilor, inclusiv a *morăritului și panificației* (Chișinău, Anenii Noi, Ștefan Vodă, Crocmaz etc.), unde producția de făină (tabelul A16.1) ocupă peste 1/5 din producția țării, iar cele mai mari valori se înregistrează în raioanele Ștefan Vodă, Criuleni, Căușeni și în municipiul Chișinău. Producția de pâine (tabelul A16.2) ocupă peste 42% din producția RM, cu maxime în raioanele Călărași, Anenii Noi și municipiul Chișinău. *Cofetăria* (Chișinău, Ialoveni etc.) ocupă peste 84% din totalul produs în țară (tabelul A16.3), cu maxime în municipiul Chișinău și în raioanele Ialoveni, Strășeni și Anenii Noi [37]. Uleiurile se fabrică în (Chișinău, Bubuieci, Nișcani, Ghidighici, Ratuș, Stăuceni, Pârâta, Budești, Mileștii Mici, Hârbovăț, Slobozia, Blijinii Hutor, Bender etc.), *zahărul* – în Chișinău, *tutunul* – Chișinău, Sucleia, Dubăsari, Bender, Căușeni, Corjova, Ialoveni, Tiraspol etc., *conservele* – în Chișinău, Căușeni, Olănești, Coșnița, Strășeni, Călărași, Mereni etc.). Conservele de legume și fructe (tabelul A16.4) dețin 18% din producția țării, iar centrele principale de producție sunt în municipiul Chișinău și în raionul Criuleni. *Fabrici vinicole* sunt în Purcari, Crocmaz, Tudora, Carahasani și Răscăieți din raionul Ștefan Vodă, Sălcuța și Leuntea din raionul Căușeni, Mileștii Mici, Puhoi, Ulmu, Costești, Răzeni din raionul Ialoveni, Cricova și Stăuceni din municipiul Chișinău, Cojușna și Romanești

din raionul Strășeni, Călărași și Sipoteni din raionul Călărași. Principalele fabrici de producere a divinurilor sunt la Călărași, Tiraspol și Bardar (Ialoveni). În plus, BCIFN contribuie cu peste $\frac{3}{4}$ (76%) din producția totală de divinuri (tabelul A16.5) și a vinurilor spumante 70% (tabelul A16.6) și cca 40% din vinurile naturale din struguri (tabelul A16.7), cu cea mai mare cantitate în municipiul Chișinău și raioanele Ialoveni, Căușeni și Ștefan Vodă. Vinurile tari cu o concentrație de alcool peste 15%, dețin doar $\frac{1}{4}$ din producția națională (tabelul A16.8). În prezent, majoritatea vinărilor menționate sunt incluse în traseele turistice și descrise în capitolele următoare. *Berile și băuturile răcoritoare* se produc la Chișinău, Grătiești, Budești, Costești, Puhoi, Ciorescu, Slobozia, Bender etc.) precum și sucurile de legume și fructe au o pondere de peste 43% (tabelul A16.10), cea mai mare parte a producției este livrată în raionul Călărași și municipiul Chișinău.

Industria *produselor lactate* este concentrată în Chișinău, Strășeni, Anenii Noi. Peste 90% din producția laptelui este în municipiul Chișinău cu o pondere de peste $\frac{1}{4}$ din producția națională. În raionul Ialoveni, localitatea Horești, în 2015 a fost construită ferma de produse lactate cu denumirea „Ferma cu origini”. Aici se fabrică produse lactate naturale, combinând unele dintre cele mai bune tradiții și tehnologii moderne [156]. Produc peste 40 de tipuri de brânzeturi moi și semi-tari. Ferma este avantajată că dispune de întregul lanț de producție, de la câmp la masă.

Produsele din *carne și mezeluri* se fabrică la Chișinău, Floreni, Bulboaca, Goianul Nou, Anenii Noi, Ialoveni etc, iar BCIFN ocupă $\frac{2}{3}$ din producția națională (tabelul A16.9). Producția *peștelui* este concentrată în Chișinău, Dubăsari, Criuleni.

Transporturile. Rețeaua de drumuri publice (figurile 2.18 și 4.1) din BCIFN (tabelul A18.1) are lungimea totală de 2219 km sau $\frac{1}{4}$ din totalul țării, din care 12% sunt drumuri de importanță internațională, 23% sunt drumuri de importanță națională și 65% sunt drumuri de importanță locală (figura 2.18). Drumurile naționale au lungimea de 1495 km, din acestea 99% cu îmbrăcăminte rigidă, iar cele locale – 724 km, dintre care 96% cu îmbrăcăminte rigidă. Din lungimea totală de drumuri, 13% aparțin BH Bâc, 8% – BH Botna și 5% – BH Ichel (tabelul 2.7).

Tabelul 2.7. Lungimea drumurilor (km)

Bazine	De importanță internațională	De importanță națională	De importanță locală	Total
Ichel	79	58	168	305
Bâc	123	275	466	864
Botna	32	201	300	533

Sursa: adaptat de autor după [180]

În ultimul deceniu, transportul de mărfuri a crescut, iar cel de pasageri s-a diminuat semnificativ. Transportul rutier de mărfuri (tabelul A18.2) din BCIFN a crescut de la 15,8 mil. t în anul 2017 până la 22 mil. t, iar transportul de pasageri s-a micșorat de 2 ori, de la 71 mil. pasageri până la 37 mil. pasageri (tabelul A18.3) [28]. Ținând cont de faptul că, 80% din infrastructura

urbană de transport din orașele Tiraspol și Bender este supra-uzată, sunt relevante inițierea unor proiecte comune, în perspectiva reintegrării Republicii Moldova, de asamblare a troleibuzelor și de modernizare a transportului electric de pasageri de pe ambele maluri ale Nistrului [154].

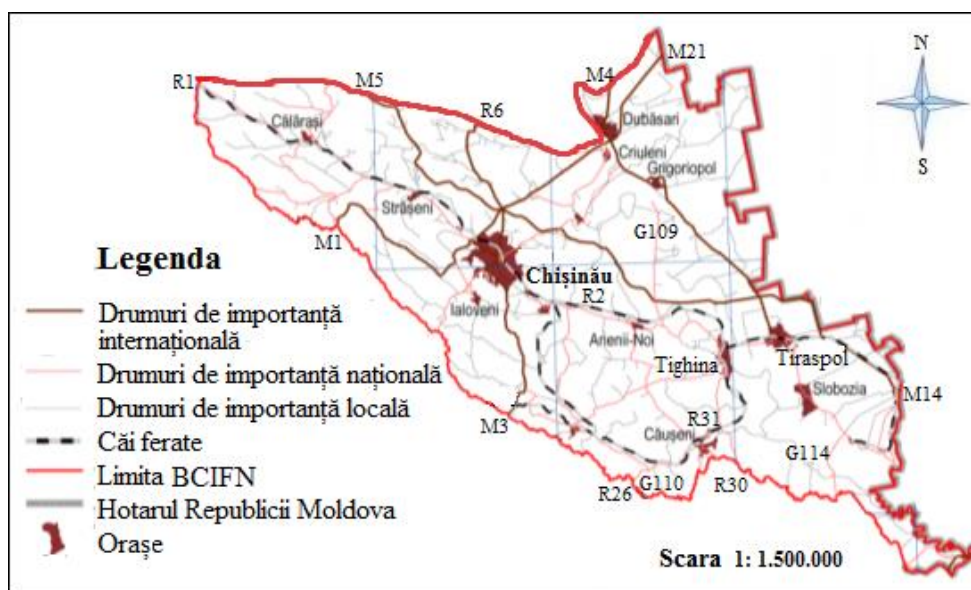

Figura 2.18. Rețeaua căilor de transport din cadrul BCIFN

Sursa: adaptat de autor după [180]

2.5. Concluzii la capitolul 2

1. Suprafața Bazinului Cursului Inferior al Fluviului Nistru este de 7,9 mii km², inclusiv 5,75 – mii km² (73%) în partea dreaptă și 2,1 mii km² – în partea stângă a Nistrului. BCIFN cuprinde teritoriul a 16 raioane administrative și a 3 municipii (Chișinău, Tiraspol și Bender).
2. Regiunea de studiu dispune de condiții și de resurse naturale favorabile pentru dezvoltarea diverselor activități economice, în special a activităților turistice și a celor recreative. Fondul apelor ocupă o bună parte a teritoriului regiunii. Cele mai mari cursuri de apă sunt în sectorul inferior al fluviului Nistru și afluenții principali ai acestuia: râurile Bâc, Botna și Ichel. În BCIFN se pot vizita unele dintre puținele lacuri naturale din Republica Moldova (Sălaș și Roșu) și unele dintre cele mai mari lacuri de acumulare (Dubăsari, Cuciurgan și Ghidighici), precum și albia veche a Nistrului – Nistrul Vechi sau Nistrul Chior.
3. Tipurile de micro-climat de pe teritoriul regiunii sunt favorabile practicării turismului pe toată durata anului, în contrast cu insulele de căldură din centrele mari urbane ale regiunii, în special, din municipiul Chișinău. Zonele turistice Călărași, Vadul lui Vodă sau Nistrul de Jos dispun de un bioclimat favorabil, determinat atât de temperaturi mai scăzute și uniforme, cât și de vegetație abundentă și de obiective acvatice atractive.
4. BCIFN se remarcă printr-o varietate mare de ecosisteme și habitate naturale, în special de luncă și palustre, printr-o biodiversitate bogată în diferite specii floristice și faunistice. Ponderea terenurilor împădurite este de 14,2 %, fiind mai mare decât media pe țară.

5. Numărul total al populației BCIFN este de 1,6 mil. de locuitori, ceea ce reprezintă 45% din populația țării. În partea dreaptă a Nistrului locuiesc 1,2 mil. de persoane, iar în partea stângă – 450 mii. BCIFN are cea mai înaltă rată de urbanizare (63%), datorită localizării în această regiune a orașelor Chișinău, Tiraspol și Bender, care, împreună cu orașul Odessa din Ucraina, reprezintă și principalele arii generatoare de turiști în regiunea de studiu.

6. Per ansamblu, în perioada anilor 1989-2014, în majoritatea absolută a raioanelor și a localităților, atât din partea dreaptă, cât și din partea stângă a Nistrului, se înregistrează reducerea efectivului populației. Dinamica respectivă este condiționată de evoluția situației social-economice, precum și de reducerea semnificativă a oportunităților pentru ocupațiile tradiționale a populației din localitățile riverane, care înregistrează cele mai mari depopulări. Dinamica pozitivă ne semnificativă se observă în raionul Ialoveni și în unele localități din proximitatea capitalei.

7. Bilanțul natural și bilanțul migrațional negativ se înregistrează în majoritatea absolută a raioanelor și localităților din BCIFN, iar reducerea maximală se constată, în raioanele limitrofe ale regiunii. În același timp, în municipiul Chișinău se observă reducerea mortalității generale, ceea ce duce la creșterea bilanțului natural și generează semnale pozitive pentru potențialul reproductiv.

8. Majoritatea raioanelor și localităților rurale au coeficientul de îmbătrânire foarte ridicat, depășind semnificativ pragul critic (18%) de îmbătrânire activă a populației, iar situația cea mai alarmantă este înregistrată în satele mici și mijlocii din raioanele de sud și nord-vest ale regiunii.

9. În perioada sovietică în BCIFN s-au format cele mai mari fluxuri navetiste ale forței de muncă din zona preurbană și s-a construit cea mai variată și dotată infrastructură de producție din Republica Moldova. Până în prezent, BCIFN dispune de potențial economic bogat care, fiind valorificat, ar putea avea perspective în creșterea și dezvoltarea economiei regionale și naționale.

10. Datorită municipiului Chișinău, BCIFN are aport major (70%) la formarea PIB-ului național (fără RD Transnistreană). Sunt dezvoltate majoritatea absolută a ramurilor economiei naționale, iar forța de muncă este ocupată, preponderent, în sectorul serviciilor și cel agricol. Zootehnia și fitotehnia din BCIFN sunt mai dezvoltate în zonele cu acces mai mare la albia fluviului Nistru și la piața de desfacere a orașelor mari, inclusiv raioanele Anenii Noi, Căușeni, Ștefan Vodă și Criuleni. Industriile principale sunt: energetică, construcțiile de mașini, industria alimentară și ușoară, industria minieră și a materialelor de construcții. Sectorul serviciilor, inclusiv a celor turistice, este concentrat în cele 3 municipii (Chișinău, Tiraspol și Bender), în centrele raionale și cele balneare, în special la Vadul lui Vodă. Rețeaua de transport este suficient dezvoltată ce favorizează accesul național și internațional, însă accesibilitatea unor locații turistice importante este diminuată semnificativ din cauza stării proaste a drumurilor locale.

3. Resursele turistice

3.1. Resursele turistice naturale

Potențialul turistic exprimă „totalitatea elementelor naturale, economice și cultural-istorice de atracție turistică, definite și resurse turistice, care oferă unui teritoriu dat o specială activitate turistică și ce constituie premise spre evoluția manifestării turismului”. Prin urmare, potențialul turistic al unui teritoriu include resursele turistice naturale, antropice și mixte [14].

Caracteristicile principale ale resurselor turistice au fost studiate de diferiți autori, dintre care selecția făcută de *Boniface* și *Cooper* [45]. Resursele turistice din BCIFN sunt folosite complex, în cele mai multe cazuri, atât de turiști, cât și de alți utilizatori. Astfel, cu greu pot fi separate ariile utilizate predominant de către turiști. În majoritatea cazurilor, utilizarea terenurilor pentru turism intră în competiție cu utilizarea forestieră, pentru agricultură, cu managementul apelor, cu exploatarea resurselor naturale, în special, ale subsolului sau cu alte utilizări solicitate de către rezidenți. Potențialul turistic natural sau primar este alcătuit din resurse naturale (apă, climă, relief, faună și floră) valorificate în scopul activităților de turism. Cele mai reprezentative biotopuri ale regiunii, care de-a lungul timpului, au păstrat specii deosebite de plante și animale sunt protejate și conservate de un regim special, axat pe anumite reglementări juridice [204].

Dintre categoriile de arii protejate din BCIFN, statuate de organismele internaționale pentru activitățile turistice, numai anumite tipuri sunt preferabile la practicarea turismului, pentru valoarea lor științifică, peisagistică și recreativă. Dintre acestea, un interes deosebit, îl prezintă parcurile naționale, rezervațiile științifice, rezervațiile peisajere, monumentele naturale geologico-paleontologice, geomorfologice, hidrologice și mixte, rezervațiile silvice, monumente de arhitectură peisajeră, grădinile dendrologice și zoologice. Aceste spații de excepție se pot caracteriza prin: poziția și accesibilitatea în teritoriu; suprafața și structura speciilor prezente; originalitate, valoare științifică și gradul de protecție. Aceste obiecte și complexe naturale posedă cea mai mare atractivitate turistică și suportă simultan cel mai frecvent și masiv impact antropic.

Resursele turistice naturale ale BCIFN sunt de origine geologică, geomorfologică, climatică, hidrologică, floristică și faunistică. Regiunea Nistrului Inferior dispune de valoroase monumente geologice și paleontologice. Din raionul Căușeni fac parte: *râpa Sălcuța* (la sud-est de satul cu aceeași denumire), *aflorimentul Fârlădeni* (lângă satul cu aceeași denumire), *cariera de lângă satul Zaim*. În raionul Ștefan Vodă se află: *Râpa de piatră* (în partea de nord a satului Tudora), *Râpa lui Albu* (mai sus de satul Cioburciu), *Râpa din Purcari* (la nord de satul cu aceeași denumire). În proximitatea capitalei pot fi vizitate *aflorimentul Goian* (în apropierea intersecției autostrăzilor Leușeni și Chișinău-Criuleni, raionul Criuleni), *solurile fosile* pe terasele nistrene la

nord-vest de satul Mălăiești, ocolul silvic Vadul lui Vodă [91], iar în apropiere de municipiul Bender – amplasamentele de faună fosilă de lângă satul Calfa (Anenii Noi). De asemenea, menționăm morfosituri, foarte utile pentru turism: în Păulești, Vălcineț, Sipoteni (Călărași); Criuleni; Văsieni, Costești, Ialoveni (Ialoveni); Pocșești (Orhei); Vorniceni (Strășeni) [127].

În partea stângă a Nistrului, unul dintre monumentele cu semnificație globală rămâne complexul geologic-paleontologic „*Vâlcea Colcot*” (concentrare unică a fosilelor din pleistocen) în apropierea localității Blijnii Hutor, partea de nord a orașului Tiraspol [91]. Vâlcea prezintă un profil geologic de reper clar, în care a fost depistată concentrarea unică a fosilelor și faunei din pleistocen. Comorile vâlcei au fost cercetate încă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și confirmate în primul sfert al secolului al XX-lea. Cercetarea sistematică a stratigrafiei și florei vâlcei a început în anii ‘60 ai secolului al XX-lea, cu participarea geologilor și paleontologilor din mai multe republici ale fostei URSS. Datorită acestui monument unic, în anii ‘69, ‘71, ‘80, ‘82, ‘84, ‘86 ai secolului al XX-lea, în țară au fost organizate conferințe unionale și congrese internaționale de geologie. În anul 1988, aici au lucrat geologi din China și Ungaria [91]. În vâlcea, în sectorul de nord al unei cariere vechi, pe o suprafață de 14 ha, s-a păstrat cea mai valoroasă decopertare stratigrafică cu grosimea de 30 m din epoca pleistocenului în care se identifică colecția completă de peste 16 straturi formate în timpuri și condiții geologice diferite, colecție ce conține material bogat despre fauna, flora și condițiile naturale din trecut în baza căreia se poate urmări istoria evoluției naturii Republicii Moldova pe parcursul ultimilor 700 mii de ani. Datorită plenitudinii sale, depunerile paleontologice de aici servesc drept etalon printre depunerile cuaternare din Europa. Având în vedere unicitatea și importanța științifică a obiectelor paleontologice din Vâlcea Colcot, 2 ha de teren de aici, în 1975 au fost luate sub ocrotirea statului în calitate de monument natural geologico-paleontologic. Vâlcea Colcot poate deveni muzeu geologico-paleontologic sub cerul liber, ocrotit de stat. Cea mai valoroasă colecție de materiale adunate din vâlcea se păstrează în Muzeul de Paleontologie al AȘM [91].

În partea nord-vestică a regiunii de studiu, relieful este predominant deluros, puternic fragmentat de rețeaua hidrografică, cu văi adânci și hârtoape, chei și defileuri [24]. Aici sunt situate dealurile cele mai înalte din țară, inclusiv Bălănești din raionul Nisporeni (429 m), Veverița din raionul Ungheni (407 m), Căușenilor (210 m), Movila lui Suvorov, situată la intrarea în orașul Bender dinspre orașul Căușeni, Movila cea Mare (197 m) din Popeasca raionul Ștefan Vodă ș.a. O semnificație balneară și recreativă majoră are Valea fluviului Nistru, în special în perimetrul și în proximitatea municipiilor Chișinău (stațiunea Vadul lui Vodă), Bender și Tiraspol.

Interes turistic prezintă și peisajele de luncă, unde s-au mai păstrat sectoare de zăvoaie – păduri de luncă din salcie, plop alb, stejar și alte specii de luncă [163]. Atractivitatea acestui tip de

peisaj este dată de îmbinarea arealelor silvice ale luncilor cu meandrele spectaculoase ale râurilor, lacurile de luncă. Numărul mare de zile însorite, clima blândă, aerul ozonat sunt favorabile sănătății umane și au determinat construirea unor stațiuni balneo-climaterice, inclusiv la Hârjauca (Călărași), Vadul lui Vodă și Cocieri (Dubăsari). Prezența celei mai mari artere de apă a Republicii Moldova, microclimatul favorabil, apele minerale valoroase și peisajele riverane autentice oferă cadrul natural pentru manifestarea diverselor activități de odihnă și balneare, înalt apreciate nu doar de localnici și vizitatori din diverse colțuri ale Republicii Moldova, dar și de turiștii străini.

Un component valoros al resurselor turistice hidrologice și *cu semnificație turistică majoră sunt apele minerale*. Cele mai multe izvoare cu ape minerale valoroase au fost descoperite în valea fluviului Nistru, inclusiv la Varnița, Cocieri și Purcari, precum și la Cornești (Ungheni), Onițcani (Călărași), Micăuți (Strășeni) și în orașul Chișinău. De asemenea, se remarcă izvoarele minerale de la Hârjauca (Călărași), „Izvorul lui Ștefan cel Mare” din Vălcineț (Călărași), „Izvorul lui Suvorov” din Hagimus (Căușeni) [14].

O bună parte din lacurile în stare bună din BCIFN sunt atribuite în scopuri de agrement. Cele mai multe se află în raionul Călărași, iar 13 lacuri se află nemijlocit în orașul Călărași. De asemenea, în raionul Criuleni se află multe lacuri destinate exclusiv agrementului. Cele mai mari lacuri utilizate pentru agrement în zona urbană sunt amplasate în municipii și în orașul Anenii Noi (12 ha). Celelalte lacuri sunt de dimensiuni mai mici [123].

În scopuri de agrement, de regulă neorganizat, sunt utilizate majoritatea lacurilor primăriilor atribuite pentru folosință generală, în special, din intravilanul sau proximitatea localităților, iar accesul populației locale și vizitatorilor din afară este mult mai lejer în comparație cu iazurile transmise în arendă și folosite în scopuri piscicole [19]. Funcții de agrement prestează și alte bazine cu utilizare mixtă, precum și o parte din lacurile cu destinație piscicolă [18].

Deosebit de importante pentru desfășurarea activităților recreativ-turistice sunt *ecosistemele forestiere*. Ele sunt reprezentate de păduri de foioase de tipul central-european. În afară de funcțiile de protecție a solurilor și resurselor de apă, pădurea are funcții sanitare, estetice și recreative. Cele mai numeroase, mai extinse și mai valoroase arii naturale protejate se află în fondul silvic de stat. Dintre resursele faunistice din bazin prezintă importanță, îndeosebi cele pretabile turismului cinegetic. Pe teritoriul regiunii pot fi vâdate în jur de 28 specii de păsări acvatice și 13 specii de mamifere. Principalele mamifere cinegetice sunt mistrețul, iepurele, căpriorul, cerbul pătat, bursucul, vulpea. Arealele de viață ale acestor specii sunt, preponderent, masivele împădurite și, în primul rând ariile naturale protejate de stat (rezervațiile științifice „Codrii”, „Plaiul Fagului”, rezervațiile naturale etc). Dintre mamiferele cu blană prețioasă se întâlnesc vidra, nurca, jderul de pădure, pisica sălbatică, hermelina, dihorul de stepă.

BCIFN deține cota majoră în fondul ariilor naturale protejate de stat (figura 3.1). Pe teritoriul ariei de cercetare se află 370 obiecte din FANPS cu o suprafață totală de 153 mii ha sau 60% din suprafața totală a FANPS din Republica Moldova. Aproape jumătate (47%) din ariile naturale protejate de stat fac parte din fondul forestier și sunt gestionate de Agenția „Moldsilva” prin intermediul întreprinderilor silvice și silvo-cinegetice din subordine. Sub protecția statului se află 18,8% din suprafața totală a ecosistemelor forestiere, 0,4% din ecosistemele de stepă și luncă și 2,1% din ecosistemele acvatice și palustre. FANPS din BCIFN (tabelul 3.1) cuprinde integral *Parcul Național „Nistrul de Jos”, 1/3 din Parcul Național „Orhei”; rezervațiile științifice „Codru” și „Plaiul Fagului”; 31 monumente naturale*, inclusiv 20 geologico-paleontologice, 7 hidrologice, 4 botanice cu vegetație silvică, pe suprafața totală de 26,3 ha și 291 arbori seculari; 17 rezervații naturale, inclusiv 16 silvice și o rezervație mixtă; 11 rezervații peisajere cu suprafața de 8227 ha; 2 rezervații de resurse edafice, cu suprafața de 202 ha, 3 arii cu management multifuncțional, inclusiv un sector reprezentativ cu vegetație de stepă, 2 sectoare reprezentative cu vegetație de luncă (Anexa 13), 7 monumente de arhitectură peisajeră, pe 146,6 ha, Grădina Zoologică și două grădini dendrologice (Chișinău și Tiraspol) din țară, zonă umedă de importanță internațională cu suprafața de 600 km² [127].

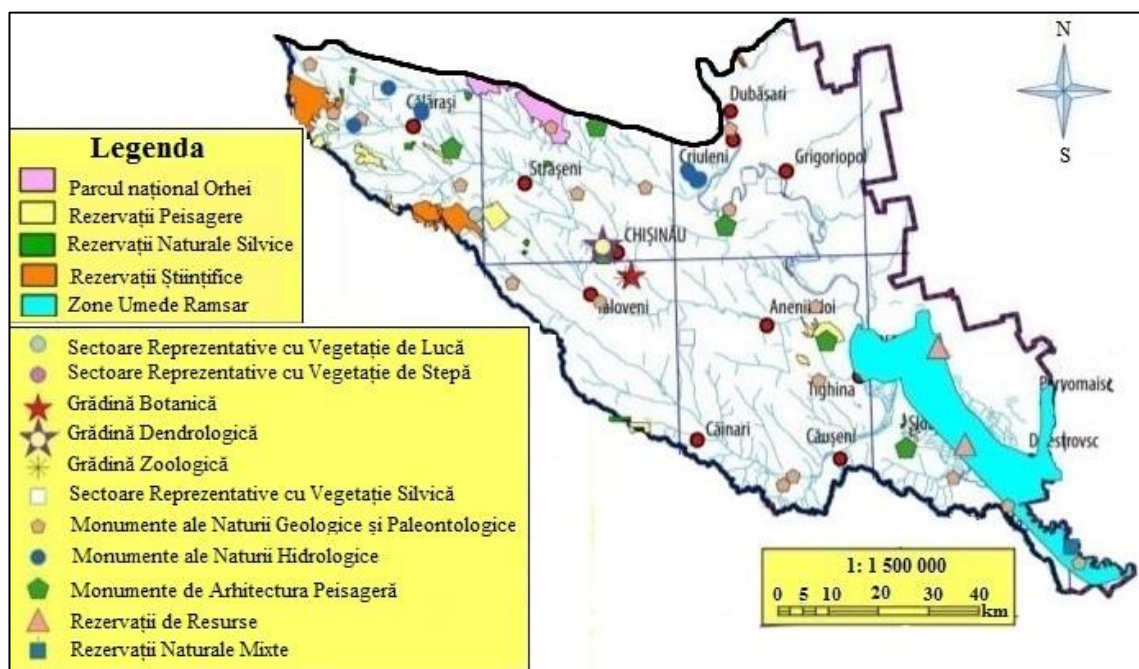

Figura 3.1. Repartiția pe categorii și suprafețe a FANPS amplasate în cadrul BCIFN
 Sursa: adaptat de autor după [180, 127]

Opt tipuri dintre ariile protejate corespund clasificării Uniunii Internaționale de Conservare a Naturii, iar patru categorii sunt de interes național (monumente de arhitectură peisajeră, grădinile botanice, dendrologice și zoologice). Marea majoritate a zonelor protejate este situată în perimetrul

localităților sătești, fapt care creează premise pentru dezvoltarea turismului în mediul rural. O parte considerabilă a atracțiilor incluse în FANPS poate deveni parte a traseelor ecoturistice. Cele mai reprezentative arii naturale cu potențial de dezvoltare a turismului verde pot fi: rezervația științifică „Codrii”, rezervația științifică „Plaiul Fagului”, rezervația peisajeră „Pădurea Hârbovăț”, rezervația naturală silvică „Misilindra”, rezervația peisajeră „Grădina Turcească” (Anexa 19), rezervația peisajeră „Căpriana-Scoreni” etc. Toate rezervațiile științifice au propria administrație, care se subordonează direct autorității naționale de mediu (Anexa 22).

Parcul Național „Nistrul de Jos” (Anexa 20) are suprafața totală de 62 mii ha și a fost creat recent (în anul 2022) pe teritoriul a 24 de localități riverane fluviului Nistru, care fac parte din 3 raioane [125], Căușeni și Ștefan Vodă – din partea dreaptă și raionul Slobozia – din partea stângă a Nistrului [150]. Situat în imediata apropiere de Tiraspol și Bender, la 70 km de Chișinău și doar la 50 km de Odessa, *Parcul Național „Nistrul de Jos”* cuprinde un spațiu extins de habitate antropice și native, aliate prin râu și fâșia de ocrotire de-a lungul digului anti-viitură. Sectoarele agricole, în mare parte, sunt înconjurată de perdele forestiere. În Parc sunt 4 zone-nucleu de importanță națională. Unul dintre cele mai importante sectoare este „*Lunca Talmaza*”, o zonă-nucleu, unde sunt păduri și poieni, lacuri, canale de apă pentru irigare, lunci și băltoace [125].

Parcul Național „Orhei” (Anexa 21) a fost creat în anul 2013 în cadrul a 18 comune din raioanele Orhei, Strășeni, Călărași și Criuleni. Suprafața totală este de 33,8 mii ha, din care 10,9 mii ha (32%) din 5 localități se află pe teritoriul BCIFN [119]. Este situat la doar 40 km de Chișinău, fiind ușor accesibil de pe mai multe artere auto. Recent, datorită suportului din partea Suediei, pe teritoriul celor două parcuri naționale din regiune, a fost realizată activitatea de marcarea a zonelor de protecție integrală A (sau grupa T0 în limbaj silvic). Aceste zone A, care sunt cu statut de protecție integrală, sunt răspândite pe mai multe porțiuni în diferite locuri. O asemenea zonă este și în Rezervația peisajeră Țigănești. Această practică este necesară pentru a marca ariile, reprezentând argumentul existenței Parcului Național ca arie naturală protejată [127].

Rezervațiile științifice dețin nu doar o varietate biologică semnificativă, dar și specialiști calificați, care pot fi activ implicați la prestarea diferitelor servicii turistice [19]. Acestea au nu doar studii aprofundate despre componentele floristice și faunistice, ci și competențe de comunicare în limbi de circulație internațională [68]. Tot aici se poate menționa accesibilitatea bună spre majoritatea sectoarelor rezervațiilor științifice [14]. În același timp, legislația ecologică națională este restrictivă atât în privința accesului vizitatorilor, cât și a construcției infrastructurii de transport și cazare, ceea ce limitează semnificativ fluxurile și încasările turistice.

Rezervația științifică „Codru” este amplasată în partea centrală a Podișului Codrilor și are suprafața de 5177 ha, din care majoritatea teritoriului pe teritoriul comunei Lozova din raionul

Strășeni. În rezervație predomină arboretele de gorun, frasin și se întâlnesc cca 1000 de specii de plante, dintre care multe sunt specii rare. Lumea animală este, de asemenea, diversă și bogată. Speciile reprezentative sunt cerbul nobil, cerbul pătat, căpriorul, mistrețul, bursucul, jderul de pădure, pisica sălbatică, diferite specii de amfibieni, șerpi și păsări. Este larg reprezentată și clasa insectelor. O bună parte din speciile reprezentative sunt expuse în muzeul rezervației, care este unul din cele mai bogate muzee naturale din Republica Moldova [157].

Tabelul 3.1 Tipurile de arii protejate de pe teritoriul BCIFN

Tipul rezervației	Numărul în		Suprafața în (ha)		categoria IUCN
	BCIFN	RM	BCIFN	RM	
Rezervații științifice	2	5	10819	19378	I
Parcuri naționale	2	2	72741,5	95676	II
Monumente ale naturii:	27	563	148,4	2807	III
-Geologice și paleontologice	20	86	141,4	2562,7	
-Hidrologice	7	31	7	99,8	
Botanice:	295	446	26,3	125,2	
-Sectoare reprezentative cu vegetație silvică	4	13	26,3	125,2	
-Arbori seculari	291	433	-	-	
Rezervații naturale:	17	63	1802,7	8009	IV
-Silvice	16	51	1752,7	4995	
-De plante medicinale	-	9	-	2796	
-Mixte	1	3	50	212	
Rezervații peisajere	11	41	8227,4	34820	V
Rezervații de resurse	2	13	202	523	VI
Arii cu management multifuncțional:	3	32	106	1030	
-Sectoare reprezentative cu vegetație de stepă	1	4	71	148	
-Sectoare reprezentative cu vegetație luncă	2	25	35	664,7	
-Perdele forestiere de protecție	-	2	-	207,7	
Grădini dendrologice	2	2	104	104	
Monumente de arhitectură peisajeră	7	21	146,6	305,9	
Grădini zoologice	1	1	20	20	
Zone umede de importanță internațională	1	3	60000	94705,5	
Total	370	746	152591	256758	

Sursa: elaborat de autor după [127, 130]

Rezervația științifică „Plaiul Fagului” deține o suprafață de 5642 ha. Este amplasată în partea de nord a Podișului Codrilor în apropierea satului Rădenii Vechi (Ungheni) și reprezintă un ecosistem silvic, cu limita estică de răspândire a fagului în Europa de Est. Rolul principal al acestei rezervații este protecția fagului. Mai sunt protejate și o diversitate mare de specii a faunei și florei, care sunt caracteristice zonei silvice: sectoarele cu asociații – stejar, tei, carpen, frasin și alte specii, speciile de animale specifice pădurilor de foioase. Cca 30% din suprafața silvică este ocupată de goruneturi, 20% de frasin și doar 5% de fag [188]. Componenta floristică este valoroasă, concentrând 1/3 din speciile rare din țară, inclusiv mălinul, perișorul, pana-zburătorului, ferigile

ș.a. Aici viețuiesc multe mamifere, cum ar fi cerbul european, cerbul lopătar, mistreții, jderul de pădure, bursucul, hermelina, veverița, pisica sălbatică, lilieci etc.

Pe teritoriul BCIFN se află 17 rezervații naturale, cu suprafața totală de 1803 ha. Acestea reprezintă suprafețe ocupate de anumite specii de floră și faună, care prin valoarea lor științifică și estetică necesită protecție. Majoritatea absolută a suprafețelor ocupate de rezervațiile naturale și de rezervațiile peisajere sunt în gestiunea Agenției de Stat Moldsilva – principala autoritate publică responsabilă de implementarea politicilor publice și gestionarea, pe principii ecologice, a fondului forestier și cinegetic. În acest context, Agenția ar putea elabora programe de management și gestionare durabilă în scopul dezvoltării turismului în unele arii naturale de interes maxim, prin crearea parteneriatelor public-private, eficiente în domeniul activităților turistice. Ariile protejate urmează să dispună de planuri individuale de gestionare a adaptării turistice, iar întreprinderile care pot activa în aceste arii vor solicita utilizarea practicilor de sustenabilitate. Operatorii de turism, agențiile și organizatorii de servicii turistice în arii protejate trebuie să dispună de instruire și certificare în Programul „Leave No Trace” („Nu lăsați nici o urmă”). Totodată, administrarea reală și valorificarea economică a rezervațiilor științifice este realizată de întreprinderile silvice de stat, aflate în subordinea Agenției Moldsilva, obiectivul principal al cărora este obținerea și sporirea beneficiilor directe din comercializarea masei lemnoase recoltate. De asemenea, sunt slab identificate și promovate traseele și potecile ecoturistice, iar marcajele și drumurile de acces sunt insuficiente și parțial amenajate. Cu excepția sediului rezervațiilor, lipsesc masiv locațiile tradiționale de cazare, parcările și campingurile, infrastructura de salubritate [10].

Printre *monumentele naturale* se remarcă: *izvoarele minerale* de la Hârjauca (Călărași), Onițcani (Criuleni), „Izvorul lui Ștefan cel Mare” din Vălcineț (Călărași), „Izvorul lui Suvorov” din Hagimus (Căușeni); *arborii seculari*, îndeosebi *Stejarul lui Ștefan cel Mare* din Căpriană (Strășeni). Legende spun că în urmă cu aproximativ 700 de ani, Ștefan cel Mare a dus o luptă grea cu tătarii în acele locuri. Potrivit obiceiului, după fiecare bătălie câștigată, Marele Domnitor înălța o biserică sau o mănăstire. Așadar, Ștefan a construit o biserică din lemn la marginea satului, lângă un stejar tânăr, sub care s-ar fi odihnit după ce și-a doborât dușmanii (Anexa 22). Mai sunt frumoși și stejarii seculari de la Cojușna și Scoreni (s-a uscat, dar rămâne pentru vizitatori unul dintre cei mai vechi din sud-estul Europei) [127].

Arborii seculari sunt exemplare solitare sau grupuri mici izolate de arbori, impresionanți prin vârstă, dimensiuni, frumusețe, raritate sau prin faptul că au fost martorii unor evenimente istorice. După proveniență în regiune întâlnim 2 categorii de arbori seculari: 1) *arbori autohtoni*: fag, frasin, gorun, paltin de câmp, păr, plop alb, plop cenușiu, scoruș, stejar pedunculat, tei, ulm (Anexa 22); 2) *arbori alohtoni*: alun turcesc, arborele pagodelor, brad de Caucaz, castan

porcesc, cedru de California, dud, duglas verde, glădiță, maclura pomiferă, molid, molid înțepător, molid de Canada, pin moale, pin negru, platan occidental, sâmbovină, sofora, stejar castaneifoliu.

În funcție de valoarea ecologică și turistică (de patrimoniu) se disting:

1) Arbori *longevivi*, dintre care, stejarul de la Schinoasa, municipiul Chișinău și stejarul de la marginea satului Pîrîta, raionul Dubăsari ambii cu vârsta de cca 350 ani. Din alte specii, se remarcă cei 3 duzi albi din Grădina Publică „Ștefan cel Mare” din Chișinău (Anexa 22).

2) Arbori de *dimensiuni impresionante*, cu lungimea arcului circumferinței de peste 5 m, inclusiv stejarii din satul Pîrîta, raionul Dubăsari (675 cm și 600 cm), stejarul din apropierea satului Gura Bâcului, raionul Anenii Noi (633 cm), platanul din apropierea satului Păulești, raionul Călărași (580 cm), stejarul din Pădurea Galoci, raionul Criuleni (557 cm), stejarul din rezervația peisajeră „Grădina Turcească” (Anexa 19), raionul Ștefan Vodă (553 cm) [150], stejarul din apropierea satului Micăuți, raionul Strășeni (510 cm) [188].

3) Arborii *ornamentali* demni de admirație. Printre aceștia se remarcă: stejarul de la Schinoasa, municipiul Chișinău; cedrii de California din Chișinău prezenți în 2 amplasamente, inclusiv pe strada Șciusev și în Grădina Publică; Unii arbori, precum molizii argintii de la intrarea în Grădina zoologică din Chișinău, au fost plantați în scop ornamental.

4) Arborii *rari* sunt acei care cresc în puține locuri, iar în unele cazuri sunt incluși în Cartea Roșie a RM [57]. În BCIFN sunt 2 exemplare de maclură pomiferă în municipiul Chișinău, 4 cedri de California în Chișinău, un stejar castaneifoliu în Pădurea Crocmaz [188].

Dintre cele mai prezentabile *rezervații peisajere și naturale* din BCIFN, putem menționa: pe traseul Chișinău-Bender cu rezervația peisajeră „Pădurea Hârbovăț” și „Telița”, rezervația naturală silvică Voinova de lângă localitatea Șerpeni (Anenii Noi), habitate de luncă și multe lacuri (Anexa 22), pădurea de plop aproape de localitatea Dubăsarii Vechi. Pe traseul Chișinău-Leușeni sunt rezervația naturală silvică și sectorul etalon de scumpie lângă localitatea Condrița, rezervația peisagistică Dolna, pe traseul Chișinău-Ungheni – rezervația naturală silvică Roșcani, rezervațiile peisajere Căpriana-Scoreni (1762 ha) și Țigănești (Strășeni), Căbăiești-Pârjolteni (Călărași), rezervațiile naturale silvice Sadova, Leordoia și Boguș [144].

Cele mai reprezentative și atractive *monumente de arhitectură peisajeră* sunt *parcurile vechi*, cu o bogată istorie și o atmosferă prielnică pentru o recreere, dintre care menționăm:

Parcul Hârbovăț (Anenii-Noi), localizat în pădurea Hârbovăț, parcela 33, subparcela 29. A fost creat în 1912 în calitate de dendrariu, având suprafața de 2,2 ha. Parcul a fost amenajat lângă casa pădurarului, în condiții uscate favorizate de versantul de cumpănă a apelor și include o colecție dendrologică bogată de specii de arbori și arbuști, printre care chiparosul de baltă și altele [223];

Parcul Ciolac-Malski (Călărași) a fost amenajat în satul Bahmut. Perioada înființării datează din secolul al XIX-lea și făcea parte din complexul arhitectural și peisajer moșieresc al familiei Ciolac-Malski. Ansamblul era format dintr-un conac în stil neoclasic cu o alee de marmură, străjuită simetric de două rânduri de castani, pini și un parc cochet cu arbori și arbuști exotici și un lac [66];

Parcul din satul Păulești (Călărași), situat în satul omonim a fost amenajat la finele secolului al XIX-lea, având suprafața inițială de 2 ari. El cuprindea o serie de arbori și arbuști, specii autohtone și decorative plantate după o schemă specială, în care a fost inclus și un grup de pini plantați în jurul unui teren, care seamănă cu un hipodrom. Conform altei opinii [211], acest teren reprezenta un „ceasornic natural” alcătuit din 24 de pini, plantați la distanțe egale unul de celălalt în forma unui cerc, indicând vremea exactă. În prezent, din măreția parcului introdus în Registrul monumentelor, au rămas doar 2 elemente importante: cel mai bătrân platan de pe teritoriul statului nostru cu vârsta de 290 ani și un monument natural inedit – ceasornicul natural [66];

Parcul din satul Bălăbănești (Criuleni) a fost creat la sfârșitul secolului al XIX-lea, având suprafața inițială de până la 5 ha [66]. Compoziția Parcului, de-a lungul timpului, a suferit schimbări semnificative: rețeaua de poteci și cărări a fost aproape pierdută, clădirea conacului a fost distrusă. Din această cauză, în prezent se pot face doar concluzii despre unele principii ale compoziției. Printre speciile exotice în parc sunt: stejarul alb, tamarixul de Odessa ș.a. [73];

Parcul din satul Miclești (Criuleni) a fost amenajat la finele secolului al XIX-lea lângă conacul moșieresc a lui Șincari, pe un teren de 2 ha. Printre speciile decorative se remarcă bradul, castanul, pinul, tuia ș.a. Unele elemente păstrate ale parcului mărturisesc că, structura compozițională era subordonată conacului moșieresc, care era elementul principal, iar speciile de plante formau structuri geometrice regulate. Treptat, compoziția și ansamblul inițial al Parcului au fost distruse, cauzele fiind tăierile haotice și noile plantări. În prezent, parcul se află într-o stare nesatisfăcătoare [212];

Parcul din satul Micăuți, raionul Strășeni este creat la sfârșitul secolului al XIX-lea pe un teren de 6 ha și a avut soartă analogică Parcului din Bălăbănești. Pe parcursul timpului au fost distruse construcțiile, rețeaua de drumuri, potecile etc. În prezent din parc au rămas doar masive de vegetație și unele plante crescute haotic, care fac dificilă evaluarea structurii compoziției vegetale a obiectului [72];

Parcul din satul Rassvet (Strășeni) a fost creat la sfârșitul secolului al XIX-lea pe un teren de 6 ha și a aparținut moșierului Foca. Parcul avea compoziție complexă de tip peisajer, cu un masiv de brazi, alei de pini, larice, tei și altele, iar la parter a fost ornamentat cu specii de soforă din Japonia și arțar Șvedler. În prezent, de la compoziția și amenajările inițiale ale parcului au rămas doar pâlcuri de arbori lângă conac și unica alee de larice din RM, de cca 120 m lungime, ce trece în una de tei (120 m) și în alta de plopi (60 m). Partea finală a acestei alei neobișnuite s-a pierdut. În prezent, fosta moșie este, în totalitate, ocupată de construcții individuale și doar aleile rămase sunt sub protecția legii [120];

Parcul boierului Zamfir Ralli-Arbore a fost întemeiat în satul Dolna (Strășeni) la începutul secolului al XIX-lea pe o suprafață mică de 1 ha. Parcul avea compoziție complexă de tip peisajer, care nu și-a pierdut din măreție. Compoziția și amenajările inițiale ale parcului au suferit diferite schimbări, însă imaginea generală a obiectului s-a păstrat. Parcul este impregnat de sentimentalismul romantismului care vine din faptul că aici venea deseori poetul rus A. Pușkin, reprezentant al curentului romantic. În conac a fost amenajat un muzeu dedicat vieții și activității poetului rus [66].

În pofida faptului că, suprafețele silvice și bazinele hidrologice cu potențial recreativ și turistic major se află în proximitatea localităților și a drumurilor de acces, doar o mică parte din ele dispun de spații amenajate de agrement și cazare. Fluxurile turismului neorganizat, în special în sectoarele forestiere adiacente șoselei Balcani nu sunt monitorizate, însă în zilele favorabile (lunile mai-septembrie) din weekend, numărul acestora depășește 10 mii vizitatori zilnic, iar la frecvență medie – de cca 12 vizite per an, aproximativ 120 mii, ceea ce depășește semnificativ fluxurile ecoturismului organizat în regiune [19]. Valoare ecologică și turistică deosebită posedă o bună parte din complexele și obiectivele naturale ale celorlalte categorii de arii protejate concentrate în spațiul rural, în special monumentele naturale și rezervațiile peisagistice [153].

Vegetația naturală în BCIFN este reprezentată, în linii mari, de vegetația forestieră și de pajiște. Vegetația forestieră este reprezentată predominant de păduri de foioase, în special pădurile de cvercinee, răspândite conform legităților altitudinale și exigenței față de indicii ecologici principali ai biotopurilor (temperatură, precipitații, alcătuirea geologică, sol etc.).

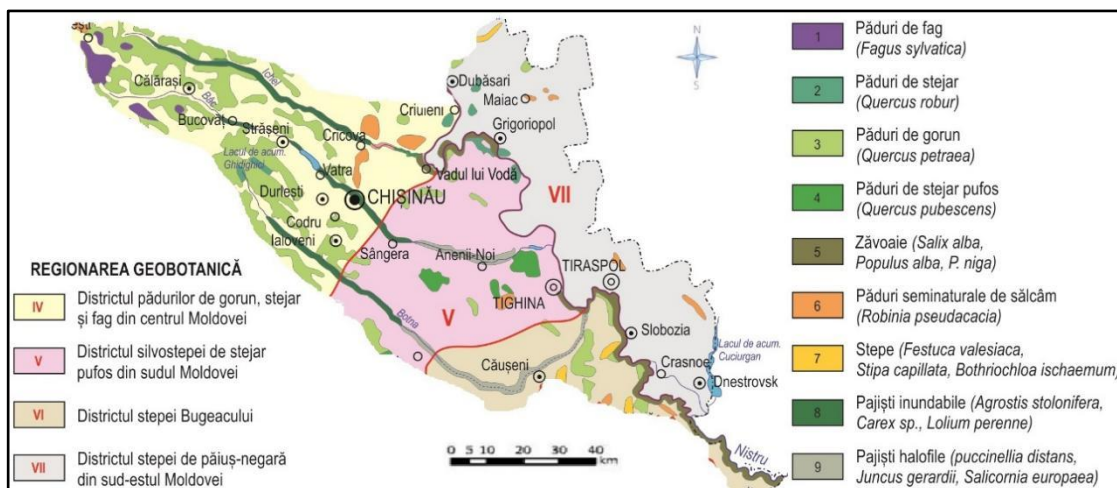

Figura 3.2. Vegetația forestieră din cadrul BCIFN

Sursa: adaptat de autor după [6]

Partea nordică a bazinului este reprezentată de următoarele formațiuni forestiere: amestecuri de plop și salcie, gorunetul pur, gorunetul-stejăret, stejărete pure, șleauri de deal, șleau de deal cu stejar, șleauri de deal și de câmpie de stejar, șleauri de deal cu gorun și stejar, șleauri de deal cu gorun, șleauri de deal cu stejar pedunculat [153]. În partea nord-vestică și vestică (Podișul

Codrilor), la altitudini de 200-400 m, pe versanți cu expoziție nordică și nord-estică, apar sectoarele de fag, unde se află la limita estică a arealului în Câmpia Europei de Est. Versanții cu expoziție sudică din regiunea Codrilor sunt ocupați de gorunet și gorunet cu carpen [154].

În ecosistemele de pădure din partea sudică a bazinului se întâlnesc păduri de stejar pedunculat și comunități forestiere de tip mediteraneean din stejar pufos, care, în regiune, indică limita de nord-est a arealului acestuia.

Din figura A14.2 se observă că, cele mai împădurite sub-bazine hidrografice din BCIFN sunt: sub-bazinul râului Bâc, cu ponderea pădurilor de 20,7%, urmează sub-bazinul râului Ichel, cu 20,3%. Cea mai mică pondere a suprafeței forestiere are sub-bazinul hidrografic Colcotov-Cuciurgan (0,65%), cu nivelul de urbanizare și industrializare maximal.

În ZT „Nistrul de Jos”, de la Bender până la Palanca, putem vizita: rezervația peisajeră „Grădina Turcească” (Anexa 19) una dintre primele arii naturale din țară, situată în albia veche a fluviului Nistru, numită de localnici „Nistru Chior”, care are lungimea de 34 km; *monumente geologico-paleontologice*, precum „Râpa lui Albu” de la Cioburciu, „Râpa de Piatră” de la Tudora, râpa de la Purcari; *monumentul hidrologic* „Izvorul lui Suvorov” dintre satul Hagimus și orașul Bender; *rezervația naturală mixtă* „Mlaștina Togai” din apropierea satului Crocmaz; *rezervațiile naturale silvice* Copanca și Leuntea; *colecția dendrologică* „Grădinile Nighicei”, cu soiuri de arbori fructiferi din secolul al XIX-lea; peste 40 de păduri, îndeosebi „Unghiul Boului” și „Jidranul” de la Tălmaza, „Recea” dintre Cioburciu și Răscăieți, „Împărăteasa” de la Olănești, numeroase lacuri și plaje, o crescătorie de fazani. Varietatea mare de arii și ecosisteme naturale silvice și de luncă a fost argumentul decisiv la crearea Parcului Național „Nistrul de Jos”. De asemenea, în această regiune se află renumitele centre de pelerinaj religios: Mănăstirile „*Noul Neamț*” de la Chițcani [91] și „*Marta și Maria*” dintre satele Tănătari și Hagimus [194].

3.2. Resursele turistice antropice

Resursele turistice antropice cuprind totalitatea resurselor create de om și valorificabile din punct de vedere turistic, inclusiv așezări și monumente istorice, monumente de artă, muzee și case memoriale, datini și obiceiuri etc. BCIFN are potențial turistic antropic deosebit de complex: mănăstiri, biserici, ruine de cetăți, case memoriale [177]. Aria cercetării este un pământ al legendelor, locul de naștere a unei vechi civilizații, un loc unde istoria este prezentă pretutindeni [21]. Una dintre trăsăturile de bază ale acestei regiuni este faptul că, pe o suprafață restrânsă sunt un număr mare de atracții turistice, facilități pentru pescuit și vânatoare, pentru odihnă și recreere.

Analizând spațiul turistic al BCIFN constatăm că, acesta păstrează un inestimabil tezaur de monumente istorice, de arhitectură și vestigii istorice, un veritabil patrimoniu etnofolcloric de

valoare și puritate autentică [237]. Ofertele turistice antropice formează și perpetuează imaginea spațiului turistic al regiunii. Cele mai reprezentative resurse antropice din spațiul turistic al zonei sunt: vestigii istorice, biserici și mănăstiri, muzee și case memoriale, meșteșuguri și arte populare, gastronomia tradițională, festivalurile și sărbătorile locului [151].

Multe activități turistice (agroturism, turism rural, turism gastronomic, turism cultural etc.) sunt strâns legate de fitotehnie, prin organizarea unor sărbători și festivaluri locale asociate cu sădirea, prelucrarea sau recoltarea roadei. De exemplu, așa numitul „curban”, sărbătorit după finalizarea recoltării grâului, orzului, secării și altor cereale este însoțit de pregătirea bucatelor tradiționale delicioase, muzică și dansuri tradiționale [152]. La sărbătoare participă, în mare parte lucrătorii din domeniul agricol și localnicii. Alte sărbători sunt legate de culesul cireșelor, piersicilor, merelor din care se gătesc diferite delicii. În fiecare an, în majoritatea instituțiilor de învățământ se sărbătorește „Toamna de Aur”. La această sărbătoare sunt prezentate roadele toamnei din spațiul studiat, ornamentate, aranjate, sculptate, desenate în stil tradițional, și participă oameni de diferite categorii de vârstă de la copii, până la persoane în etate.

Resursele turistice antropice din BCIFN sunt variate și au la bază un bogat patrimoniu cultural, care poate fi inclus în circuitele turistice naționale și internaționale (Anexa 1). Cele mai timpurii monumente sunt așezările geto-dacice și fortificațiile romane [151]. Diverse atracții pentru turiști oferă vestigiile fortificațiilor medievale, diverse complexe arheologice, mănăstirile rupestre, conacele boierești și casele țărănești. În capitala țării există un număr destul de mare de monumente, exemple reprezentative ale arhitecturii locale din secolele al XIX-lea și al XX-lea, capabile să trezească interesul turiștilor. În regiunea de studiu funcționează cele mai multe muzee din țară, ele având bogate colecții de exponate [120]. În plus, cele mai multe dintre acestea sunt amplasate în clădiri de o deosebită importanță arhitecturală. În temei, muzeele sunt destinate unui contingent special de vizitatori, dar merită și atenția publicului larg. Regiunea de studiu prezintă un amalgam de etnii și culturi, deci, de tradiții, limbi vorbite, folclor, bucătărie etc. În BCIFN există sute de grupuri folclorice, ce reflectă tradițiile regiunii. Artizanatul național este un element autentic atât ca valoare culturală, cât și ca produs de meșteșugărit propus spre vânzare.

Pe teritoriul BCIFN sunt înregistrate 1213 monumente istorico-culturale (40% din totalul țării), care sunt repartizate neuniform. Cele mai multe monumente istorico-culturale sunt în municipiul Chișinău (381), precum și în raioanele Anenii Noi (120), Ialoveni (97), Criuleni și Strășeni (câte 78). Un număr mic de monumente sunt în raioanele Orhei (14), Ungheni (13) și Nisporeni (3), deoarece ocupă cele mai mici suprafețe din BCIFN (figura 3.3).

În BCIFN sunt înregistrate **381 de monumente istorico-arheologice** sau 44% din numărul total înregistrate în Registrul Național al Monumentelor Ocrotite de Stat [18]. Cele mai multe

monumente istorico-arheologice sunt concentrate în văile adânci și abrupte ale fluviului Nistru și ale afluenților săi, și pe terasele acestora (tabelul 3.2), în special în raioanele Criuleni, Anenii Noi și în raioanele din RD Transnistreană [161]. În zonele respective se găsesc și mănăstiri rupestre, iar pe locul fostelor fortificații antice au fost construite renumite cetăți medievale [147].

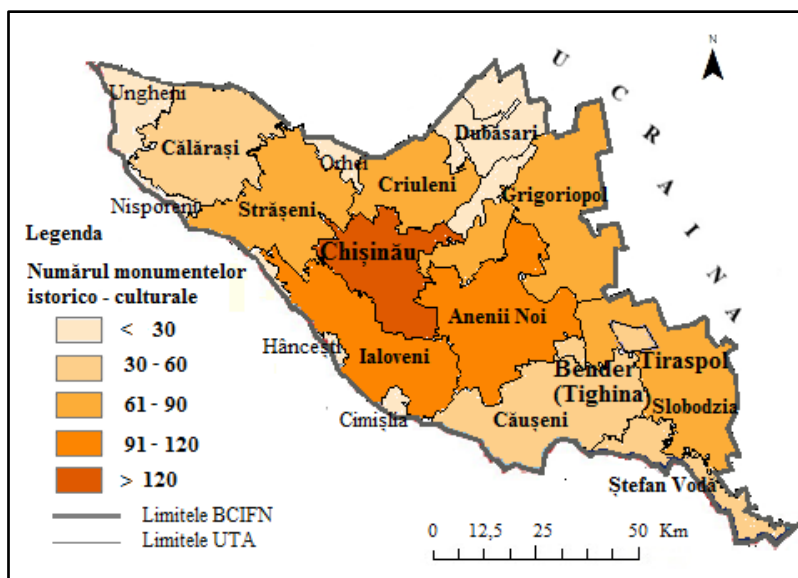

Figura 3. 3. Repartiția monumentelor istorico-culturale din BCIFN
Sursa: elaborat de autor după [120]

Cca 2/3 din complexele și obiectele incluse în această categorie sunt *siturile arheologice reprezentate de așezări umane*. De asemenea, în regiune sunt 137 de monumente funerare, reprezentate de necropole și tumuli, din care cele mai multe au fost descoperite în raioanele situate în văile fluviului Nistru. În plus, în BCIFN se găsesc 18 *situri de fortificații antice și medievale* (cetățui), care sunt concentrate în preajma vechilor așezări de pe malurile Nistrului. Frecvent, se poate observa suprapunerea fortificațiilor antice cu cele medievale, în special din perioada invaziilor și dominațiilor mongolo-tătare [147]. Elementele arheologice de importanță turistică sunt siturile unor orașe medievale, târgurile medievale, precum Costești, Valul lui Traian de Sus, ce trece pe teritoriul comunelor Sălcuța, Zaim, Chircăiești, Copanca și Chițcani (Căușeni).

Cetatea Tighina (Bender) este una dintre cele mai grandioase și mai bine păstrate cetăți medievale din țară. Este menționată pentru prima dată în 1408 în gramota lui Alexandru cel Bun. La fundament cetatea are un punct fortificat al romanilor, iar ulterior reconstruită de genovezi și apoi ridicată la rang înalt de apărare în secolul al XVI-lea de către Ștefan cel Mare. Asemenea cetății din Sorooca, a fost zidită în piatră pe timpul lui Petru Rareș, conform unui plan patrulater cu turnuri rotunde și dreptunghiulare. Cucerită în 1538 de către sultanul turc Soliman Magnificul, este reconstruită conform proiectului arhitectului Sinan, fiind reședință turcească numită Bender. Între 1705-1707 suprafața ei este modernizată și extinsă de către domnitorul Moldovei Antioh Cantemir sub egida turcilor. Zidurile cetății au o grosime de 2,3-3 m, din piatră de calcar și

cărămidă, având 10 bastioane pentru artilerie la colțuri, 11 turnuri, 6 porți și înconjurată de un șanț de piatră [91]. Patrimoniul arheologic este bogat în obiecte de sculptură din perioada paleoliticului târziu, ceramica culturii „Cucuteni-Tripolii” din perioada neolitică ce posedă valențe artistice incontestabile, prezentând o întreagă mitologie în imagini [161].

Tabelul 3.2. Numărul și ponderea monumentelor istorico-culturale din BCIFN

UAT	istorico-arheologice	religioase	memoriale	rezidențiale	economice	Total	
						unități	%
Ștefan-Vodă	20	6	14	0	1	41	3
Căușeni	14	14	28	3	1	60	5
Orhei	3	4	5	2	0	14	1
Criuleni	46	13	14	3	2	78	6
Anenii Noi	70	14	24	4	10	120	10
Ialoveni	58	17	16	2	4	97	8
Strășeni	27	23	22	4	2	78	6
Dubăsari	7	2	11	2	1	23	2
Călărași	9	21	15	5	9	59	5
Ungheni	2	4	7	0	0	13	1
Nisporeni	1	1	1	0	0	3	0,2
Hâncești	6	0	1	0	0	7	0,6
Tiraspol	5	2	10	24	14	55	5
Bender	10	1	4	8	10	33	3
Slobozia	33	8	25	2	7	75	6
Grigoriopol	22	3	27	5	16	73	6
Chișinău	48	19	21	181	113	382	31
Total	381	152	245	245	190	1213	100

Sursa: elaborat de autor după [120]

În lista monumentelor istorico-culturale din BCIFN sunt incluse **245 de complexe și obiecte memoriale** [161]. Peste 80% din complexele și obiectele memoriale sunt de *proveniență sovietică*, fiind reprezentate, de regulă, de obeliscurile și statuile dedicate ostașilor sovietici căzuți în al Doilea Război Mondial. Acestea se găsesc aproape în fiecare localitate nu doar din BCIFN sau din Republica Moldova, dar și din fosta URSS. Astfel, în mare parte numărul de monumente, obiecte memoriale sovietice este direct proporțional cu numărul localităților raioanelor, iar numărul maxim se observă în raioanele cu dimensiuni mai mari, precum Căușeni [152], Anenii Noi, Strășeni și RD Transnistreană. Cel mai mare complex de acest gen este localizat în satul Șerpeni, Anenii Noi, fiind inclus frecvent în circuitele turistice, care cuprind și municipiile Bender, Tiraspol și alte localități și atracții turistice din stânga Nistrului și din perimetrul din dreapta Nistrului controlat de autoritățile separatiste. Cu regret, există doar câteva memoriale construite recent în cinstea soldaților români, precum și în memoria deportărilor și terorii staliniste (Răciula). De asemenea, în Registrul Monumentelor din BCIFN sunt înregistrate 4 obiecte memoriale dedicate ostașilor din Primul Război Mondial, care au fost recent construite sau reconstruite și sunt reprezentate de troițe și crucifixe, inclusiv la Bardar, Țipala și Nimoreni, raionul Ialoveni [120].

În lista monumentelor istorico-culturale BCIFN sunt incluse 15 *monumente dedicate diverselor personalități și evenimente istorice* (secolele XVIII-XIX). Printre acestea menționăm: monumentul lui Alexandru Donici din satul Donici, raionul Orhei, monumentele lui Mihai Eminescu din orașul Chișinău, Criuleni, Căușeni [158]. Cu ocazia împlinirii celor 105 ani de la Unirea Basarabiei cu România, la Ialoveni au fost dezvelite busturile primului președinte al Sfatului Țării, Ion Inculeț și al fostului premier al României, Alexandru Marghiloman, pentru rolul important pe care l-au avut în procesul de Unire a Basarabiei cu România.

Tabelul 3.3. Cele mai importante obiective istorico-culturale cu valoare turistică din BCIFN

Stațiuni preistorice	Predominant paleolitice, concentrate predominant în zonele turistice a localităților situate pe terasele fluviului Nistru.
Monumente antice	<i>Cetăți de promontoriu</i> , plasate pe maluri abrupte și izolate de un val de protecție de restul câmpiei care predomină pe malurile Nistrului. <i>cetăți inelare</i> la Pojăreni (Ialoveni). <i>cetăți dreptunghiulare</i> : la Hansca (Ialoveni).
Complexele monastice	<i>mănăstirile rupestre</i> de pe malurile Nistrului.
	<i>bisericile din lemn</i> din raioanele mai împădurite Călărași (Palanca, Păulești, Nișcani și Mândra) și Strășeni (Voinova și Vorniceni).
Cetățile medievale	mănăstirile și bisericile construite în secolele XVIII-înc. sec. XX și reconstruite recent., în raioanele Călărași și Strășeni, precum Căpriana, Condrița, Suruceni, Țigănești, Răciula, Hârjauca, Noul Neamț etc.
Monumentele de arhitectură locală	fortificațiile de pământ din sec. IX-XIV se găsesc, de obicei, în locul fortificațiilor antice, care au fost reconstruite în Evul Mediu, iar în prezent se află într-o stare deplorabilă: Costești, raionul Ialoveni
	<i>lăcașurile rupestre</i> , zidite în stâncile de pe malurile Nistrului, îndeosebi în locul sau în apropierea peșterilor și grotelor și care au servit în calitate de chilii monahale sau de adăposturi pentru oamenii săraci.
	<i>case țărănești tradiționale</i> , cu renumita „Casa Mare” destinată oaspeților. Casele cu un decor bogat sculptat în piatră pot fi mai des întâlnite în zona satelor nistrene. Casele cu coloane frumoase din lemn se găsesc, mai frecvent în Podișul Codrilor.
	<i>casele nobiliare</i> (conacele boierești), construite în secolele trecute de către nobilii locali, cu respectarea unor stiluri de arhitectură europeană. Unele din aceste case au fost transformate în muzee. Conacul lui Zamfirache Ralli din Dolna, Donici, Conacul familiei Cristi, Teleșeu, Conacul lui Dinu Ruso, Păulești.
Construcțiile inginerești	<i>muzeele</i> cu referință la istoria satului, personalități ale satului, unele evenimente majore, precum cel de-al doilea Război Mondial, foametei și deportărilor staliniste Răciula (Călărași).
	renumitele <i>vinării subterane</i> de la Mileștii Mici, Cricova, Cojușna, care aduc un venit substanțial acestor obiective turistice; <i>edificii rezidențiale și economice</i> , mori vechi, poduri și tuneluri.

Sursa: adaptat de autor după [120, 147]

O deosebită valoare turistică, culturală și spirituală o prezintă *bisericile și mănăstirile* regiunii. În Registrul Național al Monumentelor sunt incluse **152 de obiecte religioase** din BCIFN sau 7% din numărul total. În BCIFN sunt concentrate cele mai numeroase și mai vizitate mănăstiri din Republica Moldova, iar conform analizei SWOT (Anexa28), proximitatea față de municipii și față de Aeroportul Internațional Chișinău generează un flux permanent de vizitatori și pelerini. Cele mai vechi mănăstiri sunt atestate documentar încă din secolul al XV-lea, de exemplu Căpriana

din anul 1422 (tabelul 3.3). Amplasarea mănăstirilor a fost realizată după criteriile riguroase. Astfel, o concentrare mare se atestă în sectoarele mai izolate și mai puțin accesibile, din Podișul Codrilor, versanților stâncoși ai Nistrului: în cadrul unor masive silvice (Căpriana, Condrîța, Țigănești, Frumoasa), în văile râurilor (Noul Neamț). În prezent, pitorescul peisajului în care sunt amplasate mănăstirile contribuie la valorificarea, în scop turistic, a acestora [19]. Mănăstirile sunt solicitate de persoane care caută liniște sufletească, un refugiu de cotidianul urban tot mai stresant. Cele mai vizitate complexe monastice sunt cele de la Căpriana, Suruceni, Condrîța, Țigănești (raionul Strășeni), Răciula, Hârjauca, Hârbovăț, Frumoasa (raionul Călărași), Chițcani, Hagimus (raionul Căușeni) [19].

Mănăstirea Hagimus (mănăstire de călugărițe) cu Hramul „Sfintele Marta și Maria” se află în extravilanul comunei Hagimus (Căușeni), la 73 km de Chișinău. A fost deschisă în anul 1997 cu ajutorul mănăstirii „Noul Neamț”. Mănăstirea are o biserică, câteva chilii și o școală, în care s-a deschis, în anul 1998, Seminarul Teologic pentru fete. Pentru pelerini se oferă 30 locuri de cazare, durata medie a cazării este de 3 zile, respectându-se cu strictețe programul stabilit [91].

Mănăstirea Căpriana, întemeiată de Alexandru cel Bun în 1429 și extinsă pe timpul domniei lui Ștefan cel Mare și Alexandru Lăpușneanu, a servit mult timp drept reședință a mitropolitului Moldovei. O arhitectură deosebită are *mănăstirea Veverița*: aripa dreaptă, cu biserica de iarnă, este realizată în stil rusesc, iar cea stângă – în stil gotic, așezată într-un spațiu pitoresc și silențios [19].

Vechea Mănăstire *Hârjauca*. În 1740 a fost fondat un schit mănăstiresc din lemn. Între anii 1820-1836 se zidește Biserica de Vară „Înălțarea Domnului” (foarte asemănătoare cu Catedrala din Chișinău). În armonie cu natura înconjurătoare, biserica de vară devine, timp de un veac, Reședința de vară a Mitropolitului Moldovei. Între anii 1953-1993 a fost închisă de autoritățile sovietice, din 1954 transformată în casă de odihnă, iar din 1958 în Sanatoriu [19, 238].

În BCIFN, la distanța de 75 km de Chișinău, se află cel mai mare complex arhitectural religios din țară, *Mănăstirea „Noul Neamț”* (de bărbați) de la Chițcani (Căușeni), hramul „Sfintei Înălțări”, inaugurată în 1859 de către călugărul ardelean Teofan Cristea și Duhovnicul Andronic Popovici, veniți pe meleagul nistrean de la mănăstirea Neamț de peste Prut. Moșia, numită Chițcani, a fost dăruită încă în 1429 de către Alexandru cel Bun mănăstirii. Redeschisă în 1990, aici activează Seminarul Teologic cu 120 de studenți. Aici se situează cea mai înaltă clopotniță din țară, care are 64 metri cu 5 nivele deasupra porții, în comparație clopotnița din Chișinău înălțimea căreia e de 41 de metri, cu tot cu cruce. Recent a fost construit 1 bloc pentru cazare și alimentare la o capacitate de 120 locuri. Tot aici se fac excursii de către slujitorii mănăstirii [91].

În centrul orașului Căușeni se găsește un obiect istorico-cultural de importanță internațională, Biserica semiîngropată „Adormirea Maicii Domnului”, în care s-au păstrat unicele fresce medievale din țară, iar locul fostei vetre a satului Sălcuța este traversat de Valul lui Traian

de Sus. În plus, teritoriul raioanelor Ștefan Vodă și Căușeni este renumit prin vinurile alese, îndeosebi [17] cele de Purcari, Sălcuța, Talmază, Popeasca, Tudora, Olănești, Crocmaz etc. Promovarea rutelor turistice, precum a celor vinicole, reconstrucția obiectelor și a evenimentelor culturale sunt premise optimiste pentru relansarea acestei regiuni în viitorul apropiat [91].

Un loc aparte printre acestea îl ocupă cele 7 *biserici vechi* (sec. XVIII-XIX) *de lemn* din satele Palanca, Păulești, Nișcani, Mândra, raionul Călărași, Voinova și Vorniceni din raionul Strășeni (tabelul 3.3).

În lista monumentelor BCIFN sunt incluse **245 de complexe rezidențiale vechi**, inclusiv 187 de case (printre care Casa geografului L.S. Berg din Bender) și vile urbane, 39 conace boierești, 16 case memoriale și 3 case și gospodării tradiționale (tabelul 3.2). Majoritatea *conacelor boierești* au fost construite în secolul al XIX-lea. Printre acestea menționăm: conacul Familiei Ralli-Arbore (filiala muzeului „A.S. Pușkin”) din satul Dolna (Strășeni) [66], conacul Familiei Donici din Donici (Orhei), conacul Familiei Russo din satul Micăuți (Strășeni) ș.a. Printre *casele-muzeu* (memoriale) merită vizitate Casa lui Alexandru Donici din Donici (Orhei), Casa scriitorului Vlad Ioviță din Cocieri (Dubăsari), Casele poetului Alexei Mateevici din Zaim și Căinari (Căușeni). *Casele tradiționale* pot fi găsite în satele Răciula și Nișcani din raionul Călărași, Lozova și Pânășești din raionul Strășeni, Mălăiești (Grigoriopol), Cobusca Nouă (Anenii Noi) [120].

În BCIFN sunt localizate **190 de obiective social-economice** vechi cu semnificație turistică, inclusiv *180 de clădiri* ale fostelor școli, bănci, primării, prefecturi sau zemstve, 9 mori ș.a. Cele mai multe clădiri vechi cu funcții social-economice se află în orașele Chișinău (113), Grigoriopol (16), Tiraspol (14), Bender (9), Călărași (8) și Anenii Noi (7). *Morile de vânt* pot fi găsite la Mileștii Mici din raionul Ialoveni, Troița Nouă și Mereni din raionul Anenii Noi. *Morile cu abur* pot fi vizitate în Sipoteni din raionul Călărași, Mereni și Gura Bâcului din raionul Anenii Noi, Chițcani din raionul Căușeni și Molești din raionul Ialoveni [120]. Clădirea Stației de Pompă a Apei din satul Caragaș (Slobozia) – primul sistem de irigare centralizată în Republica Moldova.

Turismul vitivinicol. Podgoriile constituie un important obiectiv turistic din sectorul rural. De secole, în regiune s-au format bogate tradiții de cultivare a viței-de-vie și de producere a vinului. Din anul 2014, vinul regiunii are acces liber pe piața UE, unde este foarte apreciat și trezește interesul de a vizita patria sa. O mare parte a turiștilor străini este cointerесată să viziteze locațiile viti-vinicole, în special a celor definite ca indicație geografică protejată, precum Purcari. În prezent, o mare parte din fabricile vitivinicole dispun de condiții și experiență în ceea ce privește primirea și servirea vizitatorilor, inclusiv a celor străini. Turiștii au posibilitatea de a lua cunoștință cu tehnologia producerii vinurilor, de a urmări cum sunt îmbuteliate și, desigur, de a gusta produsul finit. Prin calitatea lor, multe dintre vinurile produse în regiune se bucură de o bună reputație pe

plan internațional. Ca regiune vitivinicolă, BCIFN oferă șansa alegerii unor rute preferate, astfel încât turiștii pot vizita, după dorință, podgoriile limitrofe, vinăriile subterane, vinoteci, întreprinderi și secții de producere a vinului, a șampaniei, a divinului, a heresului, a balsamurilor etc. O mare parte din fabricile de vin aflate în BCIFN este inclusă în ruta turistică națională „Drumul vinului” și prezintă motivație decisivă de a vizita regiunea. Ele constituie un mijloc de promovare a celui mai bun produs turistic autohton [17].

BCIFN dispune de unele dintre cele mai extinse podgorii cu plantații masive de viță de vie, dar și de o bogată infrastructură pentru primirea și servirea turiștilor autohtoni și străini. Sunt reprezentative pentru istoricul, frumusețea lor, calitatea vinurilor produse, și importanța pe care o au în activitatea viti-vinicolă pentru întreaga țară. Regiunea este vestită pentru vinăriile cu renume, cramele subterane extinse de la Mileștii Mici, Cricova, Purcari și Cojușna. În plus, prestarea serviciilor oenoturistice devine o preocupare majoră a unui număr ascendent de vinării și operatori turistici, printre care menționăm: vinăriile de la Mileștii Mici, Asconi din Puhoi și Poiana din satul Ulmu, raionul Ialoveni, Sălcuța, Leuntea și Gogu (restaurant – 20 locuri) din raionul Căușeni, Purcari, Et Cetera, Mezalimpe, Domeniile Pripa și AnFePur din raionul Ștefan Vodă, Cojușna și Românești din raionul Strășeni, Castelul Mimi și Carlevana (Mereni) din raionul Anenii Noi etc.

Vinăria de la Mileștii Mici este situată la o distanță de până la 15 km de Aeroportul Internațional Chișinău și dispune de cele mai extinse galerii subterane din lume, care depășesc 200 km, din care 55 km sunt folosite pentru păstrarea vinului [14]. Anul 2005 este un an deosebit pentru vinărie, a fost inclus în Cartea Recordurilor (Guinness Book) pentru cea mai voluminoasă colecție de vinuri din lume, care depășește 1,5 milioane sticle. Străzile subterane poartă denumirea soiurilor de poamă renumite, precum „Feteasca”, „Pinnot”, „Aligoté”, „Cabernet”. Accesul în sălile de expoziții și degustări și alte obiecte expuse vizitatorilor se face cu ajutorul trenulețelor turistice electrice. Vinăriile menționate colaborează foarte activ nu doar cu agențiile turistice din Republica Moldova, dar și cu multe companii turistice din străinătate. Prin urmare, din cele 7 trasee turistice incluse în Programul Național „Drumul Vinului”, 5 trasee includ vinării și podgorii din BCIFN [147]. Pe lângă vestitele vinării, podgorii și crame, aceste trasee mai includ o mare diversitate de obiective turistice, infrastructura de transport către majoritatea vinăriilor este în stare bună, iar distanța până la aeroportul Chișinău nu depășește 130 km. Vinăriile sunt rentabile ca afacere turistică. Complexele vinicole moderne, precum Mileștii Mici (capacitatea de alimentație 100 locuri), Cricova, Purcari (capacitatea de cazare 28 locuri și cea de alimentație 180 locuri), Asconi (capacitatea de cazare 40 locuri și cea de alimentație 955 locuri), Castelul Mimi (capacitatea de cazare 14 locuri și cea de alimentație 300 locuri) sau Et Cetera (capacitatea de cazare 34 locuri și cea de alimentație 40 locuri) dispun de spații extinse de parcare securizată,

centre de expoziții și vânzări, de săli de degustare, restaurante și de dotări de agrement. Majoritatea acestor vinării promovează cultura vitivinicola conform modelelor francofone de dezvoltare, extinse în țările Lumii Vechi. Vinăriile Mileștii Mici, Cricova, Purcari și Cojușna oferă pachete turistice complexe, bazate pe degustări și excursii în imensele crame subterane. În același timp, majoritatea rutelor oenoturistice sunt promovate sub formă de excursii și include transportarea la destinație (vinării) și popasuri scurte la cele mai valoroase obiective istorico-culturale și naturale.

De asemenea, vinăriile și agențiile de turism colaborează cu autoritățile naționale, regionale și locale, care văd în turism o direcție prioritară de dezvoltare și o modalitate de promovare a imaginii sale. Conform datelor oficiale, numărul mediu de vizitatori anual la vinăria Mileștii Mici este de cca 23 mii și la Vinăria Cojușna – cca 5 mii [19]. Majoritatea vinăriilor enumerate dispun de indicatoare, marcaje și dotări de calitate bună și de lux la destinații, în special de la vinăriile din localitățile Purcari, Bulboaca, Cricova, Mileștii Mici, Puhoi, Cojușna, Ulmu și Crocmaz.

Centrul Internațional de Expoziții „Moldexpo” cuprinde suprafața de 24,2 ha într-o zonă verde și liniștită a capitalei, fiind unicul *complex expozițional* din țară. Centrul dispune de infrastructură modernă și spații expoziționale proprii, inclusiv 5000 m² pe interior, 10000 m² pe exterior. Multe dintre expozițiile Moldexpo sunt adevărate evenimente ale anului în domeniile lor de referință. Pot fi menționate și: MoldAgrotech, Farmer, Food & Drinks”, Food Technology, MoldMedizin & MoldDent, Beauty, MoldConstruct, MoldEnergy. Expozițiile nominalizate și „Fabricat în Moldova” au importanță majoră pentru atragerea unui număr mare de vizitatori.

Activitatea concertistică academică este asigurată de 3 instituții din domeniu: Filarmonica Națională „Serghei Lunchevici”, cu 2 săli de concert (distrușă după un incendiu devastator), orchestră simfonică, capelă corală, ansamblu de muzică populară, Sala cu Orgă cu orchestră și cor de cameră și Palatul Național „Nicolae Sulac”. În municipiul Chișinău sunt localizate majoritatea instituțiilor de spectacol ale țării, inclusiv teatre dramatice, un teatru de operă și balet, un teatru etno-folcloric și 2 teatre de păpuși [60]. De asemenea, se remarcă Palatele de Cultură din orașele Tiraspol și Bender, Casele de Cultură din centrele raioanele (Căușeni, Anenii Noi, Criuleni etc.) și din unele sate mai mari (Talmaza, Olănești, Copanca, Suclea, Parcani, Caragaș, Mălăiești, Ciobruciu etc.) din regiune, formații artistice de muzică și dansuri populare, de muzică ușoară etc.

Arta populară este prezentată într-o varietate bogată de genuri. Majoritatea dintre ele țin de sfera artelor decorative: ceramică, covor popular, vestimentație tradițională, prelucrarea pietrei și a lemnului, obiecte confecționate din piele, lozie, prelucrarea metalelor, jucării populare etc. Cele mai importante *săli de expoziții* sunt: Centrul Expozițional „C. Brâncuși”, Muzeul Național de Artă al Moldovei, Sala de Expoziții a Cetății Tighina, Galeria de Artă din Tiraspol.

Folclorul din regiune cuprinde un sistem de credințe și obiceiuri populare, evidențiate prin muzică și dans, poezie și proză orală, mitologie, ritualuri, teatru popular etc. În regiune sunt 68 de ansambluri folclorice cu titlul onorific „model” din Republica Moldova [60], dintre care cele mai multe activează în raioanele Anenii Noi și Criuleni (câte 11), Strășeni (10) și Ialoveni (9), dar sunt răspândite atât în municipiul Chișinău (6), cât și în celelalte raioane, inclusiv Călărași (7), Căușeni și Ștefan Vodă (câte 5), Dubăsari (3) și Ungheni (1). Acest patrimoniu cultural, în ansamblul manifestărilor sale, constituie un domeniu amplu, de valoare deosebită, care a continuat să se dezvolte în epoca modernă, asigurând culturii profesioniste substanța originalității ei etnice. În regiunea de studiu activează zeci de asociații etnoculturale, inclusiv ale minorităților etnice de ucraineni, ruși, bulgari, găgăuzi, evrei, polonezi, germani, rromi, armeni, azeri, tătari, uzbeki etc. [134], ce dispun de asociații care activează sub formă de comunități, societăți, uniuni, centre, fundații culturale etc. În virtutea principiului egalității și a universalității legislației culturale, minoritățile etnice au posibilitatea să-și dezvolte cultura tradițională, arta națională [138]. De exemplu, la Chișinău funcționează Teatrul Dramatic Rus „A.P. Cehov” și alte instituții și centre culturale rusești, ucrainene, bulgare, evreiești, poloneze, bielorusse, germane etc.

Printre atracțiile culturale cu semnificație turistică majoră se remarcă muzeele. Acestea formează o rețea pe întreg teritoriul regiunii, întrunind zeci de instituții muzeale cu profil de istorie, etnografie și istorie naturală, artă plastică, arheologie, care însumează sute de mii de piese. Centrul muzeistic al BCIFN este orașul Chișinău, în care funcționează 10 muzee, dar interes major pentru turism prezintă, în special, Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei și Muzeul Național de Arte Plastice [19].

Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, este cel mai vechi din țară (fondat în 1889), fiind amplasat într-o clădire construită în stil arhitectonic original (*pseudomauritan*). În prezent deține un patrimoniu cu peste 135 mii de piese, inclusiv colecții paleontologice, broderii și port popular, obiecte tradiționale agricole și de meșteșugărit, expoziții etnografice etc.

Muzeul National de Istorie a Moldovei cuprinde colecții de arheologie (peste 17 mii de piese), arme și armuri, numismatică ș.a., care ilustrează istoria acestui teritoriu din cele mai vechi timpuri și până în prezent. *Muzeul Național de Arte Plastice* dispune de cea mai bogată colecție din țară de opere de artă, având în sălile și depozitele sale peste 18 mii de obiecte de artă.

Muzeul „*A.S. Pușkin*” conține obiecte din prima jumătate a secolului al XIX-lea legate de viața marelui poet rus la Chișinău. O filială a Muzeului se află și în satul Dolna (Strășeni). Mediatizarea insuficientă a valorii exponatelor din muzeele regiunii face ca acestea să fie puțin cunoscute, prin urmare ele beneficiază de o cerere turistică scăzută [91].

Printre **manifestările culturale și sportive** de importanță internațională se remarcă:

Festivalul de Operă „Invită Maria Bieșu” și Festivalul „Mărțișor”, Ziua Vinului, Festival „Te salut, Chișinău”, Chișinău Summer Fest, Festival Internațional Jazz în Chișinău, „Chișinău Youth Fest”, Festivalul Internațional de Creație Incluzivă „Moldova mea, leagăn de flori”, Velo Rood Chișinău, Maraton, Duatlon, Triatlon, MAI VIN (Asconi), Urban Vibes, Street Food & Wine Festival, Festival Republican al Etniilor, Festival Etno Gastronomic Bostaniada, AutoFest la Castel MIMI, Covorul Dorului – Târg național al covorului, Festivalul Loziei, Ziua Portului Popular, Sărbătoarea Fagului și altele ce pot fi găsite detaliat pe diferite site-uri electronice de promovare [60].

Festivalul național etno-gastronomic *Bostaniada* se organizează anual, în ultima duminică a lunii septembrie. Primele ediții s-au desfășurat în comuna Lozova (Strășeni), iar ulterior – la agropensiunea omonimă din localitatea Bălăbănești (Criuleni). Festivalul promovează turismul rural, bucatele din dovleac și cele tradiționale și agricultorii. Sărbătorirea roadei de toamnă, precum și splendoarea acestui anotimp, printr-o expoziție deosebită, unde dovleacul este prezentat în diferite forme și ipostaze, mari și ciudate. Se ascultă muzică etno, multe concursuri, jocuri, sculpturi în dovleci, degustări de vin și bucate de casă. Programul Festivalului cuprinde: târgul gastronomic, muzică, târgul obiectelor de artizanat, târgul fructelor și legumelor proaspete.

Festivalul Vinului din Moldova, denumit oficial „*Ziua Națională a Vinului*”, tradițional, are loc în Piața Marii Adunări Naționale din Chișinău sau la Moldexpo, dar și la vinăriile din Republica Moldova. Sărbătoarea a fost instituită prin Hotărârea Parlamentului din 26 decembrie 1990 și se sărbătorește anual din 2002 în primul weekend din luna octombrie, după recoltarea strugurilor. Festivalul celebrează tradițiile bogate ale vinificației în Moldova, care datează cu secolul al XV-lea. Scopul manifestării constă în promovarea și consolidarea imaginii țării noastre ca un important stat vitivinicol, asigurarea suportului pentru dezvoltarea sectorului vitivinicol, cunoașterea produselor vinicole, facilitarea procesului de includere a BCIFN pe traseele internaționale oeno-turistice, atragerea investitorilor și turiștilor, sporirea consumului intern de băuturi de înaltă calitate, familiarizarea cu obiceiurile, cultura și tradițiile poporului. În plus, la cele mai importante vinării din BCIFN prezintă și livrează produsele sale, iar colective artistice și interpreți celebri din țară și din afară captează atenția vizitatorilor din zeci de state ale lumii.

Festivalul „Căpșunelor” este sărbătorit în luna iunie în localitatea Sadova (Călărași). Sadovenii și oaspeții participă la evenimentul dulce aromat și mult așteptat, care a devenit deja o tradiție. Pe lângă căpșuni, oaspeții Festivalului se pot delecta cu dulceață din căpșune sau lichior de căpșuni. În cadrul Festivalului organizatorii premiază cei mai buni producători de căpșuni, iar la final acesta culminează cu un concert, unde participă mai mulți artiști. De menționat că, în anul 2019 Festivalul nu s-a desfășurat din cauza situației politice din țară, iar în anul 2020 din cauza pandemiei de COVID-19. La ediția din anul 2021 la Festival și-au expus marfa 20 de producători,

dintre care 14 locali. Tot aici, s-au regăsit mai mulți meșteri populari și apicultori din zonă.

Festivalul Tradițiilor Românești este cel mai amplu eveniment destinat promovării artei populare românești din ultimii ani. Se desfășoară în Chișinău, de obicei la finele lunii mai. La Festival participă zeci de meșteri și artiști populari, care reprezintă toate regiunile geografice din România, precum și meșteșugari din Republica Moldova și Ucraina. Sărbătoarea este însoțită de un concert popular cu artiști cunoscuți. Festivalul contribuie la consolidarea dialogului cultural păstrarea, dezvoltarea și afirmarea identității culturale, religioase și lingvistice românești.

Hramul Chișinăului are loc la 14 octombrie de Sărbătoarea Creștină „Acoperământul Maicii Domnului”. În această zi traficul pe strada principală a orașului este închis, desfășurându-se un enorm festival în aer liber. O gamă largă de bucate și vinuri tradiționale sunt servite la terasele de pe bulevard, peste tot răsună muzică națională și se dansează hora. Unii oameni poartă costume naționale valorificând tradițiile. De obicei, în Scuarul Pieței Marii Adunări Naționale se organizează un grandios concert, care se termină cu un impresionant foc de artificii.

Viața în regiune este marcată de o serie de evenimente, sărbători și festivaluri care au loc anual. Aceste tradiții vechi sunt bine păstrate în aceste locuri. Există multe ocazii de sărbătoare, în primul rând, sunt sărbătorile religioase, Crăciunul, Paștele și sărbătorile Sfinților, apoi, mai sunt numeroase festivaluri etno-folclorice, la care pot fi adăugate alte manifestări culturale și târguri.

Printre *monumentele tehnicii populare*, cele mai răspândite în BCIFN sunt cramele, care s-au păstrat în satele Onișcani (Călărași) și Onești (Strășeni) (tabelul 3.3). O importanță deosebită prezintă *meșteșugurile populare*, în special, lemnăritul și olăritul. Olăritul și meșteșugurile din lemn sunt mai răspândite în comunele mai împădurite, în special din raioanele Strășeni, Ialoveni, Călărași și Nisporeni (ceramist Zaharia Triboi, Omul care îmblânzește lutul, satul Ciorești). În unele localități din văile fluviului Nistru și afluenții săi sunt practicate meșteșugurile din piatră [154].

Fondul etnografic și folcloric pune în evidență talentul și sensibilitatea pentru frumos a locuitorilor acestei regiuni. Destinațiile turistice pot oferi diferite servicii turiștilor care doresc să se odihnească în sânul naturii, inclusiv: familiarizarea cu meșteșugurile practicate în localitatea dată; posibilitatea de participare a doritorilor la procesul meșteșugăritului de încadrare în activități și preocupări rurale; livrarea produselor meșteșugărești; familiarizarea cu folclorul, distracțiile și tradițiile locale; cazare, alimentație și agrement în case tradiționale.

La 13 km de Chișinău există o mică gospodărie țărănească *Zoo Clubul* din Bardar. Grădina Zoologică privată. A fost fondată în anul 2000 și propune pentru vizitare peste 100 de specii de animale sălbatice și domestice: struți, cai, ponei, caprine, alpaca, urs spălător, cangur alb, porci, găini, fazani, păuni, lebede, prepelițe etc. Spre deosebire de Grădina Zoologică din Chișinău, oamenii pot hrăni și mângâia animalele, care sunt obișnuite cu mângâierile și atenția vizitatorilor

[163]. În perioada pandemiei numărul celor dornici de a vizita acest loc a crescut considerabil, ajungând până la 4000 persoane per zi. Totodată, în *weekend* sunt posibile plimbări pe un cal sau ponei într-un maneaj special amenajat. Pentru călăreții mai experimentați, administratorii propun închirierea unui cal cu care să meargă în tururi ecvestre împreună cu instructorul de echitație. La dispoziție sunt și trageri cu arcul. Se oferă cazare în cabană cu acoperiș din stuf [153].

O nouă destinație turistică cu cai frumoși de rasă belgiană, premiați, se află la Mereni (Anenii Noi) – „Herghelia Stal De Rookker Florentin Grabovski”. Tot aici este și: Moara de vânt din Mahalaua Țiganilor, construită din lemn, cu înălțimea de peste 8 metri, cu pietre autentice; Crucea metalică de pe Holm, cu înălțimea de 38 m, fiind cea mai înaltă din țară; Parcul din centrul satului și complexul muzeal consacrat victimelor deportărilor și represiunilor politice.

Pe 16 septembrie 2022 a apărut un „oraș” neobișnuit pe harta turistică a BCIFN. Este vorba de *Kozy*, care se află în proximitatea satului Pohreba din raionul Dubăsari, la doar 35 km de orașul Chișinău și este populat de capre. Este prima amenajare din lume, de acest gen. „*Orașul caprelor*” este un loc unic, iar vizitatorii sunt invitați ca muncitori, pentru a menține viața și infrastructura din „oraș”. Locația este de interes nu doar pentru copii, ci și pentru adulți, deoarece are infrastructura bine pusă la punct, oaspeții sunt asigurați atât cu cazare, cât și cu divertisment. Cei care vizitează acest oraș unic trebuie să dețină moneda locală, *kozy* coin. Orașelul dispune de cazare în glampinguri, un restaurant, o cafenea, o gelaterie, un teatru și un cazinou [167].

La începutul verii anului 2022, în parcul Valea Trandafirilor din Chișinău, pe teritoriul Parcului de distracții de pe strada Trandafirilor 17, s-a deschis o fermă de fluturi vii *Beefly Garden*.

Gastronomia tradițională se remarcă prin elementele valoroase legate de un anumit mod de preparare a produselor alimentare, păstrat de-a lungul secolelor, fiind cunoscute și apreciate dincolo de granițele țării noastre. În practicarea agroturismului aceasta reprezintă o valoare și „gustată” din plin de toți turiștii caselor țărănești.

3.3. Problemele valorificării resurselor turistice în regiunea de studiu

Fenomenul turistic în BCIFN se află în strânsă dependență de situația politico-economică a țării. Această situație a dus la omogenizarea treptată a tipurilor și formelor de turism, care se limitează la „turismul de afaceri, de agrement, itinerant cu valențe culturale”. Influența acestuia asupra economiei regionale nu este pe deplin elucidată [10].

O trăsătură caracteristică turismului din BCIFN este faptul că, unele persoane cunoscute ale unui individ pot să-l însoțească, la necesitate, în majoritatea locurilor de pe teritoriul zonelor demne de vizitat. Această situație prezintă pentru potențialii turiști atât avantaje (reducerea cheltuielilor), cât și dezavantaje (diminuarea calității serviciilor). Alegerea rămâne la discreția

consumatorului produsului turistic, care, de obicei, preferă tot mai mult, din cauzele economice, reducerea cheltuielilor. Această situație diminuează importanța centrelor de informare turistică.

Starea mediului și interacțiunea cu activitatea turistică. Consecințele sociale și culturale ale dezvoltării turismului din BCIFN asupra mediului au fost mult timp neglijate. Datorită predominării detașate a turismului neorganizat, în special în lunca fluviului Nistru, majoritatea locațiilor de odihnă și de agrement nu sunt suficient de asigurate cu servicii de salubritate, iar supravegherea impactului asupra mediului și controlul ecologic al activităților turistice și de recreere poartă, până în prezent, un caracter superficial. Parțial, se poate da vina pe lipsa de interes pentru efectuarea unor cercetări și evaluări pentru a stabili nivelul impactului turismului asupra mediului și pentru a înregistra dificultățile cuantificării altor forme de impact. În ultima perioadă, este accentuată conștientizarea și îngrijorarea, asupra degradării mediului.

Sub raport calitativ este benefică cunoașterea gradului de conservare a peisajelor actuale din BCIFN și a intervențiilor antropice ale acestor spații naturale de excepție. Prezența unor formațiuni geologice deosebite, rezervații naturale, specii floristice și faunistice cu statut de monumente ale naturii, mărește valența turistică a unei unități de relief. Biodiversitatea spațiului studiat, prin bogăția speciilor floristice și faunistice, a constituit dintotdeauna puncte de atracție turistică. Din cauza supraexploatării acestora sub diverse forme, inclusiv prin anumite tipuri de turism pernicios a dus la dispariția unor specii sau punerea în pericol a altora. Din punct de vedere turistic, ariile naturale protejate prezintă cea mai mare atractivitate turistică și suportă cea mai mare presiune antropică [12]. Aglomerația și dezordinea predomină în timpul unor evenimente majore precum: festivaluri, târguri, iarmaroace, hramurile mănăstirilor sau marile sărbători religioase. Ca rezultat, situația social-economică a zonelor rurale receptoare nu se ameliorează, iar presiunea nocivă și distructivă asupra mediului natural crește alarmant.

Starea resurselor turistice. Conform datelor eșantionului (figura 3.4) peste ½ beneficiari consideră că starea obiectivelor turistice este bună, 1/5 din respondenți optează pentru calificativul de *foarte bun și satisfăcător*. Conform rezultatelor statistice, se observă respondenți (4%) cu un acut simț al observației și estimării realiste raportate la starea nesatisfăcătoare a obiectivelor turistice.

Chiar dacă rezultatele realizate în baza sondajului sociologic, expuse anterior, sunt favorabile, putem evidenția faptul că, există multe dificultăți de îngrijire a mediului din regiune, care cer a fi soluționate. Problemele prioritare ale stării resurselor naturale din BCIFN sunt legate de poluarea apelor de suprafață și a apelor subterane. Poluarea fizică, chimică și biologică, din cauza deșeurilor menajere, cauzează diminuarea atractivității itinerarelor turistice: izvoare, lacuri, râuri etc. Deșeurile industriale (obiecte metalice, plastice, din sticlă, unități de tehnică, cabluri de oțel, căzi etc.) abandonate după procesul de dobândire și de prelucrare a diferitor resurse minerale

se oxidează și au un aspect neplăcut, aducând daune incomensurabile mediului, atât din punct de vedere fizic, cât și din punct de vedere estetic. Grotele sunt profanate (scrieri de nume, caricaturi, graffiti, desene necenzurate, ciopliri nechibzuite și demoralizatoare în rocă, hârtii cu dorințe din lumea superstițiilor, rămășițe în urma rugurilor aprinse în interior, deșeuri solide din plastic, sticlă, metal etc.), punând în pericol iminent atât flora și fauna acestor habitate, cât și potențialii vizitatori, cu preponderență vârstnici și copii. Abuzarea zonelor naturale și de dezvoltare a biodiversității de către călători, suprasolicitarea spațiilor verzi, mijloacele de transport și numărul mare de persoane duc la diminuarea farmecului peisajelor naturale pitorești, fiind și surse de poluare chimice și sonore atât pentru oameni, cât și pentru lumea animală pusă în circumstanțe vitrege și impusă să se retragă din habitatul ei natural într-un spațiu circumscriș.

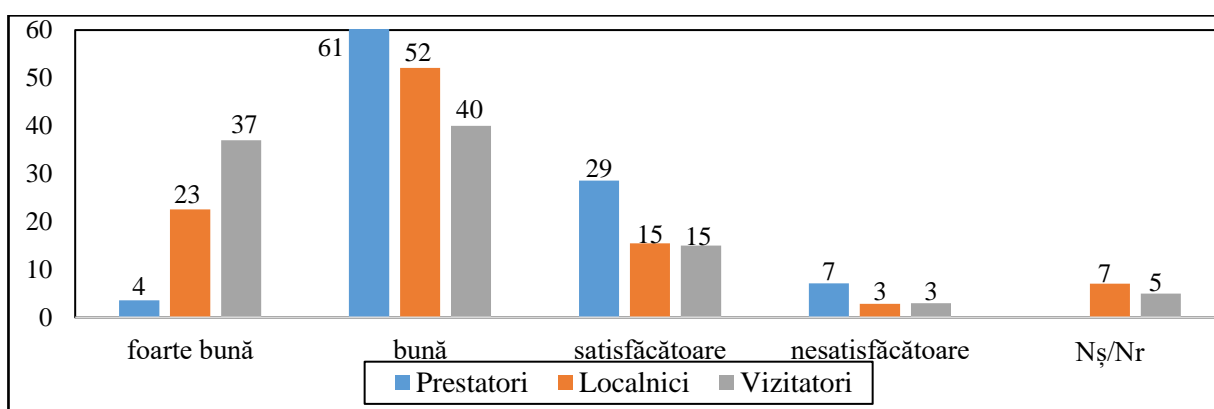

Figura 3.4. Starea obiectivelor turistice din BCIFN, în %

Sursa: calculat de autor în baza Sondajului sociologic

Campingurile neautorizate din BCIFN contribuie masiv la tasarea solului și a covorului vegetal, la degradarea florei și a faunei, la deșeuri rămase din grupul sanitar improvizat, la arderea covorului ierbos din cauza rugurilor de durată și neîntrerupte, la aprinderea copacilor și, uneori, la incendii [71], la ruperea florilor, la răspândirea unor specii de plante parazitare sau nespecifice zonei și la omorârea unor specii de animale. Acestea sunt doar o parte din prejudiciile cauzate naturii de activitatea clandestină a omului în locurile fără monitorizare și amenajare [49].

Starea lacurilor. Lacurile de acumulare și iazurile sunt intens supuse proceselor de colmatare, fapt ce contribuie la diminuarea accentuată a volumului acestora. Lacul Ghidighici, cel mai mare dintre lacurile de acumulare situate pe râurile mici și mijlocii din BCIFN, până în anul 2011, în urma colmatării, a pierdut cca 45% din volumul inițial [190]. Majoritatea rezervoarelor au fost construite în anii 1970-1980, având ca scop principal reglarea debitului râului și controlul inundațiilor [18]. Acestea au început treptat să fie utilizate pe scară largă în scopuri de irigare și pescuit, adesea fără a ține cont de rigorile hidrotehnice și ecologice, ceea ce a afectat semnificativ ecosistemele de luncă și rezervele de apă de suprafață [14]. Multe rezervoare sunt înfundate, acoperite cu vegetație sau chiar s-au uscat.

Construcția hidrocentralelor duce la schimbări în lanț și în timp a tuturor componentelor biodiversității, modifică peisajele și provoacă intensificarea schimbărilor climatice, hidrologice, geomorfologice nefavorabile, cu consecințe grave asupra resurselor turistice naturale.

Conform sondajului sociologic realizat, localnicii și turiștii nu cunosc despre importanța obiectivelor turistice naturale și antropice, despre circuitul turistic și despre ariile de protecție din regiunile sale. Vizitatorii nu apreciază și nu estimează valoarea reală a acestor obiective.

Pentru păstrarea mediului natural este necesară soluționarea situațiilor-problemă ce deschid o serie de obstacole, însă există și exemple frumoase de restabilire și îngrijire a obiectivelor turistice naturale. Acestea rezidă în amenajarea zonelor verzi, campinguri administrate, parcări comode și grupuri sanitare autorizate, marcarea potecilor, instalarea panourilor informative și a indicatoarelor turistice. Astfel de exemple se regăsesc pe teritoriul mănăstirilor (Noul Neamț, Marta și Maria, Frumoasa, Răciula, Hârjauca, etc), a vinăriilor, a izvoarelor și fântânilor din unele localități, care sunt bine monitorizate și îngrijite.

Totuși, un număr semnificativ de obiective ecoturistice, în special din afara fondului ariilor naturale protejate de stat, se află în stare insalubră [12]. O situație deosebit de alarmantă se constată în perimetrul pădurilor comunale, în special, în proximitatea drumurilor principale de acces. Autoritățile silvice și cele ecologice se limitează, la depistarea și amendarea episodică a contraveniențelor, iar lucrările de salubritate sunt ignorate.

Conform Sondajului sociologic realizat de autorul studiului, majoritatea populației din localitățile aferente obiectivelor ecoturistice valoroase posedă doar cunoștințe generale despre acestea, precum și abilități de comunicare reduse, în special, în raport cu vizitatorii străini. De asemenea, produsele și serviciile turistice și auxiliare locale sunt superficial promovate, din cauza capacităților antreprenoriale reduse și al neglijării activităților turistice în favoarea ocupațiilor tradiționale în domeniul agriculturii, construcției, comerțului tradițional etc.

Starea și monitorizarea apelor de suprafață și subterane. În cadrul BCIFN funcționează posturi clasice și posturi automatizate ale SHS, care monitorizează permanent parametrii hidrologici, funcționează și stațiile de monitorizare a parametrilor fizico-chimici [70], de asemenea și posturi unde se efectuează cercetări hidrobiologice, care sunt importante pentru activitățile turistice (figura A23.1). Din analiza calității apelor de suprafață, conform informației furnizate de posturile de monitorizare, denotă că apele de suprafață în afluenții Nistrului sunt foarte poluate (figura A23.2). Conform analizei stării corpurilor de apă de suprafață [113], doar apa din fluviul Nistru poate fi atribuită la clasa de calitate III [114-115] și poate fi utilizată în scopuri potabile, pentru necesități de irigare și recreaționale (tabelul A23.1). Apa din afluenții Nistrului nu poate fi folosită decât în scopuri agricole, în special pentru irigare [197]. Ca urmare, o mare parte a

potențialului turistic a obiectivelor hidrologice se pierde și nu poate fi valorificat adecvat.

Sursele de poluare. Valorificarea insuficientă a potențialului turistic deosebit de valoros din BCIFN este condiționată, într-o mare măsură, de starea precară a rampelor comunale de depozitare a deșeurilor și de supraîncărcarea acestora, de numeroasele gropi de gunoi improvizate din interiorul și din proximitatea localităților și a obiectivelor turistice, de insuficiența și chiar de lipsa echipamentelor de colectare, îndeosebi de colectarea separată a deșeurilor menajere. În pofida reducerii numărului și a suprafeței rampelor neautorizate [89], semnalată de autoritățile ecologice, situația în domeniul gestionării deșeurilor comunale, rămâne tensionată, iar în multe localități, chiar critică [93]. Situația cea mai critică se înregistrează în raioanele Anenii Noi, Căușeni și Ștefan Vodă (figura A23.3).. Aceste raioane trebuie să fie declarate prioritare la finanțarea proiectelor de salubritate și de gestionare integrată a deșeurilor comunale și agricole.

Principalele forme de impact antropic asupra mediului, determinate de deșeuri, cu impact negativ asupra dezvoltării turismului sunt: modificările de peisaj și disconfortul vizual; poluarea aerului; poluarea apelor de suprafață și a celor subterane, mai ales din cauza infiltrării deșeurilor depozitate și a spălării acestora de către apele meteorice, modificările compoziției biocenozelor pe terenurile poluate cu deșeuri și a celor învecinate, acestea din urmă creând asociațiile vegetale în care devin dominante speciile tipice zonelor poluate, iar unele mamifere, păsări, insecte părăsesc zona, în avantajul celor care își găsesc hrană în gunoaie (șobolani, ciori, câini etc.). Din cauza contactului direct al deșeurilor cu mediul natural [190], sunt poluate masiv aerul atmosferic, apele freatice și de suprafață din zona învecinată, fapt ce diminuează atractivitatea destinațiilor turistice.

Actualmente, deșeurile reprezintă o reflectare a realităților socio-economice și ecologice, dar și a priorităților administrative și a indiferenței, care domină spațiul rural. Conform sondajului sociologic realizat, au fost depistate un șir de dificultăți printre care cele mai stringente probleme de gestionare a deșeurilor sunt: evacuarea centralizată inefficientă și neexecutarea lucrărilor de colectare separată și de prelucrare a deșeurilor menajere solide, lichidarea gropilor de gunoi neautorizate și valorificarea superficială a resturilor vegetale [55, 190, 191].

O situație alarmantă se constată în domeniul gestionării deșeurilor toxice rezultate din consumul individual, precum pungile de polietilenă, vasele din plastic și aluminiu, anvelopele uzate etc. Acestea sunt neglijate de evidența statistică și de gestionarea centralizată, dar se găsesc, din abundență, la toate rampele și gropile de gunoi, în ravenele și râurile mici.

Impactul *deșeurilor menajere* a crescut alarmant (tabelul A23.2), iar administrarea inefficientă a rampelor comunale generează emisii de gaze toxice, contaminări ale solului și ale pânzei freatice [93]. Totodată, 40% din componentele deșeurilor menajere solide este dată de deșeurile reciclabile (hârtie, carton, plastic, sticlă, metal etc.), care nu se recuperează [7].

Foarte alarmantă este situația gropilor de gunoi ilicite cu un număr mare din interiorul și din apropierea localităților rurale. Majoritatea acestora este amplasată pe malurile râurilor, a râurilor mici și în imediata apropiere a fântânilor și a izvoarelor. Această situație critică este condiționată de sancționarea superficială a activităților lor, de atitudinea neglijentă a populației și a administrației locale. Grămezile interminabile de gunoi nu afectează doar mediul și sănătatea populației din acest spațiu, dar și transformă satele BCIFN din obiective turistice atrăgătoare în spații imense insalubre [7]. Indicele de generare a deșeurilor menajere solide este de 0,7 kg/locuitor per zi pentru zonele urbane și, respectiv, de 0,5 kg/locuitor per zi pentru cele rurale, cu o rată anuală medie de creștere de 1,5% [128]. Colectarea și depozitarea deșeurilor are loc în 16% dintre localitățile rurale (tabelul A23.3).

În mediul rural, pe lângă deșeurile menajere în cadrul unei gospodării se produc 4,8 t/an de deșeuri de grajd, care, parțial sunt compostate și utilizate ca îngrășământ, iar cantitățile de deșeuri neprelucrate sunt depozitate în locuri neautorizate. Din volumul deșeurilor depozitate în mediul rural 60% sunt deșeuri de grajd [7]. Activitățile economice care generează cele mai mari cantități de deșeuri de producere sunt: industria de extragere a materialelor de construcție (25-45% din materia primă extrasă), urmată de sectorul zootehnic și de industria alimentară [155].

Creșterea alarmantă a traficului auto și a poluării fizico-chimice și fonice la destinațiile turistice este o altă problemă tot mai alarmantă în regiunea de studiu. Transportul auto generează impact semnificativ asupra mediului. Particulele și praful depus pe plante în vecinătatea drumurilor pot avea efecte chimice, fiziologice și fizice asupra vegetației. Suprasolicitarea spațiilor verzi cu mijloace de transport diminuează din farmecul peisajelor naturale, iar poluarea chimică și sonoră afectează semnificativ atât populația locală, cât și speciile de animale vulnerabile la acest factor de stres, impuse să se retragă din habitatul lor natural. În ultimii ani, un impact semnificativ și ascendent îl generează nu doar majorarea semnificativă a autoturismelor, microbuzelor și autobuzelor, dar și, mai ales, a ATV-urilor, circulația cărora nu este legal reglementată. Acestea circulă frecvent în afara drumurilor principale, provocând un impact tot mai alarmant asupra populației locale și habitatelor naturale. Această situație alarmantă a fost constatată frecvent în timpul efectuării sondajului sociologic și expedițiilor în teren ale autorului.

Problemele geopolitice ale regiunii de studiu și influența lor asupra valorificării resurselor turistice. Apropierea de centrele urbane mari generatoare de turiști, precum Chișinău și Odessa, Bender și Tiraspol, poziția și infrastructura transportului favorabile generează acestei regiuni turistice o atractivitate sporită. Până la destrămarea Uniunii Sovietice, zonele turistice din BCIFN se bucurau de o atenție mai mare chiar decât Orheiul Vechi, Saharna, obiectele de cult religios din centrul RM. Asupra valorificării turistice a acestei regiuni a influențat grav și conflictul

militar de pe Nistru din 1991-1992, care s-a declanșat aici cu o violență sporită [14], în special datorită apropierii de Tiraspol și Bender a celor două bastioane principale ale separatiștilor transnistreni și a armatei ruse de ocupație. Amânarea soluționării problemei transnistrene constituie una dintre piedici decisive în relansarea și dezvoltarea turistică a acestei regiuni [9].

Conflictul din RD Transnistria a fost un conflict militar, în care a fost implicată direct și Armata a 14-a a Federației Ruse, precum și mii de voluntari, inclusiv cazaci și deținuți sosiți din diferite colțuri ale URSS. După 1992, conflictul se află într-o stare latentă, cu tensionări și agravări episodice [160] în funcție de declarațiile liderilor politici de la Moscova, Chișinău și Tiraspol.

Conflictul armat de pe Nistru în anii 1991-1992 și restricțiile de călătorie aplicate și menținute ulterior afectează semnificativ activitatea balneară și turistică din valea fluviului Nistru. [14]. În satul Cocieri, din proximitatea stațiunii balneare „Struguraș” și în alte localități ale raionului Dubăsari de pe malul stâng al Nistrului, inclusiv satele Coșnița, Doroțcaia și Pîrîta, în orașul Bender și în proximitatea acestuia (satele Varnița, Copanca și Gîsca), au avut loc cele mai îndelungate și mai sângeroase bătălii cu structurile paramilitare transnistrene, ajutate de Armata a 14-a a Federației Ruse, și de mercenari sosiți din toate colțurile a fostei URSS. În urma acestor evenimente, trecerea spre stațiune și alte localități învecinate este permisă doar în baza unui control riguros impus de structurile speciale ale autorităților separatiste. Prin urmare, fluxul de vizitatori a stațiunii și a zonei turistice respective, precum și volumul serviciilor turistice prestate sunt reduse în comparație cu perioada sovietică [18].

Situată de la granița dintre Republica Moldova și Ucraina, RD Transnistreană este regiunea din Europa de Est unde tradițiile sovietice sunt păstrate. Cei cca 450 mii de localnici se referă la „țara” lor ca „Republica Moldovenească Nistreană”. Din punct de vedere etnic, RD Transnistreană este împărțită aproximativ egal între moldoveni (români), ruși și ucraineni. Într-un număr redus, există și alte grupuri etnice, precum: bulgari, găgăuzi, polonezi, evrei și romi..

Relațiile dintre structurile specializate din transporturi și turism de la Chișinău și Tiraspol reprezintă unul dintre cele mai abordate dosare, care declanșează dezbateri aprinse atât la nivelul grupului de lucru pe transporturi și asigurare a funcționării normale a căii ferate, cât și la nivelul formatului de negocieri „5+2”. În fond, putem spune că, acest dosar reprezintă sursa principală a compromisului, care poate salva negocierii aflați în impas. În același timp, în sens contrar, acest dosar este în continuu proces de creștere, adăugând subiecte conflictuale noi.

Cu referire la mijloacele de transport pentru călători, prezintă interes faptul că, prin RD Transnistreană, circulau, în regim de tranzit, patru trenuri de pasageri, dintre care trei delegate de Calea Ferată a Federației Ruse (nr. 65/66 și nr. 595/596 Moscova - Chișinău, nr. 51/52 Saratov - Varna) și doar unul delegat de Î.S. „Calea Ferată din Moldova” (nr. 642/641 Chișinău - Odesa).

Problema în acest context ține de sistarea rutei feroviare Chișinău-Sankt Petersburg (care traversa segmentul RD Transnistria) din motiv că, ar fi ineficientă. Actualmente, traficul feroviar al Republicii Moldova cu regiunea Odessa este sistat, ca urmare a distrugerii militare (în martie 2022) a căii ferate (podului) în amonte de localitatea Cuciurgani din Ucraina, închiderea totală și militarizarea graniței pe tot sectorul transnistrean.

Problema, cu privire la cedarea unei porțiuni de 7,7 km de drum de pe teritoriul satului Palanca (Ștefan-Vodă) în favoarea Ucrainei, a fost soluționată din punct de vedere politic, dar juridic nu a fost soluționată definitiv. Protocolul adițional, încalcă principiul inalienabilității teritoriului țării, stabilit în articolul 3 al Constituției Republicii Moldova. Potrivit articolului 6 al Protocolului adițional, pe sectorul transmis, acționează jurisdicția Ucrainei, iar toate persoanele, inclusiv cetățenii Republicii Moldova, care au comis infracțiuni, un accident rutier etc. pe sectorul dat, poartă răspundere în baza legislației naționale a Ucrainei, ceea ce este un impediment major pentru dezvoltarea turismului în una dintre cele mai favorabile zone ale BCIFN. Articolul 4 din acest Protocol mai stabilește că, trecerea locuitorilor din localitatea Palanca, care circulă cu vehicule pe teritoriul învecinat sectorului transmis, se efectuează doar pe un singur drum de ieșire. În Protocol, însă, nu este stabilită modalitatea de traversare a sectorului cedat a altor categorii de cetățeni: a celor fără vehicule, a celor ce nu locuiesc în localitatea Palanca și a diferitor autorități ale statului (ecologice, sanitare, agricole, turistice). Aceste categorii de cetățeni vor fi nevoiți să respecte legislația unui stat străin, iar deplasarea lor pe teritoriul inalienabil al propriei țări va fi determinată de decizia grănicerilor și a vameșilor ucraineni [160].

În timpul pandemiei COVID-19 (2020-2022) multe activități culturale din BCIFN au fost sistate, ca urmare 90% din activitatea muzeelor a fost redusă. După pandemie, revenirea la funcționalitatea anterioară este dificilă. Activitatea turistică, în această zonă se axează pe necesitatea de cunoaștere, de restabilire, de relaxare, de reabilitare, de reimunizare, de reintegrare a consumatorilor, or aceste necesități nu mai pot fi satisfăcute din cauza pierderii credibilității în prestația serviciilor afectate de perioada pandemiei ce a sistat majoritatea serviciilor și a activităților. Presiunea foarte mare a cererii spre anumite stațiuni din BCIFN a dus la majorarea considerabilă a prețurilor, determinată de consecințele pandemiei COVID-19, a *lock-down*-ului din țările europene, precum și a războiului din țara vecină. Totodată, conform analizei SWOT (Anexa 1), restricțiile impuse de pandemia COVID-19, dar și fluxul masiv de refugiați din Ucraina după declanșarea războiului de Rusia (februarie 2022) au creat noi oportunități, care au contribuit la creșterea semnificativă a cererii și veniturilor în domeniul turismului din BCIFN.

Un mare impediment pentru dezvoltarea turismului pe acest teritoriu, este insuficiența forței de muncă calificată. Firmele și agenții economici, care își doresc să deschidă afaceri în

BCIFN, se ciocnesc cu deficitul forței de muncă la destinații, cu excepția zonelor urbane mari, în care turismul se dezvoltă mai ușor.

Situația geopolitică din Ucraina, a adus un val de cca 360 mii de refugiați, dintre care, în Republica Moldova, au rămas 102 mii, 10 % din refugiații rămași în Republica Moldova, au fost cazați în centrele de plasament, iar 90% de refugiați au fost cazați în familii sau pe cont propriu [160]. Majoritatea refugiaților a intrat pe teritoriul țării, localizându-se sau traversând teritoriul BCIFN, fapt ce a avantajat infrastructura de transport, cazare, alimentare și agrement. Agenții economici s-au reprofilat pentru a presta servicii necesare refugiaților, acomodând opțiunile pentru astfel de consumatori, care au favorizat mărirea fluxurilor și veniturile turistice din BCIFN.

În pofida pericolelor iminente generate de situația incertă și sensibilă din zona de demarcare, părerile vizitatorilor, prestatorilor și a localnicilor sunt diferite. Conform sondajului sociologic, vizitatorii au o viziune pozitivă și consideră că este asigurată suficient securitatea turiștilor, inclusiv a celor străini, iar prestatorii precum și localnicii consideră că securitatea turiștilor nu este asigurată suficient. Până în prezent problemele geopolitice din BCIFN și proximitatea acestuia reprezintă un impediment în dezvoltarea prodigioasă a activității turistice.

3.4. Concluzii la capitolul 3

1. Resursele turistice din BCIFN sunt deosebit de variate și valoroase și necesită estimare obiectivă, astfel se vor crea noi locuri de muncă și regiunea va atrage turiști din țară și de peste hotare. Potențialul turistic natural este reprezentat cu precădere de ariile naturale protejate de stat precum *parcurile naționale*, în special Nistrul de Jos, ce abundă în habitate și specii palustre și de luncă, *rezervațiile științifice Codru și Plaiul Fagului*, cu flora și fauna bogată în specii rare și pe cale de dispariție, *rezervațiile peisajere, parcuri istorice, grădinile dendrologice și zoologice, rezervațiile naturale silvice și de luncă*, fluviul Nistru, lacurile și pădurile comunale.
2. Obiectivele turistice antropice relevante sunt: porțiunea Valului lui Traian de Sus, Cetatea Tighina, Mănăstirile Căpriană și Țigănești din raionul Strășeni, Răciula, Hârjauca, Hârbovăț și Frumoasa din raionul Călărași, Noul Neamț și Marta și Maria din raionul Căușeni, Biserica semiîngropată „Adormirea Maicii Domnului” din Căușeni, Casele Memoriale ale poetului Alexei Mateevici de la Zaim și Căinari, vinăriile și podgoriile, în special Cricova, Mileștii Mici, Purcari, Asconi-Puhoi, Mimi, Et Cetera, Poiana și Gogu, clădirile vechi din Chișinău, Bender și Tiraspol.
3. Regiunea Nistrului Inferior a fost una dintre cele mai solicitate și vizitate destinații turistice cu un număr mare a unităților de cazare și agrement, iar infrastructura de transport asigura fluxul mare de turiști din cadrul fostei URSS. Din cauza conflictului armat de pe Nistru din 1991-1992,

a instaurării punctelor de control de către autoritățile separatiste, numărul de vizitatori al acestei zone s-a diminuat considerabil, iar activitățile turistice și de agrement au scăzut semnificativ.

4. Valorificarea turistică insuficientă a BCIFN este condiționată de subdezvoltarea economică și caracterul predominant agrar și rural în unele zone, de starea proastă a drumurilor de acces până la unele destinații, de insuficiența salubrității localităților și a spațiilor neautorizate pentru deșeuri. Totodată, reglarea problemei transnistrene și implementarea Acordului de Asociere cu UE va spori atractivitatea acestui teritoriu, iar turismul va deveni unul dintre domeniile principale de atragere a investițiilor străine și de relansare, în general, a economiei țării.

5. Impactul turismului asupra mediului este remarcat prin prisma stării componentelor naturale afectate. În majoritatea cazurilor starea resurselor turistice naturale este alarmantă, acestea fiind supuse influenței antropice prin degradări fizice și prin poluare. Sunt afectate toate tipurile de resurse de origine geologică, geomorfologică, climatică, hidrologică, floristică și faunistică. În pofida valorii înalte a obiectivelor turistice, o bună parte din monumentele naturale geologice sunt transformate în gropi de gunoi și cariere neautorizate, iar rezervațiile peisagistice sunt supuse masiv defrișărilor ilicite, pășunatului excesiv, alunecărilor de teren și altor forme de degradare.

6. Cele mai importante măsuri pentru supravegherea și diminuarea impactului turismului asupra mediului în BCIFN, dar și la nivel național sunt: 1) aplicarea managementului integrat a deșeurilor, inclusiv a celor toxice din consumul individual, la destinațiile turistice frecvent vizitate; 2) monitorizarea și restricționarea accesului și circulației unităților de transport în interiorul obiectivelor ecoturistice și a localităților rurale la destinație, în special a ATV-urilor și altor vehicule motorizate ce produc praf, poluare fonică și chimică intensă; 3) controlul ecologic mai riguros la destinațiile ecoturistice și aplicarea adecvată a Codului Contravențional în acest scop, în special pentru generarea de deșeuri în perimetrul localităților (art. 154 și 181) și a fondului silvic, parcărilor neautorizate (art. 135) și încălcării cerințelor anti-incendiare în perimetrul fondului silvic de stat (art. 137), 4) Informarea populației privind turismul ecologic, ariile naturale protejate de stat, vulnerabilitatea habitatelor naturale și necesitatea protecției mediului ambiant.

4. Infrastructura și serviciile turistice

4.1. Infrastructura de transport

Pentru ca BCIFN să fie în continuare spațiu de interes turistic, potențialul acestuia trebuie să răspundă la două cerințe esențiale: să dispună de resurse naturale și de alte elemente de atracție turistică, dar și de bază materială accesibilă (transport, cazare, alimentație, unități comerciale), care constituie infrastructura necesară pentru a facilita activitățile turistice.

Baza tehnico-materială a turismului din regiune, ca structură turistică, cuprinde mai multe componente cu funcțiuni de cazare turistică, de alimentație publică, de tratament și de agrement. Pentru asigurarea activității continue și eficiente a structurilor turistice este necesară o infrastructură de transport funcțională ce include: rețeaua de drumuri, transportul de pasageri și facilitățile de comunicații, inclusiv internaționale.

Transportul rutier. În general, majoritatea drumurilor de acces către destinațiile turistice din BCIFN sunt în stare satisfăcătoare, deși îmbunătățirile recente pe principalele trasee au redus timpul de călătorie și au contribuit la îmbunătățirea confortului pasagerilor. Majoritatea absolută (80%) a tronsoanelor căilor rutiere de acces au durata de exploatare depășită, iar pentru conexiunea cu mai multe localități rurale din regiune este nesatisfăcătoare. Acest fapt favorizează localitățile urbane și determină majoritatea operatorilor turistici să micșoreze călătoriile turiștilor în multe destinații rurale care, astfel, devin izolate de circuitele turistice naționale. Operatorii de tururi trebuie să găsească locații corespunzătoare pentru o pauză în călătoriile vizitatorilor între principalele locații turistice. În mod ideal, orice călătorie de peste 3 ore într-o direcție, înainte de întoarcere, dacă există locuri de cazare adecvate, atracții și activități de sprijin ce ar justifica călătoria, ar trebui să includă o ședere peste noapte [136]. În BCIFN sunt o serie de zone de dezvoltare turistică, în afara Chișinăului (figura 4.1), bazate parțial pe distanțele medii de călătorie între punctele de atracție și cele de generare (Chișinău, Tiraspol și Bender).

Un indicator important de măsurare a accesibilității pentru potențialii turiști este densitatea drumurilor (figura 4.1). Acesta este un indicator relevant de urbanizare, iar zonele accesibile sunt considerate cele care au o densitate mai mare a drumurilor. Rețeaua de drumuri mai evaluată reduce timpul de deplasare spre diverse destinații turistice, sporind accesibilitatea turiștilor [47].

La nivelul bazinului, densitatea rețelei rutiere este de 35 km/100 km² (tabelul 4.1), cu diferențe spațiale în funcție de prezența dimensiunilor și proximitatea orașelor. De exemplu, în bazinul râului Bâc, valoarea mare a densității drumurilor (39 km/100 km²), în comparație cu celelalte bazine analizate, se explică prin faptul că, în acest bazin hidrografic sunt prezente 8 orașe.

Analiza densității drumurilor pe categorii, de asemenea, pune în evidență diferențe spațiale notabile. În BH Bâc densitatea drumurilor de importanță națională este de 12,4 km/100 km², valoare aproximativ de 2 ori mai mare față de cea din BH Ichel (6,6 km/100 km²). Totodată, după densitatea drumurilor de importanță internațională BH Bâc (5,6 km/100 km²) cedează locul BH Ichel (9 km/100 km²), care este străbătut de magistralele M1, M3, M4, M5, M14 și M21.

Tabelul 4.1. Densitatea drumurilor (km/100km²)

Bazine	De importanță internațională	De importanță națională	De importanță locală	Total
Ichel	9	7	19	35
Bâc	6	12	21	39
Botna	2	12	18	31

Sursa: adaptat de autor după [180]

Tehnica ce deservește traficul rutier are durata medie de exploatare de peste 10 ani. Specificul curselor spre destinațiile rurale se exprimă prin faptul că, majoritatea pasagerilor se deplasează în orele dimineții spre orașe, iar după amiază revin în sate. Acest fapt diminuează numărul călătoriilor individuale de o zi în localitățile sătești, în special unde nu există facilități de cazare. Parțial, această problemă este atenuată de prezența transportului individual [136].

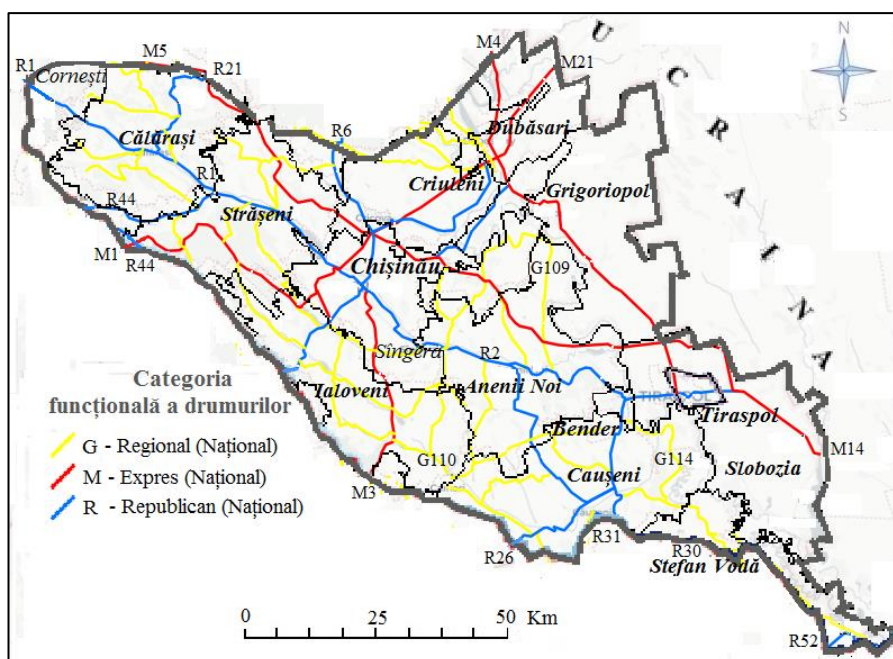

Figura 4.1. Drumurile din cadrul BCIFN

Sursa: elaborat de autor

Accesibilitatea către destinațiile turistice nu depinde doar de distanță (tabelul A22.1), ci și de prezența, și starea căilor de comunicații până la destinație. Distanța dintre localitățile Tiraspol și Grădinița nu e mare, dar din cauza stării nefavorabile a drumurilor și a restricțiilor la punctele de control, se pierde mult timp și combustibil pentru a parcurge acest tronson scurt. Astfel, turiștii și agențiile de turism preferă să aleagă un drum mai lung, dar mai confortabil.

Transportul feroviar. Rețeaua de transport auto este completată de rețeaua de căi ferate

care, în limitele BCIFN, este foarte întinsă, cu o densitate de 3,5 km de cale ferată la 100 km² (tabelul 4.2). Prima cale ferată din BCIFN a fost construită în anul 1865, când au fost conectate localitățile Razdelnaia și Cuciurgan (Ucraina). În 1867, aceasta a fost extinsă până la Tiraspol, pentru ca în 1871 să fie finalizată până la Chișinău. În 1875, traficul feroviar a inclus o rută spre orașul Ungheni (figura 2.20). În scopul de a asigura circulația militară, în noiembrie 1877 a fost dat în exploatare sectorul feroviar Bender – Galați. Acest traseu a realizat conexiunea feroviară dintre Moldova și România și, de asemenea, a devenit un coridor spre Dunăre [141].

Tabelul 4.2. Lungimea (km) și densitatea căilor ferate (km/100km²)

Bazine	Lungimea	Densitatea
Bâc	143	6
Botna	115	7

Sursa: adaptat de autor după [180]

Rețeaua de căi ferate formează legătura dintre centrele urbane ale BCIFN, inclusiv Cornești, Călărași, Bucovăț, Strășeni, Chișinău, Căinari, Căușeni, Bender, Tiraspol etc. Majoritatea stațiilor din localitățile rurale au fost deschise pentru pasageri, iar în ultimul timp multe au fost închise din cauza sistării circulației mai multor curse de pasageri. Programele naționale de modernizare prevăd diversificarea rețelei de linii ferate, precum și trecerea treptată a unor segmente la ecartament de tip European [136]. Transportul feroviar este utilizat pe distanțe mijlocii în traficul turistic regional, însă mai puțin decât în țările vecine (figura 2.20).

Regiunea dispune de trasee ce fac conexiuni cu toate țările vecine, inclusiv rute internaționale către București (13,5 ore), Odesa (3,5 ore), Kiev (29 de ore – vagon coupe), Minsk, Sankt Petersburg (37 ore – vagon coupé), Moscova (33 ore) [154]. Recent s-au făcut unele investiții în parcul de vagoane. Cu toate acestea, o mare parte din infrastructura feroviară este învechită și în condiții precare. Rețeaua feroviară din regiune reprezintă o cale ferată simplă, care nu este electrificată. Viteza comercială medie este de 35-40 km/h, inclusiv stațiile. În plus, traficul feroviar în regiunea Odesa este sistat, ca urmare a distrugerii militare (în martie 2022) a căii ferate (podului) în amonte de localitatea Cuciurgan din Ucraina. Rutele feroviare spre Federația Rusă și Bielorussia au fost închise, în schimb a sporit traficul pe ruta Chișinău-Iași.

Prețurile călătoriilor cu transportul feroviar nu sunt mari, comparativ cu tarifele europene. Utilizarea rutelor feroviare și popularitatea lor pentru vizitatorii internaționali în regiunea de studiu este foarte scăzută. Totodată, din cauza schimbărilor climatice globale și a creșterii numărului de călători, care doresc să reducă emisiile de carbon și să evite zborurile cu avionul, călătoria cu trenul în regiune reprezintă o oportunitate ce merită să fie dezvoltată (figura 2.20).

Transportul aerian. Prin intermediul Aeroportului Internațional Chișinău există conexiuni săptămânale cu 17 țări, în special, cu patru țări: România, Turcia, Italia și Federația Rusă.

Importanța acestor conexiuni se explică, în mare măsură, prin legăturile diasporei cu Rusia și Italia, dar și prin faptul că Aeroportul Internațional Istanbul a devenit un important hub regional pentru conexiunile ulterioare. Recent, instalațiile destinate uzului pasagerilor de la Aeroportul Internațional Chișinău au fost modernizate. În anul 2018, aeroportul a operat 2,8 milioane de pasageri, ce reprezintă o creștere anuală de 3%. Principalele companii aeriene care propun rute cu escală prin Aeroportul Internațional Chișinău sunt: Lot Polish Airlines, Austrian Airlines, Fly One, Tarom, Turkish Airlines, Lufthansa, FreeBird, HiSky, Air Montenegro, Azerbaijan Airlines, Pegasus, Aeroflot, Tailwind și Fly One Armenia. Compania principală de transport *low-cost* care utilizează aeroportul de la Chișinău este Wizz Air, cu zboruri către Barcelona, Beauvais, Bergamo, Berlin, Bologna, Charleroi, Dortmund, Londra, Memmingen, Roma, Treviso, Viena și un charter sezonier către Atena. Conform Indicelui Competitivității Turismului 2019, Republica Moldova se află pe locul 63 din 140 de destinații pentru numărul de decolări aeronavale. Traficul aerian a fost însă, puternic perturbat de restricțiile impuse în perioada pandemiei COVID-19 (2020-2022). Zborurile au mai fost sistate și din cauza războiului din Ucraina, începând cu 24 februarie 2022 și din cauza conflictului dintre autoritățile guvernamentale și agenții economici în jurul Aeroportului Chișinău. Prin urmare, au fost sistate rutele Air Moldova, au fost retrase aeronavele companiei Wizz Air și altor companii, au prestat servicii instabile compania FlyOne. Toate aceste situații nefaste au afectat puternic prestigiul Aeroportului Chișinău, ca destinație de sosire și plecare, precum și reducerea direcțiilor operate și a rutelor, iar creșterea semnificativă a tarifelor au afectat negativ dezvoltarea și promovarea turismului, mai ales a turismului internațional.

Transportul naval (fluvial) din regiune este prezent numai pe fluviul Nistru, unde se efectuează excursii (cu potențial de organizare până la Odessa, cu circulația vaselor de capacitate medie (190-390 locuri), vase rapide și șalupe. Cele mai multe excursii cu vaporul și alte tipuri de mijloace pentru divertisment pe apa Nistrului au fost practicate în zona Vadul lui Vodă, Tiraspol și Bender. În prezent, transportarea turiștilor cu ajutorul navelor fluviale, bărcilor cu motor și catamaranelor (anterior foarte solicitate) în zona riverană de agrement de la Vadul lui Vodă este sistată, pe motivul costurilor ridicate de întreținere a acestor ambarcațiuni în comparație cu echipamentele nautice gonflabile. Sunt amenajate debarcadere pentru bărci, luntre cu vâsle ce deservește clienții în plimbările pe Nistru și hidromotociclete pentru jet schi. Albia fluviului Nistru în această zonă are lățimi corespunzătoare pentru dezvoltarea acestor activități. Apa este limpede și în ale sectoare în aval de lacul de acumulare Dubăsari, are viteză lentă de scurgere, ce creează condiții pentru practicarea diverselor sporturi nautice și genuri de distracții acvatice.

Conform art. 21 (1) din Legea nr. 352 din 24.11.2006 [128] asigurarea călătoriilor turiștilor este obligatorie și se face de către antreprenorii din turism prin întocmirea contractelor cu unitățile de asigurare acreditate. Pierderile pentru asigurare sunt incluse în prețul pachetului turistic.

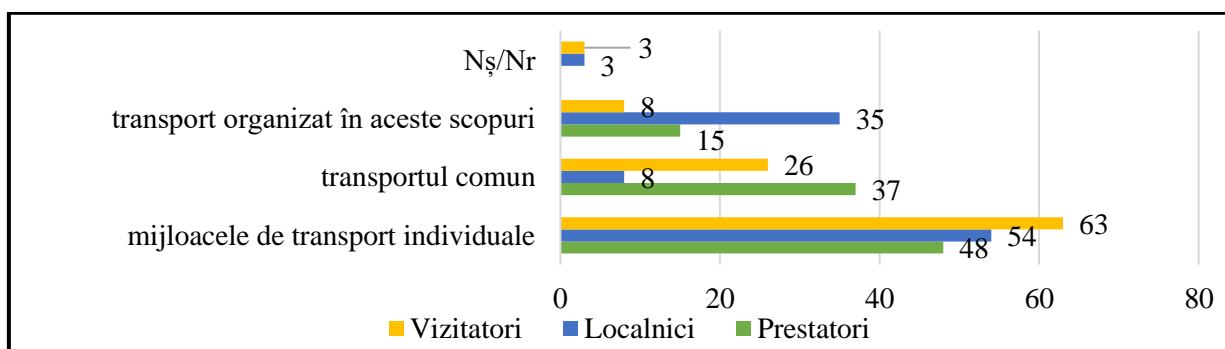

Figura 4.2. Modul de deplasare a turiștilor la destinații, în %
Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

Conform sondajului sociologic realizat, majoritatea eșantionului chestionat (55%) se deplasează cu mijloace de transport auto individuale (figura 4.2), dintre care cea mai mare pondere, de 63% o dețin vizitatorii, iar cea mai mică – prestatorii, cu 48% din eșantion. Pe a doua poziție, se plasează cei care au utilizat transportul comun auto sau feroviar (23%) pentru a ajunge la destinație. Cu transportul auto organizat în aceste scopuri au ajuns la destinație doar – 19%. Totodată, conform localnicilor (35%), adesea turiștii ajung în zona lor cu transportul organizat.

Deficiențele din domeniul transportului sunt următoarele: o mare parte a rețelei de transport este în stare nesatisfăcătoare, precum și drumurile locale ce servesc drept căi de acces către obiectivele turistice; în unele zone lipsesc semnalizatoarele rutiere pentru turiști; lipsesc marcajele rutiere sau acestea sunt întreținute necorespunzător și nu sunt așezate pe toată rețeaua de artere; parcul de autocamioane este învechit; infrastructura gărilor și a gărilor auto importante este parțial uzată și insuficient dotată cu utilaje moderne pentru pasageri; gările auto nu difuzează informație explicită cu privire la rute și orarul lor; informația de pe panourile informative este neactualizată și dezorientează călătorii străini și autohtoni; posibilitățile de închiriere a autovehiculelor sunt reduse (în afară de aglomerațiile mari); proprietățile tehnice a arterelor de cale ferată nu se acordă standardelor europene; parcul de trenuri este învechit și nu corespunde cerințelor mondiale; transportul fluvial nu e valorificat suficient; în unele zone sau localități ale regiunii nu există un sistem de drumuire și marcare a traseelor turistice [154]; în majoritatea obiectivelor turistice naturale marcarea traseelor și potecilor este insuficientă sau chiar lipsește [16]; nu toate zonele dispun de un sistem de marcare a traseelor turistice, de panouri cu amplasamentul pe hartă a unor edificii și obiective turistice de valoare, de un set de hărți turistice; unele parcări nu sunt suficient securizate [13] și nu dispun de grup sanitar; suprasolicitarea parcărilor [19] în timpul unor

evenimente majore și sărbători religioase precum: hramul mănăstirilor, festivaluri tematice, activități sportive, iar companiile de turism își restrâng aria de călătorii la 1-2 ore până la destinație.

Calitatea drumurilor determină tempourile de dezvoltare a turismului. Conform figurii 4.3 elaborată în baza răspunsurilor sondajului privind starea căilor de acces către obiectivele turistice din zonă, cca 30% dintre cei intervievați consideră că, căile de acces se află într-o stare relativ bună. Totodată, peste ½ din localnici au confirmat starea nesatisfăcătoare a drumurilor. Doar 13% din intervievați consideră că, căile de acces au o calitate foarte bună, iar despre lipsa căilor de acces afirmă doar 8% din respondenți.

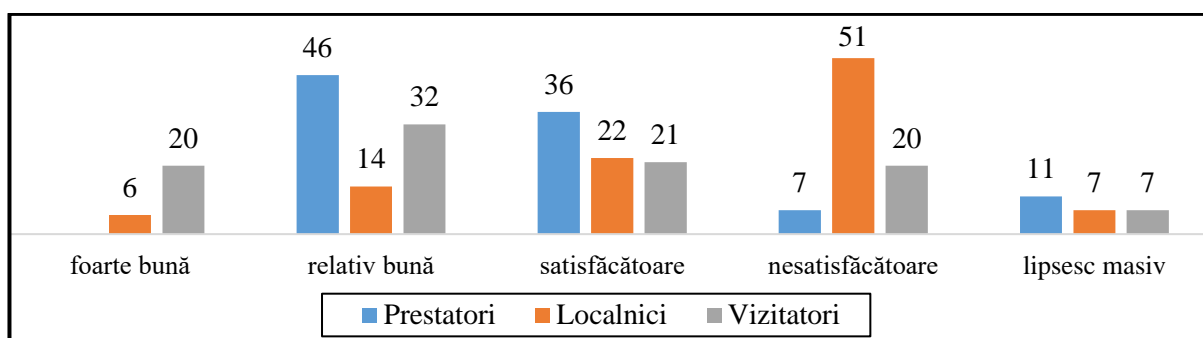

Figura 4.3. Starea căilor de acces către obiectivele turistice din BCIFN, în %

Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

Un alt parametru important în evaluarea serviciilor turistice o constituie starea locurilor de parcare la destinațiile turistice (figura 4.4). Despre lipsa masivă a parcărilor la destinație ne relatează 9% din vizitatori și tocmai 53% din localnici. O altă categorie de intervievați au bifat starea *satisfăcătoare* (15%) și *nesatisfăcătoare* (5%) și au afirmat că, parcări sunt, doar că nu sunt dotate suficient cu pavaj rigid, nu sunt securizate și nu au grup sanitar, apă etc. Starea foarte bună a parcărilor a fost menționată de 34% dintre vizitatori și doar 8% din localnici. Pentru starea relativ bună a parcărilor au optat 25% din vizitatori și 13% din localnici.

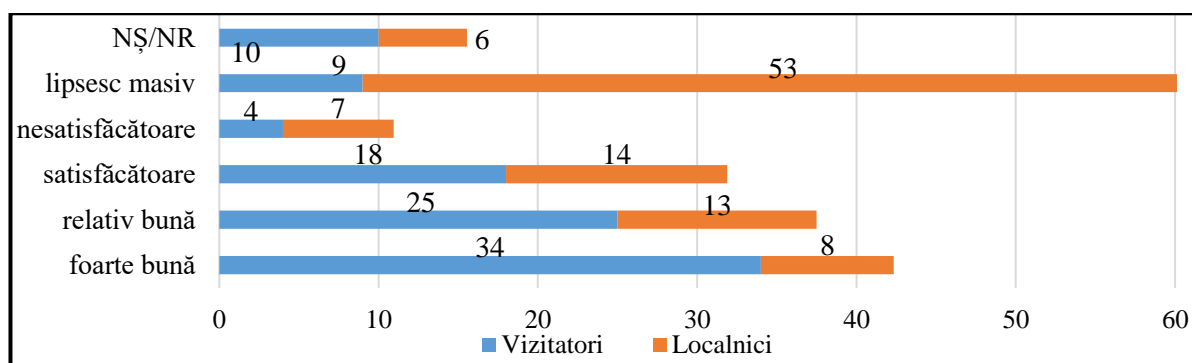

Figura 4.4. Starea locurilor de parcare din BCIFN la destinațiile turistice, în %

Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

De marcaje și panouri informative pentru auto-ghidaj turistic cel mai mult dispune zona mănăstirilor din raioanele Călărași și Căușeni. Cele mai multe indicatoare și panouri informative se referă la obiective turistice antropice, în special la vinării, mănăstiri și case memoriale. Trebuie

dezvoltate și facilitățile aferente autostrăzilor, precum indicatoarele localităților și drumurilor de acces către obiectivele turistice valoroase, stațiile de alimentare cu combustibil și de reparații auto, spațiile amenajate de parcare și odihnă, dotările pentru alimentația, agrementul și cazarea vizitatorilor, puncte de informare turistică și de comercializare a obiectelor de meșteșugărit și artizanat, comercializarea produselor alimentare locale etc. Spații amenajate pentru parcare autoturismelor și a autocarelor se întâlnesc doar în preajma atracțiilor majore (mănăstiri, vinăriile incluse în circuitele turistice, monumente, sediile rezervațiilor științifice).

4.2. Infrastructura de cazare, alimentație publică și agrement

Infrastructura de cazare. După destrămarea sistemului turistic al ex-URSS, unele unități de cazare din BCIFN s-au închis, altele și-au schimbat activitatea sau au fost distruse. Insuficiența de turiști a dus la micșorarea drastică a atracției business-ului hotelier și la scăderea rentabilității hotelurilor relativ mari [148]. După anii 2010, majoritatea structurilor de cazare din municipii a fost relansată. Odată cu deschiderea noilor hoteluri în raioanele, au fost restabilite unele dintre fostele tabere estivale amplasate în localitățile rurale, unde a fost înregistrată creșterea fondului de cazare. Majoritatea hotelurilor de stat a fost privatizată, statul deținând o parte din capitalul statutar al întreprinderii hoteliere. O altă parte a hotelurilor a fost scoasă la licitație și vândută.

În pofida potențialului turistic natural și antropic, deosebit de variat și bogat, infrastructura de cazare și agrement la destinațiile din BCIFN este modestă, fiind compusă din hoteluri, pensiuni, vile, moteluri, stațiuni balneare, tabere de odihnă, apartamente și cămine, care oferă cazare. O parte din acestea nu se regăsesc în statistica oficială. În jur de ½ dintre structurile de cazare înregistrate nu dețin certificate de clasificare, iar numărul de locuri oferite depășește datele BNS [31].

Normele legale ce țin de activitatea structurilor de cazare s-au modificat. Până în luna noiembrie, anul 2017 [118], o pensiune rurală, care oferea servicii de cazare sau un hotel necesita obligatoriu înregistrarea în calitate de agent economic și deținerea actelor de clasificare cu specificarea tipului de cazare și gradul de confort oferit turiștilor, conform numărului de stele acordate de către instanțele de acreditare. Începând cu anul 2018, această obligativitate s-a păstrat doar pentru unitățile de cazare cu număr mai mare de zece camere. Nici o instanță nu verifică gradul de confort propus de aceste structuri, statul nu deține vre-o instanță, care să reglementeze acest domeniu. Clasificarea unităților de cazare este importantă pentru stat, dar și pentru turiști, care trebuie să beneficieze de servicii calitative monitorizate.

Conform statisticii oficiale [31], BCIFN dispune de peste 5000 de camere, ceea ce constituie 70% din totalul țării (tabelul 4.3) și peste 14000 de paturi de primire turistică, adică 60% din totalul pe RM (tabelul 4.4). Cea mai mare parte (80%) a infrastructurii de cazare și agrement din BCIFN

este amplasată în municipiul Chișinău, unde se acumulează și majoritatea încasărilor de la turiștii, care vizitează atracțiile turistice din regiune [148]. Municipiului Chișinău îi revin 725 de unități de cazare (inclusiv 50 hoteluri în oraș) cu 40% din capacitatea de cazare a țării. Tot aici sunt amplasate peste 200 de agenții de turism, 2 moteluri, 608 apartamente-hotel destinate turismului și 3 sanatorii (figura 4.5). În capitală este concentrată majoritatea hotelurilor de 3*, 4* și 5*, tot aici sunt înregistrate ½ din numărul unităților de cazare estivale și 30% din numărul de paturi din structurile sanatoriale ale țării. În orașul Vadul lui Vodă, din componența municipiului Chișinău fac parte: 2 structuri sanatoriale, 58 de tabere de odihnă și alte structuri de cazare [148].

Prin urmare, municipiul Chișinău constituie aria ce dispune de majoritatea unităților de cazare, nu doar din BCIFN, dar și din Republica Moldova. În afara capitalei, unitățile de cazare sunt repartizate neuniform (figura 4.5). Cele mai multe structuri de primire turistică sunt înregistrate în municipiile Tiraspol (68) și Bender (15), precum și în raioanele Călărași (15), Ialoveni (13), Dubăsari (12, inclusiv 7 unități în RD Transnistreană), Anenii Noi și Criuleni (câte 11). Un număr mediu se atestă în raioanele Strășeni (9), Ștefan Vodă (7) și Căușeni (5), iar cele mai puține – în raioanele Grigoriopol și Slobozia (câte 3) și Ungheni (2). În orașul Chișinău se dezvoltă o piață specifică a serviciilor de cazare, care nu sunt clasificate și cu prețuri relativ scăzute. De asemenea, nu toate taberele de odihnă din BCIFN sunt clasificate. În regiune este înregistrată insuficiența motelurilor de-a lungul principalelor artere rutiere, precum și a structurilor de cazare de nivel mediu. Taberele pentru copii și sanatoriile înregistrează un număr mare de cazări, fiind amplasate în afara orașelor, acestea devin ținta călătoriilor principale în BCIFN.

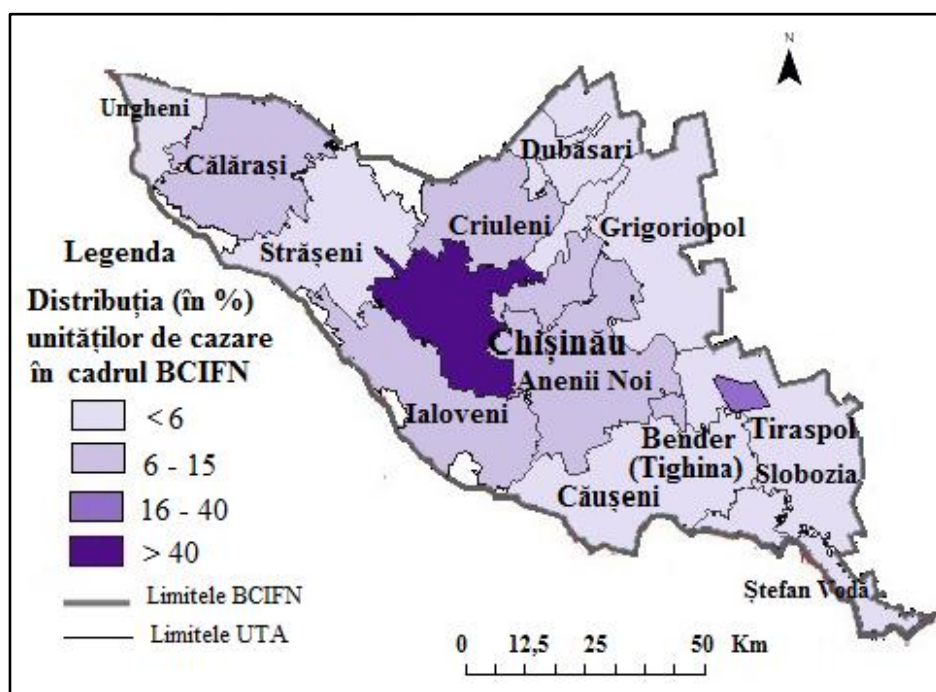

Figura 4.5. Distribuția unităților de cazare în BCIFN, în %

Sursa: elaborat de autor

Maxima capacității de cazare se atestă în raioanele, care dispun de stațiuni balneare, de numeroase baze și tabere de odihnă cu număr mare de locuri de cazare și suficient de încăpătoare precum: Dubăsari (487 de camere și 1607 paturi), Călărași (363 camere și 796 paturi) și Criuleni (cca 200 camere și 750 paturi). Minima capacității de cazare (până la 70 de camere și 400 paturi) se atestă în raioanele Căușeni, Anenii Noi, Strășeni și Ștefan Vodă (tabelul A24.1).

Tabelul 4.3 Numărul de camere existente a structurilor de primire turistică colective din BCIFN

UAT	Anii											Sporul, %
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Anenii Noi	37	40	40	40	40	40	37	40	36	35	39	105
Călărași	320	320	320	320	277	277	291	285	299	352	363	113
Criuleni	196	202	202	226	296	190	209	195	195	195	195	99
Dubăsari	541	541	541	530	477	477	477	477	477	487	487	90
Ialoveni	133	133	133	151	151	148	148	137	132	133	137	103
Strășeni	-	-	-	-	43	43	43	43	43	43	43	100
Căușeni	65	62	62	69	69	69	69	69	70	70	70	108
Ștefan Vodă	30	30	30	30	30	30	32	40	47	47	47	157
Mun. Chișinău	4114	4214	4250	4317	3959	4030	4278	4296	4175	4199	4228	103
BCIFN	5436	5542	5578	5683	5342	5304	5584	5582	5474	5561	5464	103
RM	8172	8308	8385	8529	7735	7854	8211	8190	8013	8119	8010	98

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS [31]

Pe parcursul anilor 2012-2022, numărul camerelor de cazare din BCIFN înregistrează o evoluție fără abateri pozitive sau negative semnificative. În raionul Ștefan Vodă sunt înregistrate cele mai mari ritmuri de creștere (de 1,6 ori), fapt ce se datorează, în mare parte, dezvoltării accelerate a turismului vitivinicol în zona respectivă și distanței mari față de municipiul Chișinău. Dinamica pozitivă, dar lentă se atestă în raioanele Anenii Noi, Călărași, Ialoveni, Căușeni, precum și în municipiul Chișinău, iar dinamica negativă – în raioanele Criuleni și Dubăsari (tabelul 4.3).

Tabelul 4.4. Numărul de locuri-pat a structurilor de primire turistică colective din BCIFN

UAT	Anii											Sporul, %
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Anenii Noi	148	143	146	144	144	144	138	152	140	139	150	101
Călărași	819	823	823	823	608	608	631	625	721	774	796	97
Criuleni	1151	1265	1265	1609	1549	750	745	710	710	710	710	62
Dubăsari	1787	1789	1789	1712	1576	1636	1636	1576	1572	1607	1607	90
Ialoveni	820	820	820	856	856	865	945	916	902	904	912	111
Strășeni	160	160	160	160	166	166	166	166	166	166	166	104
Căușeni	377	372	372	388	388	388	388	392	390	391	391	104
Ștefan Vodă	148	148	148	148	148	148	150	176	190	190	190	128
Mun. Chișinău	9321	9401	9445	9518	8707	8936	9757	9860	9526	9573	9646	103
BCIFN	14731	14921	14968	15358	14142	13641	14556	14573	14317	14454	14568	99
RM	27511	27938	28067	28548	25312	25241	25991	25636	24530	24666	23881	87

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS [31]

Dinamica numărului de locuri de cazare este similară cu cea a numărului de camere, însă se observă și unele diferențe ne semnificative. Tendința negativă se înregistrează în raioanele Călărași, Criuleni și Dubăsari (tabelul 4.4). Dinamica pozitivă pronunțată se constată în raionul

Ștefan Vodă (de 1,3 ori), iar raioanele Căușeni, Strășeni, Anenii Noi, Ialoveni și în municipiul Chișinău se observă o creștere lentă.

Dinamica negativă recentă a numărului de locuri de cazare se explică, într-o mare măsură, prin închiderea unor structuri colective neeficiente și modernizarea sau reorganizarea juridică a altor structuri colective cu perspectivă, în special a taberelor de odihnă pentru copii, a bazelor de odihnă, a întreprinderilor, a organizațiilor și a hotelurilor construite în perioada sovietică. În același timp, în urma observațiilor de teren, realizate în cadrul sondajului sociologic (iulie-septembrie 2019), am dedus că datele din anii 2014-2019 nu reflectă suficient realitățile existente, deoarece o mare parte din capacitățile existente de cazare, în special din proximitatea lacurilor sau a arterelor principale de transport, precum și a vinăriilor, nu sunt incluse în statistica oficială, fapt ce denaturează semnificativ situația reală în domeniu [9].

Majoritatea absolută a bazelor și a taberelor de odihnă din BCIFN este concentrată în zonele împădurite, îndeosebi în raioanele din apropierea capitalei, inclusiv la Vadul lui Vodă (Chișinău) și Sadova (Călărași), zone declarate, în perioada sovietică, de importanță unională și care primeau un flux masiv de turiști din alte regiuni ale URSS, în special din regiunile reci ale acesteia [228]. O mare parte a obiectivelor de cazare din regiunea BCIFN, în afară de obiectivele de cazare aflate în municipii, este reprezentată de taberele de odihnă pentru copii, care nu sunt destinate pentru alte categorii de turiști și nu corespund cerințelor de acreditare în acest domeniu. În cadrul pensiunilor existente, frecvent, se constată prezența unor dotări universale, necesare pentru categoriile principale de clienți (adolescenți, familii sau grupuri corporative de vârstă adultă tânără și medie), precum: grătarul, piscina, foisorul, sauna, spații amenajate pentru dansuri și alte distracții active. Deseori, sunt insuficiente sau chiar lipsesc terenurile dotate pentru sport, pentru joaca copiilor de diferite vârste, pentru persoane în vârstă sau pentru familii care preferă odihna pasivă și silențioasă. De asemenea, spectrul de servicii turistice, oferite pentru aceste categorii de vizitatori este redus [13]. În majoritatea zonelor turistice rurale lipsesc hotelurile, pensiunile, și camping-urile [16]. Locațiile de cazare și de agrement la destinații au capacități de primire insuficiente și înregistrează un număr mic de vizitatori, cu impact nesemnificativ asupra economiei locale. Lipsa ofertelor de cazare diversificate și bine promovate, constituie cea mai importantă barieră în calea turiștilor locali și străini. Unele hoteluri au fost renovate, potrivit unor standarde universale, dar aceste îmbunătățiri sunt nesemnificative, deoarece lipsesc sursele de finanțare.

Actualmente, o mare parte a hotelurilor înregistrează cote scăzute de ocupare a locurilor de cazare posibile. Unele unități de cazare nu corespund principiilor universale de calitate și standardelor minime de clasificare în RM. În majoritatea localităților regiunii este înregistrat

deficitul unităților de cazare cu prestarea serviciilor de calitate la prețuri libere, iar o parte din apartamentele private folosite în scopuri de cazare nu sunt recenzate [167].

Deficiențele din domeniul cazării, cu excepția municipiilor Chișinău, Tiraspol și Bender, sunt exprimate prin: numărul insuficient de hoteluri sau nealinieră hotelurilor efective la cerințele mondiale sau standarde minime de clasificare în RM; unitățile de cazare cu prețuri mai mici (hoteluri de 1*-2*) ce nu se încadrează în etaloanele internaționale; unitățile de cazare ce nu corespund claselor de clasificare; personalul ce nu deține competențe de cunoaștere a limbilor de circulație internațională; accesul limitat la diverse activități pentru persoanele cu dizabilități.

Reînnoirea hotelurilor decurge lent din cauza deficitului investițiilor de capital și surselor financiare. Accesul pentru persoanele cu handicap este limitat, din cauza inexistenței facilităților adecvate, facilități ce nu sunt stipulate ca cerințe obligatorii pentru construcția noilor structuri de cazare. După anul 2010 s-au îmbunătățit condițiile de pregătire inițială, profesională, de perfecționare și de recalificare pentru personalul unităților de cazare [151].

Turismul balnear reprezintă segmentul turistic central, deoarece e solicitat, în mod repetat, de diverse clase de turiști. Motivația destinației constă în menținerea sau recuperarea sănătății. Regiunea BCIFN, datorită fondului de resurse disponibile deține potențial natural înalt pentru tratamentul balnear al diferitor boli. Datorită potențialului balneo-climatic favorabil și a numeroaselor izvoare cu ape minerale terapeutice, în BCIFN (tabelul 4.5) există 5 stațiuni balneare: 1) sanatoriul „Struguraș”, de lângă satul Cocieri, pe malul stâng al fluviului Nistru; 2) sanatoriul „Codru”, din satul Hârjauca, raionul Călărași; 3) sanatoriul „Bucuria-Sind”, de la Vadul lui Vodă; 4) sanatoriul „Speranța” de la Vadul lui Vodă; 5) sanatoriul „Constructorul” din orașul Chișinău; (tabelul A24.1-3).

Tabelul 4.5. Capacitatea de cazare (locuri) și dinamica numărului de clienți deserviți în stațiunile balneare din BCIFN

Denumirea	Capacitatea de cazare	Nr. de camere	Anii								
			2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Codru	464	257	10325	10623	10743	9965	10500	9997	6200	7800	8850
Struguraș	300	158	4735	4763	4872	3435	2423	2008	1057	1728	1858
Speranța	260	159	4052	4106	4446	4596	4765	4016	2114	3457	3717
Bucuria-Sind	236	126	3777	4100	3807	3342	3985	2966	1200	2864	2900
Constructorul	160	80	2326	2385	2411	2137	2073	1807	951	1555	1672
Total	1420	780	25215	25977	26279	23475	23746	20794	11522	17404	18997

Sursa: tabel elaborat de autor în baza datelor colectate și prezentate de administrația sanatoriilor

Stațiunea balneoclimaterică „Codru”, numită și „Perla Codrilor”, este una dintre cele mai apreciate din țară pentru tratarea maladiilor gastro-intestinale, ale aparatului locomotor și ale sistemului cardio-vascular (tabelul A29.2). Terapiile întrebuintate pe larg sunt: utilizarea apelor minerale locale, a nămolurilor terapeutice, a plantelor medicinale, a masajului, a

climatoterapiei și a gimnasticii medicale [84]. Este situat în mijlocul Codrilor Moldovei, înconjurat de vii și livezi și în imediata apropiere a mănăstirii Hârjauca.

Stațiunea „Codru” dispune de 464 de locuri de cazare (tabelul 4.3) sau 30% din totalul capacităților de cazare a stațiunilor balneare din țară, cu 200 de camere duble și 16 apartamente dotate cu comodități suplimentare „lux”. Astfel este posibilă cazarea maturilor împreună cu copii (tabelul A29.2). Turiștii pot fi cazați în camere de 2-3 locuri, cu toate comoditățile incluse (mâncare de trei ori pe zi la restaurantul stațiunii și câte 3-4 proceduri terapeutice pe zi). În preajma sanatoriului se află izvoare cu apă hidrosulfurică cu proprietăți diuretice. Stațiunea se află în proces activ de modernizare, iar serviciile de cazare, de tratament și de agrement au caracter integrat pe întreaga perioadă a anului. Gradul de ocupare a unităților de cazare sanatoriale depășește 80% pe an, iar în lunile de vară și în preajma sărbătorilor tradiționale de iarnă, stațiunea este ocupată integral. Pe parcursul celorlalte luni ale anului sunt ocupate 2/3 din locurile de cazare a stațiunii. Numărul anual de turiști depășește 10 mii de persoane.

La 150 de metri de stațiunea balneoclimaterică „Codru” se află un lac de 23 de ha, atribuit pescuitului sportiv și altor activități de agrement (figura 4.6). Lacul a fost recent reconstruit și dispune de o plajă amenajată, de stație de bărci pentru pescuit și plimbări pe lac, de locuri de campare și de dotări de agrement. În proximitatea stațiunii se află 4 dintre cele mai vizitate mănăstiri din țară: Răciula, Frumoasa, Hârbovăț și Hârjauca, iar în satul Mândra, locuit de lipoveni, se află o biserică veche din lemn (sec. XVIII). O altă biserică veche din lemn (sec. XV), restaurată recent, precum și „Casa Țărănească” tradițională, se află în satul Palanca, iar în satul Răciula – mănăstirea de maici, muzeul deportărilor staliniste și gospodăria apicolă „Casa Mierii”. Obiectivele enumerate oferă în cadrul sejurului program variat și interesant, pentru clienții acestei stațiuni balneare și aceasta constituie un important punct de atracție turistică în comparație cu alte stațiuni balneare din Republica Moldova [19].

Structurile de alimentație turistică. Baza materială pentru alimentație publică încorporează totalitatea localurilor, în care se desfășoară o multitudine de activități eterogene, de la prepararea bucatelor și a produselor de patiserie și cofetărie până la consumarea acestora. Unitățile de alimentație publică din regiune sunt de mai multe tipuri: restaurant specializat (pescăresc-vânătoresc, lacto-vegetarian, dietetic, familial), restaurant clasic, restaurant cu specific local sau național, restaurant cu programe artistice, restaurant cu autoservire, restaurant fast-food, pizzerie, unități de tip bistro, plăcintărie, covrigărie, braserie, berărie, bar (de zi sau de noapte), cafe-bar, bufet-bar, disco-bar, bufet tip expres, snack-bar, patiserie, cofetărie, simigerie (tabelul A24.2). Unitățile de alimentație publică sunt întâlnite, în special în cadrul complexurilor hoteliere, care oferă turiștilor multiple servicii de alimentație și de

agrement. Restaurantele cu specific moldovenesc se dezvoltă rapid în ultimii ani și oferă produse tradiționale ale zonei, foarte atractive pentru turiști. Acestea sunt localizate, fie în cadrul pensiunilor agroturistice rurale, fie în zona traficului turistic intens, a vinăriilor, a orașelor sau în zona celor mai vizitate mănăstiri din regiune (figura 4.6).

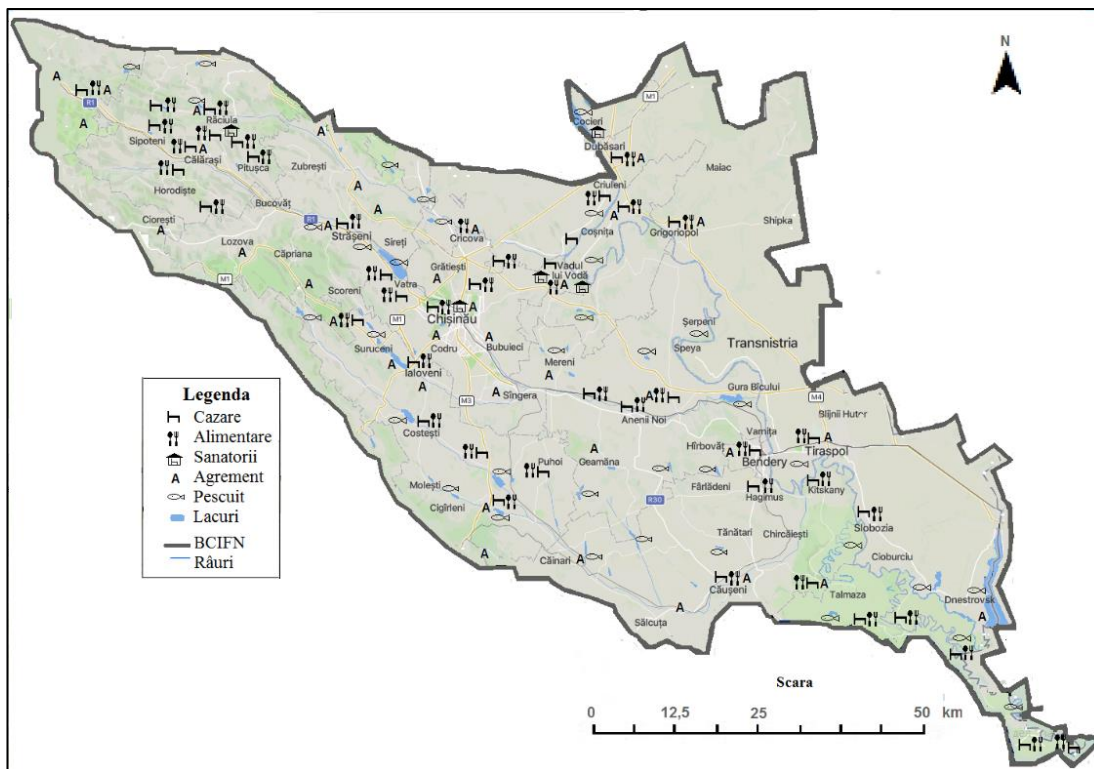

Figura 4.6. Distribuția spațială a unităților de primire turistică din BCIFN
Sursa: elaborat de autor

Merită menționate cele mai cunoscute restaurante din BCIFN (fig. 4.6): „Cezar” și „Casa Armenească” (Călărași); „Casa Mare” (Criuleni); „Castel Mimi”, „Savita”, „Perla” și „Primăvara” (Anenii Noi); „Purcari”, „Et Cetera” și „Sud Est” (Ștefan Vodă); „Parc Hotel”, „Pocrovschie Vorota”, „Spletni”, „Ștefania”, „Drujba”, „Victoria” și „Borodino” (Tiraspol); „Starîi Bastion”, „Starîie Bendery”, „Făt Frumos”, „Teremoc”, „Smak”, „Kasta Napoli”, „Prietenia” și „Slovachia” (Bender) și restaurantele cu specific tradițional: „Vatra Neamului”, „Sălcioara”, „La Taifas”, „Roata Vremii”, „Orașul Vechi”, „Gok-Oguz”, „Popasul Dacilor”, „Pegas”, „La Șezătoare”, „Acasă la mama”, „Bordeiaș”, „Fuior Gourmet”, „Moldovenesc” și „Asconi”.

În ultimii ani, cafenelele și restaurantele de tip „drive-in” au devenit foarte populare în întreaga lume. Republica Moldova a reușit să implementeze această idee în regiunea BCIFN prin apariția primei plăcintării de tip „drive-in”. Plăcintăria „La Lenuța”, ce propune delicii tradiționale, situată în satul Țanțăreni (Anenii Noi), activează în baza noii metode de vânzări „drive-in”, adaptându-și localul pentru necesitățile și comoditatea călătorilor de pe traseul R2.

Restaurantul de familie, „GastroFerma”, de pe malul Nistrului, din satul Pohreba, raionul

Dubăsari propune bucate exclusiv din produse locale și organizează sărbători speciale pentru copii și pentru animale de companie (figura 4.6).

Unele localuri au fost renovate conform unor standarde internaționale, dar aceste progrese sunt ne semnificative, din cauza lipsei surselor de finanțare. În urma cercetării efectuate s-a constatat o reducere a capacitațiilor de alimentație, o mare parte a localurilor înregistrând cote scăzute de utilizare [151]. Cea mai mare parte a unităților de alimentare nu corespunde principiilor universale de calitate. Declararea datelor cu privire la rata de utilizare a structurilor de alimentație este incompletă și sunt furnizate o dată pe an. În majoritatea unităților de alimentare, suportul publicitar este necalitativ, iar activitatea de marketing insuficient de profesională [66]. În general, în majoritatea localităților regiunii se observă deficitul unităților de alimentație ce prestează servicii de calitate la prețuri libere. De asemenea, nu este cunoscut numărul unităților de alimentație private, folosite în activitatea turistică [156].

Deficiențe de alimentație în domeniul turistic au fost înregistrate în BCIFN cu excepția mun. Chișinău, Tiraspol și Bender. Aceste deficiențe constau în: neajunsul localurilor și nealinierea celor efective la cerințele mondiale; lipsa de concordanță a unităților de alimentare ce oferă produse la prețuri reduse și la etaloanele internaționale; unitățile de alimentare nu corespund claselor de clasificare; reînnoirea lentă a localurilor din cauza deficitului surselor financiare și a susținerii insuficiente din partea statului; accesul limitat pentru persoanele cu handicap. Totodată, au fost identificate și unele schimbări pozitive, precum ameliorarea condițiilor de instruire profesională, de perfecționare și de recalificare a cadrelor unităților de alimentație publică [151].

Agrementul este o verigă importantă a ofertelor turistice captivante ale regiunii, ce satisface nevoile turiștilor pentru orice tip de turism practicat, pentru orice vârstă [192] sau profil socio-profesional al turiștilor. A crescut cererea în domeniul agrementului în perioada destinderii, astfel încât acest compartiment al turismului a obținut statut de motivație turistică propriu-zisă. Ca urmare, originalitatea și diversitatea ofertei de agrement poate constitui elementul decisiv în atracția fluxurilor turistice. Potențialul turistic de agrement în BCIFN (tabelul A24.3) este cel mai variat din țară prin patrimoniul muzeal al zonei, săli de expoziții, teatre, palate de cultură, localuri pentru distracții, festivaluri naționale, animația în parcurile tematice, cinematografe, ture costumate, plimbări cu avioane, deltaplan, sărituri cu parașuta, baloane cu aer cald, biciclete, cvadriciclu (ATV), rulote, kayaking etc.

Majoritatea structurilor de cazare și de alimentație existente în preajma lacurilor a fost construită sau modernizată după anul 2000 și se află în proprietate privată. Baza de odihnă „Sadova” de lângă localitatea omonimă din raionul Călărași a fost construită în anul 1993 și dispune de cea mai mare capacitate de cazare, care include 63 de camere, cu 270 de locuri (tabelul

4.4), destinate, în special, pentru agrementul asociațiilor de pescari profesioniști și amatori, cluburilor sportive și turistice, companiilor private etc.

Pentru orașul Chișinău, o importanță recreațională majoră este dată de *lacul de acumulare Ghidighici* (figura 4.6), care se întinde pe o suprafață de 742 ha de-a lungul traseului rutier între localitățile Vatra și Strășeni. Din cauza stării sanitare-igienice nesatisfăcătoare, cerințelor de securitate sporite și lipsei infrastructurii de agrement pentru odihna de masă, accesul vizitatorilor este semnificativ limitat, iar fluxurile turistice sunt ne semnificative. Iarna, lacul este cel mai frecvent vizitat de către pescarii amatori și profesioniști, iar vara – de către clienții taberelor de odihnă corporative cu acces limitat, precum și de vizitatorii din satele învecinate, care practică un agrement neorganizat, în special pe malul stâng al lacului, care nu este amenajat [18].

Pe malurile și în proximitatea lacurilor regiunii de studiu există numeroase tabere de odihnă, în special pentru odihna de vară a copiilor, care au fost construite în perioada sovietică, îndeosebi în raionul Călărași (figura 4.6) și municipiul Chișinău [19]. Recent au fost construite complexe moderne de agrement, precum complexe turistice și piscicole în satele Dănceni, Costești, Horăști sau Răzeni din raionul Ialoveni și Crocmaz din raionul Ștefan Vodă [18].

Majoritatea *lacurilor unde sunt prestate servicii de pescuit sportiv* (Anexa 25) este amplasată în proximitatea orașului Chișinău, inclusiv în raioanele Ialoveni (9), Strășeni (3), Anenii Noi și Orhei (câte 2), Criuleni și Dubăsari, precum și în localitățile din municipiul Chișinău (figura 4.6). Prețul pentru pescuitul neindustrial la lacurile din regiune constituie, în medie, 150 lei/zi și variază de la 50 lei/zi până la 350 lei/zi, în funcție de specia peștilor permiși pentru pescuit, nivelul de confort și gradul de dotare cu facilități de agrement și piscicole ale locației, alte servicii accesorii prestate [18, 19]. Cele mai frecvente specii capturate de pești sunt crapul, carasul, bibanul, linul, plătica, cosașul, șalăul, iar mai rar – sabița, cleanul, știuca, scobarul, somnul și sângerul.

Complexul turistic „*Costești*” (tabelul 4.6) ocupă o suprafață de 6 ha și este situat în raionul Ialoveni la doar cca 20 km distanță de centrul capitalei și de Aeroportul Chișinău. Este amplasat pe cursul râului Botna într-o zonă verde din intravilanul satului Costești (Ialoveni).

Tabelul 4.6. Structuri principale de cazare în apropierea lacurilor din BCIFN

Denumirea	Anul fondării	Categoria de confort	Numărul de camere	Numărul de locuri	Dotări de agrement
Complexul turistic „Costești”	2001	3	37	80	Piscină, teren de fotbal, baschet, tenis, foioșoare.
Pensiunea „Fenix”	2008	4	9 căsuțe	52	Saună, foioșoare.
Complexul turistic „Festival”	2014	3	20	60	Piscină, teren de sport
Baza de odihnă „Sadova”	1993	2	63	270	Piscină, teren de sport

Sursa: elaborat de autor după [18, 19, 168, 186]

Complexul a fost fondat în anul 2001, iar actualmente dispune de 2 hoteluri, cu o capacitate de cazare de peste 80 de locuri, 2 săli de banchete, cu capacitate de până la 250 persoane, terase, terenuri de fotbal, volei și tenis, piscină, facilități de agrement în aer liber.

Vila *Complexului* este dotată cu șemineu, saună, bucătărie, sală de conferințe și 8 camere. Foișoarele dispun de 15 terase, cu capacitate de la 20 la 100 persoane, dotate cu grătar, apeduct, electricitate și frigider. Piscina reprezintă o zonă de agrement separată care include bazine, șezlonguri, terase, bar, bucătărie de tip fast-food [18].

Complexul turistic „*Festival*” a fost fondat în anul 2014 și este amplasat în cadrul unui peisaj rustic și foarte pitoresc din comuna Palanca, raionul Călărași. Complexul este destinat pentru desfășurarea festivalurilor culturale, în special de muzică populară și muzică instrumentală. Pentru odihna vizitatorilor sunt oferite 20 camere cu 60 de locuri de cazare, Muzeul „Casa Părintească”, Biserica veche din lemn (sec. XV), spații de expoziții cu vânzare a lucrărilor artistice din lemn, broderiilor și confecțiilor tradiționale manufacturiere etc. Pensiunea turistică „*Fenix*” este amplasată pe malul drept al lacului Ghidighici [18] și dispune de 9 căsuțe, cu 52 locuri de cazare, piscină, teren de fotbal, baschet, tenis de câmp, foișoare, saună etc.

Tabelul 4.7. Structuri principale de alimentare în apropierea lacurilor din BCIFN

Denumirea	Anul fondării	Nr. de săli	Capacitatea sălilor, locuri	Amplasarea
Restaurant „Grand Radog”	2013	4	1-40; 2-60 3-180; 4-280	Traseul Chișinău – Hâncești, pe malul lacului Dănceni
Restaurant „Forestclub”	2009	1	100	s. Cărbuna, raionul Ialoveni
Restaurant „Lacul Verde”	2005	1	45	orașul Strășeni
Casa de vacanță „Casa Mierii”	2002	1	50	s. Răciula, r-nul Călărași
Baza de odihnă „Sadovo”	1993	1	270	s. Sadova, r-nul Călărași
Complex turistic „Festival”	2014	2	1-80; 2-115	s. Palanca, r-nul Călărași
Complex turistic „Costești”	2001	2	1-200; 2-250	s. Costești, r-nul Ialoveni

Sursa: elaborat de autor după [18, 19, 168, 186]

Structurilor de alimentare și de agrement determină intensitatea fluxurilor turistice și atrag majoritatea vizitatorilor popasurilor turistice amenajate la lacurile amplasate, lângă traseele rutiere principale și în proximitatea capitalei. În plus, unele din acestea oferă nu doar servicii tradiționale de alimentare a vizitatorilor, dar și organizează diverse banchete tradiționale și corporative, care se bucură de o mare popularitate. Printre structurile de alimentare analizate în acest studiu, cea mai mare capacitate de primire posedă restaurantul „Grand Radog”, cu 4 săli și 560 locuri, complexele turistice „Costești” și „Festival” descrise mai sus (tabelul 4.7).

Peste ½ din eșantionul interviuat (figura 4.7) sunt mulțumiți de starea infrastructurii turistice, 1/3 a ales varianta *NȘ/NR*, cu excepția a 12%, cărora nu le-au plăcut anumite facilități turistice. Conform categoriilor infrastructurii, majoritatea respondenților sunt mulțumiți de

dotările de agrement și de structurile de cazare și alimentare, iar cei nemulțumiți de starea căilor de acces sunt în minoritate, optând pentru îmbunătățire (34%).

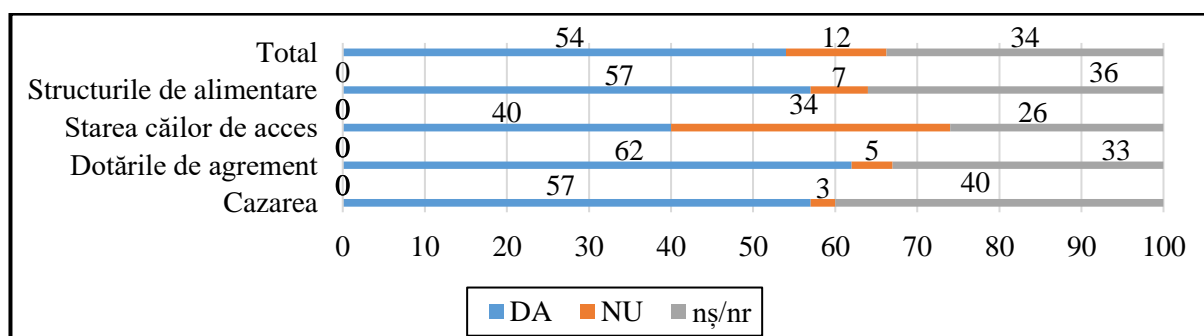

Figura 4.7. Care din facilitățile turistice v-au plăcut sau nu v-au plăcut cel mai mult? (în %)

Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

În figura 4.8 apreciază preponderent: prezența panourilor informative 20%, afirmat de 15% din vizitatori și ¼ dintre localnici; prezența parcărilor amenajate și securizate 17%; prezența grupurilor sanitare – 17%. Răspunsurile a 20% dintre intervievați au fost obținute de la vizitatori, deoarece aceștia remarcă neajunsurile și necesitățile mai bine, decât localnicii, care utilizează comoditățile din gospodăria personală, neobservând serviciile destinate nemijlocit turiștilor, fapt ce iese la iveală și din ponderea mare a respondenților (15%) ce au bifat răspunsul *NȘ/NR*.

Celelalte facilități: potecile marcate (3%); servicii de ghidaj profesionist 7% și următoarele în cascadă sunt rar întâlnite în zonă în care se necesită a fi concentrată și prioritizată atenția din partea prestatorilor și organelor de resort.

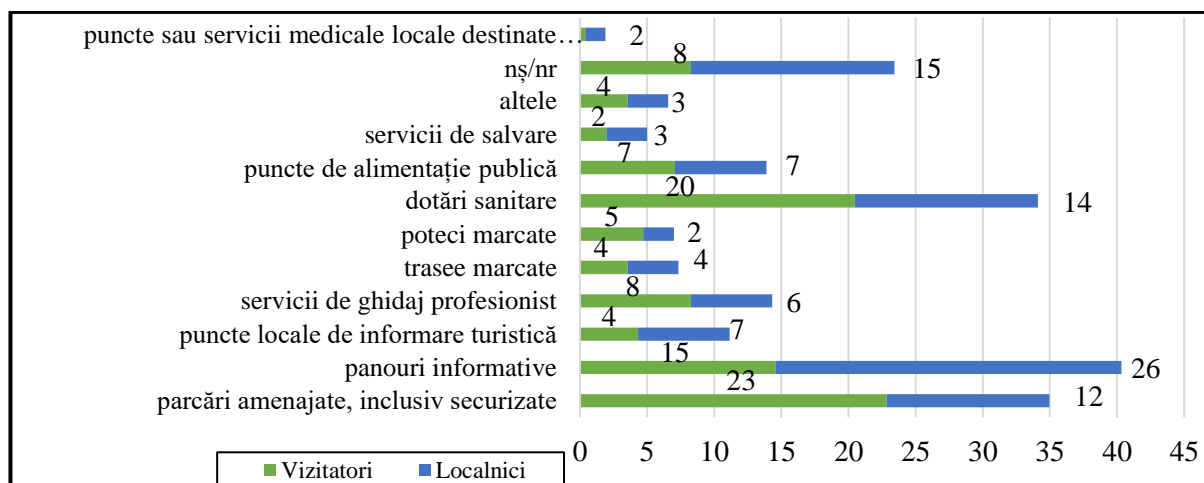

Figura 4.8. Facilitățile de vizitare oferite turiștilor la destinație, în %

Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

Conform datelor sondajului sociologic (figura 4.9) observăm că, cea mai mare parte (43%) a întreprinderilor turistice analizate a fost fondată în perioada 2001-2011, ținând cont de cerințele actuale ale pieței turistice. Pe poziția secundă se situează perioada recentă de fondare a infrastructurii din intervalul anilor 2011-2020, cu aproape ¼ din prestatori care au dotări de

agrement modern cu piscine, saune, parcări securizate, terase și foaișoare, terenuri de joacă pentru copii și sport. Din perioada sovietică au rămas doar 19% din întreprinderile existente. În pofida acestui fapt, multe dotări ale infrastructurii au fost construite anume în această perioadă, dar după destrămarea au trecut în proprietate privată, au fost împărțite, redenumite și, la moment, indică anul recent de fondare. Un bun exemplu în acest domeniu îl servesc bazele de odihnă din zona Vadul lui Vodă și multe dotări turistice de pe lângă fabricile de vinificație. Perioada anilor '90 este destul de dificilă în toate sectoarele economiei din regiune, inclusiv în sectorul turistic, ce se reflectă și prin ponderea cea mai mică de doar 19% de întreprinderi fondate. Majoritatea agenților economici de prestare a serviciilor turistice (90%) este de tip SRL (Societate cu răspundere limitată) în rest Î.I. (Întreprinderi Individuale) și altele.

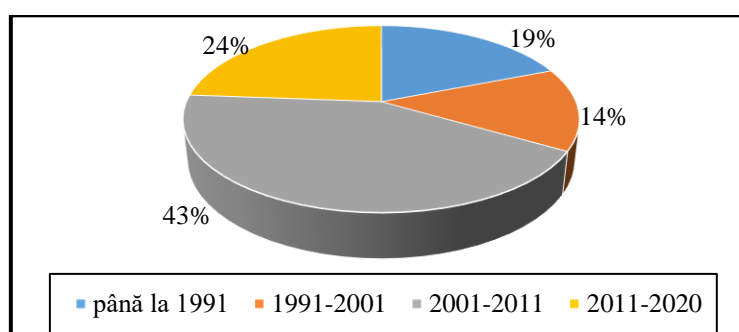

Figura 4.9. Anul fondării a întreprinderilor de prestare a serviciilor turistice

Sursa: calculat de autor în baza Sondajului sociologic

După datele eșantionului (figura 4.10), peste 1/3 din cele 2 categorii de respondenți consideră că, starea infrastructurii turistice este *relativ bună*. Deasemenea, 35% dintre vizitatori consideră că, starea infrastructurii dotate pentru turism e *foarte bună*, iar localnicii sunt adepți ai acestei idei în proporție de 17%. Pe poziția a treia, cu 14% în medie, se situează cei ce optează pentru starea *satisfăcătoare* a dotărilor din infrastructura turistică vizitată. O parte mai mică (12%) din respondenți nu și-a exprimat părerea la acest subiect, alegând răspunsul *NȘ/NR*, iar 11% consideră că infrastructura turistică la destinație *lipsește* sau este de calitate insuficientă. Luând în calcul ultimele opinii, se prioritizează acțiuni pentru stimularea zonelor turistice la destinație în raport cu cele din zonele urbane.

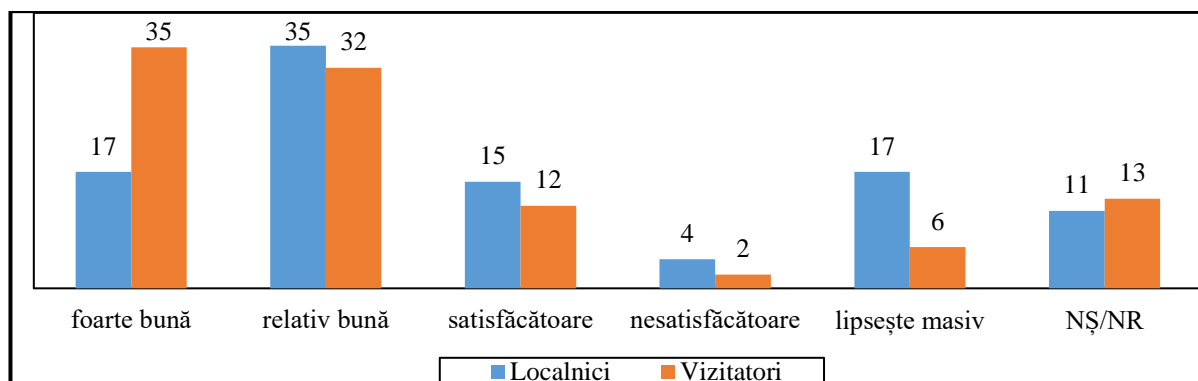

Figura 4.10. Starea infrastructurii turistice (de cazare, de alimentare și de agrement), în %

Sursa: calculat de autor în baza Sondajului sociologic

Lipsa ofertelor de cazare diversificată și bine promovată, constituie una dintre bariere pentru turiști. Alte pretenții constau în: insuficiența unui sistem de marcare a traseelor turistice, în afara indicatoarelor locale, deseori învechite, lipsa panourilor cu hărți ale zonelor și obiectivelor turistice, pliante și hărți turistice. Trebuie dezvoltate și facilitățile aferente căilor de comunicație, precum indicatoarele localităților și drumurilor de acces către obiectivele turistice valoroase, stațiile de reparații auto, spațiile amenajate de parcare și odihnă, dotările pentru alimentarea, agrementul și cazarea vizitatorilor, puncte de informare turistică și de comercializare a obiectelor de meșteșugărit și artizanat, alimentele locale [19].

4.3. Prestarea serviciilor turistice

Conform *Legii nr. 352 din 24.11.2006 cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice* [128], comercializarea serviciilor și a pachetelor turistice este efectuată de tur-operatori și de agențiile de turism în baza contractului de servicii turistice și a voucherului turistic, ca parte integrantă a acestuia. De asemenea, conform articolului 11 al Legii nr. 352, tur-operatorii pot desfășura următoarele activități: a) contractarea și formarea pachetelor turistice ale agenților economici care prestează direct servicii turistice (unități de cazare, unități de alimentație publică, agenți transportatori, unități de prestare a serviciilor de agrement); b) comercializarea pachetelor turistice proprii prin intermediul agențiilor de turism sau comercializare directă (prestator-consumator); c) rezervarea și comercializarea biletelor pentru diverse mijloace de transport, pentru spectacole și pentru alte manifestări culturale; d) organizarea congreselor, conferințelor, întrunirilor sportive și culturale, dacă acestea implică prestarea serviciilor turistice.

Agențiile de turism pot desfășura următoarele activități: a) comercializarea serviciilor proprii, precum și a serviciilor prin contract, serviciile altor agenții licențiate în domeniu; b) vânzarea serviciilor proprii altor agenții din domeniu; c) livrarea pachetelor turistice contractate de la operatorii turistici; d) rezervarea și comercializarea biletelor pentru diverse mijloace de transport, pentru spectacole și alte manifestări culturale.

Cu excepția zonelor turistice din municipii, majoritatea vizitatorilor este reprezentată de grupele de elevi și studenți, care cheltuie puțini bani la destinație [164]. În ultimii ani, cu excepția zonei turistice Vadul lui Vodă, aportul turismului în economia regională este relativ nesemnificativ. Nivelul calității scăzute al capacităților de cazare și venitul obținut din activitatea turistică plasează statul nostru printre țările cu turismul slab dezvoltat. În pofida unor rezultate promițătoare cu privire la implementarea strategiei și a programelor de dezvoltare a turismului, creșterea serviciilor turistice și a capacităților de absorbție a pieței locale înregistrează tempourile lente pe fundalul unei tendințe generale pozitive.

În ultimii zece ani au apărut un șir de unități de cazare private de capacități mici, dar foarte solicitate, construite în stilul vilelor urbane. Acestea corespund, în mare măsură, cerințelor de clasificare, și au creat o clientelă proprie și promovează pe piața hotelieră a țării oferte competitive. Unele dintre cele mai încăpătoare hoteluri din capitală au fost parțial sau total renovate, așadar, propun înaltă categorie de confort a camerelor și o extinsă diversitate a serviciilor propuse solicitanților. Pentru activitatea productivă a oamenilor de afaceri sunt create facilități: *business-centre* cu acces la internet, calculatoare, săli pentru conferințe dotate cu echipament de ultima generație, sunt dezvoltate și un șir de utilități pentru destindere, precum: cazinouri, baruri de noapte, saune, *fitness-centre*, saloane de frumusețe, piscine și alte facilități [148].

Conform figurii 4.11, motivele personale principale ale fondării întreprinderii turistice sunt: dezvoltarea unei afaceri locale profitabile și de perspectivă (37%), disponibilitatea surselor financiare necesare (14%), pasiunea pentru prestarea serviciilor turistice (12%), asigurarea unui viitor decent pentru copii (9%), subvențiile alocate din partea statului (7%), posibilitatea oferirii locurilor de muncă pentru rude și localnici (7%), urmate de alte motive (14%) [164].

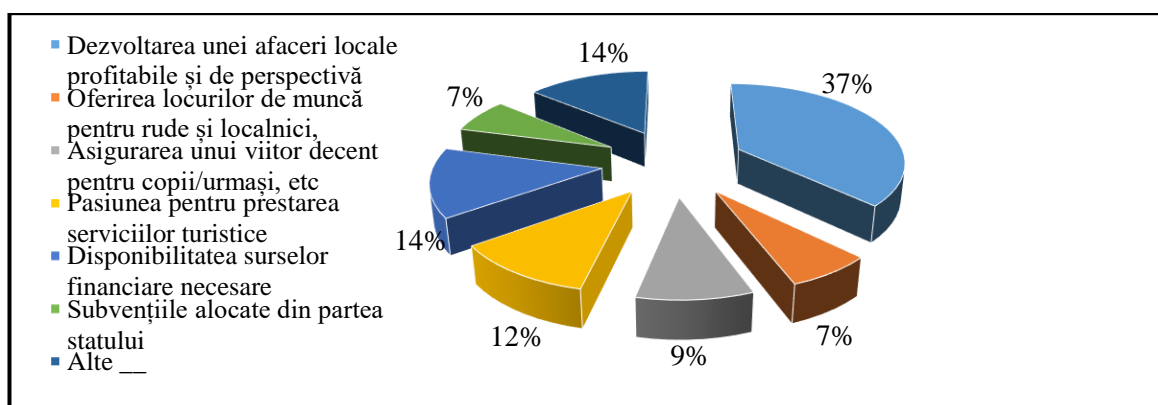

Figura 4.11. Motivele personale principale ale fondării întreprinderilor turistice

Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

Sursele principale, ce au stat la baza dezvoltării afacerilor turistice (figura 4.12) sunt cele proprii locale (39%), urmate de subvențiile din partea statului (16%), sursele din remitențe (13%), subvențiile din partea donatorilor străini (7%), ajutorul rudelor și a altor persoane apropiate (3%), scutiri fiscale în domeniu (3%), urmate de alte surse (19%).

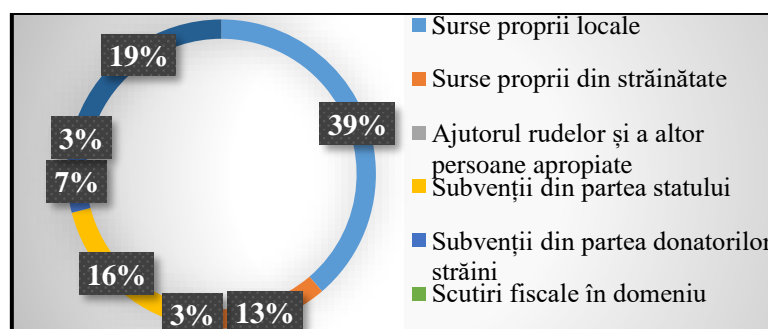

Figura 4.12. Sursele principale în dezvoltarea afacerii turistice

Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

Conform datelor oferite de respondenți (figura 4.13), serviciile prestate pot fi distribuite astfel: servicii de cazare – 35%, agrement – 25%, alimentare – 21%, ghidaj – 12%, altele – 7% de tipul: culturale, sportive, religioase, recreere, gastronomice, divertisment etc.

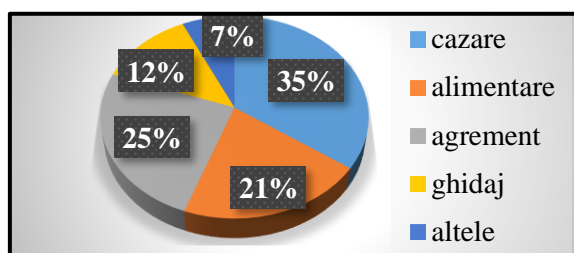

Figura 4.13. Servicii prestate

Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic în teren

Principalele dificultăți pentru dezvoltarea afacerii turistice cu care se confruntă prestatorii și care necesită a fi soluționate, în mod prioritar, sunt: fluxurile ne semnificative de turiști (28%), impozite mari (20%), calitatea proastă a drumurilor până la destinație (12%), subvenționarea insuficientă (10%), deficitul cadrelor calificate (7%), dezinteresul autorităților publice locale și centrale și concurența neloială 23% (figura 4.14).

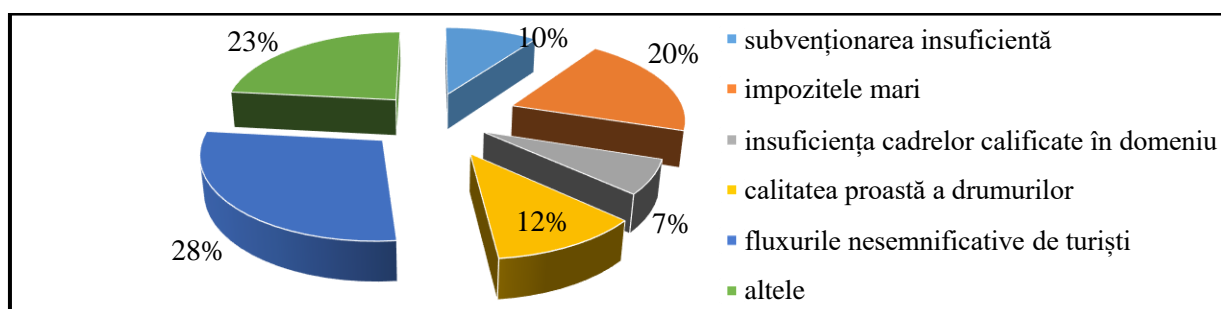

Figura 4.14. Dificultăți întâmpinate pentru dezvoltarea afacerii turistice, care ar trebui prioritar soluționate

Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

Marea majoritate a prestatorilor (figura 4.15. a) recurge la promovarea serviciilor prestatoare prin intermediul internetului. Cu toate acestea, cea mai veche și mai sigură metodă, cu o eficacitate de atragere a turiștilor, cu peste 29%, rămâne cea a recomandărilor făcute de turiști atât prin comunicarea verbală, cât și prin cea electronică. Pe celelalte poziții, în descreștere se situează metodele: pliante 10%, radio și TV, presa scrisă, panourile publicitare fiecare cu câte 6% și celelalte metode de promovare a destinației [164].

Din datele colectate pe eșantionul vizitatorilor (figura 4.15. b.) se observă că, 26% se informează prin intermediul paginilor web, aproximativ aceeași ponderi (29%), precum prestatorii promovându-și destinația. În pofida acestui fenomen, pentru turiști importante rămân părerea, trăirile, comentariile și recomandările altor persoane, în proporție de cca ½ din chestionare.

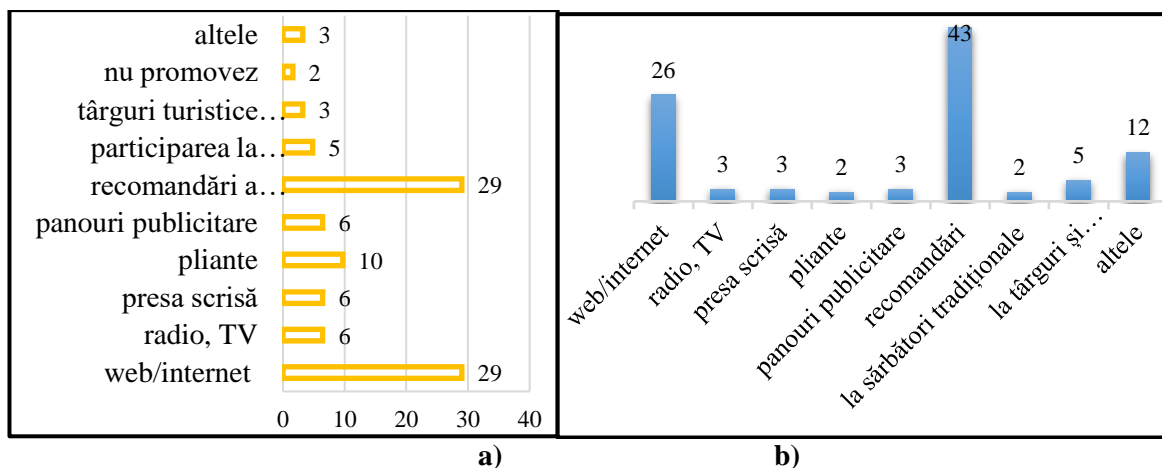

Figura 4.15. a) Modalitățile de promovare a destinațiilor turistice de către prestatori
b) Sursele de informare despre zonele turistice utilizate de către vizitatori, în %
 Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

Celelalte surse de informare pliante, radio și TV, presa scrisă, panouri publicitare, sărbătorile tradiționale, târgurile și evenimentele turistice nu depășesc 5% din respondenți, ceea ce denotă ponderea slabă a acestor surse de informare în promovarea și dezvoltarea sectorului turistic. În concluzie, e necesară investirea activă a mijloacelor financiare în calificarea cadrelor și a dotărilor moderne, în publicitate, căci serviciile bune își fac publicitatea prin recomandare.

Conform figurii 4.16, sunt discrepante majore în răspunsurile localnicilor și a prestatorilor. Circa 45% din localnici, pe lângă ocupația de bază, practică agricultura, iar peste 40% din prestatori nu practică alte activități pentru a-și mări veniturile, ceea ce denotă profitabilitatea afacerii turistice, care le permite asigurarea din punct de vedere financiar, iar pe de altă parte sunt expuși riscurilor, ca urmare a diversilor factori care-i vulnerabilizează, astfel plasându-i în circumstanțe dependente de turism. A doua categorie de prestatori, cu 29%, au alte activități: transport, jurisprudență, servicii de înfrumusețare etc.

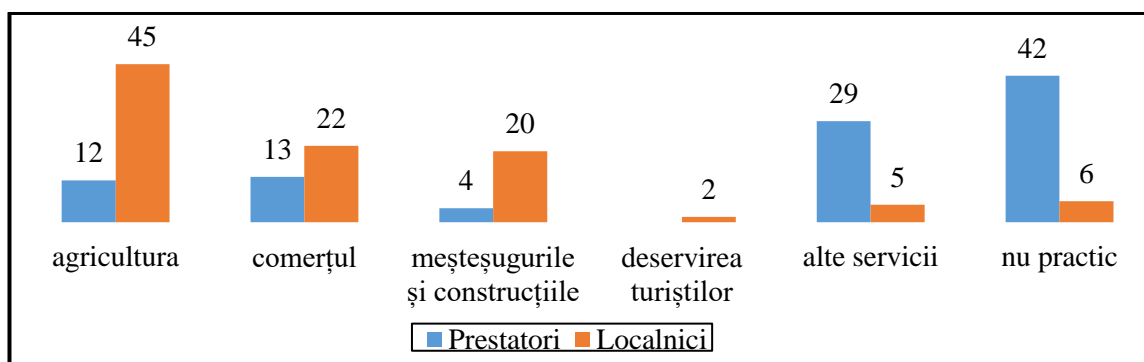

Figura 4.16. Activitățile auxiliare ce contribuie la sporirea veniturilor și satisfacerea necesităților materiale, în %
 Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

O mare parte din localnici (42%) sunt antrenați în domeniul comerțului, meșteșugăritului și construcțiilor. Pe lângă venitul de bază, 2% din localnici prestează servicii de servire a turiștilor.

Se constată necesitatea de concentrare a atenției asupra stimulării activităților de antrenare a localnicilor în prestarea serviciilor de servire, prioritate pentru APL și a structurilor de resort [164].

Doar 11% din prestatori au asigurate serviciile de ghidaj, fapt ce diminuează fluxul turistic la destinație. Cea mai mare parte a prestatorilor (89%) nu dispun de ghizi, unii conlucrând cu agențiile de turism și servicii de ghidaj din exterior, iar alții, nu (figura 4.17).

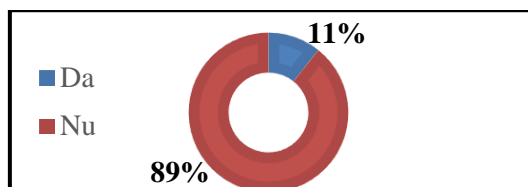

Figura 4.17. Dispuneți de ghizi proprii sau din localitate?

Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

Aproximativ jumătate (47%) din prestatorii de servicii turistice intervievați (figura 4.18) constată un nivel mediu al concurenței la prestarea serviciilor turistice, iar 21% din această categorie de respondenți au afirmat lipsa concurenței în domeniu. O bună parte din agenți economici (14%) a răspuns bifând *nu știu*. Ceilalți 11% din prestatori consideră că, nivelul concurenței este slab și doar 7% – mare. Concurența mică și medie este un factor avantajos în vederea dezvoltării serviciilor de prestare a turismului.

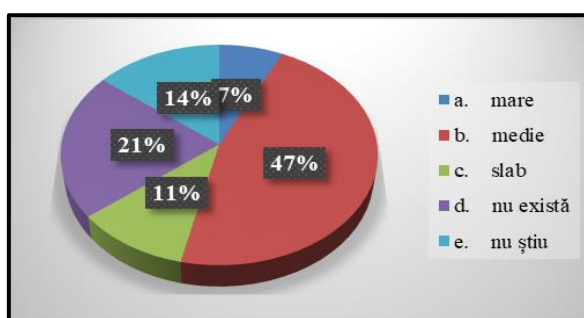

Figura 4.18. Nivelul concurenței în BCIFN

Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

La întrebarea adresată prestatorilor cu privire la intenția de lărgire a afacerii turistice locale (figura 4.19), răspunsul este *Nu* (57%), iar ceilalți agenți economici (43%) își doresc ascensiune și expansiune, ceea ce permite constatarea unui rezultat optimist pentru dezvoltarea prestării serviciilor de cazare, alimentare, agrement, transport, ghidaj, etc.

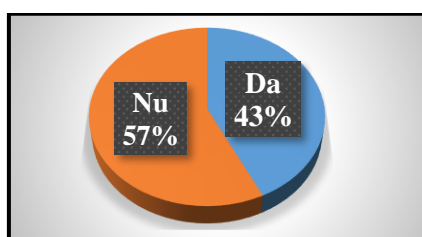

Figura 4.19. Doriți să vă lărgiți afacerea turistică locală?

Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

4.4. Concluzii la capitolul 4

1. Rețeaua de transport către destinațiile turistice este relativ dezvoltată și se remarcă prin densitatea mare a drumurilor de toate categoriile, ceea ce se datorează prezenței ariei polarizatoare a municipiului Chișinău. Starea infrastructurii rutiere este relativ bună, cu excepția drumurilor locale, conectate cu destinațiile turistice periferice din afara arterelor principale, cu accesibilitate scăzută. De asemenea se atestă accesibilitatea scăzută spre destinațiile turistice dintre municipiul Bender și satul Talmaza, atât din cauza posturilor de control ale regiunii separatiste, cât și a prezenței unor porțiuni de drumuri regionale și locale în stare nesatisfăcătoare. Un grad de accesibilitate înaltă se atestă spre destinațiile adiacente drumului republican R30, inclusiv către vinăria Purcari. Drumurile regionale G112-G11 și drumurile locale din ZT a Nistrului de Jos, care fac legătura cu destinațiile turistice principale, inclusiv care dispun de unități de cazare, sunt acoperite, predominant, cu pietriș, iar starea lor este, pe mai multe porțiuni, nesatisfăcătoare.
2. Deși căile ferate au densitate sporită, transportul feroviar este subdezvoltat, învechit și lent, din acest motiv accesibilitatea către destinațiile turistice este redusă și numărul de utilizatori este mic. Reducerea semnificativă a folosirii transportului feroviar din anii '90 este cauzată de restricțiile de călătorie în RD Transnistreană și de distrugerea căii ferate la hotarul cu Ucraina.
3. Cea mai mare parte a eșantionului de intervievați (55%) se deplasează către destinațiile din zonele turistice incluse în sondaj cu mijloace de transport auto individuale, iar 1/4 (23%) dintre respondenți se deplasează cu mijloace de transport în comun. Către destinațiile turistice, cu transportul auto, organizat în aceste scopuri, se deplasează 20% din respondenți.
4. Conform datelor BNS, BCIFN dispune de peste 5000 de camere de primire turistică și de peste 14000 de paturi, ceea ce constituie 65% din totalul țării. Cea mai mare parte (80%) a infrastructurii de cazare din BCIFN este amplasată în municipiul Chișinău. În afara capitalei, unitățile de cazare sunt repartizate neuniform. Numărul maxim se înregistrează în municipiile Tiraspol (68) și Bender (15), precum și în raioanele Călărași (15), Ialoveni (13), Dubăsari (12), Anenii Noi și Criuleni (câte 11). Numărul mediu se atestă în raioanele Strășeni (9), Ștefan Vodă (7) și Căușeni (5), iar numărul minim – în raioanele Grigoriopol și Slobozia (câte 3), Ungheni (2).
5. Structurile de cazare, de alimentație și de agrement din zonele turistice incluse în sondaj au capacitate de cca 3000 persoane cu servirea anuală de cca 400 000 de persoane. La moment ele înregistrează o dinamică pozitivă accentuată, datorită creșterii semnificative a cererii pentru destinațiile turistice din zona riverană a fluviului Nistru și din proximitatea capitalei, în special datorită restricțiilor recente, impuse de pandemia COVID 19 și din cauza războiului din Ucraina.
6. Conform rezultatelor sondajului sociologic, sursele principale care au stat la baza dezvoltării afacerilor turistice sunt surse proprii (39%). O contribuție moderată înregistrează subvențiile din

partea statului (16%) și sursele din remitențe (13%), iar contribuția minimă – subvențiile donatorilor străini (7%), ajutorul rudelor și a altor persoane apropiate (3%). La alte surse s-au referit 19% din respondenți. Expedițiile recente (în iunie 2023) în teren, au confirmat creșterea semnificativă a contribuției donatorilor străini și a programelor sectoriale la destinațiile turistice.

7. În BCIFN sunt prestate diverse servicii de cazare, de agrement, de alimentație și de ghidaj. Cu toate acestea, 11% din prestatori au asigurate serviciile de ghidaj, fapt ce diminuează fluxul turistic la destinație. Majoritatea prestatorilor (89%) nu dispune de ghizi, beneficiind de serviciile de ghidaj ale agențiilor de turism sau de servicii particulare de ghidaj, sau nu oferă astfel de servicii.

8. Analizând activitățile auxiliare ce contribuie la sporirea veniturilor localnicilor și ale prestatorilor de servicii turistice am dedus discrepanțe majore. Cca 45% din localnici, pe lângă ocupația de bază, practică agricultura, deoarece serviciile turistice poartă un caracter periodic (pe parcursul anului și al săptămânii), fluxurile turistice nu sunt constante și previzibile, iar veniturile din activitatea turistică sunt insuficiente pentru a acoperi cheltuielile și necesitățile proprii. Totodată, 40% din prestatori au declarat că, nu practică alte activități pentru a-și mări veniturile, ceea ce denotă caracterul profitabil al afacerii turistice, dar și alte aspecte nedeclarate.

9. În prezent, transportarea turiștilor cu ajutorul navelor fluviale, bărcilor cu motor și catamaranelor (anterior foarte solicitate) în zona riverană de agrement de la Vadul lui Vodă și Nistrul de Jos este mai puțin utilizată, pe motivul costurilor ridicate de întreținere a acestor ambarcațiuni în comparație cu echipamentele nautice gonflabile. Taberele de vară și sporturile nautice (înotul, caiac-ing și canotajul) practicate pe echipe trezesc spiritul de conlucrare, satisfacție și prietenie între persoane de orice gen, vârstă, origine, etnie etc. ce duc la crearea relațiilor sănătoase de relansare a turismului și economiei din zona riverană a Nistrului Inferior și reîntregirea țării prin eforturi comune.

5. Traseele și fluxurile turistice

5.1. Delimitarea și descrierea traseelor turistice

5.1.1. Traseele turistice existente

Traseul turistic este un itinerar terestru specific, care permite, pe un perimetru geografic variabil, descoperirea și aprecierea frumuseții și a originalității locurilor vizitate sau traversate [25]. Datele statistice ale ultimilor cercetări la nivel mondial, spun că anual 12 milioane de călătorii, dintre care 20-40% a călătoriilor tuturor turiștilor, au interes sporit pentru viața sălbatică. În următorul deceniu, creșterea în acest segment e estimată la 8-10% pe an [189]. BCIFN dispune de posibilități geo-biologice ce permit observarea păsărilor, a unor animale rare etc., solicitări ce au devenit o cerință majoră a pieței, dar necesită formarea unor ghiduri de calitate profesională și inteligibilă înaltă, ce pot identifica senzorial animalele (vizual, sonor, prin semne etc.) și au cunoștințe despre morfologie, habitate, stil de viață etc. În anul 2019, în Rezervația natural-culturală „Orheiul Vechi”, a fost elaborat și interpretat un traseu de observare a păsărilor [205], conform standardelor internaționale, prin materiale de suport informativ imprimare și digitale, diseminate prin info-tururi, programe de instruire a localnicilor și a agro-pensiunilor din rezervație [205]. Astfel de itinerare pot fi dezvoltate și în alte rezervații și parcuri din BCIFN, însă aceste arii naturale, nu propun oferte competitive de produse: itinerare de drumeții, observare de animale, activități interactive în natură pentru turiști, turism de recreere, de experiență sau transformațional, turism de aventură sau evenimente cultural turistice în natură.

Înainte de a începe crearea unor trasee turistice în BCIFN, este necesară studierea condițiilor naturale și a obiectivelor remarcabile, a naturii utilizării recreative existente (perioadele cele mai active de vizite, tipurile de activități propuse turiștilor etc.). Lungimea, scopul și alegerea tipului de traseu cel mai potrivit pentru condițiile date depind, în mare măsură, de aceste condiții. De asemenea, este necesară întocmirea unei scheme preliminare a rețelei de trasee, ținându-se cont de criteriile principale pentru selectarea și omologarea acestora. Setul de criterii și clasificarea lor, importanța acordată fiecăruia dintre ele, se schimbă în funcție de condițiile locale, dar 3 criterii principale, rămân invariabil importante: *atractivitatea, accesibilitatea și informarea*.

Atractivitatea traseelor pentru vizitatori constă din 3 componente: frumusețea, originalitatea și diversitatea naturii. Fiecare traseu trebuie să fie diferit și autentic [186]. Aceste particularități se vor datora traseului amenajat în vecinătatea obiectivelor naturale valoroase, cu forme neobișnuite, peisaje spectaculoase (cu arbori seculari sau arbori cu trunchiuri complicate, curbate, cu dezgoliri de roci pe pante de văi, izvoare, lacuri etc.). Fiecare traseu turistic zonal poate fi dezvoltat cu propriul stil, în baza căruia se vor crea materiale informative, indicatoare, popasuri.

În procesul de selectare a traseului și de amenajare a teritoriului trebuie să se țină cont de alternarea masivelor închise de pădure cu masivele deschise de poiene, a pantelor abrupte cu pantele line etc.

Accesibilitatea vizitatorilor este una dintre cerințele principale în proiectarea traseului, care determină, în mare măsură, alegerea traseului. Este necesar ca începutul traseului să fie situat relativ aproape de intrarea obiectivelor planificate și spre care drumurile de acces să fie în stare bună. Această cerință este asociată cu legile percepției oricărei informații (vizitatorii nu trebuie să simtă oboseală fizică și psihologică până la primul popas de pe traseu). Traseul în sine nu trebuie să fie dificil de parcurs (pante prea abrupte, tranziții lungi între opriri, expunere prelungită la soare etc.). Activitatea fizică excesivă poate interfera vizibil cu plăcerea de a admira peisajele [47].

Un criteriu important pentru crearea traseelor turistice este *informarea* sau abilitatea de a satisface nevoile de cunoaștere ale vizitatorilor, în special în domeniul biologiei, ecologiei, geografiei, istoriei. Este important să fie create trasee, care să dezvăluie interacțiunea omului cu natura. La alegerea punctelor de observație, o atenție deosebită se va acorda percepției senzoriale a omului, turistul va putea observa formele peisajului, culorile și schimbarea lui sezonieră, mirosurile și sunetele (căderea apei, murmurul unui izvor, cântecul păsărilor etc.).

Datorită faptului că orașul Chișinău este cel mai mare centru urban, economic, cultural și administrativ, prin BCIFN trec majoritatea absolută a traseelor turistice naționale [186], dintre care le-am evidențiat pe acelea care au ca destinație localitățile din regiunea de studiu, inclusiv: 1) Traseul turistic național nr. 2 „*Regatul vinului moldovenesc*” (Chișinău-Stăuceni-Criuleni-Cricova-Chișinău); 2) Traseul turistic național nr. 3 „*Colecția de aur Guinness Brook Records*” (Chișinău-Ialoveni-Costești-Mileștii Mici-Chișinău); 3) Traseul turistic național nr. 4 „*Pe urmele lui Manuc Bei*” (Chișinău-Suruceni-Bardar-Chișinău); 4) Traseul turistic național nr. 5 „*Plaiuri Orheiene*” (Chișinău-Peresecina-Donici-Chișinău); 5) Traseul turistic național nr. 7 „*Mănăstirile Călărășene*” (Chișinău-Călărăși-Frumoasa-Răciula-Hârbovăț-Hârjauca-Palanca-Chișinău); 6) Traseul turistic național nr. 8 „*Traseul culturii și literaturii*” (Chișinău-Dolna-Vorniceni-Pânășești-Cojușna-Chișinău); 7) Traseul turistic național nr. 13 „*Mănăstirile codrene*” (Chișinău-Condrița-Căpriana-Chișinău); 8) Traseul turistic național nr. 17 „*Pe drumul vinului în sud-estul Moldovei*” (Chișinău-Grădinița-Leuntea-Talmaza-Purcari-Crocmaș-Popeasca-Căușeni-Chișinău); 9) Traseul turistic național nr. 18 „*Prin estul țării*” (Chișinău-Bender-Tiraspol-Chițcani-Târnuca-Hagimus-Zaim-Mereni-Chișinău); 10) Traseul turistic național nr. 19 „*Traseul Gloriei Militare*” (Chișinău-Speia-Șerpeni-Bulboaca-Chișinău); 11) Traseul turistic național nr. 20 „*Tur de oraș*” (Orașul Chișinău) [186].

Unul dintre cele mai importante trasee din această regiune este „*Prin estul țării*”. Obiectivele realizării traseului sunt: informarea turiștilor despre istoria, cultura și tradițiile RD

Transnistrene; cunoașterea obiectivelor turistice din Regiunea de Est a țării; îmbunătățirea cunoștințelor despre personalitățile naționale: autorul Imnului de Stat al Republicii Moldova, Alexei Mateevici etc.; cunoașterea culturii degustării vinurilor de calitate [186]. Programul excursiei include: vizitarea Cetății Tighina, turul orașului Tiraspol, popasuri la: Mănăstirea „Noul Neamț” din Chițcani, la Muzeul lui Grigori Corzun din Târnauca, la Mănăstirea „Sfânta Marta și Maria” din Hagimus, la Casa Memorială „Alexei Mateevici” din satul Zaim [186].

Drumul Vinului Moldovei este prima rută cultural-turistică certificată de Consiliul Europei, ca parte a „Iter Vitis, les Chemins de la vigne” [17]. Acest traseu are mai multe rute ale vinului, dintre care cele mai importante sunt: Zona vitivinicolă „Ștefan Vodă”; Zona vitivinicolă „Codru”, Traseul vinurilor artisanale, Vinuri artisanale pentru experiențe distinse, Ruta Divină, Escapadă de o zi în Centrul Moldovei, Vizitarea vinotecilor din Chișinău – traseu cicloturistic, Vizitarea vinotecilor din Chișinău – traseu pedestru.

Traseul „*Pomul Vieții*” include mai multe destinații, considerate comori ale autenticului național: „Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală”, combinatul de vinuri „Cricova”, popasul „Vatra Strămoșească”, combinatul de vinuri „Mileștii Mici”, complexul „Vatra” cu restaurantul „La Bădiș” și vinoteca „Carpe Diem”. Acest traseu înregistrează anual schimbări în agendă, având drept scop promovarea culturii și a potențialului turistic al regiunii. Astfel, în anul 2023 au fost organizate 40 de evenimente naționale, dintre care 30 (75%) pe teritoriul BCIFN. Aceste evenimente au diferite tematici: muzică și cultură (13), vinuri (10), folclor și tradiții (6) și una sportivă. Printre cele mai importante evenimente sunt: Mărțișor; Ziua Internațională a Muzeelor; Ziua Portului Național; Te salut, Chișinău; Moldova Turism Forum; Ziua Națională a Vinului; Hramul Orașului Chișinău etc.

În nordul BCIFN, 3 localități: Micleușeni, Dolna și Ciorești, au elaborat traseul turistic rural „*Dor de Codru*”, care include vizitarea a 20 de obiective turistice, a locurilor pitorești ale Codrilor seculari, a meșterilor populari, a pensiunilor agro-turistice etc. Traseul este compus din 6 rute turistice tematice: culturală, istorico-religioasă, ecologică, gastronomică, piscicolă și sportivă și traversează 4 raioane (Ungheni, Călărași, Strășeni și Nisporeni). În acest traseu nu este indicată durata de deplasare și orarul vizitelor, programul de vizitare a multor dintre obiective turistice, nu sunt indicate complexitatea traseului și sezonalitatea lui, unitățile de cazare, de alimentație, de agrement și capacitățile de primire a acestora. Uneori, itinerarele turistice au ca destinație localități, iar altele – anumite obiective turistice, ceea ce poate duce în eroare vizitatorii. Nu este indicat tipul traseului (liniar) sau circular, ceea ce reiese și din itinerarele propuse. Traseul este compus din 6 rute turistice: culturală, istorico-religioasă, ecologică, gastronomică, piscicolă și sportivă.

Traseul „*Valea Vinului*” trece printr-o arie vitivinicolă cu un relief puternic fragmentat, cu o rețea de văi, ravene, hârtoape, dealuri, râuri și pâraie. Itinerarul traseului: Sipoteni-Podul Lung-Călărași-Nișcani-Păulești-Pitușca-Vorniceni-Sadova-Horodiște.

Traseul „*Codrii Sipoteniului*” este amplasat într-o zonă de pădure de fag, unele specii sunt incluse în Cartea Roșie. Distanța traseului este de 40 km, iar durata – 5-8 ore. Traseul cuprinde 2 itinerare turistice: 1) Sipoteni- Povestea Codrului-Sanatoriul Codru-Răciula-Frumoasa-Hoginești-Hârbovăț; 2) Sipoteni-Tochile-Leordoia-Palanca-Hârjauca-Oricova-Sipoteni. Traseul „*Farmecul Colinelor*” traversează Podișul Codrilor, inclusiv rezervația științifică „Plaiul Fagului”. Itinerarul traseului: Sipoteni-Bahmut-Plaiul Fagului-Cornești-Bahmut Club- Veverița.

Traseul „*Drumul Poștei Regale*” este elaborat pe un drum vechi al strămoșilor care foloseau căi scurte și comode printre pădurile Codrilor seculari cu ape abundente, ferit de riscurile atacurilor din partea armatelor străine. Itinerarul traseului: Sipoteni-Vălcineț-Izvorul lui Ștefan cel Mare-Temeleuți-Bălănești-Căbăiești-La Deleanu-La Doru-Sipoteni.

Traseul „*Voievodul Ștefan cel Mare și Sfânt*” cuprinde obiective turistice tematice pe teritoriul României și al Republicii Moldova până la Palanca (Ștefan Vodă). Acesta cuprinde următoarele obiective turistice: Cetatea Tighina, podgorii și vinării subterane, precum Mileștii Mici, Cricova, Purcari, Et Cetera, mănăstiri ctitorite de voievod (Căpriana), muzee (Muzeul de Istorie și Etnografie din Mereni) și Monumentul lui Ștefan cel Mare din Chișinău. Turiștii pot selecta locurile pe care doresc să le viziteze, în funcție de preferințe își pot crea propriul traseu pe platforma oficială www.stephenthegreat.travel.

Zona turistică Vadul lui Vodă se află pe malul drept al Nistrului, la 20 km de Chișinău și este una dintre cele mai extinse și solicitate zone de odihnă din țară. Stațiunea dispune de 2 sanatorii, cca 90 baze și tabere de odihnă, numeroase restaurante și terenuri de agrement. programe excursioniste cu vaporul pe Nistru. În proximitatea stațiunii, la Văduleni se află aeroportul și Clubul Aero-Sportiv ce oferă turiștilor zboruri cu avioane mici și sărituri cu parașuta [151].

Zona turistică Nistrul de Jos (Inferior) dispune de infrastructură turistică actualizată cu unități de cazare și alimentare (Cioburciu, Purcari, Crocmaz, Tudora și Palanca), baze de odihnă (Talmaza, Cărnățeni), cu trasee interzonale: „Bătrânele sate Nistrene”, primele FANPS din țară: „Grădina Turcească” (Anexa 19) și „Râpa lui Vișan”, cu trasee intrazonale: „Pe calea Tătarilor” și „Nistrul de Jos”, cu Trasee ecoturistice: traseul velo 1 prin localitățile Cărnățeni-Plop-Știubei-Grădinița-Leuntea-Valea Verde și Copanca; traseul velo 2 prin localitățile Popeasca-Talmaza-Cioburciu-Răscăieți-Purcari-Olănești-Crocmaz-Tudora și Palanca; traseul 3 prin localitățile Talmaza-Grădinița-Leuntea-Valea Verde și Copanca [150].

Peste 1/2 a eșantionului, dintre care 65% localnici și 40% vizitatori nu cunosc despre existența hărților ale rutelor și obiectivelor turistice din zonă. Dintre cei ¼ ce cunosc despre existența acestor hărți, raportul este aproape egal cu 26% și 23%, respectiv pentru localnici și vizitatori. Pe locul trei sunt cei ce consideră că hărți ale rutelor și obiectivelor turistice din zonă nu există, vizitatori 37% și 8%, localnici (figura 5.1).

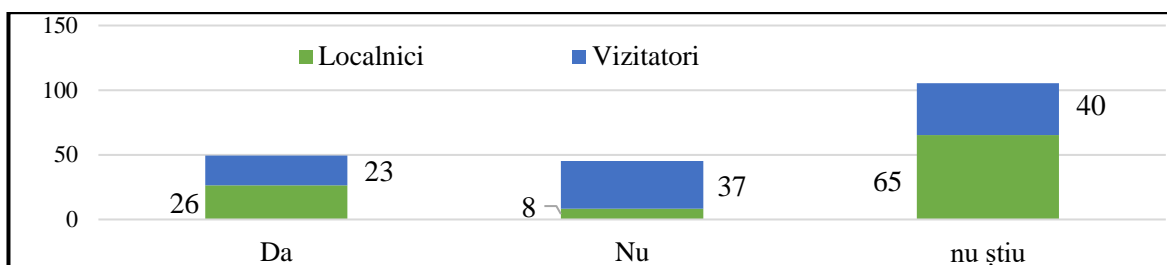

Figura 5.1. Cum considerați, există hărți ale rutelor și obiectivelor turistice din zonă? (în %)

Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

La întrebarea „*Dvs. dispuneți de o hartă a rutelor și obiectivelor turistice din zonă?*” se observă descreșterea accentuată de la răspunsurile *Nu*, spre creștere cu răspunsul *Da*. Cea mai mare parte (42%) a eșantionului nu dispune de o hartă turistică din zonă, dar își doresc să o aibă.

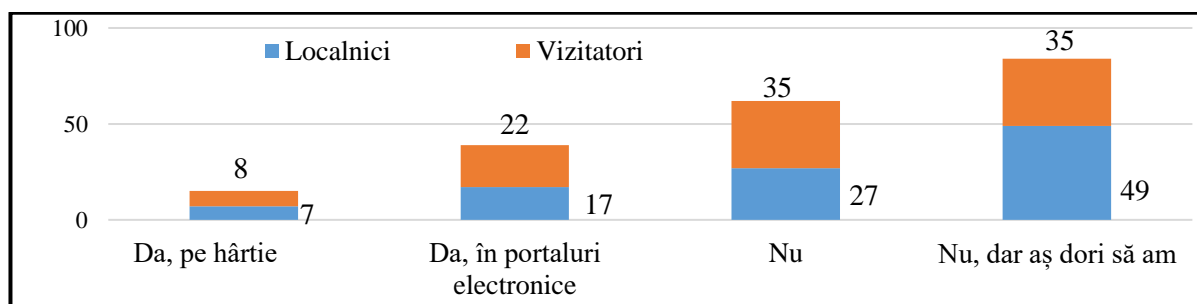

Figura 5.2. Disponibilitatea hărților a rutelor și obiectivelor turistice din zonă, în %

Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

Dintre cei ce cunosc sau au harta rutelor turistice, majoritatea (20%) o deține în variantele electronice, iar pe suport de hârtie, cca 7% din intervievați (figura 5.2).

5.1.2. Traseele turistice propuse

Deoarece potențialul turistic natural și antropic al BCIFN este insuficient cunoscut și valorificat, este necesară elaborarea traseelor turistice, care va pune în valoare atât obiectivele de interes turistic, cât și unele obiective puțin cunoscute în vederea includerii acestora în circuitul turistic regional, național și internațional [15].

Majoritatea traseelor naționale menționate mai sus sunt învechite, cu proiecte în care nu sunt incluse vinăriile, locațiile de cazare, de alimentație și de agrement, locurile de recreere și distracții recent construite. Nu sunt structurate după durată și program, conform unui orar prestabilit. Traseele turistice sunt practice, sub formă de excursie, fără a include servicii de cazare. Sunt promovate doar atracțiile, care pot fi vizitate pe drumuri bune, fiind scoase din circuit

majoritatea atracțiilor turistice existente. Necesitatea elaborării traseelor a apărut în baza creșterii cererii de consum turistic și a traseelor existente, la analiza cărora s-au identificat unele lacune, în special în ZT Nistrul de Jos. Au fost elaborate 7 trasee turistice (3 trasee tematice, 3 complexe și unul cicloturistic), cu diferite tematici, durate, distanțe cu tematica specifică BCIFN.

Traseul turistic „Prin Valea Nistrului” (figura 5.3). **Tip:** liniar. **Distanța:** 70 km. **Transport:** autobuz, automobil, motocicletă sau bicicletă. **Durata:** 1-2 zile (în dependență de tipul de transport și pachetul turistic solicitat).

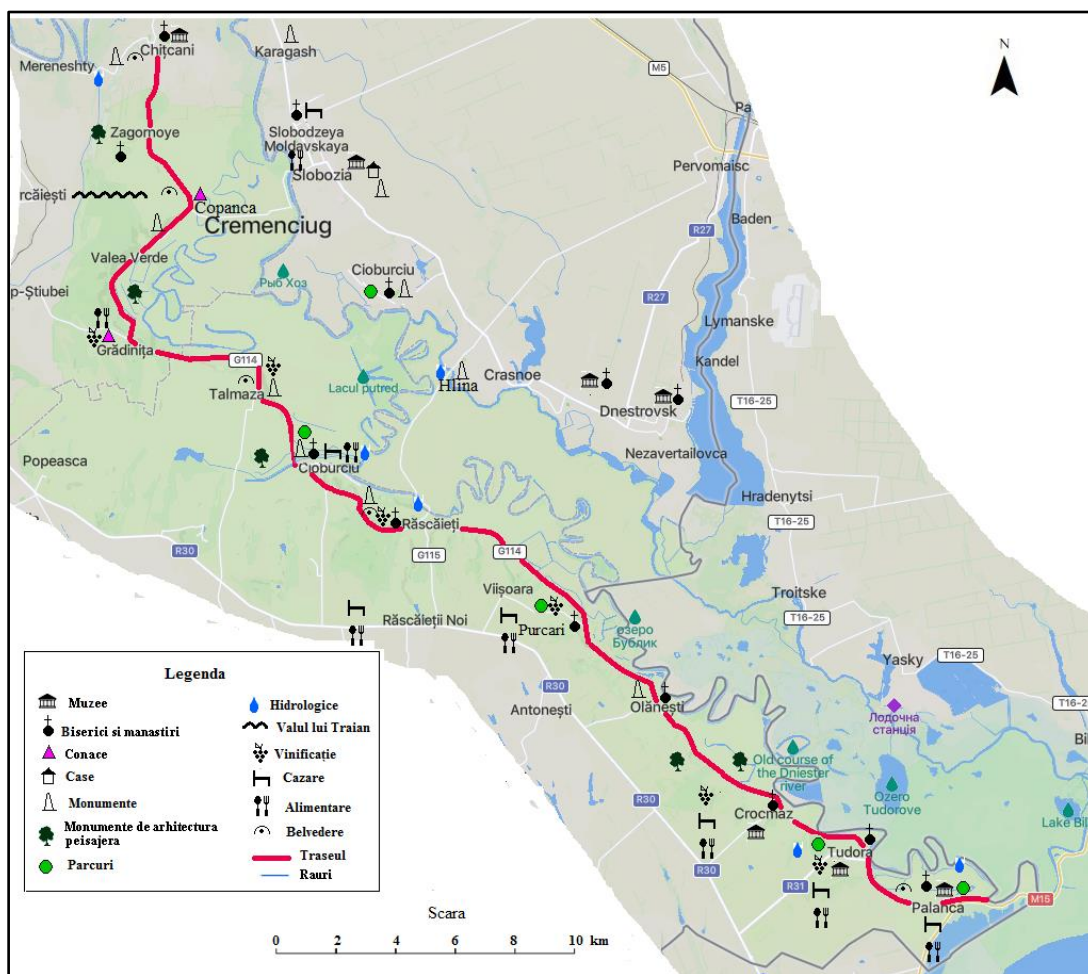

Figura 5.3. Traseul turistic „Prin Valea Nistrului”

Sursa: elaborat de autor

Itinerarul: Chițcani (Mănăstirea „Noul-Neamț”, Belvedere, Complex Memorial dedicat Operațiunii „Iași-Chișinău”) – Copanca (Valul lui Traian, Nistru Chior) – Valea Verde (Nistru Vechi, rezervația peisajeră „Grădina Turcească”) – Leuntea (Caldarâm) – Grădinița (Vinăria, Conacul Boierului Catargi) – Talmază (La Fazani, Muzeul „Din suflet-suflet Răsare”, Belvedere „Monumentul Moara lui Tihon”) – Cioburciu (Pensiunea „Meșter Faur”, monument al naturii „Râpa lui Albu”) – Răscăieți (Vinărie, Belvedere) – Purcari (Vinării și podgorii) – Olănești (pădurea „Împărăteasa”, Monumentul Marinarilor) – Crocmaz (Vinăria, Caldarâm, Muzeu,

Pensiunea „Casa Pescarului”, rezervația „Mlaștina Togai”) – Tudora (Vinăria, Pensiunea „La Tudora”, Râpa de Piatră, Muzeul „La Bunici”) – Palanca (Pensiunile „Casa Veche”, „Curtea Porumbeilor”, Punct de informare turistică, complexul „Cămarile Mierii”). **Preț:** 600-2000 lei (în dependență de durată, tipul de transport și pachetul turistic solicitat). **Căile de acces:** traseul începe din Chițcani pe drumul regional G113 până la Grădinița, continuă pe drumul regional G114 până la Tudora, apoi o porțiune scurtă de 5 km pe drumul republican calitativ R31 până la Palanca. Îmbrăcămintea rutieră a drumului este din beton asfaltic (60%), pietriș (37%) și pavaj (3%), iar porțiunea Leuntea-Grădinița este acoperită cu caldarâm. Acest traseu are accesibilitate redusă, din cauza drumurilor rele și, chiar, lipsa lor până la unele destinații. Vizitarea zonei este limitată și de restricțiile de călătorie impuse de autoritățile separatiste, precum și de limitarea activităților economice în arii naturale protejate de stat, în special în Parcul Național Nistrul de Jos.

Traseul turistic „Tiraspol – Râscăieți” (figura 5.4). **Tip:** circular. **Distanța:** 80 km. **Transport:** autobuz, automobil, motocicletă, bicicletă sau pedestru. **Durata:** 1-2 zile (în dependență de tipul de transport și pachetul turistic solicitat). **Itinerarul:** Tiraspol (Piața Suvorov, Parcul Sofia și Ekaterina, Monumentul lui Suvorov și Lenin, Monumentul Tanc etc.) – Chițcani (Mănăstirea „Noul-Neamț”, Belvedere, Complex Memorial dedicat Operațiunii „Iași-Chișinău”) – Copanca (Valul lui Traian, Nistru Chior) – Valea Verde (Nistru Vechi, rezervația peisajeră „Grădina Turcească”) – Leuntea (Caldarâm, Belvedere) – Grădinița (Vinăria, Conacul Boierului „Catargi”) – Talmază („La Fazani”, Muzeul „Din suflet-suflet Răsare”, Belvedere monumentul „Moara lui Tihon”) – Cioburciu (Pensiunea „Meșter Faur”, monument al naturii „Râpa lui Albu”) – Râscăieți (Vinărie, Belvedere la Înălțimea lui „Lomakin/Înălțimea Eroilor” și Monument în memoria consătenilor căzuți în cel de-al Doilea Război Mondial) – Cioburciu (Traversarea interfluviului dintre Nistru și Turunciuc, prag pe râul Turunciuc, Parcul-monument „Rodin D. K.”, Casa de Cultură) – Slobozia (masa la restaurantul „Prestige”) – Caragaș (Fortificație sovietică) – Sucleia (Monumentul lui Lenin) - Tiraspol (Grădina Botanică, Parcul Victoriei, Teatrul Dramatic de Stat, Universitatea „Taras Șevcenko”, Bustul lui Gagarin). **Preț:** 700-1900 lei (în dependență de durată, tipul de transport și pachetul turistic solicitat). **Căile de acces:** traseul începe din Tiraspol spre Chițcani cu o porțiune scurtă de 12 km pe drumul L493, apoi continuă pe drumul G113 până la Grădinița, iar pe G114 până la Râscăieți. Ulterior, pe o porțiune scurtă de 11 km de drum republican (R28) și pe R27 până la punctul de sosire. Îmbrăcămintea rutieră a drumului este din beton asfaltic (80%), pietriș (19%) și pavaj (1%), iar porțiunea Leuntea-Grădinița e din caldarâm. Acest traseu are accesibilitate medie, din cauza drumurilor rele în unele porțiuni și lipsa lor până la unele destinații.

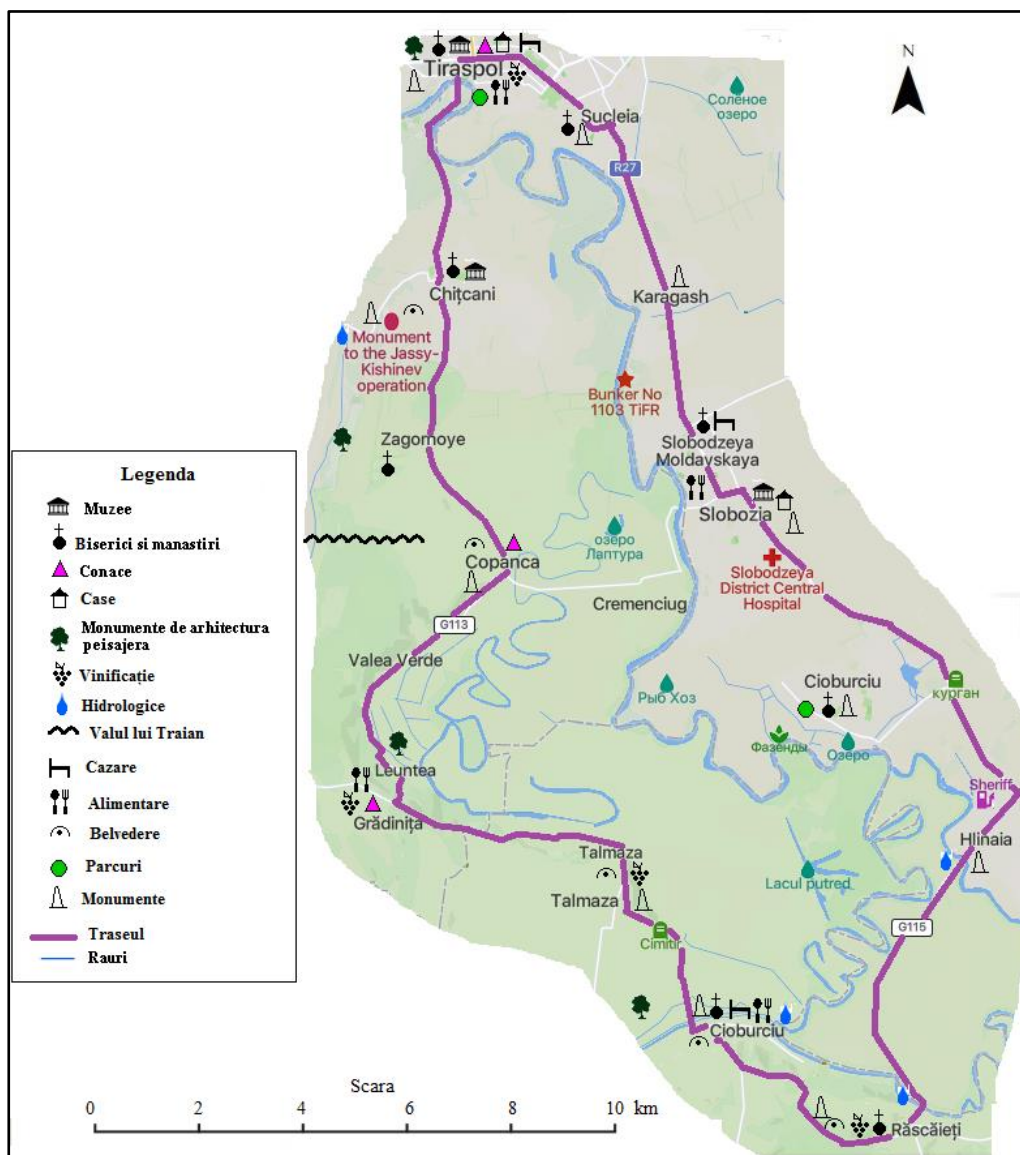

Figura 5.4. Traseul turistic „Tiraspol – Răscăieți”

Sursa: elaborat de autor

Traseul turistic „Bender – Cremenciug” (figura 5.5). **Tip:** circular. **Distanța:** 70 km. **Transport:** autobuz, automobil, motocicletă, bicicletă sau pedestru. **Durata:** 1-2 zile (în dependență de tipul de transport și pachetul turistic solicitat). **Itinerarul:** Bender (Arcul de Triumf, Monumentul lui Grigorii Potyomkin și Cimitirul Militar, Monumentul Gloriei Rusești, Parcul și Biserica „Alexandr Nevski”, Cetatea Tighina) – Chițcani (gura de vărsare a râului Botna în fluviul Nistru, Mănăstirea „Noul-Neamț”, Belvedere, Complex Memorial dedicat Operațiunii „Iași-Chișinău”) – Copanca (Valul lui Traian, Nistru Vechi, rezervația peisajeră „Grădina Turcească”) – Cremenciug (Lacul Laptura) – Slobozia (cu masa la restaurantul „Prestige”) – Caragaș (Fortificație sovietică, punct de tragere pe termen lung) – Sucleia (Monumentul lui Lenin cu cap mare) – Tiraspol (Grădina Botanică, Parcul Victoriei, Teatrul Dramatic de Stat „Nadejda Aronețkaia”, Universitatea de Stat „Taras Șevcenko”, Bustul lui Gagarin, Piața Suvorov, Parcul

Sofia și Ecaterina, Memorialul Gloriei, monumentele lui Suvorov și Lenin, Monumentul Tancul etc.) – Târnauca (muzeul „Sticlei” și a băuturilor alcoolice, Pensiunea „Casa Karaman” în stil tradițional, cu prezentarea meșteșugurilor populare) – Parcani (localitate de bulgari, parc Dimitrov, bustul lui Vasili Levski, lacul Alexeev) – Bender (Podul de cale ferată peste Nistru).

Figura 5.5. Traseul turistic „Bender – Cremenciug”

Sursa: elaborat de autor

Preț: 500-1300 lei (în dependență de durată, tipul de transport și pachetul turistic solicitat).

Căile de acces: traseul începe din Bender spre Căpâna pe drumul G113, continuă cu o porțiune scurtă de 7 km pe drum local (L581) până în Slobozia, urmează drumul R27 până la Tiraspol și trece pe R2 până la Bender. Îmbrăcămintea rutieră a drumului este din beton asfaltic (65%) și pietriș (35%). Acest traseu are accesibilitate medie, din cauza unor porțiuni de drumuri rele și lipsa drumurilor până la unele destinații.

Traseul turistic „Vinificatorii de pe două maluri” (figura A26.1). **Tip:** circular. **Distanța:** 200 km. **Transport:** autobuz, automobil, motocicletă sau bicicletă. **Durata:** 1-2 zile (în dependență de tipul de transport și pachetul turistic solicitat). **Itinerarul:** Combinatul de vinuri Cricova – Fabrica „Buket Moldavii” din Dubăsari – Crama și Distileria „KVINT” din Tiraspol – Muzeul „Sticlei” și băuturilor alcoolice din Târnauca – Crama „Kislov” din Gâsca – Castel „Mimi” din Bulboaca – Vinăriile „Carlevana” din Merenii Noi și „Asconi” din Puhoi. **Preț:** 750-2700 lei

(în dependență de durată, tipul de transport și pachetul turistic solicitat). **Căile de acces:** M1 – M4 – R2. Îmbrăcămintea drumului este din beton asfaltic (99%) și pietriș (1%). Este un traseu cu accesibilitate bună.

Traseul turistic „Vinăriile și podgoriile din Valea Nistrului” (figura 5.6). **Tip:** liniar. **Distanța:** 160 km. **Transport:** autobuz, automobil, motocicletă sau bicicletă. **Durata:** 1-2 zile (în dependență de tipul de transport și pachetul turistic solicitat). **Itinerarul:** Fabrica „Buket Moldavii” din Dubăsari – Crama și Distileria „KVINT” din Tiraspol – Muzeul „Sticlei” și a băuturilor alcoolice din Târnauca – Crama „Kislov” din Gâsca – „Gogu Winery” din Căușeni – Vinăria „Purcari” – Vinăria „Et Cetera” din Crocmaz – Vinăria „AnFePur” din Tudora. **Preț:** 700-2500 lei (în dependență de durată, tipul de transport și pachetul turistic solicitat). **Căile de acces:** M4 – R2 – R26 – R30 – R31. Îmbrăcămintea rutieră a drumului este din beton asfaltic, ceea ce determină accesibilitate bună.

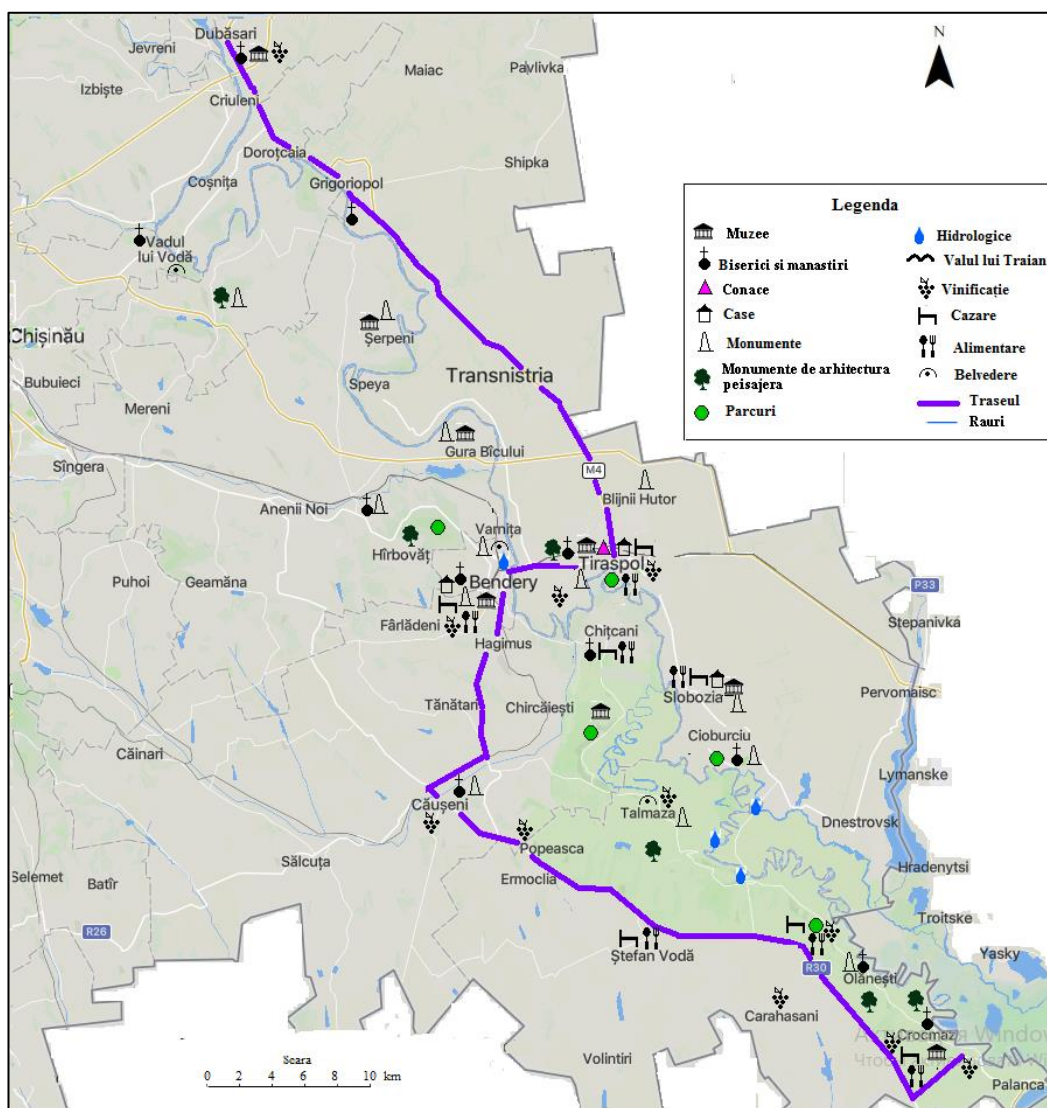

Figura 5.6. Traseul turistic „Vinăriile și podgoriile din Valea Nistrului”

Sursa: elaborat de autor

Traseul turistic „Memoriale militare de pe malurile Nistrului” (figura A26.2). **Tip:** liniar. **Distanța:** 60 km. **Transport:** autobuz, automobil, motocicletă, bicicletă sau pedestru. **Durata:** 1-2 zile (în dependență de tipul de transport și pachetul turistic solicitat). **Itinerarul:** Șerpeni (Complexul memorial „Capul de pod Șerpeni”, Belvedere) – Speia (Cavoul lui Leonard P. E., cascadă, Belvedere) – Gura Bâcului (conacul și beciurile Dragalina a familiei Ianovschii, Lacul Sălaș (al treilea, după mărime, lac natural din țară și cel mai mare din BCIFN), gura de vărsare a râului Bâc în Nistru) – Varnița (Memorialul victimelor conflictului de pe Nistru (1992), Monument la mormântul comun al ostașilor căzuți în cel de-al Doilea Război Mondial, muzeu în aer liber „Tabăra Regelui Suedez Carol XII” – Bender (Arcul de Triumf, Monumentul lui Grigoriy Potyomkin și Cimitirul militar, Monumentul Gloriei Rusești, Parcul și Biserica „Alexandr Nevski”, Cetatea Tighina, Belvedere, Podul de cale ferată peste Nistru) – Chițcani (gura de vărsare a râului Botna în Nistru, Mănăstirea „Noul-Neamț”, Belvedere, Complex Memorial dedicat Operațiunii „Iași-Chișinău”). **Preț:** 400-1100 lei (în dependență de durată, tipul de transport și pachetul turistic solicitat). **Căile de acces:** Traseul începe din localitatea Șerpeni, apoi pe o porțiune de 5 km de drum local (L473) până la drumul regional (G109), continuă pe drumul M5 până în Gura Bâcului și pe drumul L475 până la Bender, apoi pe drumul G113 până la ultima destinație (Chițcani). Îmbrăcămintea rutieră a drumului este din beton asfaltic (55%), beton ciment (30%) și pietriș (15%). Acest traseu are accesibilitate medie, din cauza unor porțiuni de drumuri rele și lipsa drumurilor până la unele destinații.

Traseul cicloturistic și pedestru „Tiraspol – Chițcani – Bender” (figura 5.7). **Tip:** circular. **Distanța:** 35 km. **Transport:** autobuz, automobil, motocicletă, bicicletă sau pedestru.

Durata: 1 zi. **Itinerarul:** Tiraspol (Grădina Botanică, Parcul Victoriei, Teatrul Dramatic de Stat „Nadejda Aronețkaia”, Universitatea de Stat din Transnistria „Taras Șevcenko”, Bustul lui Gagarin, Piața Suvorov, Parcul Sofia și Ecaterina, Memorialul Gloriei, Monumentul lui Suvorov și Lenin, Monumentul Tanc etc.) – Chițcani (Mănăstirea „Noul-Neamț”, Belvedere, Complex Memorial dedicat Operațiunii „Iași-Chișinău”, gura de vărsare a râului Botna în Nistru) – Bender (gura de vărsare a râului Gâsca în Nistru, Arcul de Triumf, Monumentul lui Grigoriy Potyomkin și Cimitirul militar, Monumentul Gloriei Rusești, Parcul și Biserica Alexandr Nevski, Cetatea Tighina, Belvedere, Podul de cale ferată peste Nistru) – Parcani (localitate de bulgari, parc Dimitrov, bustul lui Vasili Levski, lacul Alexeev) – Târnauca (muzeul „Sticlei” și băuturilor alcoolice) – Tiraspolul Nou (Complexul sportiv „Sheriff”). **Preț:** 100-500 lei (în dependență de durată și pachetul turistic solicitat). **Căile de acces:** L493 – G113 – R26 – R2. Acest traseu are accesibilitate medie, din cauza drumurilor rele în unele porțiuni.

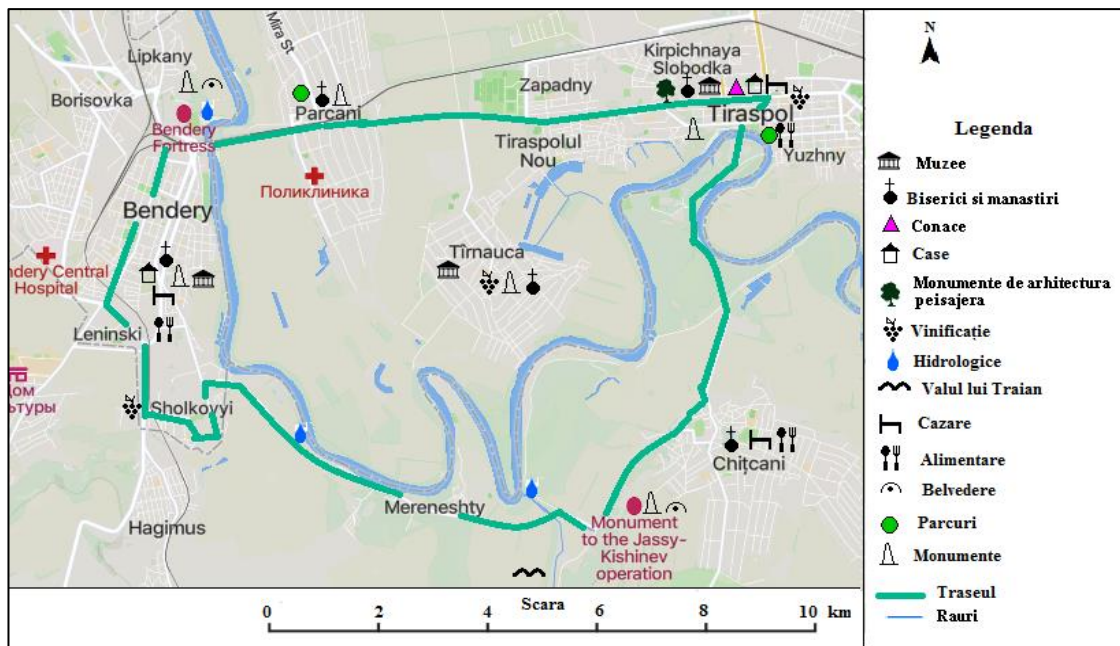

Figura 5.7. Traseul cicloturist și pedestru „Tiraspol – Chițcani – Bender”

Sursa: elaborat de autor

Analiza comparativă a duratei și a prețurilor traseelor turistice elaborate de autor evidențiază mai multe particularități ce depind de: itinerar, de transport, de cazare, de alimentație, de agrement, de particularitățile personale ale turistului (vârstă, gen, interes etc.).

Pot fi elaborate și alte trasee de tipul: trasee turistice în format foto (fotografiile locațiilor, obiectivelor, infrastructurii etc.) unite pe hartă prin linii, care vor indica distanța și timpul de parcurgere cu transport auto, cu bicicleta și pe jos. Numerotarea fotografiilor și descrierea succintă a locațiilor pe suprafața sau pe câmpurile hărții. Mai pot fi elaborate trasee turistice ce depind în exclusivitate de transportul public cu realizarea unei hărți cu transportul rutier și a altei – cu transportul feroviar, cu orele pornirii și întoarcerii calculate și indicate, cu algoritmul posibilităților vizitării obiectivelor turistice în intervalul de timp calculat, cu unitățile de alimentare și de agrement în proximitatea itinerarului turistic, cu diverse formule turistice posibile: fixe și flotante (traseu timp de 1 zi ori multe zile cu program ce include: notarea unităților de cazare, de alimentare și de agrement, indicarea escalelor dintre transporturi...);

Traseul cicloturist și pedestru „Chișinău - Cricova” cu vizită la, colegiu Stăuceni podgorii, fabrica de vin, beciuri, crama, galeriile subterane, restaurant etc.; Traseu circular prin RD Transnistreană: Bender – Parcani – Târnauca – Tiraspol – Pervomaisc – Dnestrovsc – Nezavertailovca – Corotna – Crasnoe – Hlinaia – Cioburciu – Slobozia – Caragaș – Sucleia; Traseu liniar prin RD Transnistriană: Dubăsari – Grigoriopol – Tașlâc – Butor – Mălăiești - Tiraspol – Târnauca – Parcani – Bender; Traseu circular Chișinău – Dubăsari – Grigoriopol – Chișinău și alte trasee de promovare.

5.2. Caracterizarea complexă a fluxurilor turistice

Fluxul turistic reprezintă totalitatea turiștilor care circulă între zonele de generare și zonele receptoare. În BCIFN zonele de emisie sunt marile aglomerații (Chișinău, Odessa, Tiraspol și Bender), iar cele de primire, în majoritatea cazurilor, sunt zonele rurale [117]. În lucrarea de față fluxurile turistice au fost evaluate în baza datelor obținute de la BNS, stațiunile balneare și operatorii turistici incluși în sondajul sociologic, precum și prin metodele indirecte de calcul în baza capacității structurilor de primire turistică și a gradului de utilizare a acestora.

Datele obținute în anul 2019 au fost actualizate, fiind analizată și dinamica mai recentă a fluxurilor turistice, iar prezentul studiu este printre primele lucrări din Republica Moldova, care evaluează fluxurile turistice la nivel de bazin hidrografic.

Dinamica și proveniența fluxurilor turistice. În conformitate cu articolul 16, din Legea nr. 352 [128], evidența circulației turistice este realizată de către organul central de specialitate al administrației publice, numit de Guvern, prin colectarea și prelucrarea datelor, privind persoanele care traversează frontiera de stat, privind frecventarea structurilor de primire turistică, vizitarea destinațiilor turistice, prestarea serviciilor turistice etc.

BCIFN dispune de potențial turistic antropic și natural variat, cu perspective ample în creșterea fluxurilor turistice și dezvoltarea turismului. După V. Efros, în anii '80, fâșia riverană a BCIFN a fost una dintre cele mai solicitate destinații turistice din cadrul fostei URSS [228]. În plus, această zonă beneficia de cel mai mare număr de unități de cazare și agrement, iar infrastructura de transport asigură un flux maxim de turiști [228]. Totuși, în perioada socialistă, bilanțul turistic a fost pozitiv, mai mulți turiști intrau în Republica Moldova pentru odihnă, recreere și tratament. După 1990, odată cu scăderea intensității legăturilor între fostele republici sovietice, paralel cu declinul economiei naționale, numărul turiștilor s-a redus. Multe obiective turistice au degradat calitativ, unele fiind distruse, iar bilanțul turistic al regiunii s-a inversat, devenind negativ.

Ca urmare, a conflictului armat de pe Nistru din 1991-1992 și a relațiilor tensionate dintre autoritățile din stânga și dreapta Nistrului, numărul de vizitatori al acestei zone s-a diminuat considerabil, iar activitățile turistice și de agrement au scăzut semnificativ din intensitate. O parte din zona Nistrului Inferior este controlată de autoritățile ilegale din stânga Nistrului, spațiu ce furnizează un număr impunător de vizitatori a BCIFN. În perioada anilor 2000, ca urmare a eforturilor agențiilor și a ONG-urilor turistice și de mediu, se atestă relansarea acestei regiuni turistice, în special în zona Nistrului de Jos [8].

Deoarece traseele internaționale care tranzitau regiunea au fost dizolvate odată cu URSS-ul, au fost pierduți și turiștii de tranzit. În prezent se încearcă recuperarea acestui contingent, inclusiv prin participarea la diverse expoziții internaționale și promovarea imaginii turistice a

Republicii Moldova, precum și includerea ei în traseele europene. Experții din domeniul turismului consideră, că dezvoltarea zonelor turistice naționale se poate produce doar dacă statul va rezolva problema infrastructurii drumurilor [154]. De exemplu, după ce au fost amenajate drumurile, fluxurile de turiști spre Purcari, Castelul Mimi și alte obiective au crescut semnificativ.

Conform datelor BNS, În perioada analizată (2014-2023), numărul de turiști cazați în structurile de primire turistică ale BCIFN a fost, în medie, de 230 mii persoane (tabelul A27.1) sau 77% din numărul total de turiști cazați în Republica Moldova (fără RD Transnistreană). Acest fapt se datorează prezenței municipiului Chișinău – cea mai importantă arie generatoare și receptoare de turiști din Republică, dar și localizării în BCIFN a majorității absolute a structurilor de primire turistică din Republică, inclusiv hoteluri, stațiuni balneare, baze și tabere de odihnă etc.

De asemenea, peste 80% din numărul total de turiști cazați în PD a BCIFN revin municipiului Chișinău, inclusiv în orașul Chișinău, în care sunt concentrate majoritatea absolută a hotelurilor, stațiunea Vadul lui Vodă riverană fluviului Nistru, cu 2 sanatorii și peste trei sute de baze și tabere de odihnă. În afara municipiului Chișinău, cel mai mare număr de turiști cazați se atestă în raioanele Călărași și Dubăsari, ca urmare a amplasării unităților sanatoriale, numeroaselor baze de odihnă și taberelor de vacanță, pensiuni turistice și agroturistice, potențialului turistic divers și accesibilitatea înaltă (tabelul 5.1). Cel mai puțin turiști au fost cazați (tabelul A27.1) în raioanele Strășeni (525), Căușeni (1039) și Anenii Noi (1278).

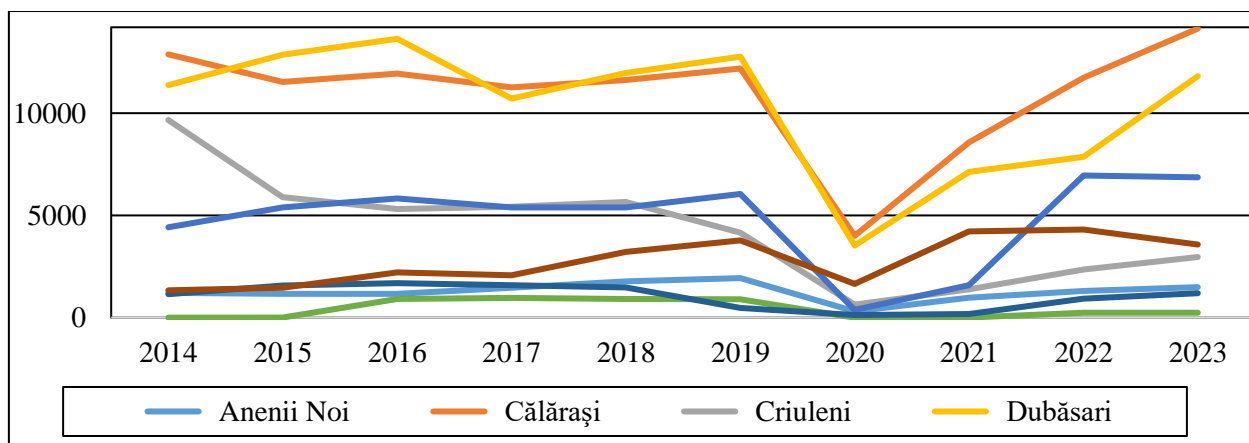

Figura 5.8. Dinamica numărului de turiști cazați în raioanele din PD a BCIFN și mun. Chișinău
Sursa: elaborat de autor după BNS

Dinamica numărului de turiști cazați în BCIFN înregistrează o evoluție oscilantă pe fonul unei tendințe generale de creștere lentă, care se observă în majoritatea absolută a raioanelor (figura 5.8), precum și în municipiul Chișinău. În prima parte a perioadei analizate (anii 2014-2019) se observă o evoluție oscilantă slab pronunțată, care se atestă în majoritatea raioanelor, cu excepția raionului Ștefan Vodă, în care se înregistrează o creștere multiplă (de peste 2 ori) și a raionului Criuleni, cu o dinamică negativă foarte accentuată, cauzată de închiderea unor baze de odihnă.

Minimul absolut din anul 2020 se datorează exclusiv restricțiilor impuse de pandemia COVID-19, după care urmează o perioadă de relansare, iar valorile din anul 2023 le depășesc pe cele din anul 2019 atât în majoritatea absolută a raioanelor, cât și în municipiul Chișinău. Această situație este determinată atât de creșterea recentă a interesului și preferințelor către destinațiile autohtone sub influența restricțiilor la călătoriile din afară, cât și de aflusul masiv de persoane din Ucraina după declanșarea atacului militar asupra Ucrainei (22 februarie 2022-prezent).

În anul 2023, în structurile de primire turistică din perimetrul BCIFN au fost cazați 304,77 mii turiști (tabelul 5.1) sau 78% din numărul total al turiștilor cazați în Republica Moldova (fără RD Transnistreană), inclusiv 182,7 mii (60%) în hoteluri, 58,1 mii (84%) în structuri (baze) de odihnă, 20,4 mii (44%) în pensiuni turistice, 19,7 mii (73%) la stațiunile balneo-curative (sanatoriile) și 15,9 mii (51%) în taberele de odihnă. În municipiul Chișinău au fost cazați peste 260 mii de turiști sau 86% din numărul total al turiștilor cazați în structurile de primire turistică din BCIFN. Un număr mediu de turiști au fost cazați în raioanele Călărași (14,1 mii) și Dubăsari (11,8 mii), în special la sanatoriile și taberele de odihnă pentru copii din aceste raioane. Un număr minim de turiști au fost cazați în raioanele Strășeni (240), Căușeni (1197) și Anenii Noi (1495), în care se evidențiază, de asemenea taberele de odihnă pentru copii și pensiunile turistice.

Tabelul 5.1. Numărul turiștilor cazați în structurile de primire turistică și ponderea acestora după categorii și UAT de nivelul al doilea din cadrul BCIFN (anul 2023)

Nr.	UAT	Total		Hoteluri și moteluri			Pensiuni turistice și agroturistice			Structuri de întremare			Structuri de odihnă			Tabere de vacanță		
		număr	%	număr	%	%	număr	%	%	număr	%	%	număr	%	%	număr	%	%
1	Anenii Noi	1495	0,5	433	0,24	29	432	2,1	29	0	0	0	0	0	0	630	4,0	42
2	Călărași	14136	4,6	201	0,11	1,4	98	0,5	0,7	9088	46	64	1083	1,9	7,7	3666	23	26
3	Criuleni	2964	1,0	...			29	0,1	1,0	0	0	0	1560	2,7	53	1375	8,7	46
4	Dubăsari	11813	3,9	...			1111	5,5	9,4	4725	24	40	3769	6,5	32	2208	14	19
5	Ialoveni	6868	2,3	65	0,04	0,9	2095	10	31	0	0	0	2611	4,5	38	2097	13	31
6	Strășeni	240	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	240	1,5	100	
7	Căușeni	1197	0,4	136	0,07	11	255	1,3	21	0	0	0	0	0	806	5,1	67	
8	Ștefan Vodă	3568	1,2	29	0,02	0,8	290	1,4	8,1	0	0	0	3009	5,2	84	240	1,5	6,7
9	Mun. Chișinău	262490	86	181826	99,5	69	16073	79	6,1	5858	30	2,2	46104	79	18	4621	29	1,8
	BCIFN	304771	78	182690	87	60	20383	44	6,7	19671	73	6,5	58136	84	19	15883	51	5,2
	RM	391471	100	209357	100	53	46278	100	12	27057	100	6,9	69335	100	18	31130	100	8,0

Sursa datelor: Elaborat de autor după datele BNS

Per ansamblu, peste 60% din turiști au fost cazați în hoteluri, inclusiv în municipiul Chișinău – 69% și în raionul Anenii Noi – 29%. De asemenea, municipiului Chișinău îi revine 79% din numărul de turiști cazați în pensiuni turistice și în structurile (bazele) de odihnă, însă doar cca 30% din numărul turiștilor cazați în sanatoriile și taberele de odihnă din BCIFN. Cel mai mare număr de turiști cazați în sanatorii se înregistrează în raioanele Călărași (9,1 mii sau 64% din numărul total al turiștilor cazați în acest raion) și Dubăsari (4725 sau 40%), precum și în municipiul Chișinău (5,9 mii sau 2,2%). Numărul maxim de turiști cazați în pensiunile turistice se atestă în

raioanele Ialoveni (2095 sau 31%) și Dubăsari (1111). Cei mai muți turiști cazați în structurile de odihnă se observă în municipiul Chișinău 46,1 mii (18%), în care prevalează bazele de odihnă din stațiunea Vadul lui Vodă, precum și în raioanele Dubăsari (3769 sau 32%), Ștefan Vodă (3009 84%), Ialoveni (2611 sau 38%) și Criuleni (1560 sau 53%). Ultimele 2 categorii de structuri turistice, cu excepția bazelor de odihnă din Vadul lui Vodă se folosesc predominant pentru pescuitul sportiv, la care predomină turismul neorganizat fără consumarea contra plată a serviciilor turistice, inclusiv de cazare. Spre deosebire de structurile de cazare descrise mai sus, taberele de odihnă, cu precădere pentru odihna de vară a elevilor și studenților, sunt răspândite mult mai uniform fiind prezente atât în municipiul Chișinău, cât și în toate raioanele din BCIFN. Cel mai mare număr de turiști cazați în taberele de odihnă se atestă în municipiul Chișinău (4621), în special la stațiunea turistică Vadul lui Vodă, precum și în rn. Călărași (3666 sau 26%), Dubăsari (2208 sau 19%), Ialoveni (2097 sau 31%). În plus, taberelor de odihnă le revin 100% din numărul total al turiștilor cazați în raionul Strășeni, 67% – în raionul Căușeni și 46% în raionul Criuleni.

Analiza numărului de vizite în muzeele din BCIFN din 2012 până în 2023 (figura 5.9), ne oferă următoarea imagine: din 2012 până în 2014 numărul de vizite în muzee a crescut până la 527 mii. Ulterior, se atestă scăderea semnificativă a numărului de vizite până la 370 mii în anul 2018, fapt ce se datorează, atât închiderii și/sau reducerii programului de activitate a unor muzee, cât și intensificării emigrației, ca urmare a liberalizării circulației persoanelor către state UE și posibilităților de reîntregire a familiilor. Numărul minim de vizitatori ai muzeelor (220 mii) s-a înregistrat în anul 2020, în care au fost impuse restricții contra răspândirii pandemiei COVID-19. În anii 2021-2023 se înregistrează o dinamică pozitivă în toate raioanele din BCIFN și în municipiul Chișinău, însă numărul de vizite încă nu s-a restabilit la nivelul anilor 2014-2015.

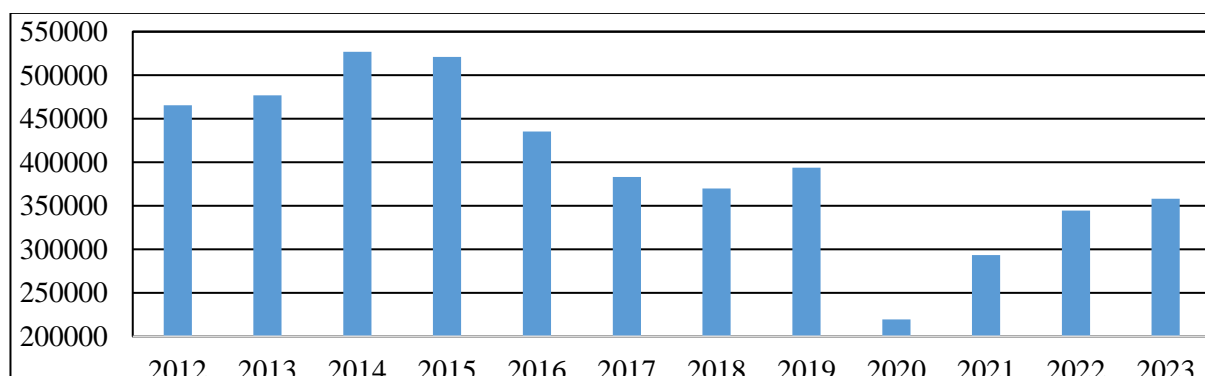

Figura 5.9. Dinamica numărului de vizite în muzeele din PD a BCIFN, persoane

Sursa: elaborat de autor după datele colectate de la muzee

În ultimii șase ani de analiză (tabelul 5.2), evoluția circulației turistice în BCIFN manifestă o tendință relativă de creștere a numărului de vizitatori, ca rezultat al efectelor pozitive din sfera turismului în regiune. Astfel, numărul turiștilor în anul 2019 a crescut cu 31,2 mii (9%) în

comparație cu anul 2014. Acest trend reflectă creșterea solicitării populației pentru oferta turistică din regiunea de studiu și nu doar (Anexa 28). În comparație cu anul 2020, unitățile de cazare din BCIFN în perioada anului 2021 au fost folosite de un număr de două ori mai mare, pe fondul reducerii de 4 ori a indicelui comparativ cu anul 2019 [31]. Din totalul turiștilor cazați în BCIFN au fost 39% nerezidenți și 61% rezidenți. În comparație cu anul 2020, numărul turiștilor nerezidenți s-a majorat de cca 2,4 ori, dar a celor rezidenți de 1,8 ori. Majoritatea turiștilor au fost cazați în unitățile de primire din Chișinău (60%), Tiraspol și Bender (20%).

Tabelul 5.2. Capacitatea (locuri) și utilizarea infrastructurii turistice din BCIFN

Capacitate a de alimentare	Capacitate de cazare	Capacitate Foișoare/Piscine	Număr de clienți deserviți					
			2014	2015	2016	2017	2018	2019
2514	2015	2025	339959	345364	353309	357452	364144	371206

Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

Analiza fluxului turistic din 2014 până în 2019 per fiecare prestator din regiune inclus în sondaj, ne oferă următoarea imagine (Anexa 28): marea majoritate sau 25 din 28 de prestatori au un trend pozitiv al numărului clienților serviți, atingând creșterea de până la 67%; doar 3 prestatori înregistrează scăderea clienților serviți, cu 20-30% (figura 5.10).

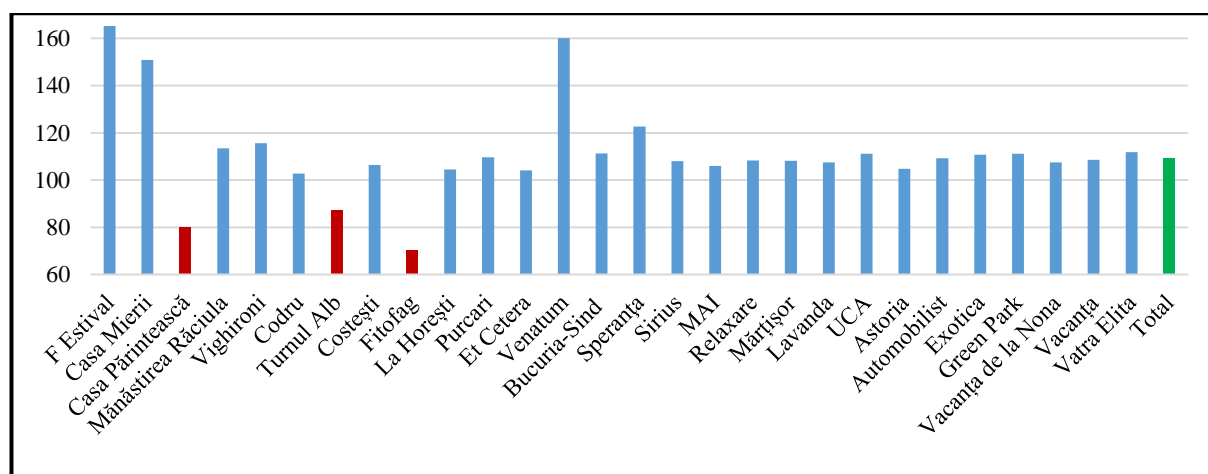

Figura 5.10. Fluxurile turistice (2014-2019) din cadrul BCIFN, în %

Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

Conform figurii 5.11, dinamica totală a fluxurilor turistice din stațiunile balneare din BCIFN reflectă creșterea lentă din anii 2014-2016, ajungând la 26,3 mii clienți. Ulterior, se atestă scăderea semnificativă a numărului de clienți până la 23,7 mii în anul 2018 și 11,5 mii în anul 2020, în care au fost impuse restricții contra răspândirii pandemiei COVID-19, iar stațiunile balneare s-au deschis abia la finele lunii iulie și nu au funcționat la capacitatea maximală (sub 70%). În anii 2021-2022 se înregistrează o dinamică pozitivă la toate stațiunile balneare din regiune, dar fluxurile încă nu s-au restabilit la nivelul anilor 2014-2016.

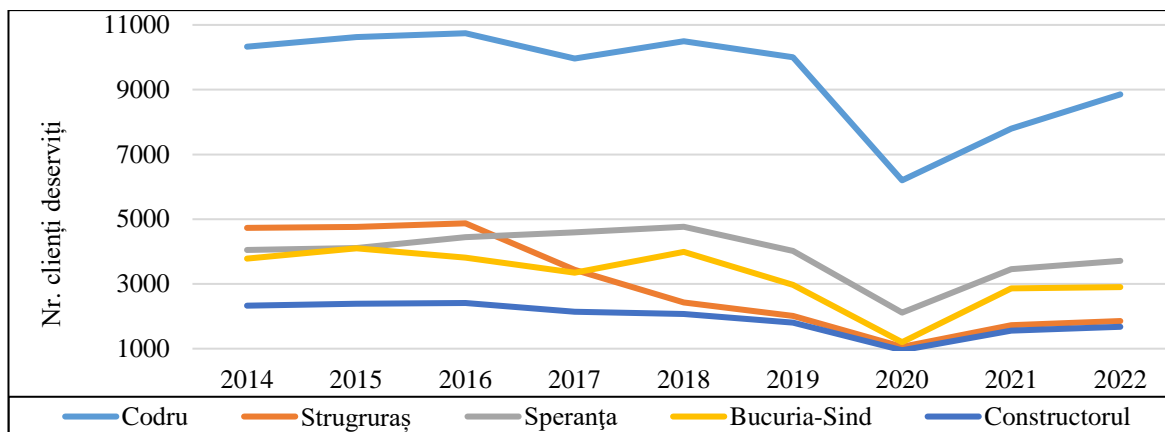

Figura 5.11. Dinamica fluxurilor de clienți a stațiilor balneare din BCIFN

Sursa: elaborat de autor după datele colectate de la administrația sanatoriilor

Conform datelor sondajului, fluxurile turistice din regiune (figura 5.12), din varii motive, sunt superficial cunoscute, fapt confirmat de 22% din persoanele chestionate. Totodată, 40% din respondenți constată o dinamică pozitivă a fluxurilor turistice, inclusiv 21% – o creștere ne semnificativă și 18% – o creștere semnificativă. Provocările actuale, precum pandemia COVID 19 și criza refugiaților ucraineni s-au reflectat pozitiv asupra turismului intern și fluxurilor turistice la destinațiile din regiunea de studiu, care sunt solicitate tot mai frecvent.

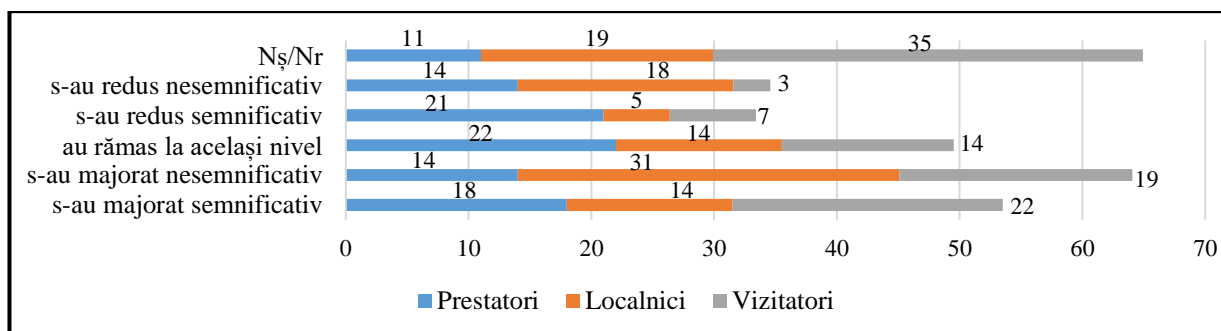
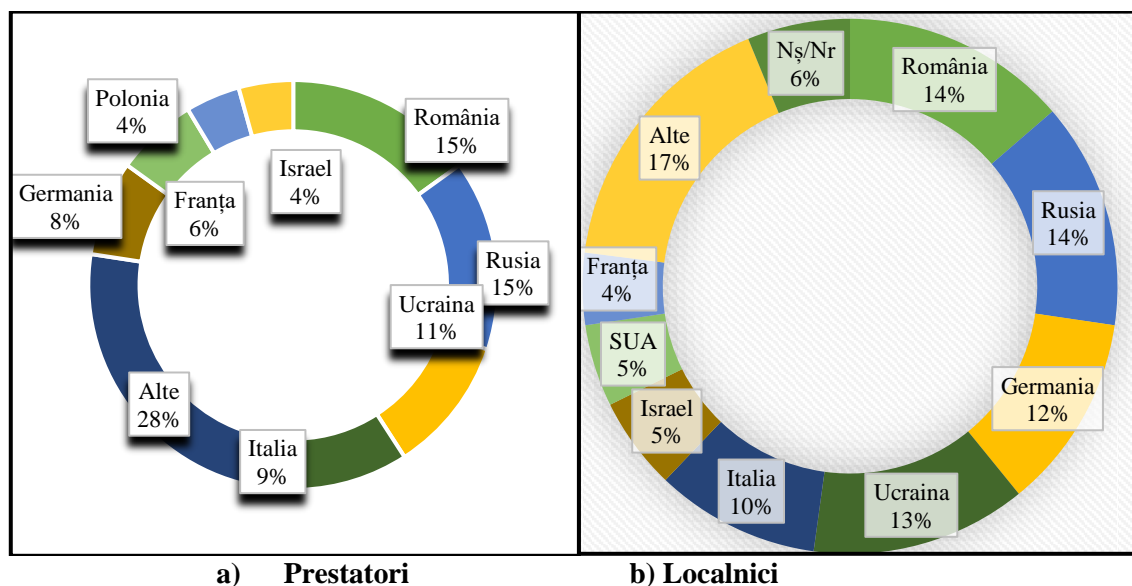

Figura 5.12. Evoluția fluxurilor de turiști în ultimii ani, în %

Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

Conform datelor BNS, cea mai mare pondere în numărul de sosiți străini o dețin următoarele țări: România (17%) urmată de Germania (8%), F. Rusă și Ucraina (7%), Polonia (5%), Italia și SUA a câte 3%, Franța și Israel a câte 1% și alte state cu 48% [31]. Conform datelor sondajului (figura 5.13), majoritatea vizitatorilor este, de asemenea, din România și F. Rusă (câte 15%), fiind urmate de vizitatorii din Ucraina (12%), Germania (10%), Italia (9%), Franța (5%) și Israel (4%). Per general, regiunea este vizitată de turiști din multe alte țări, această dispersare mare a răspunsurilor a impus ca în varianta *alte* să fie incluse: Grecia, Marea Britanie, SUA, Polonia, Japonia, China, Elveția, Belarus, Spania, Slovacia, Pakistan, India, Austria, Belgia, Canada,

Ungaria, Bulgaria, Egipt, Iordania, Țările de Jos, Azerbaidjan, Armenia, Georgia, Danemarca, Cehia, Siria, Slovenia etc. O mică parte (6%) din localnici, din varii motive, a ignorat să răspundă.

a) Prestatori
b) Localnici
Figura 5.13. Proveniența turiștilor străini din cadrul BCIFN
Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

Sezonalitatea și durata sejurului fluxurilor turistice. Turismul în regiune este dependent de sezonul estival, când se înregistrează cel mai mare număr de turiști, în special cu motivație de odihnă și agrement. În plus, în perioada caldă a anului funcționează taberele și bazele de odihnă din regiune. Totuși, fluxurile de oameni de afaceri în hotelurile din municipii sunt relativ constante pe parcursul întregului an, chiar cu o ușoară descreștere în perioada estivală.

Durata sejurului unui turist în BCIFN este, în medie, de 7,9 zile, fiind cu 2,4 zile mai mare față de media pe Republică (5,5 zile). Durata maximă a sejurului unui turist se atestă în raionul Călărași (12,6 zile), ceea ce se explică prin prezența stațiunii balneo-climaterice „Codru”, dar și a numeroaselor tabere de odihnă pentru copii. De asemenea, durata mare a sejurului se atestă în raionul Ialoveni (11,6 zile), fapt ce se datorează, cu precădere taberelor de odihnă pentru copii, precum și în raionul Dubăsari (9,4 zile), în care se evidențiază sanatoriul „Struguraș”, taberele de odihnă pentru copii și bazele de odihnă a companiilor și organizațiilor (tabelul A27.2).

Cea mai scurtă perioadă a sejurului [31] se atestă în raionul Ștefan Vodă (4,6 zile), ca urmare a predominării vizitelor din *weekend*, în scop de recreere, pescuit și de vizitare a obiectivelor ecoturistice, vinăriilor și festivalurilor locale. De asemenea, un număr redus de zile de ședere (de cazare) a unui turist se înregistrează și în mun. Chișinău, fapt datorat absorbției celor mai importante fluxuri turistice de către hotelurile din orașul Chișinău și bazele de odihnă de la Vadul lui Vodă, în care predomină odihna de *weekend* în scopuri recreaționale, în pofida prezenței celor 3 sanatorii și a numeroaselor tabere de odihnă pentru odihna de vară a copiilor (figura 5.14).

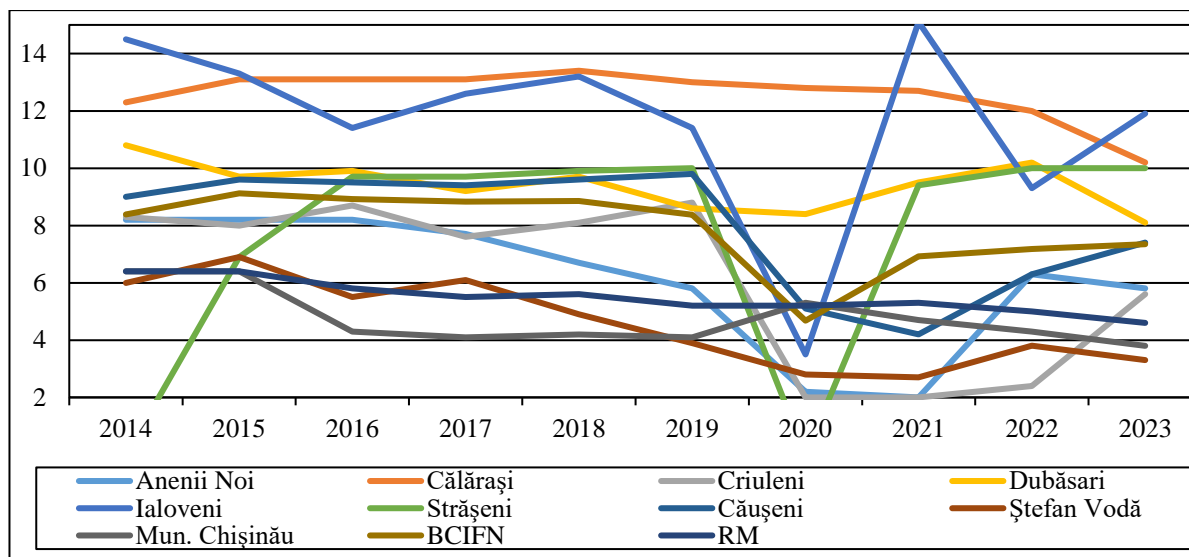

Figura 5.14. Dinamica duratei sejurului unui turist în BCIFN și RM

Sursa: elaborat de autor după datele BNS

Cea mai mare frecvență o au sejururile diurne (1 zi), ceea ce denotă faptul că, în majoritatea cazurilor, nu sunt folosite serviciile de cazare, iar cele de alimentație – de 1-2 ori pe zi, folosind prioritar și serviciile de agrement (figura 5.15). Cca 1/3 din turiști preferă o durată medie a sejurului de până la 3 zile, de regulă în *weekend*, cu folosirea serviciilor de alimentație, cât și de cazare. Per general, 1/5 din turiști au o perioadă lungă de ședere, de peste 7 zile, fiind categoria cea mai apreciată și profitabilă, cu o stabilitate binevenită ce favorizează dezvoltarea complexă a sectorului turistic. Pe ultima poziție se clasează grupa de vizitatori cu durata de ședere de până la câteva ore și care nu folosesc în complex toată gama infrastructurii turistice [90].

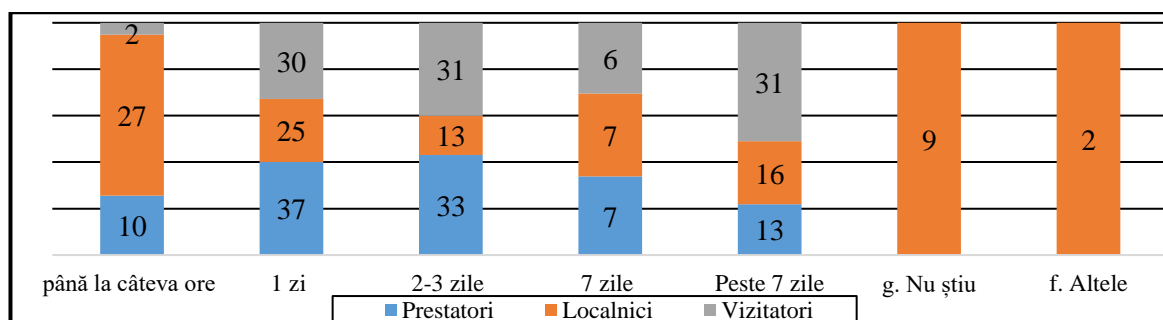

Figura 5.15. Durata medie a sejurului sau vizitelor din cadrul BCIFN, în %

Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

Analiza eșantionului localnicilor și vizitatorilor ne furnizează date despre durata medie a sejurului. Astfel, 25% dintre intervievații localnici desfășoară prioritar excursii, vizite sau sărbătorească un eveniment de familie ce nu depășește durata unei zile. În inferioritate sunt localnicii care desfășoară activități turistice pentru perioade lungi din cauza unui statut financiar avantajos, sau proximitatea obiectivelor turistice, existând și beneficiari 16% favorizați de odihnă organizată

de la locurile de muncă prestată (foile de odihnă individuale sau colective). Cca 1/3 din vizitatori optează pentru odihna de 2-3 zile, de obicei, în *weekend*, ceea ce e confirmat și de prestatori.

Activitățile de turism sunt practicate frecvent în concediul de odihnă (figura 5.16). Turismul în această perioadă este practicat mai frecvent în sezonul cald. Turismul de *weekend* se realizează prin deplasări scurte de 2-3 zile, în zone situate la maximum 180 de km de reședința turiștilor și are caracter sezonier mai puțin exprimat, dar predominant. Se remarcă ponderea mare (30%) a vizitatorilor intervievați, care au fost pentru prima dată în zona turistică, scopul acestora fiind vizitarea diferitor obiective turistice valoroase la destinație.

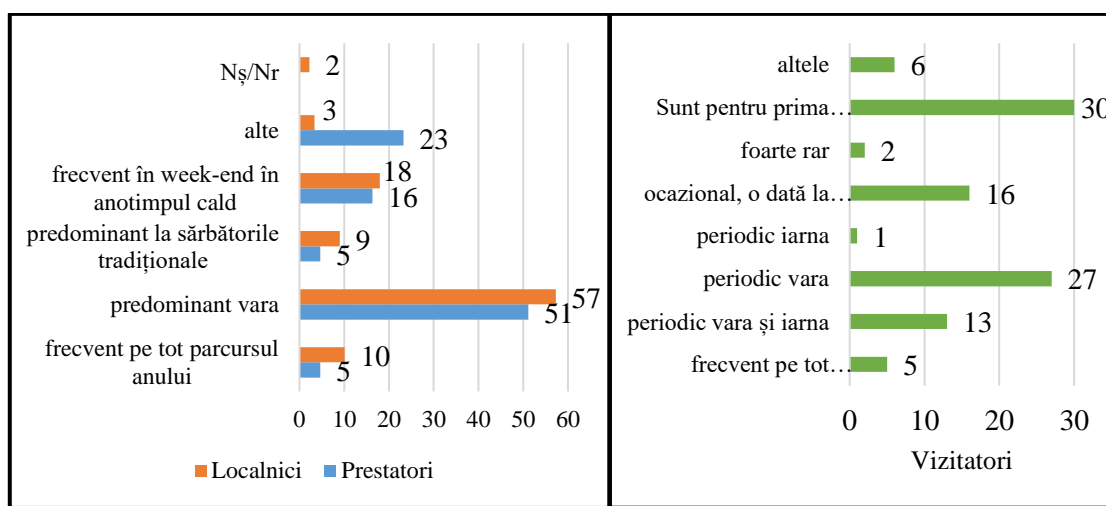

Figura 5.16. Frecvența și perioada de sosire a turiștilor, în %

Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

Caracterizarea socio-demografică a fluxurilor de turiști. După criteriul de vârstă a vizitatorilor au fost delimitate trei categorii: tineri, adulți și pensionari (figura 5.17), cea mai des întâlnită este categoria adulților (73%), realizată în vederea unui turism de agrement și sportiv. Pensionarii ocupă 13% din totalul turiștilor clasificați după criteriul vârstei, având aproximativ același procentaj ca și categoria copiilor. În comparație cu celelalte categorii de vârstă, pensionarii preferă turismul de recreere, odihnă, cultural-istoric, balnear, religios cu sejur mai lung.

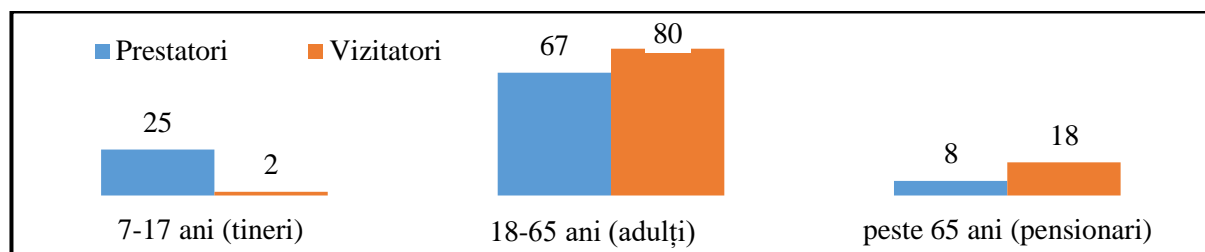

Figura 5.17. Categoria de turiști după criteriul vârstei din cadrul BCIFN, în %

Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

La următoarele 2 grupe de vârstă există discrepanță dintre ponderea vârstei de vizitatori intervievați în teren și procentul oferit de către prestatori, unde tinerii ocupă 2%, iar prestatorii –

cca 25%. Ultima și cea mai mică grupă de vârstă [192], după ponderea ocupată în fluxurile din regiune, o constituie vârstnicii, cu 8%, declarați de prestatori și 18% din vizitatorii chestionați în timpul sondajului. Printre vizitatorii intervievați predomină categoria adulților, cu 80%.

Estimând obiectivele turistice vizitate de respondenți (figura 5.18), putem observa că, cel mai frecvent (1/2 din respondenți) sunt vizitate obiectivelor turistice naturale (hidrologice, geomorfologice, faunistice, floristice, balneoclimaterice etc.), urmate, la o distanță ne semnificativă (41%) de cele antropice (culturale, religioase, vitivinicole, istorice, arhitecturale).

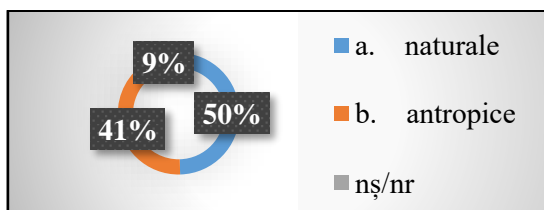

Figura 5.18. Obiectivele turistice din BCIFN vizitate mai frecvent
Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

În pofida faptului că, la destinație cei mai mulți turiști preferă confortul (10%), servicii de calitate (9%), receptivitate (5%), totuși unul dintre cei mai importanți factori de decizie la ce destinație turistică vor merge turiștii, este prețul (15%). În cazul acestui studiu, pe prim plan, se clasează factorul care determină prestigiul zonei și obiectivele turistice variate și valoroase cu 1/2 din respondenți (figura 5.19).

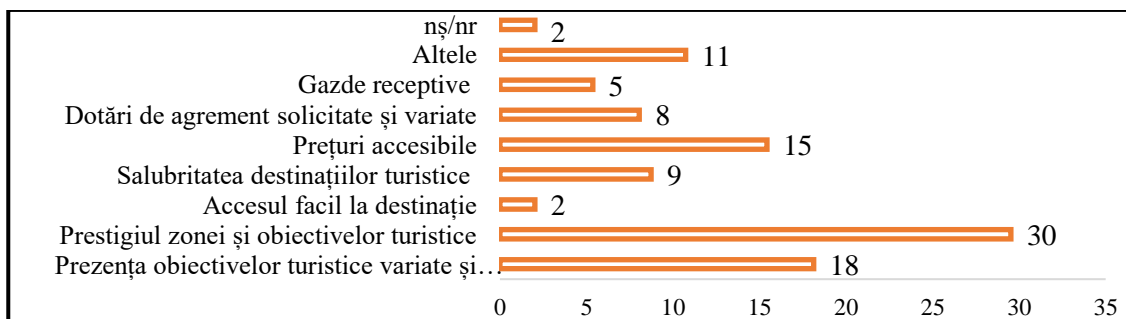

Figura 5.19. Factorii de bază ce stau la alegerea destinației turistice, în %
Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

În conformitate cu tipologia formelor de turism practicate în BCIFN și menționate în Legea cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în RM [128] și figura 5.20 constatăm că 1/2 de respondenți declară, în mod preferențial, practicarea turismului balnear și ecoturismului datorită condițiilor naturale, balneoclimaterice și hidrologice favorabile pe parcursul întregului an calendaristic. Turismul cultural și religios coboară pe poziție secundă (30%), depășind beneficiarii (18%), adepți ai formelor de turism: sportiv, de afaceri, vizitator, vitivinicol, excursionist, de frumusețe etc.

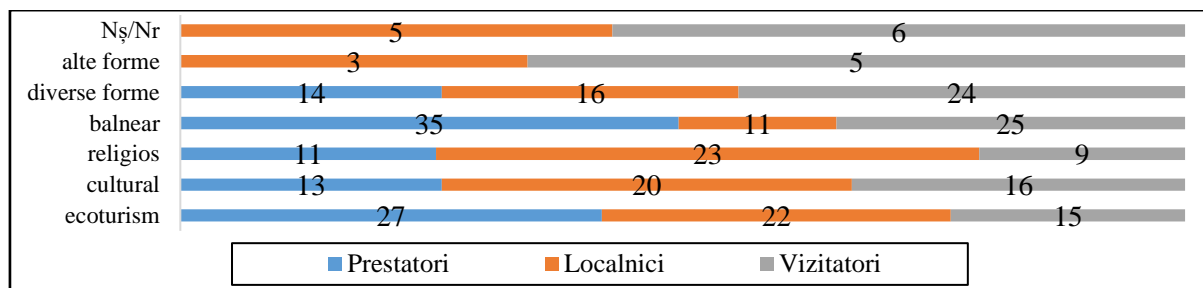

Figura 5.20. Formele de turism predominant practicate în BCIFN, în %

Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

Conform datelor statistice, scopurile principale urmărite de turiști străini sunt: vacanțe, recreere și odihnă (85%), afaceri și motive profesionale (12%) și 3% alte scopuri.

Motivele indicate de către intervievați, ca fiind definitorii pentru implicarea într-o activitate turistică, constituie un element al fundamentării formelor de turism și un criteriu de clasificare al acestora. Astfel, cei mai mulți subiecți intervievați (37%) au indicat motivul: *odihnă, destindere, relaxare, recreere*, ca principal imbold pentru a face turism (figura 5.21). Odihna în zonele extraurbane liniștite sunt caracterizate drept o formă de recreere activă, ce se desfășoară pe tot parcursul anului, în aer liber. Nivelul înalt de poluare (a aerului, a apelor etc.) și sedentarismul mediului urban motivează dorința de schimbare a ambianței persoanelor. O parte din aceste motive aduc în prim-plan *turismul de odihnă* care cuprinde activități cu efect relaxant, de destindere și care poate fi considerat cel practicat în concediul anual, pentru relaxare fizică și intelectuală. Una dintre caracteristicile definitorii este lipsa dinamismului. Din contra, *turismul de recreere* este cel definit printr-o mare mobilitate, fiind realizat în sejururi relativ scurte (de obicei, în *weekend*).

Pe poziția a doua se situează recuperarea sănătății (18%) care conturează o altă dimensiune a turismului, turismul balnear. Acest tip de turism cuprinde cure profilactice, cure active, post traumatice și de convalescență, de întreținere, fiind adresat, în special persoanelor de vârstă a treia [192]. Tot pe această poziție se situează vizitarea anumitor obiecte turistice ce răspunde motivației de cunoaștere, dobândire de cunoștințe noi, dezvoltare a personalității umane (18% dintre opțiuni). Prin participările la evenimente sportive, tradiționale culturale (9%), la festivalurile de artă, prin vizitarea colecțiilor și a galeriilor reprezentanților de marcă ai spiritului omenesc, turismul cultural conferă individului mai mult decât ieșirea din cotidian.

Pelerinajul, în pofida faptului că suntem în secolul tehnologiilor, ocupă 8% dintre cei intervievați, având o posibilă creștere datorită pandemiei și a situației geopolitice create în țara vecină ce duce la găsirea remediului pentru multe persoane. La varianta „alte răspunsuri” (12%), subiecții intervievați au indicat motive precum serviciul, afacerile etc.

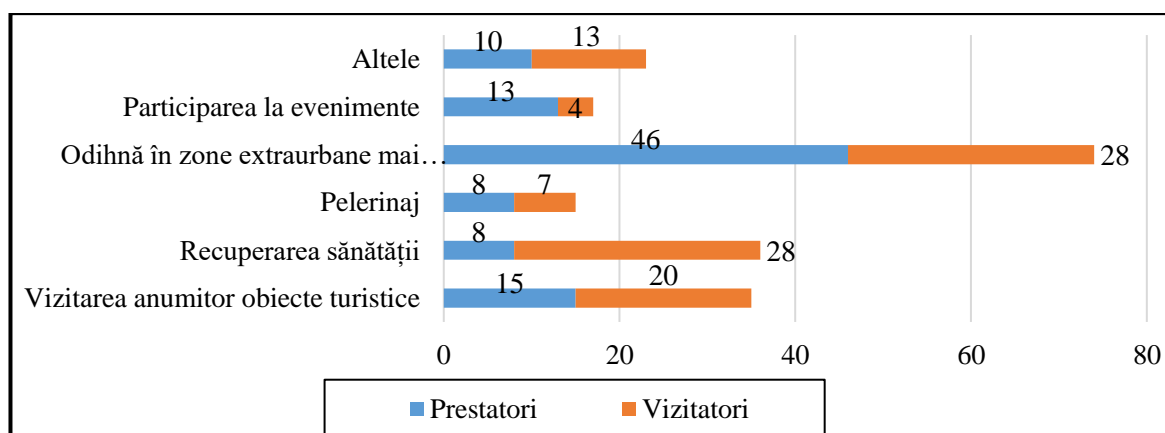

Figura 5.21. Scopul vizitelor, în %
Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

Distribuția răspunsurilor la întrebarea „Care a fost scopul vizitei?” sugerează o împărțire a motivațiilor turistice în două categorii principale: 1) *motive turistice ce rezultă din afacerile extraprofesionale*, de interes general, cum ar fi destinderea intelectuală și fizică, participarea la manifestații sau acțiuni culturale, îngrijirea sănătății, sportive sau de altă natură; 2) *motivații care decurg din simpatiile față de potențialul turistic propriu-zis*, precum obiectivele antropice (istorice, folclorice, artistice etc.) sau obiectivele naturale (condițiile climaterice, peisajele etc.).

Aceste două grupări substanțiale ale cauzelor turistice creează activități preferențiale, care, la rândul lor, reprezintă sursa de constituire a unor forme de turism, adaptate cererii de servicii ale potențialilor clienți. Indiferent de motivele care îl fac pe turist să se orienteze spre o anumită formă de turism, alegând o anumită destinație pentru deplasările în scop turistic, acțiunile ulterioare izbutesc întrebuițarea activă a tezaurului turistic natural, pus în valoare și printr-o calitate sporită a serviciilor oferite. Analiza corelației între principalul motiv de a face turism și variabilele ce descriu identificarea subiecților au permis obținerea următoarelor concluzii:

1) *Distribuția motivației turistice în funcție de gen* indică faptul că, femeile au considerat în număr mai mare decât bărbații că motivul cultural, cunoașterea, pelerinajul este determinant pentru a se simți atrase de turism. Pentru celelalte motive prezentate (cu excepția motivului îngrijirea sănătății unde opiniile au fost înregistrate în număr egal) persoanele de gen masculin au fost cele care au înregistrat răspunsuri mai numeroase;

2) *Distribuția motivației turistice în funcție de vârstă* oferă o serie de informații: persoanele cu vârsta cuprinsă între 18-45 de ani sunt cele care au indicat ca principale motive pentru a practica turismul: *odihna, destinderea, relaxarea, recreerea*. Motive, precum distracția, plăcerea se află în topul preferințelor turiștilor a căror vârstă variază între 18-30 de ani, dar și mai tineri de 18 ani. Cei mai interesați de excursii, drumeții, ascensiuni pe dealuri sunt persoanele a căror vârstă variază

în intervalul 18-45 de ani. Cum era de așteptat, categoria care apelează cel mai des la îngrijirea sănătății și pelerinaj este cea formată din subiecți aflați în etate de peste 46 de ani. Dorința de schimbare a decorului a fost indicată ca motiv pentru a face turism în principal de persoanele cu vârsta cuprinsă între 46 și 65 de ani. Motivele: cultura, cunoașterea au fost indicate de majoritatea tinerilor cu vârsta cuprinsă între 18 și 30 de ani;

3) *Distribuția motivației turistice în funcție de numărul de persoane din gospodărie* oferă următoarele interpretări: a) gospodăriile alcătuite din trei persoane sunt în top în ceea ce privește alegerea motivelor precum odihna, destinderea, relaxarea; b) distracția, plăcerea captează interesul, îndeosebi a familiilor alcătuite din trei și patru persoane; c) excursiile, drumețiile, ascensiunile pe dealuri reprezintă preferința familiilor formate din 4 persoane; d) îngrijirea sănătății și pelerinajul, care sunt specifice gospodăriilor formate din două persoane. Odată cu înaintarea în vârstă, familiile la început numeroase revin cu trecerea timpului la componența inițială, cu două persoane; e) subiecții care au indicat motive precum dorința de schimbare a decorului, respectiv cultura, cunoașterea ca motive determinante ale atracției pentru turism, se situează în categoria gospodăriilor care cuprind trei persoane;

4) *Distribuția motivației turistice în funcție de ultima școală absolvită* conturează aprecierile următoare: a) persoanele cu studii superioare reprezintă categoria cea mai atrasă de turismul de odihnă, de recreere, cultural, dar și de cel de agrement; b) turismul sportiv și cel de tratament atrage în principal absolvenții studiilor medii de specialitate, generale și incomplete;

5) *Distribuția motivației turistice în funcție de situația familială* indică următoarele: a) motive precum odihna, relaxarea, recreerea, îngrijirea sănătății, dorința de schimbare a decorului, cultura, cunoașterea sunt caracteristice persoanelor căsătorite, persoanelor cu copii; b) distracția, plăcerea, practicarea sporturilor de iarnă, excursiile, drumețiile, ascensiunile pe dealuri sunt amintite ca motive ce conduc la practicarea unei activități turistice, în special de către persoanele celibatate.

Segmentarea după venit reprezintă una din motivațiile utile în identificarea strategiilor de piață, presupunând atât selectarea grupurilor după dorințele și necesitățile turiștilor, cât mai ales după posibilitățile lor financiare, oferind servicii accesibile acestora [210].

Cu toate că, de regulă, non-răspunsurile la întrebarea privitoare la venitul lunar net al gospodăriei ocupă o pondere mare, în cazul prezentei cercetări acest fenomen este redus, deoarece doar 2% au preferat să nu răspundă la această întrebare, ceea ce a condus la o distribuție uniformă a răspunsurilor conform cu datele din figura 5.22. Astfel, 38% din componenții eșantionului au venituri cuprinse între 2000 și 5000 lei lunar, fiind cei mai numeroși, în timp ce angajații din domeniu turismului nu se regăsesc în ultimele două categorii unde prevalează vizitatorii.

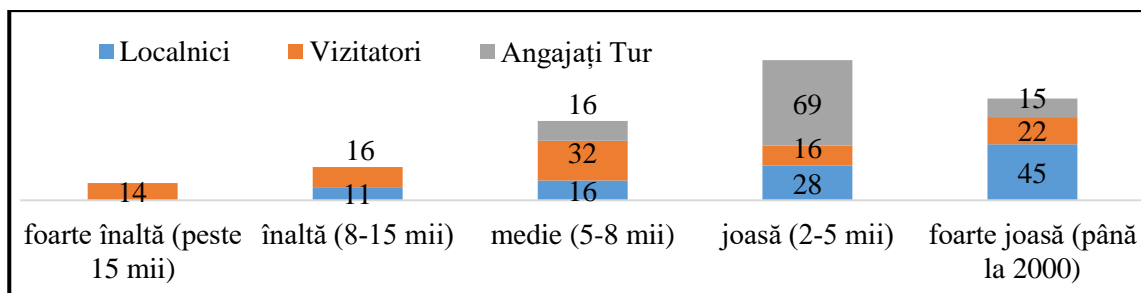

Figura 5.22. Mărimea veniturilor nete lunare obținute în total în valută (MDL), (în %)
Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

Conform datelor sondajului redate în figura 5.23, suma de bani folosită anual pentru turism în zona dată per turist constituie cca 6000 lei, iar la localnici – 4300 lei. Peste ½ din eșantion cheltuie pentru turism mai puțin de 5000 lei sau 10% din venitul anual per persoană, iar ¼ din vizitatori folosesc peste 7000 lei pentru turism în zonă. Circa ¼ dintre localnici, din mai multe considerente, inclusiv, frică și necunoaștere au ales răspunsul *NȘ/NR*. La acest capitol vizitatorii sunt mai receptivi, din care 5% au bifat *NȘ/NR*, fiind pe primele poziții la celelalte opțiuni datorită veniturilor mai mari declarate (figura 5.23).

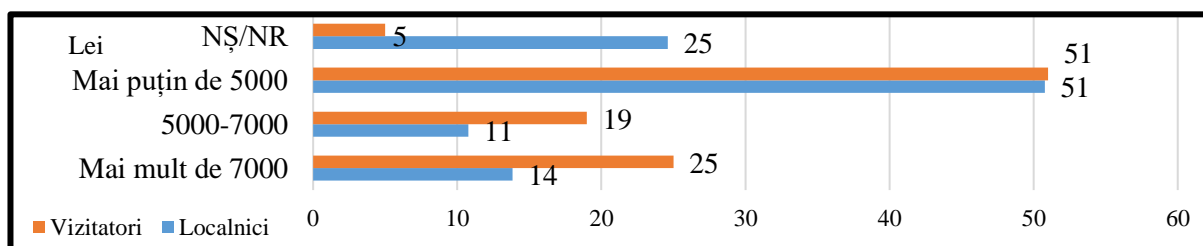

Figura 5.23. Suma de bani folosiți anual pentru turism în BCIFN, în %
Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

5.3. Rolul și perspectivele turismului în dezvoltarea durabilă a regiunii și în reintegrarea țării

Dezvoltarea durabilă presupune exploatarea și valorificarea rațională a resurselor naturale disponibile, iar turismul poate beneficia de aceste resurse și contribui la economia locală și regională. Investițiile directe în sectorul turistic presupun amenajarea unor complexe și unități destinate primirii turiștilor, a zonelor de agrement și a activităților turistice.

Potențialul BCIFN oferă mai multe perspective, care pot fi valorificate prin diversificarea ofertelor, explorarea unor noi resurse turistice și prin atragerea unui număr mai mare de turiști. Indirect, turismul are aport semnificativ la dezvoltarea BCIFN, însăși prin serviciile de consum oferite și multiplicare prin prezența unui flux însemnat de vizitatori.

Regiunile unde există turism dezvoltat și stabil, cu număr de vizitatori în creștere, beneficiază, per total, de noi investiții și crearea locurilor de muncă pentru populația locală. La nivel regional, dezvoltarea durabilă datorată turismului stimulează creșterea sectorului de servicii

și, în mod special, a celor conexe turismului: transportul, unitățile comerciale, cele de alimentație, meșteșuguri, întreținerea infrastructurii etc. Prin asigurarea unui flux constant de turiști, chiar și fragmentat pe intervale sezoniere sau de *weekend*, pot fi asigurate venituri complementare atât pentru populația BCIFN, cât și pentru economia regiunii, per ansamblu. Aportul turismului la dezvoltarea durabilă a BCIFN este important și prin faptul că, activitatea turistică este mai puțin poluantă, folosește resursele existente și este integrată în circuit economic complex. Prin folosirea unor strategii și politici adecvate, pot fi promovate formele de turism ecologic, care să evite degradarea mediului, infrastructura de colectare a deșeurilor, marcarea traseelor, folosirea transportului ecologic etc., care vor genera valoare adăugat turismului în BCIFN.

Statul sprijină turismul, ca pe unul dintre domeniile prioritare ale economiei naționale, prin mecanisme economice și prin acțiuni de amenajare și protecție a patrimoniului turistic, atât natural cât și cultural, în conformitate cu legislația în vigoare, astfel creând condiții pentru dezvoltarea durabilă la nivel regional [128]. Infrastructura existentă creată și întreținută de către stat face parte componentă a circuitelor turistice, iar prin sporirea fluxurilor și activităților turistice, aceasta poate beneficia de surse complementare din taxe și impozite, pentru completarea bugetelor locale și regionale. Totuși, majoritatea activităților și inițiativelor turistice aparține mediului privat, care trebuie să beneficieze de condiții prielnice din partea statului pentru investiții continue în domeniul turismului. Complexele turistice existente în BCIFN sunt, în mare parte, grupate în jurul vinăriilor (Cricova, Mileștii Mici, Purcari, Mimi, Et Cetera și Asconi), fiind centrate pe turismul vitivinicol, dar extinzându-și serviciile de cazare, alimentare și agrement. În acest scop, de către autoritățile responsabile și ONG-urile în domeniu, au fost identificate acțiuni pentru activarea oportunităților, abordarea lacunelor și prioritizarea dezvoltării de produse, urmărind satisfacerea cererii vizitatorilor, încurajând în același timp dezvoltarea unui sector turistic durabil pentru regiune.

Turismul, ca instrument al politicii de dezvoltare regională, trebuie să asigure creșterea economică și implicit ridicarea bunăstării populației BCIFN. Pentru a asigura acest deziderat sunt necesare mai multe acțiuni care sunt orientate spre planificarea strategică sectorială și valorificarea potențialului turistic al BCIFN, reabilitarea și amenajarea obiectivelor și infrastructurii turistice existente, precum și orientarea activității turistice către zonele rurale. Acestea includ: a) crearea proiectelor regionale sectoriale de prosperare a turismului în BCIFN; b) identificarea și valorificarea unor proiecte de perspectivă; c) implementarea proiectelor ce țin de restaurarea patrimoniului și infrastructurii turistice; d) monitorizarea și evaluarea internă a implementării proiectelor de dezvoltare în domeniul turistic [189].

Fondurile pentru dezvoltare regională destinate turismului sunt alocate, mai des, în renovarea, construcția și amenajarea diferitor obiective turistice, alocări pentru construcția unor drumuri de acces la anumite obiective turistice sau în general pe zona turistică [149].

Dezvoltarea durabilă a turismului în BCIFN poate fi realizată prin tipuri de turism alternativ, cu următoarele elemente: 1) *micșorarea impactului negativ al intervenției turistice asupra populației locale*, care să nu perturbe viața și activitățile zilnice ale localnicilor; 2) *micșorarea presiunii activității turistice asupra mediului natural* pentru obținerea durabilității ecologice regionale, mai ales în ariile naturale protejate; 3) *multiplicarea privilegiilor economice la nivelul comunității locale* ca urmare a dezvoltării turismului în scopul obținerii durabilității economice; 4) *pregătirea, educația, informarea turistului* în scopul îmbunătățirii eticii și a comportamentului personal, a impactului ecologic și social; 5) *micșorarea influenței negative a activităților turistice asupra tradițiilor, culturii și obiceiurilor tradiționale regionale*, în vederea menținerii durabilității culturale prin prosperarea unui turism abil care să sporească și să păstreze autenticitatea și individualitatea culturii locale; 6) *controlul local*, deosebit de important, prin consultarea autorităților și a populației locale, care cunoaște mai bine aspectele și problemele dezvoltării durabile la nivelul local, regional și bazinal.

Activitățile pentru protecția și conservarea mediului din BCIFN, cu preponderență în ținuturile cu potențial turistic ridicat, trebuie să fie permanente, atât pentru mediul natural, prin sensibilizarea conștiinței ecologice și educarea turiștilor, cât și pentru mediul social prin reglementari legislative privind precizarea capacității maxime de vizitare a obiectivelor turistice, diminuarea poluării vizuale și sonore, respectarea tradițiilor locale etc.

Acțiunile de dezvoltare durabilă a turismului trebuie să fie subordonate planurilor regionale de dezvoltare socială și economică. Acestea pot viza obiective *economice* (mărirea veniturilor, integrarea și diversificarea activităților, coeziunea teritorială etc.); *sociale* (ameliorarea calității vieții și diminuarea inegalității repartizării veniturilor, protecția patrimoniului socio-cultural local, implicarea și participarea comunităților locale etc.) și *ecologice* (ocrotirea ecosistemelor, folosirea și conservarea sustenabilă a biodiversității etc.).

Importanța turismului pentru dezvoltarea BCIFN este în creștere și considerată benefică, atât de către politicile de stat cât și de populația regiunii. În ultimii ani, tot mai mult se discută despre crearea a noi trasee turistice, amenajarea infrastructurii, promovarea tipurilor de turism religios, rural, cultural, vitivinicol, balnear etc. Acest fenomen poate crea o gamă a locurilor de muncă și poate spori cantitativ venitul financiar per total și per persoană implicată direct și indirect în activități turistice. Prin creșterea impactului turistic, trebuie însă să luăm în considerare și

impactul negativ pe care îl poate avea asupra florei și faunei, perturbarea liniștii, creșterea cantității deșeurilor și poluarea datorată mijloacelor de transport.

Anual, în ultima duminică din luna mai, este marcată „Ziua Nistrului”, eveniment prin care se accentuează importanța fluviului ca principala arteră hidrografică a țării. La acest eveniment se organizează diferite activități de salubritate, plantare, informare, educare, dintre care și ediția anuală a evenimentului „Nistru SUP challenge”, ce are ca obiective atragerea atenției asupra problemelor de mediu prin păstrarea bogăției naturale și organizarea competiției pentru amatori de turism, a apei pe *SUP* (Stand-up Paddle - vâslit în picioare).

Încasările pe regiune, în cadrul turismului național, până în anul 2019, confirmă o vizibilă creștere, după care avem oscilații din cauza pandemiei COVID-19 și a conflictelor geopolitice din proximitate. Pe viitor, se prognozează creșterea fluxurilor de turiști, fapt ce va deschide diferite oportunități nu numai pentru a stimula dezvoltarea durabilă în turism, dar și pentru a crea locuri noi de muncă. Făcând abstracție de această prognoză, la nivel regional, impactul economic al turismului poate fi determinat prin diferite modalități, utilizând pentru aceasta o gamă de indicatori, precum: impactul asupra Bugetului Public Național [126], contribuția la formarea PIB-ului, profiturile din operațiunile valutare, efectul de multiplicare și crearea locurilor de muncă. Se consideră că 30 de turiști noi, care vizitează o destinație, contribuie la crearea unui loc de muncă [158]. În plus, turismul are contribuție semnificativă la formarea valorii adăugate și creării imaginii regionale. Având, ca specific, consumul larg de forțe umane, de creativitate și inteligență, turismul intervine la formarea valorii adăugate, cu impact mai mare decât alte ramuri economice [187].

Prezența resurselor turistice nevalorificate prezintă posibilități însemnate de dezvoltare a turismului, fiind un domeniu de activitate, ce poate antrena o parte din resursele de muncă rămase disponibile din cauza restructurării economice. În pofida celor menționate, trebuie monitorizate fluxurile și capacitățile în această privință [181], iar patrimoniul cultural și natural trebuie utilizat adecvat pentru a sensibiliza oamenii în privința legăturii armonioase între natură și societate.

În baza sondajului realizat, cele mai importante premise prezente pentru dezvoltarea turismului în BCIFN sunt (figura 5.24): prezența obiectivelor turistice naturale și antropice valoroase (39%), prezența infrastructurii de cazare și agrement necesară (13%), drumuri în stare bună (10%), preferințele pentru odihnă și agrement (9%). Ținând cont de dezvoltarea durabilă a regiunii, în prim plan trebuie să apară obiective turistice naturale și antropice valoroase, ce sunt solicitate de 49% dintre localnici, 35 % de vizitatori și 1/3 de prestatori, ca cele mai importante avantaje pentru dezvoltarea turismului în această regiune.

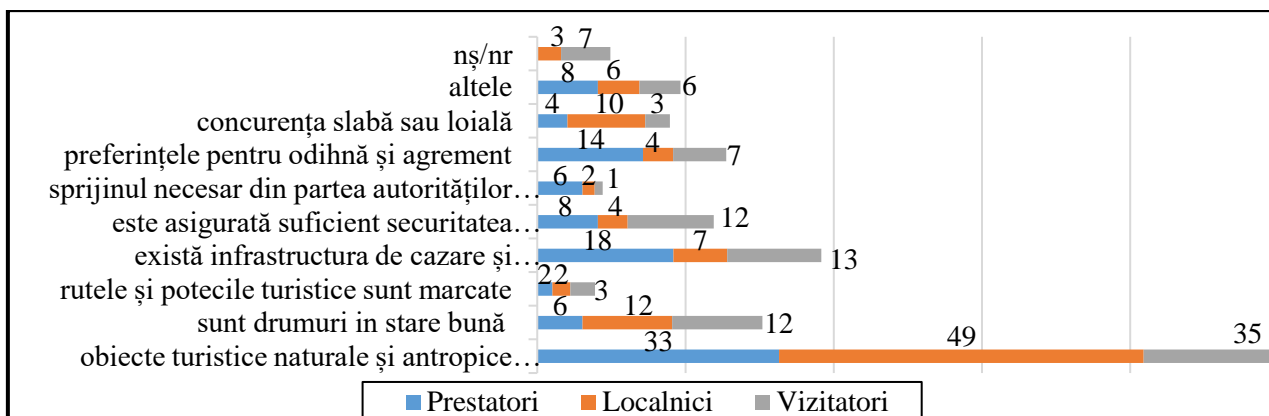

Figura 5.24. Premise/avantaje disponibile pentru dezvoltarea turismului în BCIFN, în %
 Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

Principalele dificultăți pentru dezvoltarea turismului în zonă (figura 5.25) pe care le împărtășesc cele trei categorii de intervievați sunt: lipsa sau starea proastă a drumurilor de acces (23%), facilități fiscale și creditare nemotivante (14%), insuficiența rutelor și potecilor turistice marcate (10%).

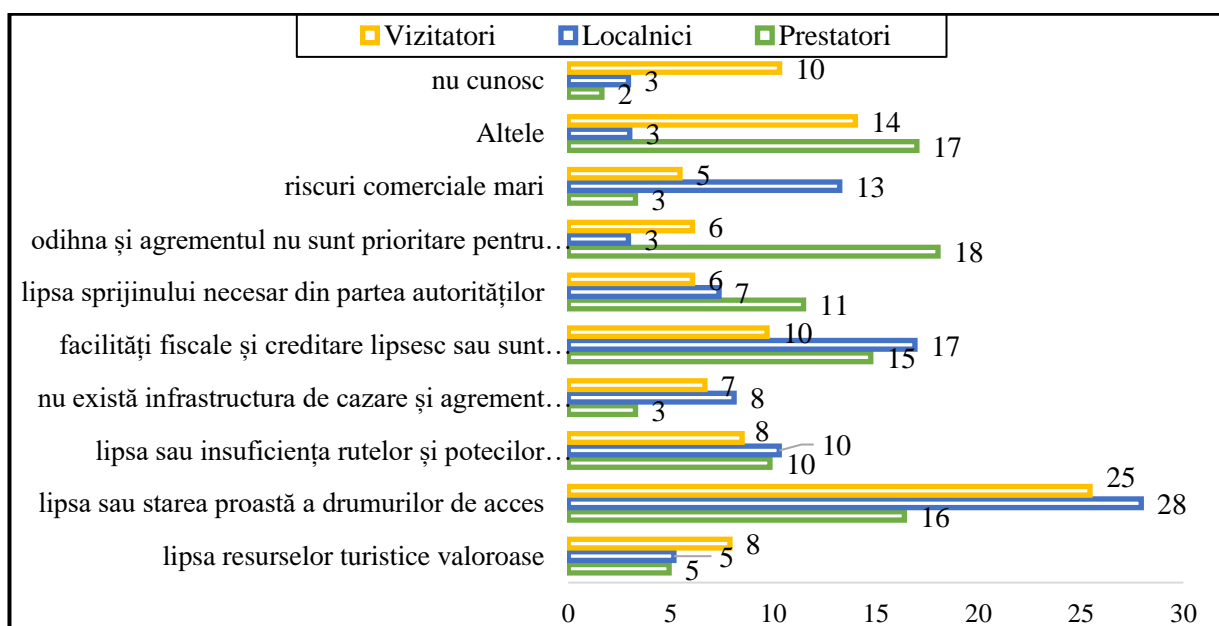

Figura 5.25. Dificultățile principale pentru dezvoltarea turismului în BCIFN, în %
 Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

La întrebarea *Importanța reală a turismului pentru economia locală* (figura 5.26) răspunsul respondenților este „mare”, pentru 46% de prestatori și 39% – localnici. Turismul are o importanță *medie* în dezvoltarea economiei locale și zonale pentru 25% dintre localnici și pentru 7% dintre prestatori. Următoarele poziții sunt în inferioritate, răspunsurile fiind date de ¼ din respondenți.

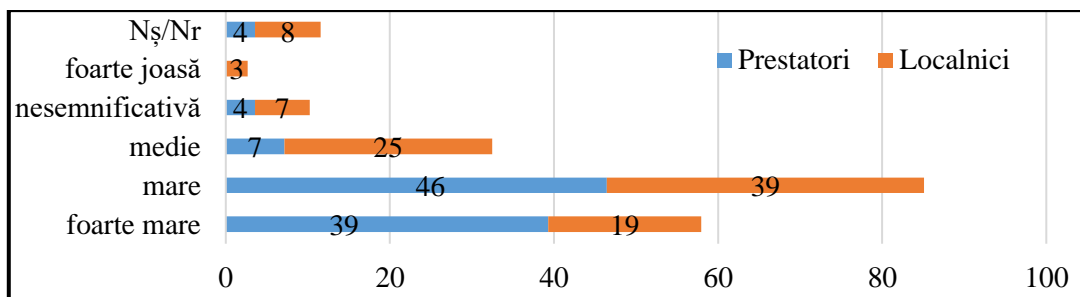

Figura 5.26. Importanța reală a turismului pentru economia locală și zonală, în %
Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

La întrebarea *perspectiva reală de dezvoltare a turismului în BCIFN* majoritatea respondenților au bifat răspunsul *mare*, inclusiv 50% dintre prestatori și câte 40% din respondenții celorlalte două grupe intervievate (figura 5.27).

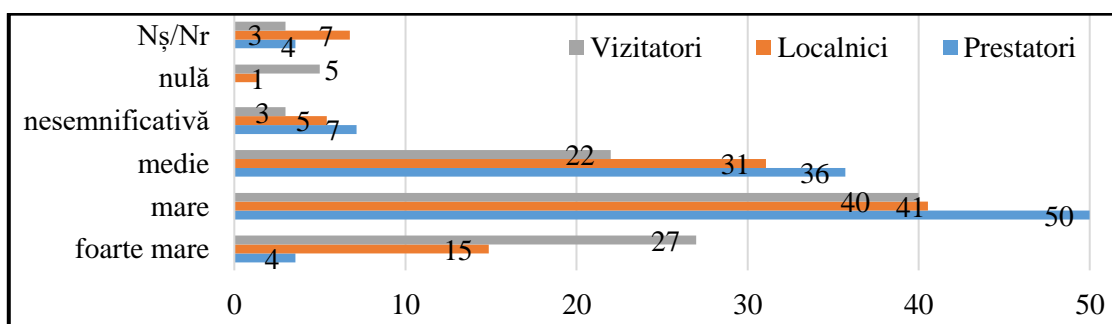

Figura 5.27. Perspectiva reală de dezvoltare a turismului în BCIFN, în %
Sursa: calculat de autor în baza Sondajului sociologic

Din analiza figurii 5.28 observăm că doar 5% dintre localnici au afacere turistică individuală, activează în domeniul turismului sau a activităților auxiliare acestuia, iar 59% din ei au dorința să dezvolte o afacere turistică, să lucreze în domeniul turismului sau a serviciilor conexe.

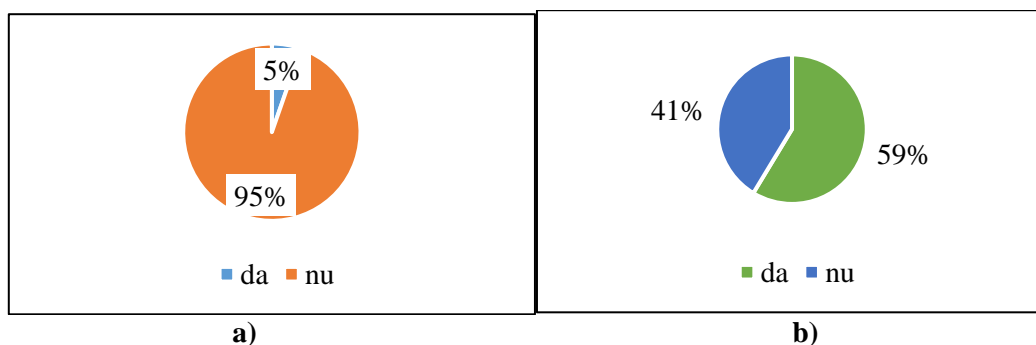

Figura 5.28. a) Aveți afacere turistică proprie sau activați în domeniul turismului sau activităților auxiliare acestuia?

b) Ați dori să dezvoltați o afacere turistică sau să lucrați în turism și serviciile auxiliare?

Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic (localnici)

Cauzele principale ale implicării reduse a populației locale în domeniul turismului sunt: insuficiența mijloacelor financiare necesare (46%); impozitele mari (18%), subvenționarea insuficientă din partea statului (13%) și lipsa competențelor profesionale certificate în domeniul turismului, inclusiv necunoașterea limbilor de circulație internațională (figura 5.29).

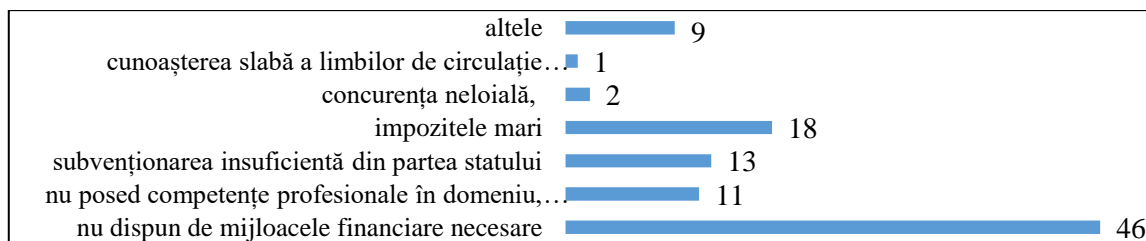

Figura 5.29. Dificultățile principale personale a localnicilor care îi împiedică să activeze în turism, în %

Sursa: calculat de autor în baza sondajului sociologic

În timpul URSS, turismul balnear era susținut masiv, în special prin intermediul sindicatelor de ramură. Până în prezent, sanatoriile existente în BCIFN pot fi un important produs turistic balneoclimateric național și chiar internațional, dacă ar fi dezvoltate, modernizate, promovate și dezvoltată infrastructura de acces. Ca exemple de unități de turism balneo-curativ care ar avea astfel de capacitate și perspective sunt „Bucuria-Sind” din Vadul lui Vodă (mun. Chișinău) și „Codru” din Hârjauca (raionul Călărași).

O trăsătură caracteristică turismului național, în special a celui intern este faptul că, majoritatea persoanelor din arealul zonei turistice pot face ghidaj elementar și prezentarea principalelor obiective turistice. Această situație diminuează importanța obiectelor turistice și a centrelor de informare turistică, iar turiștii străini vin prin agenții în grupuri organizate sau cu însoțitori și nu au nevoie de servicii locale. Una dintre soluțiile plauzibile pentru această situație ar fi axarea agențiilor turistice pe turiștii tineri (elevi și studenți) prin organizarea excursiilor de scurtă durată în regiune. În aceste cazuri, activitățile trebuie să fie bazate pe unele trăsături proprii tinerilor: romantism, libertate, creativitate, posedarea limbilor de circulație internațională etc.

În BCIFN sunt finalizate sau se află în derulare mai multe proiecte ce contribuie la dezvoltarea durabilă și reintegrarea țării. Dintre ele cele mai valoroase sunt: 1) Impulsionarea dezvoltării social economice a localităților din Bazinul Cursului Inferior al Fluviului Nistru și încurajarea turismului în zona de frontieră prin renovarea drumului Ștefan Vodă – Talmaza; 2) Amenajarea drumului de acces spre Casa-Muzeu „A. Mateevici” din satul Zaim; 3) Construcția complexului turistic sportiv (Vălcineț); 4) Sporirea atractivității turistice a BCIFN prin consolidarea patrimoniului existent (Donici); 5) Dezvoltarea Grădinii Botanice din orașul Chișinău, ca destinație ecoturistică; 6) Anenii Noi – HUB național de turism sportiv (Anenii Noi).

De Ziua Mondială a Turismului, 2 proiecte au beneficiat de granturi din partea Efes Moldova, în cadrul Programului „Friendly for Tourism”, inclusiv pentru: Centrul Turistic „Poarta Neamului” din Sîpoteni, Călărași – pentru amenajarea zonei de agrement cu 2 platforme pentru terase; Pensiunea „La Bocana” din Telița, Anenii Noi – pentru amenajarea unui spațiu specializat „Ludoteca la Bocana” – foisor de tip închis, pentru activități de divertisment. În plus, pensiunea

dată și Crama „Mihai Sava” din Costești, Ialoveni au fost dotate cu suportul proiectului „Economic Development, Governance and Enterprise Growth” și USAID Moldova.

Rețeaua Națională LEADER reprezintă interesele Grupurilor de Acțiune Locală (GAL) și contribuie la dezvoltarea zonelor rurale din BCIFN, stabilește parteneriate la nivel local, național și internațional, favorizând interacțiunea și dezvoltarea GAL-urilor. Abordarea LEADER se implementează în RM din anul 2016 în colaborare cu MAIA și cu suportul oferit de către parteneri de dezvoltare (UE, Elveția, SUA, Polonia, România, Regatul Unit, Cehia, Estonia ș.a.).

În BCIFN se atestă 12 GAL-uri, în care sunt implicate 126 de localități dintre care 60% de tip rural, inclusiv: 1) „Lunca Nistrului” (9 UAT, 11 localități, 21224 locuitori); 2) „Serpentina Nistrului” (7 UAT, 9 localități, 21488 locuitori); 3) „Inima Nistrului” (5 UAT, 6 localități, 21570 locuitori); 4) „Farmecul Nistrului” (8 UAT, 11 localități, 20506 locuitori); 5) „Tezaurul Botnei” (3 UAT, 5 localități, 11755 locuitori); 6) „Drumul Vechi Moldovenesc” (9 UAT, 21 localități, 23582 locuitori); 7) „Grădina Bunătăților” (4 UAT, 4 localități, 14683 locuitori); 8) „Vatra Morilor” (5 UAT, 8 localități, 13921 locuitori); 9) „Bazinul Lacului Ghidighici” (6 UAT, 6 localități, 25870 locuitori); 10) „Lunca Bâcului” (11 UAT, 15 localități, 21101 locuitori); 11) „Plaiul Codrilor” (9 UAT, 11 localități, 21224 locuitori); 12) „Codrii Călărășului” (10 UAT, 18 localități, 28228 locuitori).

Astfel, turismul poate contribui semnificativ la relansarea socio-economică a regiunii, prin sporirea atractivității acesteia și ridicarea nivelului de trai al populației. BCIFN beneficiază de o diversitate atât naturală, cât și socio-culturală. Prezența centrelor urbane importante face posibile fluxurile turistice spre zonele naturale și rurale rustice, iar existența cursurilor de apă, în primul rând ale Nistrului, atrage turiștii pentru diverse forme de agrement. Deja, existent, turismul pe diversele tipuri de activități, poate fi promovat și organizat atât la nivel național, cât și prin ofertele pentru turiștii din străinătate. Turismul religios are potențial sporit prin existența numeroaselor lăcașe de cult în regiune, turismul etno-cultural beneficiază atât de existența culturii tradiționale, a numeroaselor festivaluri și a evenimentelor etnofolclorice, gastronomice, a muzeelor locale și regionale, precum și de diversitatea etnică a regiunii, cu localități specifice moldovenilor/românilor, ucrainenilor, rușilor, bulgarilor, romilor, germanilor (în trecut), cartiere ale evreilor, armenilor etc. Prin investiții și promovare, turismul în BCIFN poate contribui substanțial la relansarea socio-economică atât la nivel național, regional, cât și local.

Dezvoltarea armonioasă la nivelul regiunii studiate, a BCIFN, este perturbată de existența autorităților autoproclamatei „Republicii Moldovenești Nistrene”, care controlează majoritatea teritoriului din stânga Nistrului, cunoscut ca Transnistria, precum și municipiul Bender (Tighina) și unele localități aferente, situate în dreapta Nistrului. Obstacolele create împiedică libera

circulație a persoanelor și bunurilor, precum și accesul și realizarea programelor de dezvoltare ale Republicii Moldova, fapt ce afectează în particular turismul. Din cauza existenței barierelor politice nu pot fi realizate în totalitate strategiile și programele de dezvoltare turistică în regiune, precum și valorificarea tuturor obiectivelor turistice la capacitatea cuvenită.

În același timp, anume turismul și activitățile asociate acestuia constituie importante elemente de unificare și consolidare la nivel regional de pe ambele maluri ale Nistrului. Alături de sport, care este unul dintre puținele elemente care oficial mențin integritatea țării, prin participarea echipelor și sportivilor din Transnistria în cadrul competițiilor din Republica Moldova, turismul generează multe conexiuni motivate de interesul reciproc de colaborare și dezvoltare regională. De menționat că, anume datorită interesului turistic față de Transnistria, mai ales la nivel internațional, autoritățile separatiste autoprocimate ale „Republicii Moldovenești Nistrene” au devenit mai deschise, iar regimul de trecere a devenit mai ușor. Prin intermediul agențiilor turistice și a agenților economici privați de pe ambele maluri ale Nistrului, se realizează circuite și programe turistice care aduc un avantaj reciproc și contribuie la economia regiunii. În acest proces s-au implicat și state ale UE și organizații internaționale, care au finanțat proiecte în vederea dezvoltării socio-economice, inclusiv a turismului pe ambele maluri ale Nistrului.

Autoritățile Republicii Moldova, prin instituțiile de resort facilitează apropierea prin turism. În mai 2023, membrii Guvernului RM au aprobat Programul activităților de reintegrare a statului pentru anul curent. În conformitate cu prioritățile declarate la etapa lansării competiției proiectelor, în comparație cu anul 2022, când au fost implementate doar 2 proiecte, anul acesta vor fi implementate 7 proiecte de amenajare a zonelor de agrement în perimetrul Zonei de Securitate.

Reintegrarea țării pe cale pașnică se poate realiza prin dialogul care va lua în considerație necesitățile populației pe ambele maluri ale Nistrului, inclusiv prin demilitarizarea regiunii, prioritățile fiind garanțiile sociale, politice și economice acordate.

Asociația Internațională „Eco-Tiras” desfășoară anual în raionul Dubăsari școli și tabere de vară cu participare gratuită pentru tinerii de pe ambele maluri ale Nistrului cu vârsta cuprinsă între 15 și 20 de ani. Aceștia beneficiază de activități educaționale, artistice, sportive, creative și prelegeri în diverse domenii: ecologie, geografie, istorie etc. De asemenea, au fost organizate unele programe și treninguri cu suportul UE pentru consolidarea dialogului, dezvoltarea micilor antreprenori de pe ambele maluri ale Nistrului.

Chiar și în contextul situației geopolitice actuale complicate, a războiului din Ucraina, există unele premise noi de reintegrare a societății Republicii Moldova prin turism. Prin blocarea totală a căilor de acces dintre raioanele de est ale Republicii Moldova și Ucraina, imposibilitatea de călătorie spre destinațiile din est, în particular din Ucraina, Federația Rusă și Belarus, a dus la

un flux însemnat de turiști din raioanele din estul Republicii Moldova către destinații turistice de pe malul drept al Nistrului, sporind numărul vizitatorilor, mai ales la obiectivele din BCIFN.

Investițiile făcute în amenajarea obiectivelor turistice în ambele părți ale țării duc la crearea unor noi destinații care devin populare atât la nivel național cât și internațional. Prin elaborarea unei strategii adecvate, realizarea unui dialog la toate nivelurile, prin colaborarea la nivel regional și local în interesul comun de dezvoltare și promovare a turismului, pot fi înregistrate progrese substanțiale în reintegrarea societății, sporirea încrederii reciproce și ridicarea bunăstării regionale, care sunt principalii factori obiectivi ce pot duce la restabilirea integrității Republicii Moldova.

5.4 Concluzii la capitolul 5

1. BCIFN are potențial faunistic pentru observarea animalelor rare, ceea ce reprezintă o cerință a pieței, dar care solicită disponibilitatea unor ghiduri cu specializare în domeniu. Asemenea itinerarii pot fi ușor dezvoltate în rezervații și parcuri naționale. Cu toate acestea, regiunea nu are oferte de produse, itinerarii și experiențe turistice în arii naturale, precum: experiențe în natura sălbatică, itinerarii de drumeții, observare de animale, activități interactive în natură pentru turiști, turism de recreere, de aventură sau de evenimente cultural-turistice în natură.
2. Prin BCIFN trec marea majoritate a traseelor turistice naționale și cele mai multe și mai importante trasee turistice de alte categorii, însă peste 1/2 a eșantionului interviuat (65% localnici și 40% vizitatori) nu cunosc rutele și obiectivele turistice din regiune.
3. Pornind de la lacunele traseelor existente, în special în ZT „Nistrul de Jos”, au fost elaborate 7 trasee turistice (3 trasee tematice, 3 complexe și unul cicloturistic), cu diferite tematici, durate, distanțe etc., axate pe tematica BCIFN: „*Prin Valea Nistrului*”, „*Tiraspol – Răscăieți*”, „*Bender – Cremenciug*”, „*Memoriale militare de pe malurile Nistrului*”, „*Vinăriile și podgoriile din Valea Nistrului*”, „*Vinificatorii de pe două maluri*” și „*Tiraspol-Chițcani-Bender*”.
4. Conform datelor BNS, dar și rezultatelor sondajului sociologic, dinamica fluxurilor turistice din BCIFN are un caracter oscilant. În anii 2014-2019 se înregistrează o tendință generală negativă slab exprimată, care se manifestă în majoritatea raioanelor. Minimul absolut se atestă în anul 2020, ca urmare a restricțiilor la vizitarea atracțiilor turistice și structurilor de primire turistică, cu excepția hotelurilor. În ultimii ani (2021-2023) se observă o dinamică pozitivă, care se datorează creșterii interesului pentru destinațiile turistice locale, dar și refugiaților ucraineni.
5. Structurile de primire turistică incluse în sondajul sociologic au fost vizitate de turiști din câteva zeci de state ale lumii, însă predomină vizitatorii țărilor europene și Israel. Cea mai mare pondere în numărul de sosiri a turiștilor străini o dețin vizitatorii din România și F. Rusă (câte 15%), fiind urmați de vizitatorii din Ucraina (12%), Germania (10%), Italia (9%), Franța (5%) și Israel (4%).

6. Motivele indicate de către intervievați, ca fiind definitorii pentru implicarea într-o activitate turistică, constituie un element al fundamentării și al tipologizării formelor de turism. Astfel, cei mai mulți subiecți intervievați (37%) au indicat, ca principal stimul pentru a călători, următoarele motive: *odihnă, destindere, relaxare și recreere*. Pe poziția a doua se situează recuperarea sănătății (18%), care conturează o altă dimensiune a turismului – balneo-terapeutică.

7. Durata sejurului unui turist în BCIFN conform datelor BNS este, în medie, de 7,9 zile, fiind cu 2,4 zile mai mare față de media pe Republică (5,5 zile). Cel mai des, în regiune, sunt vizitate locațiile și obiectivele turistice într-o zi, ceea ce denotă că, în majoritatea cazurilor, nu sunt folosite serviciile de cazare, iar cele de alimentație – de 1-2 ori pe zi, în contrast cu cele de agrement care sunt frecvent solicitate de către toate categoriile de vizitatori.

8. Turismul poate contribui semnificativ la relansarea socio-economică și consolidarea relațiilor economice și culturale dintre ambele maluri ale Nistrului. Prin realizarea acțiunilor comune de către reprezentanții ONG-urilor în domeniu, asociațiilor de cultură și sportive, asociațiilor de dezvoltare locală de pe ambele maluri ale Nistrului, prin organizarea comună a festivalurilor culturale și sportive, agricole și gastronomice, sărbătorilor tradiționale se poate contribui semnificativ la sporirea atractivității turistice (de exemplu în Parcul Național „Nistrul de Jos”), la elaborarea și implementarea unor planuri comune de acțiuni locale, la sporirea încrederii reciproce, relansarea activităților economice și a turismului, la ridicarea bunăstării populației regiunii.

Concluzii generale și recomandări

Concluzii:

1. Lucrarea de față reprezintă unul dintre primele studii complexe realizate la nivel de bazin hidrografic, care cuprinde caracterizarea geografică generală a regiunii de studiu, evaluarea resurselor, a infrastructurii și a fluxurilor turistice. Pentru atingerea obiectivelor și obținerea rezultatelor planificate au fost utilizate atât metode de evaluare directă în baza datelor statistice oficiale ale BNS și altor structuri guvernamentale de nivel național și regional, cât și metode de apreciere indirectă, prin aplicarea sondajului sociologic în zonele turistice selectate. Un rol central în prezentarea contribuțiilor autorului l-au avut aplicarea analizei SWOT și sondajului sociologic, în special, în capitolele 3-5 privind aprecierea resurselor și infrastructurii turistice din BCIFN.
2. Conform analizei expuse în subcapitolul 1.3, sondajul sociologic a fost efectuat în anul 2019 în 4 zone turistice (ZT) distincte: ZT Călărași, ZT Ialoveni, ZT Vadul lui Vodă și ZT „Nistru de Jos”. Aceste zone concentrează cele mai vizitate și mai accesibile obiective turistice ale regiunii de studiu, inclusiv structuri de odihnă și balneo-curative, vinării și complexe religioase, obiective ecoturistice și istorico-culturale valoroase, fiind situate în proximitatea ariilor principale generatoare de turiști. O parte din datele sondajului au fost actualizate în anii 2022-2023. Astfel, a fost creată o bază bogată de date privind atracțiile principale, infrastructura și serviciile turistice și conexe, fluxurile de turiști la destinație, importanța turismului pentru economia și populația locală. De asemenea, a fost estimată starea obiectivelor și a infrastructurii turistice și de transport, au fost identificate dificultățile și oportunitățile de dezvoltare a turismului în regiunea de studiu.
3. Din numărul total de chestionare completate de autor în cadrul sondajului, cele mai multe revin ZT Călărași, cu 37%, inclusiv 57% din chestionare aplicate populației locale. În ZT Vadul lui Vodă a fost interviuată $\frac{1}{4}$ din numărul total al respondenților, inclusiv $\frac{1}{2}$ din prestatorii de servicii turistice din regiunea de studiu, fapt explicat prin numărul maximal de agenți economici (structuri de odihnă) în domeniul turismului din zona respectivă. În ZT „Nistru de Jos” au fost intervieuați $\frac{1}{2}$ din totalul respondenților, cu preponderență, vizitatorii (32%), care au stat la baza determinării sezonality și a duratei fluxurilor turistice, a tipului de turism practicat și altele.
4. Suprafața BCIFN este de 7,9 mii km², inclusiv 5,75 – mii km² (73%) în partea dreaptă și 2,1 mii km² – în partea stângă a Nistrului. BCIFN cuprinde teritoriul a 16 raioane administrative și 3 municipii (Chișinău, Tiraspol și Bender). Numărul total al populației prezente din BCIFN este de 1,6 mil. de locuitori (45% din populația țării), din care 1,2 mil. locuitori (75%) – în partea dreaptă și 450 mii locuitori – în RD Transnistreană. Datorită orașelor Chișinău, Tiraspol și Bender, se înregistrează cel mai înalt nivel de urbanizare (63%) din RM. Prezența celor 3 orașe mari, care

reprezintă și principalele arii generatoare de turiști, suplimentată de proximitatea orașului milionar Odessa, reprezintă premise majore pentru dezvoltarea turismului în regiunea de studiu.

5. Conform datelor BNS și analizei expuse în subcapitolul 2.4, în BCIFN sunt dezvoltate toate sectoarele economice, acestea influențând considerabil formarea PIB-ului național. Majoritatea forței de muncă este antrenată în prestarea serviciilor tradiționale (comerț, asistență educațională, medicală și socială, transporturi) și în agricultură. Zootehnia și fitotehnia sunt mai dezvoltate în zonele cu acces mai mare la fluviul Nistru. Ramurile industriale principale sunt: industria energetică, industria alimentară și ușoară, industria minieră și a materialelor de construcții. Sectorul serviciilor este concentrat în municipiile Chișinău, Tiraspol și Bender, precum și în centrele raionale. Căile de transport sunt variate, cu o rețea bine dezvoltată auto și feroviară, care favorizează accesul la destinațiile majore ale regiunii de studiu. Totodată, o bună parte din drumurile locale, în special din ZT Nistrul de Jos și Călărași, se află într-o stare avansată de uzură, sunt acoperite cu prundiș sau neacoperite cu pavaj rigid, fapt ce reduce semnificativ accesibilitatea destinațiilor și intensitatea fluxurilor turistice din zonele respective.

6. În rezultatul analizei bibliografiei și cercetărilor în teren ale autorului, se poate conchide că, aria de cercetare, în special fâșia riverană a fluviului Nistru, dispune de un potențial turistic natural deosebit de prielnic pentru dezvoltarea turismului. Printre acestea se remarcă microclimatul, râurile și lacurile, apele minerale, abundența de specii floristice și faunistice îndeosebi a ecosistemelor de luncă și acvatică, monumentele geologico-paleontologice și hidrologice, peisajele naturale inedite. De asemenea BCIFN dispune de resurse turistice antropice deosebit de valoroase, printre care se remarcă podgoriile și vinăriile, complexele religioase grandioase, vestigii istorico-arheologice, tradiții și obiceiuri originale, patrimoniul etno-cultural și gastronomic etc.

7. În pofida potențialului turistic natural și antropic variat al regiunii de studiu, o bună parte din locațiile turistice sunt insuficient valorificate. Acest fapt este cauzat de nivelul scăzut de trai al populației rurale, de starea avansată de uzură a drumurilor locale, de insuficiența unităților de cazare și agrement la destinație, dar și de starea nesatisfăcătoare a unor obiective ecoturistice, în special a monumentelor geologico-paleontologice și hidrologice. În plus, cu excepția ZT Vadul lui Vodă, majoritatea destinațiilor turistice sunt vizitate sub formă de excursii diurne, cu efecte nesemnificative pentru economia regională și locală, fapt demonstrat și de rezultatele sondajului.

8. Conform analizei expuse în subcapitolul 4.1 și anexa privind analiza SWOT, infrastructura de transport în BCIFN este dezvoltată și oferă posibilități de acces spre o mare parte a destinațiilor turistice. Zona turistică „Nistru de Jos” are o accesibilitate mai redusă din cauza stării nesatisfăcătoare a drumurilor locale și posturilor de control ale regiunii separatiste. Peste ½ din vizitatorii chestionați, au indicat deplasarea cu mijloace de transport auto individual, iar 1/4 – cu

transportul public. Cu transportul auto organizat s-au deplasat 19% din turiștii chestionați. Regiunea înregistrează deficit acut de parcări amenajate, securizate și dotate cu grupuri sanitare.

9. În pofida faptului că, BCIFN este traversat de majoritatea traseelor turistice naționale, peste 1/2 din eșantionul interviuat (65% localnici și 40% vizitatori) nu cunosc rutele și obiectivele turistice din zonele chestionate. Necesitatea elaborării traseelor turistice a apărut datorită creșterii cererii de consum turistic și a lacunelor identificate la analiza traseelor existente, îndeosebi în ZT „Nistrul de Jos”. În acest scop, au fost elaborate 7 trasee turistice (3 trasee tematice, 3 complexe și unul cicloturistic), cu diferite tematici, durate și distanțe, caracterizate în subcapitolul 5.1 al tezei.

10. Conform datelor BNS, dar și rezultatelor sondajului sociologic expuse în subcapitolul 5.2, dinamica fluxurilor turistice din BCIFN are un caracter oscilant. În anii 2014-2019 se înregistrează o tendință generală negativă slab exprimată, care se manifestă în majoritatea raioanelor. Minimul absolut se atestă în anul 2020, ca urmare a restricțiilor la vizitarea atracțiilor turistice și structurilor de primire turistică, cu excepția hotelurilor. În ultimii ani (2021-2023) se observă o dinamică pozitivă, care se datorează creșterii interesului pentru destinațiile turistice locale, dar și refugiaților ucraineni, care se stabilesc temporar și în structurile de primire turistică.

11. Motivele indicate de către intervievați sunt definiții pentru implicarea în activitatea turistică. Astfel, cei mai mulți subiecți intervievați (37%) au indicat motivele călătoriei: odihna și relaxarea. Odihnă în zone extraurbane și liniștite se desfășoară pe tot parcursul anului în aer liber, îndeosebi în zonele din proximitatea orașelor. Agresivitatea poluanților și sedentarismul mediului urban generează dorința de schimbare a ambianței persoanelor.

12. Turismul poate contribui semnificativ la relansarea socio-economică și consolidarea relațiilor economice și culturale dintre ambele maluri ale Nistrului. Prin realizarea acțiunilor comune de către reprezentanții ONG-urilor în domeniu, asociațiilor de cultură și sportive, asociațiilor de dezvoltare locală de pe ambele maluri ale Nistrului, prin organizarea comună a festivalurilor culturale și sportive, agricole și gastronomice, sărbătorilor tradiționale se poate contribui semnificativ la sporirea atractivității turistice (de exemplu în Parcul Național „Nistrul de Jos”), la restabilirea încrederii reciproce și relansarea activităților socio-economice, inclusiv a turismului.

Recomandări:

1. Ca urmare a insuficienței studiilor complexe a fenomenului turistic la nivel de bazin hidrografic sesizată de autor în partea introductivă și subcapitolul 1.2 al tezei, este imperativ necesară elaborarea studiilor actualizate, complementare Planurilor de gestionare a bazinelor hidrografice, în scopul sporirii atractivității turistice, implementării dezvoltării durabile regionale, a realizării

obiectivelor privind diminuarea impactului antropic asupra ecosistemelor naturale și a biodiversității, în special în habitatele foarte vulnerabile din lunca Nistrului Inferior.

2. Pentru sporirea atractivității și valorificării turistice în BCIFN analizate în subcapitolele 3.1. și 5.1., în special în ZT „Nistrul de Jos” se recomandă crearea infrastructurii de acces și vizionare a speciilor faunistice și habitatului acestora pentru observarea animalelor rare sau de un interes sporit din partea vizitatorilor. Dezvoltarea itinerariilor în rezervații și parcuri naționale prin crearea ofertelor de produse, experiențe în natura sălbatică, itinerarii de drumeții, observare de animale, activități interactive în natură pentru turiști, turism de recreere, de aventură sau de evenimente cultural-turistice în natură. La realizarea măsurii respective vor contribui Ministerul Mediului (MM), Oficiului Național al Turismului (ONT), ONG-urile în domeniu, ADR (Agențiile de Dezvoltare Regională), APL-urile din zonă.

3. O altă măsură imperativ necesară sesizată de autor, în special în subcapitolele 3.3, 4.1-4.2 și analiza SWOT constă în modernizarea și extinderea infrastructurii de transport, cazare și agrement la destinație, care va avea ca efecte sporirea intensității fluxurilor și activităților turistice, valorificarea mai eficientă a traseelor turistice vechi și noi și va aduce beneficii semnificative atât pentru economia regională, cât și pentru economia și locală. Această măsură va fi implementată prin acțiuni comune din partea Ministerului Infrastructurii și Dezvoltării Regionale (MIDR) și ADR-urilor din subordinea acestuia, MDED, ONT, APL-urile de nivelul I și II.

4. În scopul sporirii intensității fluxurilor turistice și duratei șederii la destinație analizate în subcapitolul 5.2 se propune elaborarea și difuzarea Ghidului structurilor de cazare, inclusiv pentru BCIFN și zonele turistice din cadrul acestuia. Instituții responsabile: Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării (MDED) în comun cu ONT, centrele de cercetare, ONG-urile și la elaborare, ONG-urile turistice și APL-urile la difuzare.

5. Implementarea metodei optime de reducere a sezonității turismului, în mod particular, în ZT Vadul lui Vodă prin dezvoltarea turismului de agrement și a turismului de afaceri, prin dotarea hotelurilor și a altor structuri de cazare cu spații de agrement pentru diverse categorii de clienți, cu facilități pentru organizarea de conferințe, workshop-uri și training-uri etc. Instituții responsabile: Ministerul Culturii (MC), ONT, ONG-uri turistice, MDED, ADR-urile, APL-urile.

6. Ca urmare a insuficienței vădite a structurilor balneo-curative (sanatoriale), este imperativ necesară extinderea capacităților de cazare și de deservire a sanatoriilor existente și construcția unor noi structuri de cazare pentru tratarea atât cetățenilor RM, cât și a celor străini. Drept bază pentru aceasta ar putea servi peisajele naturale inedite și condițiile microclimatice favorabile, prezența izvoarelor de apă minerală cu calități curative deosebite și cererea sporită pentru astfel de servicii,

abundența produselor agricole locale și bucătăriei tradiționale, tradițiilor și meșteșugurilor locale. Instituții responsabile: APL-urile, MC, ONT, ONG-urile turistice, MDED și alte instituții abilitate.

7. În ceea ce privește zonele de interes turistic major, o atenție deosebită trebuie îndreptată pe următoarele direcții: susținerea proiectelor cu valoare turistică, obiective și evenimente culturale și spirituale din regiune; dezvoltarea noilor stațiuni turistice în Valea fluviului Nistru; dezvoltarea spațiilor de vânzare a produselor artisanale; restaurarea monumentelor istorice, a mănăstirilor și refacerea obiectivelor turistice de mare interes; integrarea pensiunilor în lanțul valoric al turismului național și internațional; modernizarea, extinderea și refacerea infrastructurii transportului rutier. Instituții responsabile: Ministerul Culturii, MDED, ONT, ONG-urile turistice, APL-urile.

8. În scopul monitorizării eficiente și diminuării impactului turismului asupra mediului și populației la destinațiile turistice se propun următoarele grupe de măsuri: 1) aplicarea managementului integrat al deșeurilor la destinațiile turistice; 2) monitorizarea și restricționarea accesului și circulației unităților de transport în interiorul obiectivelor ecoturistice și a localităților rurale la destinație; 3) controlul ecologic mai riguros la destinațiile ecoturistice și aplicarea adecvată a Codului Contravențional în acest scop, în special pentru generarea de deșeuri în perimetrul localităților și a fondului silvic, parcărilor neautorizate și încălcării cerințelor anti-incendiarie în perimetrul fondului silvic de stat, 4) informarea populației privind turismul ecologic, ariile naturale protejate de stat, vulnerabilitatea habitatelor naturale și necesitatea protecției lor.

9. Pentru relansarea socio-economică a regiunii de studiu și reîntregirea țării sunt necesare platforme asociative pentru realizarea acțiunilor de interes comun pentru vizitatorii, populația și antreprenorii turistici de pe ambele maluri ale Nistrului. Exemple foarte elocvente în acest sens, care trebuie neapărat multiplicare, sunt. Școala de Vară, organizată de Asociația „Eco-Tiras” pentru elevii și studenții de pe ambele maluri ale Nistrului, Competițiile de caiac-canoe organizate în aval de Bender. În plus, traseele elaborate de autor în subcapitolul 5.1. vor putea contribui semnificativ la deschiderea de noi orizonturi spre cunoașterea și restabilirea încrederii reciproce dintre cele două maluri ale Nistrului prin promovarea festivalurilor culturale și sportive comune și înlăturarea stereotipurilor și prejudecăților existente între ambele părți. Instituții responsabile: Biroul de Reintegrare, Ministerul Educației și Cercetării, Ministerul Culturii, Grupurile de Acțiune Locală și alte forme de asociere locală, APL, ONG-urile în domeniul turismului.

Bibliografie

1. Agenția de Dezvoltare Regională Centru. Strategia de Dezvoltare a Regiunii Centru (2016-2020). [citată 20.08.2021]. Disponibil: adrcentru.md.
2. Agenția de Dezvoltare Regională Sud. Strategia de Dezvoltare a Regiunii Sud (2016-2020). [citată 17.11.2022]. Disponibil: adrsud.md.
3. Agenția Servicii Publice. *Registrul de stat al populației cu privire la migrația externă și internă, în intervalul 1995-2019*. (Preprint).
4. Anuarele (2007-2017) privind calitatea factorilor de mediu și activitatea Agențiilor și Inspekțiilor Ecologice. (Preprint).
5. Anuarul IPM – 2022. *Protecția Mediului în Republica Moldova*. Chișinău: Pontos, 2023. 380 p.
6. Atlas. *Geografia fizică și socio-economică. Republica Moldova. Clasa 8-9*. Chișinău: Iulian, 2018. 32 p. ISBN 9789975922524.
7. BACAL, P. Gestionarea deșeurilor. În: *Republica Moldova 2007: Raportul de Stare a Țării*. Chișinău: Centrul Analitic Independent „Expert Grup”, 2007. pp. 192-196. ISBN 978-9975-80-094-5.
8. BACAL, P. *Gestiunea protecției mediului înconjurător în Republica Moldova (Aspecte teoretice și aplicative)*. Chișinău: ASEM, 2010. 240 p. ISBN 978-9975-75-536-8.
9. BACAL, P. Advantages and difficulties in optimizing the management of rural tourism. În: *Recent Researches in Tourism and Economic Development*. Publicat de WSEAS Press. 2011. pp. 506-510. ISBN 978-1-61804-043-5.
10. BACAL, P. Premisele și dificultățile actuale de dezvoltare a ecoturismului în Republica Moldova. În: *Simpozionul internațional „Turism and durable development” al Universității „Dimitrie Cantemir”*. Timișoara: Eurostampa, 2014. pp. 54-67. ISSN 2286-3125.
11. BACAL, P. Geographic and economic aspects of using water resources in the Dniester basin (The sector of the Republic of Moldova). În: *Journal of Settlement and Spacial Planning*, Special Issue No. 3/2014. Cluj: Presa Universitară Clujeană, 2014. pp. 101-111. ISSN 2248-2199.
12. BACAL, P. *Mecanismul economic de protecție a mediului în Republica Moldova. Abordare geografică și ecologică*. Chișinău: Biotehdesign, 2018. 296 p. ISBN 978-9975-108-50-8.
13. BACAL, P., MIRON, V. Perspectives and difficulties of development of rural tourism. National and Zonal aspects. În: *Rural Space and Local Development*. Cluj: Presa Universitară Clujeană, 2007. pp. 115-125. ISBN 978-973-610-581-4.
14. BACAL, P., COCOȘ, I. *Geografia turismului*. Note de curs. Chișinău: ASEM, 2012. 227 p. ISBN 978-9975-75- 599-3.

15. BACAL, P., BREGA, T. Probleme și soluții de optimizare a rutelor turistice în Republica Moldova. În: *Turism and durable development*. Timișoara: Eurostampa, 2012. pp. 105-114. ISBN 978-606-569-417-0.
16. BACAL, P., BREGA, T. Premises and difficulties of promoting routes and touristic products in the rural areas of Republic of Moldova. În: *Journal of Settlement and Spacial Planning*. Cluj: Presa Universitară Clujeană, 2013, nr. 2. pp. 317-321. ISSN 2069-3419.
17. BACAL, P., MARDARI, A. Definitions and particularities of wine tourism. Case studies: Republic of Moldova. În: *Simpozionul International al Facultății de Management Turistic și Comercial, din Timișoara, 18-20 aprilie 2013*. Timișoara: Eurostampa, 2013. pp. 56-65. ISSN 2285-3766.
18. BACAL, P., JELEAPOV, A., BURDUJA, D., **MOROZ, I.** State and use of lakes from Central Region of Republic of Moldova. In: *Present Environment and Sustainable Development*, Volume 13, no. 2, 2019. pp. 141-156. ISSN 1843-5971.
19. BACAL, P., LOZOVANU, D. (coord.), **MOROZ, I.** ș.a. *Regiunea de Dezvoltare Centru. Aspecte geografice, socio-economice și ecologice*. Chișinău: Dira Ap, 2020. 156 p. ISBN 978-9975-3236-5-9.
20. BACAL, P., BURDUJA, D., CAZANȚEVA, O. ș.a. *Studiul impactului social și de mediu al Complexului Hidroenergetic Nistreen: Rezumat non-tehnic*. Ministerul Mediului al Republicii Moldova, PNUD Moldova. Chișinău: Tipografia Bons Offices, 2022. 34 p. ISBN 978-9975-87-937-8 (PDF).
21. BACALOV, S. *Regiunea Nistrului de Jos. Istorie. Genealogie. Demografie*. (Studii și documente), Volumul I, Colecția „Din Tradițiile Basarabiei”, Chișinău 2013, 312 p. ISBN 978-9975-120-12-8.
22. BEJAN, I. *Utilizarea terenurilor în Republica Moldova*. Chișinău: ASEM, 2010. 165 p. ISBN 978-9975-75-502-3.
23. BEJAN, I., BACAL, P., BOBOC, N. ș.a. *Planul de gestionare al bazinului hidrografic Botna. Ciclul I (2021-2026)*. Chișinău, 2020, 91 p. [citată 20.08.2022]. Disponibil: <http://mem.md/wp-content/uploads/2020/01/Plan-Management-Botna-14.12.2020.pdf>.
24. BEJAN, I., HACHI, M. Resursele turistice ale Regiunii de Dezvoltare Centru. În: *Dezvoltarea durabilă a Regiunii de Dezvoltare Centru: factori de mediu și contribuții*. Chișinău: Bonus Offices, 2014. pp. 46-50. ISBN 978-9975-9642-9-6.
25. BIJI, M. (sub redacția) *Dicționar statistic economic*. București: D.C.S., 1962. 486 p.
26. Biroul Național de Statistică. *Numărul populației prezente pe unele grupe de vârstă*. [citată 06.01.2024]. Disponibil: statistica.md.

27. Biroul Național de Statistică. Statistica Regională. Anii 2013-2023. [citat 08.01.2024]. Disponibil: www.statistica.md.
28. Biroul Național de Statistică. *Transporturi*. [citat 09.01.2024]. Disponibil: <https://statistica.gov.md/category.php?l=ro&idc=138>.
29. Biroul Național de Statistică. *Recensământul populației și al locuințelor din anul 2004*. [citat 06.01.2019]. Disponibil: www.statistica.md.
30. Biroul Național de Statistică. *Recensământul populației și al locuințelor din anul 2014*. [citat 06.01.2019]. Disponibil: www.statistica.md.
31. Biroul Național de Statistică. Statistici pe domenii. Statistica economică. *Turism*. [citat 11.01.2024]. Disponibil: statistica.md.
32. Biroul Național de Statistică. Statistici pe domenii. Statistica economică. *Agricultura*. [citat 13.01.2024]. Disponibil: statistica.gov.md.
33. Biroul Național de Statistică. Statistici pe domenii. Populație și procese demografice. *Numărul de nou-născuți*. [citat 15.01.2024]. Disponibil: statistica.gov.md.
34. Biroul Național de Statistică. Rapoartele BNS. Anuarul statistic al Republicii Moldova, 2022. Chișinău, 2023. [citat 16.01.2024]. Disponibil: statistica.gov.md.
35. Biroul Național de Statistică. Statistici pe domenii. Populație și procese demografice. *Rata natalității în profil teritorial în anii 2003-2018*. [citat 17.01.2024]. Disponibil: statistica.gov.md.
36. Biroul Național de Statistică. Statistici pe domenii. Populație și procese demografice. *Rata mortalității generale în anii 2003-2018*. [citat 19.01.2024]. Disponibil: statistica.gov.md.
37. Biroul Național de Statistică. Statistici pe domenii. Statistica economică. *Industria*. [citat 13.01.2024]. Disponibil: statistica.gov.md.
38. BOBOC, N. Probleme de regionare fizico-geografică a teritoriului Republicii Moldova. În: *Bulet. AȘM, Științele Vieții*, Nr. 1 (307), Chișinău: 2009. pp. 161-169. ISSN 1857-064X.
39. BOBOC, N., SÎRODOEV, G. Relieful. În: *Enciclopedia „Republica Moldova. Natura”*. Chișinău: Enciclopedia Moldovei, 2009. pp. 6-11.
40. BOIAN, I. *Climatologia Republicii Moldova*. Chișinău: Biotehdesign, 2015. 237 p. ISBN 978-9975-933-68-1.
41. BOLOCAN, D. *Geografia turismului*. Chișinău: Universul, 2010. 218 p. ISBN: 978-9975-47-044-5.
42. BONIFACE, B., COOPER, C. *Worldwide Destinations Casebook*. Londra: Routledge, 2005. 272 p. ISBN 9780080493121. <https://doi.org/10.4324/9780080493121>.
43. BOTEZATU, A. *Managementul promovării turismului rural în Republica Moldova*: tz. de doct. Chișinău, 2016. 120 p.

44. BRAȘOVEANU, V. *Riscurile poluării aeriene asupra speciilor edificatoare și ecobioindicatoare din cadrul rețelei de monitoring forestier*. Autoref. tz. de doct. în biologie. Chișinău, 2014. 32 p.
45. BRIAN, G., BONIFACE, B., CHRISTOPHER, P., COOPER, C. *The Geography of Travel and Tourism*. Butterworth-Heinemann: Subsequent edition, 1994. 270 p. ISBN 978-0750616706
46. BUCUR-SABO, M. *Marketing turistic*. București: Irecson, 2006. 248 p. ISBN 9789737694072.
47. BULAI, M. *Accesibilitate și turism. Studiu de caz - regiunea Moldovei*. Iași: Alexandru Ioan Cuza, 2013. 384 p. ISBN: 978-973-703-917-0.
48. BULIMAGA, C. Influența depozitelor de stocare a deșeurilor asupra acumulării metalelor în sol și în plante. În: *Buletinul ASM. Științe ale vieții*, 2008, nr. 3 (306), pp. 159-166. ISSN 1857-064X.
49. BULIMAGA, C., BACAL, P. (coord.), **MOROZ, I.** ș.a. *Studiul diagnostic al ecosistemelor urbane și rurale din Regiunea de Dezvoltare Nord*. Chișinău: Impressum, 2020. 123 p. ISBN 978-9975-3482-3-2.
50. *Cadastrul Funciar al Republicii Moldova*. Agenția Relații Funciare și Cadastru. [citat 21.06.2023]. Disponibil: <http://www.arfc.gov.md>
51. *Calitatea factorilor de mediu în contextul dezvoltării durabile a Regiunii de Dezvoltare Sud*. Culegerea de articole. Institutul de Ecologie și Geografie. Cimișlia, 2017. 88 p. ISBN: 978-9975-3039-9-6.
52. CANTEA, V. ș.a. Ariile ecologic senzitive zone prioritare în managementul de mediu. În: *Mediul Ambient*, 2005, nr. 6 (24) decembrie. pp. 13-19. ISSN 1810-9551.
53. CANTEMIR, D. *Descrierea Moldovei*. Chișinău: Știința, 2001. 256 p. ISBN 9975-74-367-6.
54. CAPCELEA, A. *Perspectivile integrării ecologice europene*. Chișinău, 2000. 82 p.
55. CAPCELEA, A. *Managementul ecologic în tranziția economică. Cazul Republicii Moldova*. Chișinău: Știința, 2013. 320 p. ISBN 978-9975-67-914-5
56. CASTRAVEȚ, T., BEJAN, I., DILAN, V., CĂPĂȚÎNĂ, L. Identificarea și cartarea zonelor protejate din Republica Moldova conforme cu directiva cadru a UE privind apa. În: *Mediul și dezvoltarea durabilă, : conferință științifică națională cu participare internațională*, Ed. 5, 30-31 octombrie 2020. Chișinău: Tipografia UST, 2020, Ediția 5. pp. 26-32. ISBN 978-9975-76-315-8.
57. *Cartea Roșie a Republicii Moldova*. Chișinău: Știința, 2015. 492 p. ISBN 978-9975-67-998-5.
58. CAVCALIUC, I. „Strategii de marketing în vederea dezvoltării turismului intern în Republica Moldova”: tz. de doct. în economie. Chișinău: ASEM, 2007. 150 p.
59. CAZAC, V., MIHĂILESCU, C., BEJENARU, GH. *Resursele acvatice ale Republicii Moldova. Apele de suprafață*. Chișinău: Știința, 2010. 248 p. ISBN: 978-9975-67-710-3.

60. CĂPĂȚÎNĂ, L., RUSU, O. Festivalurile – sursă de diversificare a ofertei turistice în Republica Moldova. În: *Mediul și dezvoltarea durabilă, conferință științifică națională cu participare internațională*, 6-8 octombrie 2016, Chișinău. Chișinău: Tipografia UST, 2016, Ediția 3, pp. 201-206. ISBN 978-9975-76-170-3.
61. CĂTOIU, I. (coord.). *Metode și tehnici utilizate în cercetările de marketing – Aplicații*. București: Uranus, 1999. 256 p. ISBN: 9739021239
62. CHELCEA, S. *Metodologia cercetării sociologice: metode cantitative și calitative*. București: Editura Economică, 2001. 656 p. ISBN 973-590-451-9
63. CHILIMAR, S. *Situația și perspectivele sectorului zootehnic în Republica Moldova*. [citat 23.04.2018]. Disponibil: <http://dspace.uasm.md/bitstream/handle>.
64. CIANGĂ, N. *România. Geografia turismului*. Cluj Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2018. 244 p. ISBN: 978-606-37-0473-4
65. CIANGĂ, N., DEZSI, Ș. *Amenajare turistică*. Cluj Napoca: Presa Universitară Clujeană, Biblioteca Facultății de Geografie, 2007. 296 p. ISBN: 978-973-610-631-6
66. CIOBANU, C. Potențialul turistic al parcurilor moșierești din Republica Moldova. În: *Materialele Conferinței Internaționale „Managementul bazinului transfrontalier Nistru în cadrul noului Acord bazinal”*. Chișinău, 20-21 septembrie 2013. pp. 480-483.
67. CIOBANU, C., BACAL, P. The tourism impacts on the environment in Central Development Region of Moldova: statistical approach. În: *Quaestus Multidisciplinary Research Journal*. Nr. 8, 2016. pp. 259-268. ISSN 2285-424.
68. COCA, M. Rezervațiile științifice în Republica Moldova: între mit și realitate (PDF). În: *Mediul Ambient*. 2006, (4 (28)): 29-30. ISSN: 1810-9551.
69. COCEAN, P., VLĂSCLEANU, Gh., NEGOIESCU, B. *Geografia generală a turismului*. București, 2002. 352 p.
70. COCÎRȚĂ, P. Principalele direcții și realizări științifice în domeniul sistemului de monitoring ecologic în 15 ani de activitate a INECO. În: *Mediul Ambient*, 2005. pp. 28-33. ISSN 1810-9551.
71. COCÎRȚĂ, P. Considerațiuni privind starea și perspectivele ecosistemelor forestiere în Republica Moldova. În: Culegerea de materiale „*Probleme ecologice și geografice în contextul dezvoltării durabile a Republicii Moldova: realizări și perspective*”. Chișinău: Presa universitară bălțeană, Bălți & Editura Vasiliana '98, Iași, 2016. pp. 151-153. ISBN 978-9975-9611-3-4.
72. COCÎRȚĂ, P., CIOBANU, C. Parcurile vechi moșierești din zona centrală a Republicii Moldova. În: *Mediul Ambient*, nr. 2 (68) aprilie, 2013. pp. 41-45. ISSN: 1810-9551.
73. COCÎRȚĂ, P., CIOBANU, C. Parcurile moșierești din regiunea de sud a Republicii Moldova. În: *Biologia și Progresul Științific*. Ch.: Pontos, 2015. pp.142-146. ISBN 978-9975-51-640-2.

74. Codul Funciar (nr. 828 din 25.12.1991). În: *Monitorul Oficial nr. 008*. Din 25.12.1991.
75. *Conspectul diversității biologice – Rezervația Codrii*. Agenția „Moldsilva”, Rezervația „Codrii”. Chișinău: Știința, 2011. 328 p. ISBN 978-9975-67-800-1.
76. COSMESCU, I. *Turismul fenomen complex contemporan*. București: Economică, 1998. 280 p.
77. COSTĂCHESCU, M. *Documentele Moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*. Vol – I, Iași, 1931. 459 p.
78. CRISTACHE, S., GOGONEA, R. *Folosirea anchetei prin sondaj în studiul ofertei turismului rural*, lucrare din volumul *Turismul rural românesc*. Iași: Editura Pan Europe, 2002.
79. CRISTUREANU, C. *Economia și politica turismului internațional*. București: Pentru turism și cultura Abeona, 1992. 248 p. ISBN 973-48-0070-1.
80. CRISTUREANU, C. *Strategii și tranzacții în turismul internațional*. București: Necartonata, 2016. 384 p. ISBN 9789736559259.
81. CROTENCO, I. *Strategia de dezvoltare a turismului internațional în contextul proceselor de globalizare*: tz. de doct. hab. Chișinău, 2009. 257 p.
82. CUCIUREANU, G. *Subregiunea Economică centrală a Republicii Moldova. Studiu de Geografie umană*: tz. de doct. în geografie. Iași, 1999. 188 p.
83. CUJBĂ, V., SÎRBU, R., GHERLAC, A. Tehnici de elaborare și organizare a traseului turistic „O călătorie spre podul Eiffel”. În: *Învățământ superior: tradiții, valori, perspective: Științe Socio-umanistice și Didactica Științelor Socio-umanistice*, 29-30 septembrie 2020, Chișinău, Republica Moldova: Universitatea de Stat din Tiraspol, 2020, Vol. 3, pp. 143-147. ISBN 978-9975-76-311-0, 978-9975-76-314-1.
84. DAVID, S., MELNIC, N., POPA, T. *Stațiunea balneoclimaterică „Codru” la 50 de ani*. Chișinău, 2009. 96 p.
85. *Dezvoltarea durabilă a Regiunii de Dezvoltare Centru: factori de mediu și contribuții*. Culegere de articole. Chișinău: Bonus Offices, 2014. 52 p. ISBN 978-9975-9642-9-6.
86. DEDIU, I. *Axiomatica, principiile și legile ecologiei*. Chișinău: Știința, 2010. 216 p. ISBN 978-9975-67-747-9.
87. DINU, M. *Geografia turismului*. București: Didactică și Pedagogică, 2005. 330 p. ISBN 973-30-1545-8
88. Directiva 2000/60/EC (Cadru Apă) a Consiliului European din 23 octombrie 2000 cu privire la stabilirea unui cadru de politică comunitară în domeniul apei.
89. DUCA, G., CAZAC V., GÎLCĂ, G. *Poluanții organici persistenți. Starea actuală și evaluarea capacității de monitoring în Republica Moldova*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004. 52 p. ISBN 9975-78-333-3.

90. EFROS, V., BACAL, P., BOLOCAN, D. Geografia turismului. În: *Geografia economică și socială mondială*. Chișinău: Evrica, 2004, vol. II, pp. 446-484. ISBN 9975-942-48-2
91. FLOREA, S. *Potențialul turistic al Republicii Moldova*. Chișinău: Editura Labirint, 2005. 352 p. ISBN: 9975-943-38-1.
92. GACEU, O. Climate Characteristics of the Fog Phenomenon and its Influence on the Tourists and the Tourists Activities in the Apuseni Mountains. In: *GeoJournal of Tourism and Geosites*. Volume 3, Issue 1, 2009. pp. 29-34. ISSN 2065-0817
93. GARABA, V., PLEȘCA, V., ISAC, A. Poluanții organici persistenți. Mediul și sănătatea. În: *Mediul Ambient*. 2005, nr. 1, pp. 38-41. ISSN: 1810-9551.
94. GHEORGHILAȘ, A. Geografia turismului. Metode de analiză în turism. București: Editura Universitară, 2014. 356 p. ISBN: 978-606-28-0065-9.
95. GLĂVAN, V. *Resurse turistice pe Terra*. București: Economica, 2000. 344 p. ISBN 973-590-254-0.
96. GLĂVAN, V. *Geografia Turismului*. București: Editura Fundației „România de mâine”, 2005. 336 p. ISBN 973-725-047-8.
97. GLĂVAN, V., RUSU, V., PLATON, N. *Managementul turismului rural în Republica Moldova probleme, realități și perspective*. Chișinău: Bonus-offices, 2004. 144 p. ISBN 9975-75-267-5
98. GROSU, V. *Itinerare turistice în Valea Nistrului de Jos: (Domenii naturale și istorice)*. Chișinău, 2004. 84 p. ISBN 9975-937-09-8.
99. GROZAV, A. *Particularitățile teritoriale ale tranziției demografice în Republica Moldova*. pp. 185-227. Chișinău: ASEM, 2012. 279 p. ISBN 978-9975-75-614-3.
100. GROZAV, A., SOCHIRCĂ, V. Considerații privind tranziția demografică în Republica Moldova. În: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Reale și ale Naturii)*, 2011, nr. 6(46), pp. 71-76. ISSN 1814-3237.
101. HACHI, M. *Modul de trai al populației Republicii Moldova. Abordare socio-geografică*. Chișinău: ASEM, 2005. 245 p. ISBN 9975-75-318-3.
102. HACHI, M. Evoluția geodemografică a populației Regiunii de Dezvoltare Sud în contextul dezvoltării regionale a Republicii Moldova. În: *25 de ani de reformare economică în Republica Moldova: prin inovare și competitivitate spre progres economic*. Vol. III. Chișinău: ASEM, 2016. pp. 35-40. ISBN 978-9975-75-834-5.
103. HACHI, M. *Geografia populației Republicii Moldova*. Chișinău: Enciclopedică, 2017. pp. 104-126. ISBN – 978-99-75-9520-0-2.

- 104.HACHI, M., COCOȘ, I., ROȘCA, I. Evoluția geodemografică a Regiunii de Dezvoltare Centru în contextul dezvoltării regionale a Republicii Moldova. În: *Competiția și inovația în economia cunoașterii*, Vol. IV. Partea I. Chișinău: ASEM, 2015, pp. 20-26. ISBN 976-9975-75-767-6.
- 105.HACHI, M., RĂILEANU, V., JELEAPOV, A. Nivelul de trai al populației și dezvoltarea umană în Regiunea de Dezvoltare Centru. În: *Materialele Conferinței Jubiliare dedicată m.c. AȘM, prof. I. Dediu*. Chișinău: Impressum, 2019. pp. 290-298. ISBN 978-9975-3308-0-0.
- 106.HACHI, M., BACAL, P., LOZOVANU, D. *Situația geodemografică a localităților din Regiunea de Dezvoltare Nord a Republicii Moldova*. Chișinău: 2021. 121 p. ISBN 978-9975-62-442-8.
- 107.HACHI, M., VACULOVSCI, D., CRUDU, R., POPA, M. *Migrația internațională a forței de muncă*. (Note de curs). Chișinău: Ed. ASEM, 2022. 250 p. ISBN 978-9975-147-66-8.
- 108.HAPENCIUC, C.V. *Cercetarea statistica in turism: studiul fenomenului turistic in județul Suceava*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2003. 210 p. ISBN 973302547X.
- 109.HAPENCIUC, C.V. *Elemente de analiză și prognoză în turism: Studiu de caz - județul Suceava*. Iași: Junimea, 2004. 366 p. ISBN 973-37-0947-6 3.
- 110.HAPENCIUC, C.V. *Statistică*. Suceava: Ed. Rof, 2006.
- 111.HAPENCIUC, C.V. *Economia întreprinderii*. Iași: Sedcom Libris, 2008. 233 p.
- 112.HG Nr. 606 din 28.06.2000 privind aprobarea Programului Național de Valorificare a Deșeurilor de Producție și Menajere. În: *Monitorul Oficial* nr. 078 din 08.07.2000.
- 113.HG Nr. 881 din 07.11.2013 pentru aprobarea Metodologiei privind identificarea, delimitarea și clasificarea corpurilor de apă. În: *Monitorul Oficial* nr. 258-261 din 15.11.2013.
- 114.HG Nr. 814 din 17.10.2017 cu privire la aprobarea Planului de gestionare a districtului bazinului hidrografic Nistru. În: *Monitorul Oficial* nr. 371-382 din 27.10.2017.
- 115.HG Nr. 890 din 12.11.2013. Regulamentul cu privire la cerințele de calitate a mediului pentru apele de suprafață. În: *Monitorul Oficial* nr. 262-267 din 22.11.2013.
- 116.HG Nr. 775 din 4.10.2013, cu privire asupra limitelor districtelor și subbazinelor hidrografice și hărților speciale pe care sunt definite. În: *Monitorul Oficial* № 222-227 articol Nr. 880 11-10-2013.
- 117.HG Nr. 1235 din 19-12-2018, pentru modificarea Hotărârii Guvernului Nr. 1470/2001 cu privire la introducerea contractului turistic, voucherului turistic și a fișei de evidență statistică a circulației turiștilor la frontiera Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial* Nr. 499-503 art. 1317 din 21-12-2018.
- 118.HG Nr. 338 din 19-05-2014. Strategia de dezvoltare a turismului „Turism 2020”. În: *Monitorul Oficial* Nr. 127-133 art. 370 din 23-05-2014.

- 119.HG Nr. 923 din 12-11-2014 pentru aprobarea Regulamentului de funcționare a Parcului Național „Orhei”. În: *Monitorul Oficial* Nr. 340-343 art. 986 din 14-11-2014.
- 120.Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 1531-XII din 22 iunie 1993 (cu completări și modificări) privind aprobarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, 2 februarie*, nr. 15-17, art. 24, pp. 10-109.
- 121.IMBROANE, A. M. *Sisteme Informatice Geografice*. vol. II Analiza spațială și modelare. Cluj Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2018. 423 p. ISBN 9786063704031.
- 122.ISPAS, A., PATRICHE, D., BRĂTUCU, G. *Marketing turistic*. Brașov: Infomarket, 1999. 320 p. ISBN 973-98957-1-9.
- 123.Inspectoratul pentru Protecția Mediului. *Anuarele privind calitatea factorilor de mediu și activitatea Inspekțiilor Ecologice din RD Centru, RD Sud și municipiul Chișinău*. 2018-2023. (Preprint).
- 124.LEFTER, C. *Cercetarea de marketing. Teorie și practică*. Brașov: Lux Libris, 1998. 234 p.
- 125.Legea Nr. 71 din 31-03-2022 pentru fondarea Parcului Național „Nistrul de Jos” și modificarea Legii nr. 1538/1998 privind fondul ariilor naturale protejate de stat. În: *Monitorul Oficial* nr. 20-127, art. 218 din 22-04-2022.
- 126.Legea nr. 181 din 25.07.2014 „Finanțelor publice și responsabilității bugetar fiscale”, publicată în Monitorul Oficial nr. 223-230 la data de 08.08.2014. Potrivit articolului 26 al prezentei Legi, Bugetul Public Național al Republicii Moldova include bugetul de stat, bugetul asigurărilor sociale de stat, fondurile obligatorii de asigurări sociale de sănătate, bugetele locale.
- 127.Legea nr. 1538 din 25.02.1998 privind fondul ariilor naturale protejate de stat. În: *Monitorul Oficial* nr. 66-68 din 16.07.1998.
- 128.Legea nr. 352 din 24.11.2006 cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în Republica Moldova. În: *Monitorul Oficial* nr. 14-17 art. 40 din 02.02.2007.
- 129.Legea Nr. 764 din 27.12.2001 privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial* nr. 16, art. 53 din 29.01.2002.
- 130.*Lista Uniunii Internaționale de Conservare a Naturii privind speciile rare și periclitate*. [citată 10.12.2022]. Disponibil: <http://www.iucnredlist.org/europe>.
- 131.LIVANDOVSKI, R. *Fundamentarea strategiilor de marketing în dezvoltarea și promovarea turismului rural în Republica Moldova*: tz. de doct, în economie. Chișinău, 2003.
- 132.LIVANDOVSKI, R. Circulația turistică în Republica Moldova: evoluție și tendințe. În: *Revista Economica*, Chișinău: ASEM, An. XXIV, nr. 4 (98), decembrie 2016, pp. 22-32. CZU: 338.48(478):311.21

- 133.LOZOVANU, D. Evoluția structurii etnice a populației Republicii Moldova [Evolution of the ethnic structure of the population of Republic of Moldova]. În: *Buletinul Științific al MNEIN, Revistă de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie*. Volumul 9 (22). 2008. pp. 143-158.
- 134.LOZOVANU, D. Regional Distribution of Ethnic Groups in the Republic of Moldova According with the 2004 Census Data. În: *Lucrările Seminarului Geografic Dimitrie Cantemir*. Nr. 34. Iași. 2012. pp. 93-102. ISSN: 1222-989X.
- 135.LOZOVANU, D. *Comunități Etnice și Diaspora în timp și spațiu*. Chișinău: Biotehdesign, 2019. 220 p. ISBN: 978-9975-108-89-8
- 136.MAMOT, V., SOCHIRCĂ, E. Evoluția rețelei de drumuri pe parcursul secolului al XX-lea în Republica Moldova. În: *Dezvoltarea umană în Republica Moldova din perspectiva resurselor naturale, socioeconomice și turistice*, 16 aprilie 2021, Chișinău. Chișinău, Republic of Moldova: Universitatea de Stat din Tiraspol, 2021, pp. 47-55. ISBN 978-9975-76-355-4 (PDF).
- 137.MATEI, C., HACHI, M., SAINSUS, V. *Evoluția demografică a Republicii Moldova*. Chișinău, 2014. 210 p. ISBN 978-9975-75-716-6.
- 138.MATEI, C., HACHI, M., SAINSUS, V. ș.a. *Formarea populației Republicii Moldova (studiu istorico-demografic)*. Chișinău: Artpoligraf, 2017. 340 p. ISBN 978-9975-75-883-3.
- 139.MATEI, C., SUVAC, S. Declinul demografic și calitatea populației. În: *Mediul și dezvoltarea durabilă, : conferință științifică națională cu participare internațională*, Ed. 5, 30-31 octombrie 2020, Chișinău. Chișinău: Tipografia UST, 2020, Ediția 5. pp. 210-213. ISBN 978-9975-76-315-8.
- 140.MÂRZA, M., SÎRBU, T., MÂRZA, E. Aspectul floristic și decorativ al parcului „Brânzeni” județul Edineț. În: *Materialele Conferinței Științifice Internaționale „Dezvoltarea durabilă a sectorului forestier al Republicii Moldova”*. Chișinău: CE UASM, 2003. pp. 222-224.
- 141.MÂTCU, M., SOCHIRCĂ, V. *Geografia umană a Republicii Moldova*. Chișinău: ARC, 2001. 199 p. ISBN 9575-61-158-3.
- 142.MIDDLETON, V., HAWKINS, R. *Sustainable Tourism*. Published February 5, 1998 by Routledge, 284 p. ISBN 9780080938387.
- 143.MIDDLETON, V., FYALL, A., MORGAN, M., RANCHOOD, A. *Marketing in Travel and Tourism* 4th Edition Published March 20, 2009 by Routledge. 528 p. ISBN 9780750686938.
- 144.MIHAILESCU, C., SOCHIRCĂ, V., CONSTANTINOV, T., URSU, A., BOBOC, N., COȘCODAN, M. ș.a. *Mediul geografic al Republicii Moldova*. Vol. I. Resursele naturale. Chișinău: Știința, 2006. 184 p. ISBN 978-9975-67-600-7
- 145.MIHĂILĂ, D., PITICAR, A., BRICIU, A. E., BISTRICEAN, P. I., LAZURCA, L. G., & PUȚUNTICĂ, A. Changes in bioclimatic indices in the Republic of Moldova (1960–2012):

- consequences for tourism. În: *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 77, 2018, pp. 521–548. doi: 10.21138/bage.2550.
146. MINCIU, R. *Amenajarea turistică a teritoriului*. București: Editura Sylvi, 1995. 189 p.
147. MIRON, V. *Turismul rural în Moldova. Îndrumar pentru autoritățile publice locale*. Chișinău: Știința, 2002. 120 p. ISBN 9975-67-289-4.
148. MIRON, V. Planul de Amenajare a Teritoriului Național. *Compartimentul „Turism”*. Comandat de INCP „Urbanproiect”. Ob. nr. 14602. Chișinău 2007.
149. MIRON, V. *Analiza diagnostic a sectorului turistic din Republica Moldova pentru anii 2003-2010*. Asociația de Dezvoltare a Turismului în Moldova. Chișinău, 2011. 138 p.
150. MIRON, V. *Ghid turistic Nistrul de Jos*. Chișinău: S. n., 2021. 44 p. ISBN 978-9975-87-810-4.
151. MIRON, V., TOMIȚA P. *Managementul resurselor turistice din Republica Moldova*. Chișinău: UASM, 2007. 167 p. ISBN 978-9975-64-031-2.
152. MOROZ, I. Resursele turistice din raionul Căușeni și Ștefan Vodă. În: *Sesiunea științifică națională cu participare internațională: „Turismul și dezvoltarea comunitară” din 26-27 septembrie 2014*. Chișinău: Centrul Editorial USEM, 2014. 272 p. ISBN: 978-9975-3023-0-2.
153. MOROZ, I. Resursele turistice naturale din Cursul Inferior al Nistrului. În: *Conferința științifică națională cu participare internațională: „Turismul și Dezvoltarea Societății”, 25-26 septembrie 2015*. Ed. a II-a. Chișinău: USEM, 2015. pp. 52-56. ISBN: 978-9975-3041-8-4.
154. MOROZ, I. The premises and the current difficulties in the development of tourism in the lower course of the Dniester. În: *Scientific symposium of young researchers*, Ed. a 13-a, Vol. 1. Chișinău, 2015. pp. 281-284. ISBN 978-9975-75-747-8.
155. MOROZ, I. The impact of wate and sanitation în the localities on the Lower Course of the Diniester. În: *International Journal of Cross-Cultural Studies and Environmental Communication. Special Issue: F Mihailescu Symposium on applied climatology*. Constanta: Ed. Universitară & ADI Publication. 2016. pp. 78-83. ISSN 2285 – 3324.
156. MOROZ, I. Infrastructura de alimentare în regiunea bazinului inferior al râului Nistru. În: *Culegerile Conferinței „Integrarea europeană: aspecte economice-juridice”, Ediția a IV a*. Chișinău, 2018. pp. 104-110, ISBN 978-9975-32-87-0-8.
157. MOROZ, I. Dezvoltarea ecoturismului în ariile protejate din Cursul Bazinului Inferior al râului Nistru. În: *Culegeri/Teze a Conferinței Științifice a studenților și masteranzilor (cu participare internațională) „Viitorul ne aparține” Ediția a IX-a, 15 aprilie 2019, Universitatea de Stat „Dimitrie Cantemir”*. Chișinău: Biotehdesign, 2019. pp. 57. ISBN 978-9975-108-70-6.
158. MOROZ, I. Turismul, o pârghe spre dezvoltare durabilă pentru cursul inferior al bazinului râului Nistru. În: *Materialele Conferinței Științifice cu participare internațională „Biodiversitatea*

- în contextul schimbărilor climatice*”, Ediția a III-a, 22 noiembrie 2019, USDC, Chișinău. pp. 434-437. ISBN 978-9975-108-85-0.
159. **MOROZ, I.** Resursele apelor de suprafață din Bazinul Cursului Inferior al Fluviului Nistru. În: *Collection of Scientific Articles „Academician Leo Berg – 145”*. Bendery: Eco-TIRAS, Tipogr. „Arconteh”, 2021. pp. 412-415. ISBN 978-9975-3404-9-6.
160. **MOROZ, I.** Geopolitical issues în the Lower Dniester River Basin and their influence on tourism capitalization. În: International Scientific Conference *„Political and Administrative Science: Global Challenges, Local Solutions”*, an event dedicated to the 25th anniversary of the Faculty of International Relations, Political and Administrative Sciences. pp. 281-286, Chișinău: UNU, Tipografia „Fox Trading”, 2021. 512 p. ISBN: 978-9975-3459-7-2.
161. **MOROZ, I.** Patrimoniul istorico-cultural în dezvoltarea turismului din Bazinul Cursului Inferior al Râului Nistru. În: *Materialele Conferinței științifice internaționale „Latinitate, Romanitate, Românităte”* ediția a IV-a. Chișinău: Tipografia „Foxtrot” SRL, 2021. pp. 275-286. ISBN 978-9975-89-226-1.
162. **MOROZ, I.** Unele aspecte ale populației din Bazinul Cursului Inferior al Fluviului Nistru. În: *Materialele Simpozionului Seminarului științific-didactic „Dezvoltarea umană în Republica Moldova din perspectiva resurselor naturale, socio-economice și turistice”* dedicat comemorării a 80 de ani de la nașterea geografului Sezont Cuibară (16 aprilie 2021). Chișinău: Tipografia UST, 2021. pp. 62-65. ISBN 978-9975-76-354-7.
163. **MOROZ, I.** Ecosistemele naturale și biodiversitatea din Bazinul Cursului Inferior a Fluviului Nistru. În: *Culegerile Simpozionului Științific Internațional „Conservarea diversității biologice - o șansă pentru remedierea ecosistemelor”*, consacrat aniversării a 50 ani de la fondarea Rezervației „Codrii”, 24-25 septembrie 2021 Lozova”. Chișinău: Pontos (SC Europres SRL), 2021. pp. 216-220. ISBN 978-9975-72-585-9.
164. **MOROZ, I.** Provision of tourist services in the basin of the lower course of the Dnistre river. În: *International Scientific Conference „Development Through Research and Innovation – 2022”*, IIIrd edition. 26 august 2022. Chișinău: ASEM, 2022. pp. 120-127. ISBN 978-9975-3590-5-4.
165. **MOROZ, I.** Fluxurile turistice din Bazinul Cursului Inferior al Fluviului Nistru În: Conferința Internațională *„Turism și Spațiu Rural în Context Național și Internațional - TARS”*, ediția a XXIV-a. Tourism and Rural Space, vol. 48., nr. 1. Iași: Performantica, 2022. ISSN: 2971-9151.
166. **MOROZ, I.** Principii durabile ale comportamentului turistic în Regiunea de Dezvoltare Nord. În: *Culegeri de articole a conferinței științifice naționale cu participare internațională: Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective (ediția a 7-a)*, 19-20 mai 2023, Secția Nord a AȘM. Chișinău: Bons Offices, 2023. pp. 489-492. ISBN 978-9975-81-128-6.

167. **MOROZ, I. CHIRA, T.** Infrastructura de cazare în regiunea bazinului inferior al râului Nistru. În: Culegerile Conferinței „*Integrarea europeană: aspecte economice-juridice*”, Ediția a IV a. Chișinău, 2018. pp. 110-116. ISBN 978-9975-32-87-0-8.
168. **MOROZ, I. BACAL, P., LUNGU, D.** Istoricul cercetărilor geografice în domeniul turismului din cadrul bazinului hidrografic Nistru (sectorul Republicii Moldova). În: *Revistă de știință, inovare, cultură și artă Akademos. Nr. 4 (71)*, Chișinău 2023, pp. 54-59, ISSN 1857-0461.
169. **MOȘNEAGA, T., GAVRILIȚĂ, A., PETRACOV, E.** *Apele minerale ale Moldovei – dar prețios al naturii*. Chișinău, 1995. 40 p.
170. **MUNTELE, I., IAȚU, C.** *Geografia turismului*. Concepte, metode și forme de manifestare spațio-temporală. Iași: Sedcom Libris, 2003. 332 p. ISBN 973-8353-84-x.
171. **MUSTEA, M.** Regimul de pază și protecție în ariile protejate. În: *Mediul Ambient* (2 (13)): 31-32. (aprilie 2004). ISSN: 1810-9551.
172. **NEACȘU, N.** *Turismul și dezvoltarea durabilă*. București: Expert, 1999. 230 p. ISBN 973-9282-80-6.
173. **NEACȘU, N., BARON, P., GLĂVAN, V., NEACȘU, M.** *Geografia și economia turismului*. București: Pro Universitaria, 2011. 617 p. ISBN 978-973-129-829
174. **NEDELCU, A.** *Geografia turismului - Ed. a 2-a, rev. și adăugată*. București: Universitară, 2015. 384 p. ISBN 978-606-591-527-5.
175. **NEDELEA, A.** *Strategii de dezvoltare a turismului, Studii și cercetări economice, vol. XXIX*. Cluj-Napoca: Universitatea „Babeș - Bolyai”, 1998.
176. **NEDELEA, A.** *Politici de marketing în turism*. București: Economică, 2003. 262 p. ISBN 973-590-923-5.
177. **NESTEROV, T.** În: Prefață la „*Patrimoniul cultural al Republicii Moldova: de la realitate la necesitate*”, pp. 6-15, coordonator Ștefăniță I. Chișinău: S. n., 2001. 144 p.
178. **OBUH, P. ș.a.** Problemele actuale ale educației ecologice și protecției mediului în Republica Moldova. În: *Rezumatul lucrărilor Simpozionului jubiliar „Rezervația naturală „Codrii” - 25 de ani. Realizări, probleme, perspective*”. Lozova. 19-20 septembrie 1996, pp. 150-152.
179. **PETCU, N.** *Statistică în turism 2005 – teorie și practică*. Cluj Napoca: Ed. Albastră, 2005.
180. Planul de Gestionare a Districtului Bazinului Hidrografic Nistru elaborat în conformitate cu cerințele Legii Apelor Nr. 272/2011. DRAFT. Disponibil: apelemoldovei.gov.md
181. **PLATON, N.** Impactul statului asupra dezvoltării politicii de turism. În: *Strategii și modalități de intensificare a colaborării dintre Moldova și România în condițiile extinderii Uniunii Europene spre Est*, simpozion științific internațional, din 28-29 septembrie 2000, Volumul II. Chișinău: ASEM, 2000. pp. 260-262.

- 182.PLATON, N. Strategia de dezvoltare a Turismului „Turism - 2020”. În: *Hotărârea Guvernului nr. 338 din 19.05.2014*. Chișinău: Elan Poligraf, 2014. 176 p.
- 183.PLATON, N. *Retrospectiva turismului moldovenesc. 55 de ani de realizări*. Chișinău: Multiart-SV, 2014. 204 p.
- 184.PLATON, N. *Organizarea și gestionarea afacerilor în domeniul turismului rural*. Chișinău: Elan Poligraf, 2015. 216 p.
- 185.PLATON, N. *Vernisaj turistic*. Chișinău: Elan Poligraf, 2015. 120 p.
- 186.PLATON, N. *Ghidul traseelor turistice ale Republicii Moldova*. Chișinău: Multiart-SV, 2015. 428 p.
- 187.PLATON, N. *Strategii durabile de management în dezvoltarea turismului intern și receptor din Republica Moldova*: tz. de doct. habilitat în economie. Chișinău, 2019. 288 p.
- 188.POSTOLACHE, G. Ariile protejate. În: *Mediul Ambient* (4 (9)): 12-14. Chișinău, august 2003. ISSN: 1810-9551.
- 189.Programul Național de Dezvoltare a Turismului „Turism 2026”. Document de planificare strategică în turism menționat expres în Planul de acțiuni al Guvernului pentru anii 2021-2022, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 235/2021. (Preprint. Ministerul Culturii).
- 190.Rapoartele BNS. Mediul înconjurător. 2010-2023. [citat 03.02.2024]. Disponibil: statistica.gov.md.
- 191.Rapoartele BNS „Protecția aerului atmosferic” pentru anii 2010-2023. (Preprint).
- 192.SAINSUS, V. Îmbătrânirea demografică rurală: Aspecte, interdependențe, diferențe geospațiale. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*. 2012, nr. 2(159), 153-165. ISSN 1957-2294.
- 193.SAINSUS, V. Lacune, alternative și impacturi ale structurii administrativ teritoriale în Republica Moldova: context și raționalități demografice. În: *Provocări și tendințe actuale în cercetarea componentelor naturale și socio-economice ale ecosistemelor urbane și rurale*. Chișinău: Tipografia “Foxtrot”, 2020. ISBN 978-9975-89-160-8.
- 194.SÂRBU, A., LADANIUC, V. *Mănăstiri basarabene*. Chișinău: Universul, 1995. 272 p. ISBN 5779003637.
- 195.Serviciul de Statistică al auto-proclamatei „Republicii Moldovenești Nistrene”. Recensămintele populației din anii 2004 și 2015 (în limba rusă). [citat 15.01.2024]. Disponibil: <https://mer.gospmr.org>.
- 196.Serviciul Hidrometeorologic de Stat. *Ghid climatic al Republicii Moldova*. Lucrare științifică aplicativă despre clima Republicii Moldova. Părțile 1-5, Ediția I. Chișinău, 2023. 224 p.

197. Serviciul Hidrometeorologic de Stat. Direcția Monitoring al Calității Mediului. Rapoarte privind calitatea factorilor de mediu. [citat 03.04.2023]. Disponibil: meteo.md.
198. Serviciul Hidrometeorologic de Stat (SHS). Anuarele hidrologice pentru perioada observațiilor instrumentale 1945-2015.
199. SÎRODOEV, I. *Turismul în Republica Moldova*. Chișinău: Primex-com, 2002. 188 p. ISBN 9975- 9689-0-2.
200. SNAK, O. *Managementul turismului intern și internațional*. București: Economică, 1994. 264 p.
201. SOCHIRCĂ, E. Aspecte privind importanța componentei sociale în dezvoltarea durabilă. În: *Noosfera. Revista științifică de educație, spiritualitate și cultură ecologică*, 2013, nr. 9. pp. 88-91. ISSN 1857-3517.
202. SOCHIRCĂ, E. Aspecte privind evoluția numerică a populației municipiului Chișinău în perioada 1990-2019. În: *Provocări și tendințe actuale în cercetarea componentelor naturale și socio-economice ale ecosistemelor urbane și rurale*, Chișinău: 2020, pp. 28-31. ISBN 978-9975-89-160-8
203. SOCHIRCĂ, V. Considerații geodemografice privind populația regiunii din stânga Nistrului (Transnistrene) a Republicii Moldova în ultimele 3 decenii. În: *Lucrările Seminarului Geografic Internațional „Dimitrie Cantemir”*, Ed. 41, 3-5 septembrie 2021, Iași. Iași, România: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2021, Ediția 41, R, pp. 46-47.
204. SOCHIRCĂ, V., BEJAN, I. *Resurse turistice* (sup. de curs). Chișinău: CEP USM, 2011. 140 p.
205. Societatea pentru Protecția Păsărilor și a Naturii. *Ghid de Observare a păsărilor*, elaborat cu suport XXX, MCP, etc. [citat 23.11.2020]. Disponibil: sppn.md
206. STANCIU, P. Studiul pensiunilor turistice din județul Suceava. În: *Revista de turism-studii și cercetări în turism*. No. 4. Suceava: Uni. „Ștefan cel Mare”, 2007. pp. 48-53. ISSN 1844-2994.
207. STĂNCIULESCU, G. *Managementul operațiunilor în turismul de evenimente*. București: Editura ASE, 2010. 264 p.
208. STĂNCIULESCU G., LUPU, N., ȚIGU, G. *Dicționar poliglot explicativ de termeni utilizați în turism*. București: Editura Al Educațional, 1998.
209. STĂNCIOIU, A. F. *Dicționar de terminologie turistică*. București: Editura Economica, 1999.
210. STĂNCIOIU, A. F. *Strategii de marketing în turism*. București: Editura Economica, 2004. 256 p. ISBN 9737090691
211. STRATAN, N. ș.a. Ariile naturale protejate de stat din Republica Moldova. În: *Mediul Ambient*, 2002, nr. 1 (1) aprilie, pp. 28-35. ISSN: 1810-9551.
212. TARHON, P. *Parcuri vechi boierești din Republica Moldova*. Chișinău: Pontos, 2013. 640 p.

213. TEODOREANU, E., GACEU, O. *Turismul balneoclimateric în România*. Oradea: Editura Universității din Oradea, 2013. 228 p. ISBN 978-606-10-1083-7.
214. TREBICI, V. (coordonator). *Mică enciclopedie de statistică*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.
215. TURCOV, E. *Politica turistică a Republicii Moldova ca factor de dezvoltare economică durabilă și integrare internațională*: tz. de doct. habilitat. Chișinău, 2003. 228 p.
216. TURCU, D., WEISZ, J. *Economia turismului*. Timișoara: Editura Eurostampa, 2008.
217. ȚARCĂ, M. *Tratat de statistică aplicată*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1998.
218. VACULOVSKI, D. Impactul migrației internaționale de muncă asupra situației persoanelor vârstnice din Republica Moldova (rezultatele unui studiu calitativ). În: *Economica*, 2011, nr. 3(77), pp. 114-121. ISSN 1810-9136.
219. VACULOVSKI, D. The Impact of Migration Processes on Development. In: *Eastern European Journal for Regional Studies (EEJRS)*, 2021, nr. 2(7), pp. 27-40. ISSN 2537-6179.
220. VÂRNAV, C. *Rudimentum Physiographiae Moldaviae*. Buda, 1836. 138 p.
221. UNEP/WTO. *Making tourism more sustainable - A guide for policy makers*. Paris/Madrid: United Nations Environment Programme, 2005. [citat 23.06.2023]. Disponibil: <https://www.eea.europa.eu/ro>
222. АЛЕКСАНДРОВ, Б., АФАНАСЬЕВ, С., БАКАЛ, П., БЕЖАН, Ю., БЕЛОУС, Т. и др. *Трансграничный диагностический анализ бассейна р. Днестр*. Днестровская Комиссия. Кишинев–Киев, 2019. [citat 26.10.2023]. Disponibil: https://dniester-commission.com/wp-content/uploads/2020/10/TDA_web_RU.pdf.
223. БЕЛКИН, А. *Ландшафтная архитектура Молдавии*. Кишинёв: Картя Молдовеняскэ, 1976. 127 с.
224. БИРЖАКОВ, М. *Введение в туризм*. Москва – Санкт-Петербург: издательство Невский Фонд, 2006. 512 с.
225. ВЕРИНА, В. Н. Карст в Молдавии. В сб. *Охрана природы Молдавии*. Вып. I. Кишинев: Изд. Картя Молдовеняскэ, 1960. стр. 88-93.
226. ВЕРИНА, В. Н., GERMANOV, P., RAHUBA, A. *Курорты и места массового отдыха Молдавской ССР*. Кишинев: Штиинца, 1982. 215 с.
227. ГОЛОВА, О. *Менеджмент туризма*. Москва: издательство Финансы и статистика, 2007. 224 с.
228. ЕФРОС, В. *Рекреационные ресурсы ССР Молдова и их рациональное использование*. Кишинёв: Штиинца, 1991. 118 с.

229. ЗАЩУК, А. *Материалы для Географии и статистики России*, собранные офицерами Генерального штаба. Бессарабская область. СПб.: Тип. Э. Веймара, 1862. 582 с.
230. ЗАЩУК, А. *Минеральные воды. Сернисто – железистые источник в Оницканах*. Материалы для географии и статистики России. СПб, 1882.
231. Итоги всесоюзной переписи населения 1970 года по Молдавской ССР, *Статистический сборник Том I, части I-II*. Кишинёв 1972.
232. Итоги всесоюзной переписи населения 1979 года по Молдавской ССР, *Статистический сборник Том I, части I-II*. Кишинёв 1980.
233. КОЗЛОВА, Э., САРГСЯНЦ, Н., САМАРИН, Б., ШИНКАРЮК, В. *Минеральные воды Молдавии*. 135 с.
234. КВАРТАЛЬНОВ, В. *Биосфера и туризм*. Том 1. Теория и практика туристских исследований. Москва: издательство Наука, 2002. 271 с.
235. КИРИЛЮК, В. *Микроэлементы в компонентах биосферы Молдовы*. Кишинев: Понтос, 2006. с. 121-143.
236. КРАВЧУК, Ю. и др. *Заповедники и памятники природы Молдавии*. Кишинев: Штиинца, 1976. 312 с.
237. КРИВЕНКО, А.В. (руководитель), АРТЮХОВ, Е.Е., СИМАЧЕНКО, Р.В., ФОМЕНКО, В.Г., ШЕРСТЮК, С.А., ПАЛИЙ, В.Л., БУРЛА, О.Н. *Туристическое Приднестровье. Справочник*. Приднестровский государственный университет им. Т.Г. Шевченко. Научно-исследовательская лаборатория «Региональные исследования». Тирасполь, 2018. 218 с.
238. КРОТЕНКО, Ю. *Международный туризм Молдовы и проблемы его развития*. Кишинев: УЛИМ, 2008. 202 с.
239. ЛЕОНТЬЕВ, П. *Парки Молдавии*. Кишинёв: Карта Молдовеняскэ, 1967. 95 с.
240. МОРОЗ, И. Экономико-географическая характеристика Нижнего Бассейна Днестра. В: Материалы Международной конференции „Управление трансграничным бассейном Днестра и Евроинтеграция — Шаг за шагом”. Кишинёв, 27-28 октября 2022. Кишинёв: Eco-TIRAS, Arconteh, 2022. с. 174-179. ISBN 978-9975-3201-9-1.
241. НЕГРЕСКУ, В. *Курорты Молдавии*. Кишинев, 1961. 120 с.
242. НИКОЛАЙЧУК, В. *Маркетинг и менеджмент услуг. Деловой сервис*. Санкт Петербург: Издательский дом «Питер», 2005. 608 с.
243. ПОКАТИЛОВ, В. О некоторых вопросах тектонического строения Днестровско-Прутского междуречья. În: *Buletinul Institutului de Geologie și Seismologie al AȘM*. Numărul 1/2013, pp. 5-13. ISSN 1857-0046.

244. ПОКАТИЛОВ, В. Седиментационные обстановки осадконакопления в неогене Днестровско-Прутского междуречья. În: *Buletinul Institutului de Geologie și Seismologie al AȘM*. Numărul 1/2016, pp. 39-57. ISSN 1857-0046.
245. Топалуриле реченсэмынтулуй унионал ал популяцией дин РСС Молдова дин анул 1989, Волумул I, партя I-II. Кишинэу, 1990.

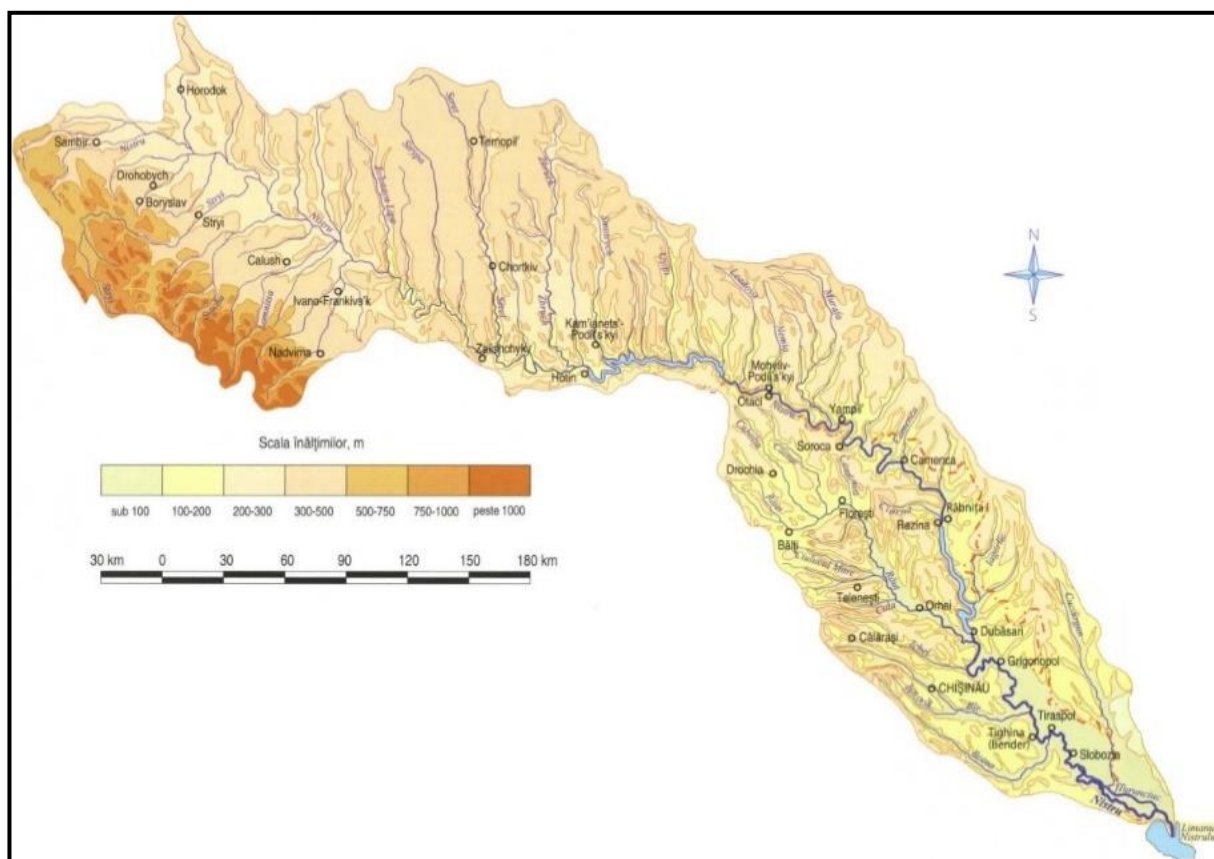
Anexe

Anexa 1. Analiza SWOT a turismului din BCIFN

Puncte tari	Puncte slabe
<ul style="list-style-type: none"> • Proximitatea față de mun. Chișinău, Bender, Tiraspol și or. Odessa – poli generatori de turiști • Accesul lejer la majoritatea obiectivelor turistice • Potențial turistic natural și antropic bogat • Localizarea majorității structurilor de primire turistică din Republică în limitele BCIFN, inclusiv a hotelurilor, bazelor și taberelor de odihnă, stațiunilor balnear-cutative • Concentratrea în regiunea de studiu a majorității întreprinderilor de prestare a serviciilor, inclusiv a serviciilor turistice și a celor conexe turismului • Mobilitatea mare a populației din aglomerațiile urbane și din suburbii • Rețeaua de transporturi relativ bine dezvoltată • Proximitatea față de statele UE • Capacitatea aeroporturului Chișinău pentru primirea unui număr mare de turiști străini • Prin regiunea de studiu trec majoritatea absolută a traseelor turistice naționale • Disponibilitatea financiară mai mare a regiunii 	<ul style="list-style-type: none"> • Starea nesatisfăcătoare a drumurilor locale către importante destinații turistice și insuficiența panourilor informative și indicatoarelor, locuri de parcare amenajate și securizate • Situația demografică și economică dificilă în majoritatea satelor și orașelor mici • Pondere mică a suprafețelor silvice și bazine acvatice cu potențial recreativ și turistic ce dispun de spații amenajate de agrement și cazare. • Gradul redus de promovare a produselor și serviciilor turistice și auxiliare locale, pe motivul capacităților antreprenoriale reduse și neglijării activităților turistice în favoarea ocupațiilor tradiționale în domeniul agriculturii, construcțiilor, comerțului tradițional etc. • Predomină fluxurile turismului neorganizat, care nu sunt monitorizate, în special în sectoarele forestiere adiacente șoselelor • Majoritatea traseelor turistice se realizează sub formă de excursii, cu efecte ne semnificative pentru economia regională și locală
Oportunități	Amenințări (Riscuri/Pericole)
<ul style="list-style-type: none"> • Vecinătatea cu UE • Apartenența la două Euroregiuni și eligibilitatea pentru programele transfrontaliere • Restricțiile de călătorie impuse de pandemia COVID-19 au contribuit la reconfigurarea fluxurilor turistice către destinațiile locale și la majorarea veniturilor turismului autohton • Valorificarea resurselor turistice existente • Promovarea activă a obiectivelor și a afacerilor turistice zonale și locale • Extinderea rețelei infrastructurii turistice și în zona rurală a regiunii prin atragerea investițiilor • Posibilitatea de eficientizare a serviciilor turistice prin atragerea investițiilor străine în contextul aderării la Uniunea Europeană • Eficientizarea gestionării resurselor turistice • Regionalizarea serviciilor turistice și aplicarea principiilor de piață în acest domeniu • Crearea clusterelor turistice zonale și promovarea activă a acestora prin intermediul Grupurilor de Acțiune Locală (GAL-urilor) și altor forme de asociere locală și zonală 	<ul style="list-style-type: none"> • Creșterea impactului distructiv și nociv asupra obiectivelor ecoturistice, factorilor de mediu și populației locale • Accelerarea schimbărilor climatice și reducerea semnificativă a debitului fluviului Nistru și a altor râuri cu potențial turistic și recreațional • Impactul lacurilor de acumulare asupra ecosistemelor de luncă, valorificării a potențialului turistic și recreațional al zonelor riverane • Un număr semnificativ de obiective ecoturistice, în special din afara fondului ariilor naturale protejate de stat se află într-o stare insalubră • Manifestarea foarte intensă a proceselor de depopulare și îmbătrânire a localităților rurale • Insuficiența acută de resurse financiare pentru implementarea măsurilor și acțiunilor planificate • Controlul autorităților separatiste a teritoriului Republicii Moldova din partea stângă a Nistrului și limitarea accesului liber la destinații turistice importante din ZT Nistrul de Jos

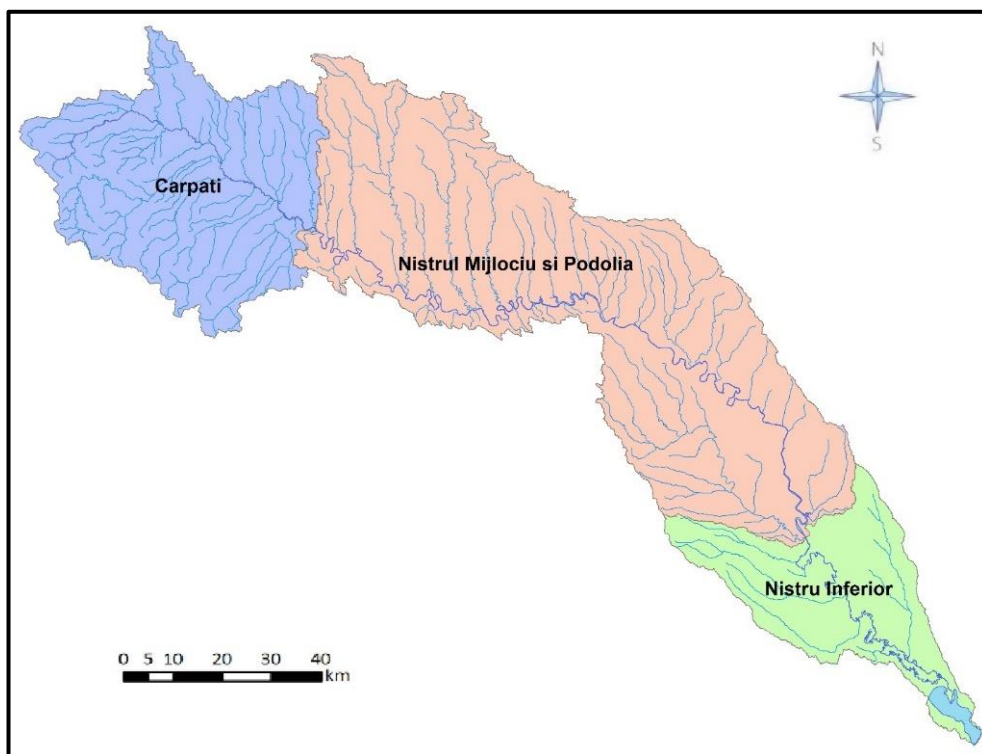
Sursa: elaborat de autor

Anexa 2. Bazinul hidrografic al fluviului Nistru

Sursa: adaptat de autor după [59]

Anexa 3. Nistrul Inferior în cadrul bazinului fluviului Nistru

Sursa: adaptat de autor după [198]

Anexa 4. BCIFN în cadrul Republicii Moldova

Sursa: elaborat de autor

Anexa 5. Chestionar adresat localnicilor

A. DATE GENERALE DESPRE RESPONDENT

1. Sexul:

- a. Feminin b. Masculin

2. Vârsta:

- a. 7-17 ani b. 18-30 ani c. 31-45 ani d. 46-65 ani e. peste 65 ani

3. Localitatea: _____

4. Starea civilă:

- a. Căsătorit/uniune consensuală b. Necăsătorit c. văduv

5. Câte persoane locuiesc în gospodărie? _____

6. Studiile:

- a. superioare c. medii generale /liceale
b. medii de specialitate d. medii incomplete

7. Ocupația profesională:

- a. Agricultor h. transporturi și comunicații
b. Ziler în: agricultură, construcții sau activități diverse i. constructor sau meșteșugar
c. angajat în sfera socială (educație, medicină, asistența socială) j. elev
d. comerț și sfera de deservire k. student
e. funcționar public l. pensionar
f. turism m. șomer
g. industrie n. altele _____

8. Care din activitățile auxiliare contribuie la sporirea veniturilor și satisfacerea necesităților materiale?

- a. agricultura d. deservirea turiștilor
b. comerțul e. alte servicii _____
c. meșteșugurile și construcțiile

9. Mărimea veniturilor nete lunare obținute în total:

- a. foarte înaltă (peste 15 mii) c. medie (5-8 mii) e. foarte joasă (până la 2000)
b. înaltă (8-15 mii) d. joasă (2,0-5 mii)

B. IMPORTANȚA TURISMULUI ÎN FAMILIA ȘI LOCALITATEA DSTRĂ

1. În ce măsură practicați turismul?

- a. frecvent pe tot parcursul anului (în *weekend*) e. ocazional, o dată la câțiva ani
b. periodic vara și iarna f. foarte rar
c. periodic vara g. nu practic
d. periodic iarna h. altele _____

2. Unde se află destinațiile turistice vizitate mai frecvent de dstră?

- a. în afara RM, de specificat țara _____
b. în interiorul RM, de specificat zona _____
c. în zona localității de domiciliu _____

3. Ce sumă (în bani sau %) folosiți anual în familie pentru turism și agrement, inclusiv pe teritoriul RM sau în zona localității dstră? _____

4. Aveți afacere turistică proprie sau activați în domeniul turismului sau activităților auxiliare acestuia (de ex. în transporturi)? _____

5. Ați dori să dezvoltați o afacere turistică sau să lucrați în turism și serviciile auxiliare? _____

6. Care sunt dificultățile principale personale care vă împiedică să activați în turism?

- a. nu dispun de mijloacele financiare necesare
b. nu posed competențe profesionale în domeniu certificate (diplome, atestate)
c. subvenționarea insuficientă din partea statului
d. impozitele mari,
e. concurența neloială,
f. neglijența sau presiuni din partea administrației publice locale (comună/raion),
g. cunoașterea slabă a limbilor de circulație internațională

h. altele, de specificat _____

7. Care este importanța reală a turismului pentru economia locală și zonală?

- a. foarte mare. c. medie e. foarte joasă
b. mare. d. ne semnificativă f. NȘ/NR

8. Ce avantaje sunt pentru dezvoltarea turismului în zonă:

- a. obiecte turistice naturale și antropice valoroase
b. sunt drumuri în stare bună
c. rutele și potecile turistice sunt marcate
d. există infrastructura de cazare și agrement necesară
e. sunt facilitați fiscale și de subvenționare
f. este asigurată suficient securitatea turiștilor, inclusiv străini
g. sprijinul necesar din partea autorităților centrale și locale
h. preferințele pentru odihnă și agrement
i. concurența slabă sau loială
k. riscuri comerciale mici
l. altele și care anume _____
m. nu cunosc

9. Dificultățile principale pentru dezvoltarea turismului în zonă:

- a. lipsa resurselor turistice valoroase
b. lipsa sau starea proastă a drumurilor de acces
c. lipsa sau insuficiența rutelor și potecilor turistice marcate
d. nu există infrastructura de cazare și agrement necesară
e. facilitați fiscale și creditare lipsesc sau sunt neînsemnate
f. nu este asigurată suficient securitatea turiștilor, inclusiv străini
g. lipsa sprijinului necesar din partea autorităților
h. odihna și agrementul nu sunt prioritare pentru localnici/vizitatori
i. concurența neloială
k. riscuri comerciale mari
l. altele și care anume _____
m. NȘ/NR

10. Care ar fi perspectiva reală de dezvoltare a turismului în zonă?

- a. foarte mare c. medie e. nulă
b. mare d. ne semnificativă f. NȘ/NR

C. OBIECTIVELE TURISTICE LOCALE

1. Ce obiective turistice locale valoroase cunoașteți? _____

2. Care din ele sunt cel mai des vizitate, inclusiv de turiști străini? _____

3. Ce forme de turism predomină în zona localității dvs.?

- a. ecoturism c. religios e. diverse forme g. NȘ/NR
b. cultural d. balnear f. alte forme _____

4. În ce stare sunt obiectivele turistice din zona?

- a. foarte bună c. satisfăcătoare e. NȘ/NR
b. bună d. nesatisfăcătoare

5. Cum considerați, există hărți ale rutelor și obiectivelor turistice din zonă?

- a. da b. nu c. NȘ/NR

6. Dvs. dispuneți de o hartă a rutelor și obiectivelor turistice din zonă?

- a. Da, pe hârtie b. Da, în portaluri electronice c. nu d. nu, dar aș dori să am

7. Ce obiective turistice locale ar trebui să includă aceasta? _____

D. INFRASTRUCTURA TURISTICĂ ȘI DE ACCES LA DESTINAȚIE

1. Câte structuri de primire turistică sunt în zona localității dvs., inclusiv:

- a. Cu facilitați de cazare _____
b. Cu facilitați de alimentare _____
c. Cu facilitați de agrement _____
d. Cu facilitați mixte _____

e. NȘ/NR

2. La care structuri turistice, inclusiv cu dotări de cazare, alimentare sau agrement cel mai des se opresc turiștii pe perioada vizitei în localitatea dvs. sau în apropierea acesteia? _____

3. În ce stare se află infrastructura turistică (de cazare, alimentare, agrement) din zonă?

- a. foarte bună c. satisfăcătoare e. lipsește masiv
b. relativ bună d. nesatisfăcătoare f. NȘ/NR

4. În ce stare se află căile de acces către obiectivele turistice din zonă?

- a. foarte bună c. satisfăcătoare e. lipsesc masiv
b. relativ bună d. nesatisfăcătoare f. NȘ/NR

5. În ce stare se află locurile de parcare din zonă?

- a. foarte bună c. satisfăcătoare e. lipsesc masiv
b. relativ bună d. nesatisfăcătoare f. NȘ/NR

6. Care din facilitățile de vizitare sunt oferite turiștilor la destinație?

- a. parcuri amenajate, inclusiv securizate g. dotări sanitare
b. panouri informative h. puncte de alimentație publică
c. puncte locale de informare turistică i. puncte sau servicii medicale locale destinate turiștilor
d. servicii de ghidaj profesionist j. servicii de salvare
e. trasee marcate k. altele _____
f. poteci marcate l. NȘ/NR

E. FLUXURILE TURISTICE

1. Din care țări provin turiștii străini care vizitează localitatea dvs.? _____

2. Dispuneți de ghizi locali certificați pentru a însoți turiștii străini?

- a. Da b. Nu c. NȘ/NR

3. Cum au evoluat fluxurile de turiști în localitatea și zona dvs. în ultimii ani?

- a. s-au majorat semnificativ d. s-au redus semnificativ
b. s-au majorat nesemnificativ e. s-au redus nesemnificativ
c. au rămas la același nivel f. NȘ/NR

4. Cum ajung cel mai frecvent turiștii la destinația dvs.?

- a. cu mijloacele de transport auto individuale
b. cu transportul comun auto sau feroviar
c. cu transportul auto organizat în aceste scopuri.

5. Care este durata medie a vizitelor în localitatea dvs.?

- a. până la câteva ore c. 2-3 zile e. Peste 7 zile g. NȘ/NR
b. 1 zi d. 7 zile f. Altele _____

6. Cât de frecvent și în ce perioadă a anului sosesc turiști în localitatea dvs.?

- a. frecvent pe tot parcursul anului
b. predominant vara
c. predominant la sărbătorile tradiționale(de specificat) _____
d. frecvent în *weekend* în anotimpul cald
f. foarte rar
g. NȘ/NR
h. alte _____

Vă mulțumim pentru răspunsuri și vă dorim o zi bună!

Anexa 6. Chestionar adresat vizitatorilor

A. DATE GENERALE DESPRE RESPONDENT

1. Sexul:

- a. Feminin b. Masculin

2. Vârsta:

- a. 7-17 ani b. 18-30 ani c. 31-45 ani d. 46-65 ani e. peste 65 ani

3. Localitatea: _____

4. Cetățenia: _____

5. Starea civilă:

- a. Căsătorit/uniune consensuală b. Necăsătorit c. văduv

6. Studiile:

- a. superioare c. medii generale /liceale
b. medii de specialitate d. medii incomplete

7. Ocupația profesională:

- h. Agricultor h. transporturi și comunicații
i. Ziler în: agricultură, construcții sau activități diverse i. constructor sau meșteșugar
j. angajat în sfera socială (educație, medicină, asistența socială) j. elev
k. comerț și sfera de deservire k. student
l. funcționar public l. pensionar
m. turism m. șomer
n. industrie n. altele _____

8. Mărimea veniturilor nete lunare obținute în total:

- c. foarte înaltă (peste 15 mii) c. medie (5-8 mii) e. foarte joasă (până la 2000)
d. înaltă (8-15 mii) d. joasă (2,0-5 mii)

9. Ce sumă (în bani sau %) folosiți anual și pe parcursul unei vizite sau perioade de odihnă în zona dată? _____

B. IMPORTANȚA DESTINAȚIEI TURISTICE

4. Ce obiective turistice din zonă le vizitați mai frecvent?

- a. naturale (exemplificați) _____
b. antropice (exemplificați) _____

2. În ce stare sunt obiectivele turistice din zona?

- a. foarte bună c. satisfăcătoare e. NȘ/NR
b. bună d. nesatisfăcătoare

3. Din ce surse v-ați informat dvs. despre zona turistică?

- a. web/internet f. recomandări a prietenilor, rudelor sau altor persoane apropiate
b. radio, TV g. la sărbători tradiționale locale
c. presa scrisă h. la târguri turistice și alte evenimente promoționale
d. pliante i. altele _____
e. panouri publicitare

4. Care a fost scopul vizitei? (mai multe răspunsuri posibile)

- a. Vizitarea anumitor obiecte turistice
b. Recuperarea sănătății
c. Pelerinaj (vizitarea mănăstirilor și participarea la evenimente religioase)
d. Odihnă în zone extraurbane mai liniștite
e. Participarea la evenimente tradiționale culturale, ex: _____
f. Participarea la evenimente sportive, ex: _____
g. Altele _____

5. Ce forme de turism practicați dvs. în zonă?

- a. ecoturism c. religios e. diverse forme g. NȘ/NR
b. cultural d. balnear f. alte forme _____

6. Care sunt factorii de bază ce stau la alegerea destinației turistice?

- a. Prezența obiectivelor turistice variate și valoroase
b. Prestigiul zonei și obiectivelor turistice

- c. Accesul facil la destinație
- d. Salubritatea destinațiilor turistice
- e. Prețuri accesibile
- f. Dotări de agrement solicitate și variate
- h. Gazde receptive
- i. Altele _____

7. Cunoașteți dacă există hărți ale rutelor și obiectivelor turistice din zonă?

- b. da b. nu c. NȘ/NR

8. Dvs. dispuneți de o hartă a rutelor și obiectivelor turistice din zonă?

- b. Da, pe hârtie b. Da, în portaluri electronice c. nu d. nu, dar aș dori să am

9. Ce obiective turistice locale ar trebui să includă aceasta? _____

10. Ce premise sunt pentru dezvoltarea turismului în zonă?

- a. obiecte turistice naturale și antropice valoroase
- b. sunt drumuri în stare bună
- c. rutele și potecile turistice sunt marcate
- d. există infrastructura de cazare și agrement necesară
- e. sunt facilități fiscale și de subvenționare
- f. este asigurată suficient securitatea turiștilor, inclusiv străini
- g. sprijinul necesar din partea autorităților centrale și locale
- h. preferințele pentru odihnă și agrement
- i. concurența slabă sau loială
- j. riscuri comerciale mici
- k. NȘ/NR

11. Dificultățile principale pentru dezvoltarea turismului în zonă:

- a. lipsa resurselor turistice valoroase
- b. lipsa sau starea proastă a drumurilor de acces
- c. lipsa sau insuficiența rutelor și potecilor turistice marcate
- d. nu există infrastructură de cazare și agrement necesară
- e. facilități fiscale și creditare lipsesc sau sunt neînsemnate
- f. nu este asigurată suficient securitatea turiștilor, inclusiv străini
- g. lipsa sprijinului necesar din partea autorităților
- h. odihna și agrementul nu sunt prioritare pentru localnici/vizitatori
- i. concurența neloială
- j. riscuri comerciale mari
- k. altele și care anume
- l. NȘ/NR

12. Care ar fi perspectiva reală de dezvoltare a turismului în zonă?

- a. foarte mare c. medie e. nulă
- b. mare d. ne semnificativă f. NȘ/NR

13. Ați recomanda și altor persoane să viziteze zona?

- a. Da, desigur b. Da, probabil c. Nu

C. INFRASTRUCTURA TURISTICĂ ȘI DE ACCES LA DESTINAȚIE

3. De care structuri de primire turistică din zonă vă folosiți dvs. mai frecvent:

- f. Cu facilități mixte _____
- g. Cu facilități de cazare _____
- h. Cu facilități de alimentare _____
- i. Cu facilități de agrement _____
- j. Altele _____

4. Numiți structuri turistice, inclusiv cu dotări de cazare, alimentare sau agrement la care cel mai des vă opriți pe perioada vizitei în localitatea dată sau în apropierea acesteia? _____

3. În ce stare se află infrastructura turistică (de cazare, alimentare, agrement) din zonă?

- a. foarte bună c. satisfăcătoare e. lipsește

- b. relativ bună d. nesatisfăcătoare f. NȘ/NR

4. Cum ajungeți cel mai frecvent la destinație?

- d. cu mijloacele de transport auto individuale
e. cu transportul comun auto sau feroviar (de subliniat)
f. cu transportul auto organizat în aceste scopuri.
g. Altele _____

5. Cu ce v-ați deplasat în interiorul zonei turistice? (mai multe răspunsuri posibile)

- a. Cu transportul auto individual
b. Cu transport organizat
c. Cu bicicleta
d. Pe jos
e. Altele _____

6. În ce stare se află căile de acces către obiectivele turistice din zonă?

- a. foarte bună c. satisfăcătoare e. lipsesc
b. relativ bună d. nesatisfăcătoare f. NȘ/NR

7. În ce stare se află locurile de parcare din zonă?

- a. foarte bună c. satisfăcătoare e. lipsesc
b. relativ bună d. nesatisfăcătoare f. NȘ/NR

8. Care din facilitățile de vizitare sunt oferite turiștilor la destinație?

- g. parcuri amenajate, inclusiv securizate g. dotări sanitare
h. panouri informative h. puncte de alimentație publică
i. puncte locale de informare turistică i. puncte sau servicii medicale locale destinate turiștilor
j. servicii de ghidaj profesionist j. servicii de salvare
k. trasee marcate k. altele _____
l. poteci marcate l. NȘ/NR

9. Care dintre facilitățile turistice v-a plăcut sau nu v-a plăcut cel mai mult?

DA NU Cazarea

DA NU Dotările de agrement (care din ele) _____

DA NU Starea căilor de acces

DA NU Structurile de alimentare

D. FLUXURILE TURISTICE

1. Cât de frecvent vizitați dvs. zona turistică respectivă?

- a. frecvent pe tot parcursul anului (în *weekend*) e. ocazional, o dată la câțiva ani
b. periodic vara și iarna f. foarte rar
c. periodic vara g. Sunt pentru prima dată în zonă
d. periodic iarna h. altele _____

2. Cum a evoluat, în ultimii ani, frecvența vizitelor dvs. în zonă?

- a. Au crescut semnificativ c. au rămas la același nivel e. s-au redus nesemnificativ
b. Au crescut nesemnificativ d. s-au redus semnificativ f. NȘ/NR

3. Care sunt cauzele principale de creștere sau micșorare a numărului de vizite?

- a. resursele financiare disponibile h. altele _____
i. NȘ/NR

- b. recuperarea stării de sănătate (în cazul creșterii)
c. probleme de sănătate (în cazul reducerii – imposibilității de deplasare)
d. achiziționarea sau lipsa mijloacele individuale de transport
e. recomandarea unor persoane apropiate (familiei, rudelor, prietenilor)
f. promovarea activă a destinației turistice și unor obiective principale

4. Cu cine preferați să vă odihniți?

- a. Singur c. cu prieteni e. altele _____
b. cu familia d. cu colegi

5. Care este durata medie a sejurului sau vizitelor în zonă de către dvs.?

- c. până la câteva ore c. 2-3 zile e. Peste 7 zile g. NȘ/NR
d. 1 zi d. 7 zile f. Altele _____

Anexa 7. Chestionar adresat prestatorilor.

A. DATE GENERALE DESPRE ÎNTREPRINDEREA TURISTICĂ

1. Denumirea, tipul, anul fondării: _____

2. Date de contact, amplasarea: _____

3. Studiile proprietarului/administratorului și angajaților: **Nr. de angajați**

a. Superioare	a. Superioare _____
b. Superioare de specialitate	b. Superioare de specialitate _____
c. medii de specialitate	c. medii de specialitate _____
d. medii generale/liceale	d. medii generale/liceale _____
e. medii incomplete	e. medii incomplete _____
f. Altele _____	f. _____

4. Numărul de angajați _____, dintre ei câți membri a familiei? _____

5. Câți angajați cunosc limbi de circulație internațională? _____

6. Indicați limba străină posedată? _____

7. Care sunt motivele personale principale ale fondării întreprinderii turistice?

- a. Dezvoltarea unei afaceri locale profitabile și de perspectivă
- b. Oferirea locurilor de muncă pentru rude și localnici,
- c. Asigurarea unui viitor decent pentru copii/urmași, etc
- d. Pasiunea pentru prestarea serviciilor turistice
- e. Dorința de a dezvolta o afacere locală de perspectivă
- f. Disponibilitatea surselor financiare necesare
- g. Subvențiile alocate din partea statului
- h. Scutiri fiscale în domeniu
- i. Alte _____
- j. NȘ/NR

8. Care au fost sursele principale în dezvoltarea afacerii turistice?

- a. Surse proprii locale
- b. Surse proprii din străinătate
- c. Ajutorul rudelor și a altor persoane apropiate
- d. Subvenții din partea statului
- e. Subvenții din partea donatorilor străini
- f. Scutiri fiscale în domeniu
- g. Alte _____

9. Venituri medii lunare a întreprinderii turistice și per angajat în perioada sezonului turistic:

a. Sub 10 mii	a. Foarte joase (până la 2000)
b. 10-20 mii	b. Joase (2-5 mii)
c. 20-30 mii	c. Medii (5-8 mii)
d. 30-40 mii	d. Înalte (8-15 mii)
e. 40-50 mii	e. Foarte înalte (peste 15 mii)
f. Peste 50 mii	f. Altele _____
g. Altele _____	g. Nu pot oferi asemenea date
h. Nu pot oferi asemenea date	

10. Profitul din domeniul dat este reinvestit în afacerea turistică?

- a. Prioritar
- b. După caz
- c. Nu știu

B. IMPORTANȚA TURISMULUI PENTRU LOCALITATEA DSTRĂ

1. Ce premise sunt pentru dezvoltarea turismului în zonă?

- a. resurse turistice naturale valoroase
- b. resurse turistice antropice valoroase
- c. sunt drumuri suficiente și în stare bună
- d. rutele și potecile turistice sunt marcate
- e. există infrastructura de cazare și agrement necesară
- f. sunt facilități fiscale și creditare
- g. este asigurată suficient securitatea turiștilor, inclusiv străini
- h. sprijinul necesar din partea autorităților centrale și locale
- i. preferințele pentru odihnă și agrement
- k. concurența slabă sau normală
- l. riscuri comerciale mici
- m. altele și care anume _____
- n. NȘ/NR

2. Ce forme de turism predomină în zona dvs.?

- d. ecoturism
- e. cultural
- f. religios
- g. balnear
- h. sportiv
- i. diverse forme
- j. alte forme _____
- k. NȘ/NR

3. Care este importanța reală a turismului pentru economia locală și zonală?

- a. foarte mare
- b. mare.
- c. medie
- d. nesemnificativă
- e. foarte joasă
- f. NȘ/NR

4. Care ar fi perspectiva reală de dezvoltare a turismului în zonă?

- a. foarte mare
- b. mare
- c. medie
- d. nesemnificativă
- e. nulă
- f. NȘ/NR

5. În afară de turism mai practicați și alte activități economice în zonă?

- a. nu practic
- b. agricultura
- c. comerțul
- d. construcții, meșteșuguri
- e. alte activități _____

6. Dificultățile principale de dezvoltare a turismului în zonă:

- a. lipsa resurselor turistice valoroase
- b. lipsa sau starea proastă a drumurilor de acces
- c. lipsa sau insuficiența rutelor și potecilor turistice marcate
- d. nu există infrastructura de cazare și agrement necesară

- e. facilități fiscale și creditare lipsesc sau sunt neînsemnate
- f. nu este asigurată suficient securitatea turiștilor, inclusiv străini
- g. lipsa sprijinului necesar din partea autorităților
- h. odihna și agrementul nu sunt prioritare pentru localnici/vizitatori
- i. concurența nelocală
- k. riscuri comerciale mari
- l. altele și care anume _____
- m. NȘ/NR

C. SERVICIILE TURISTICE PRESTATE ȘI DOTĂRILE DISPONIBILE.

1. Ce servicii sunt prestate?

- a. cazare _____
- b. alimentare _____
- c. agrement _____
- d. ghidaj _____
- e. altele _____

2. Pentru ce categorii de clienți sunt prestate prioritar serviciile Dstră?

- a. după vârstă _____
- b. nivelul veniturilor _____
- c. ocupații profesionale _____
- d. preferințe de petrecere a timpului liber _____
- e. proveniență, străini sau autohtoni _____
- f. altele _____
- g. mixte

3. Dispuneți de ghizi proprii sau din localitate? ____dacă nu cum faceți rost? _____

4. Capacitatea de:

Cazare:

Anii	2015	2016	2017	2018	2019
Capacitatea Nr.	camere								
	căsuțe								
	Locuri								

Alimentare:

Anii	2015	2016	2017	2018	2019
Capacitatea nr.	săli								
	locuri								

Agrement:

Anii	2015	2016	2017	2018	2019
Tipuri de dotări									
Nr. de dotări									
Capacitatea									

5. Prețul ofertei turistice la destinație:

- a. per total _____
- a. pe categorii de servicii _____
- b. per zi _____
- c. sejur _____
- d. pe sezon _____
- e. weekend _____
- f. la sărbători tradiționale _____
- g. altele _____

h. Nu pot oferi asemenea date.

6. Nivelul concurenței în zonă:

- a. mare
- b. mediu
- c. slab
- d. nu există
- e. NȘ/NR

7. Cum vă promovați destinația turistică?

- a. web/internet
- b. radio, TV (de subliniat)
- c. presa scrisă
- d. pliante
- e. panouri publicitare,
- f. recomandări a clienților
- g. participarea la sărbători tradiționale locale
- h. târguri turistice și alte evenimente promoționale
- i. nu promovez
- j. altele _____

8. Ce dificultăți întâmpinați pentru dezvoltarea afacerii turistice, care ar trebui prioritar soluționate?

- a. subvenționarea insuficientă,
- b. impozitele mari,
- c. neglijența Administrației Publice Locale sau Centrale,(de subliniat)
- d. lipsa imobilelor sau prețul prea ridicat al imobilelor în acest domeniu,
- e. concurența nelocală, _____
- f. neglijența sau presiuni din partea administrației publice locale (comună/raion),
- g. cunoașterea slabă a limbilor de circulație internațională,
- h. insuficiența cadrelor calificate în domeniu,
- i. calitatea proastă a drumurilor,
- j. lipsa fluxurilor de turiști,
- k. odihna și agrementul nu sunt prioritare,
- l. nu întâmpin dificultăți,
- m. altele _____

9. Doriți să vă lărgiți afacerea turistică locală DA NU, dacă da atunci, care ar fi motivele principale? _____

D. FLUXURILE TURISTICE

1. Numărul de clienți deserviți:

Cazare:

Anii					2015	2016	2017	2018	2019
Deserviți									

Alimentare:

Anii					2015	2016	2017	2018	2019
Deserviți									

Agrement:

Anii					2015	2016	2017	2018	2019
Deserviți									

Ghidaj:

Anii					2015	2016	2017	2018	2019
------	--	--	--	--	------	------	------	------	------

Deserviți									
-----------	--	--	--	--	--	--	--	--	--

2. Din care țări provin turiștii străini care vizitează localitatea dvs.? _____

3. Ce categorie de turiști/vizitatori după vârstă predomină?

- a. 7-17 ani (tineri) b. 18-65 ani (adulți) c. peste 65 ani (pensionari)

4. Scopul vizitei de către turiști:

- a. Vizitarea anumitor obiecte turistice
b. Recuperarea sănătății
c. Odihnă în zone extraurbane mai liniștite
d. Participarea la evenimente tradiționale culturale _____
e. Participarea la evenimente sportive _____
f. Altele _____
g. NȘ/NR

5. Cum ajung cel mai frecvent turiștii la destinația dvs.?

- a. cu mijloacele de transport auto individuale
b. cu transportul comun auto sau feroviar
c. cu transportul auto organizat în aceste scopuri
d. NȘ/NR

6. Cu ce se deplasează clienții dvs. în interiorul zonei turistice?

- a. Cu transport organizat
b. Cu transportul auto individual
c. Cu transportul auto al întreprinderii dvs.
d. Cu mijloace de transport a localnicilor și cu care anume(automobile, trotinete, căruțe, etc)____
e. Cu bicicleta
f. Pe jos
g. Altele _____

7. Care este durata medie a sejurului sau vizitelor în localitatea dvs.?

- a. până la câteva ore
b. 1 zi
c. 2-3 zile
d. 7 zile
e. Peste 7 zile
f. NȘ/NR

8. Cum a evoluat numărul de clienți la locația dvs.?

- a. s-au majorat semnificativ
b. s-au majorat ne semnificativ
c. au rămas la același nivel
d. s-au redus semnificativ
e. s-au redus ne semnificativ
f. oscilatoriu
g. NȘ/NR

9. Cât de frecvent și în ce perioadă a anului sosesc turiști în localitatea dvs.?

- a. frecvent pe tot parcursul anului
b. predominant vara
c. predominant la sărbătorile tradiționale (de specificat) _____
d. frecvent în *weekend*
f. foarte rar
g. NȘ/NR
h. altele _____

E. ATRACȚIILE TURISTICE PRINCIPALE

1. Care considerați că sunt atracțiile turistice principale din zonă? _____

2. Care din ele sunt cel mai des vizitate, inclusiv de turiști străini? _____

3. În ce stare sunt obiectivele turistice din zona dvs., inclusiv din interiorul și din extravilanul localităților?

- a. foarte bună
- b. bună
- c. satisfăcătoare
- d. nesatisfăcătoare
- e. rea
- b. foarte rea
- c. diferită stare
- d. NȘ/NR

4. În ce stare se află căile de acces către obiectivele turistice din zonă?

- a. foarte bună
- b. relativ bună
- c. satisfăcătoare
- d. nesatisfăcătoare
- b. rea
- c. foarte rea

a. lipsesc masiv

b. nu știu

5. Ce obiective turistice din zonă ar trebui prioritar să fie amenajate și puse în circuitele turistice? _____

6. Solicitați o hartă turistică a zonei dvs. și sunteți disponibil să cofinanțați elaborarea ei?

a. da (de ce?) _____

b. nu (de ce?) _____

Vă mulțumim pentru răspunsuri și vă dorim o zi bună!

Anexa 8. Poziția fizico-geografică a BCIFN pe harta fizică a Republicii Moldova

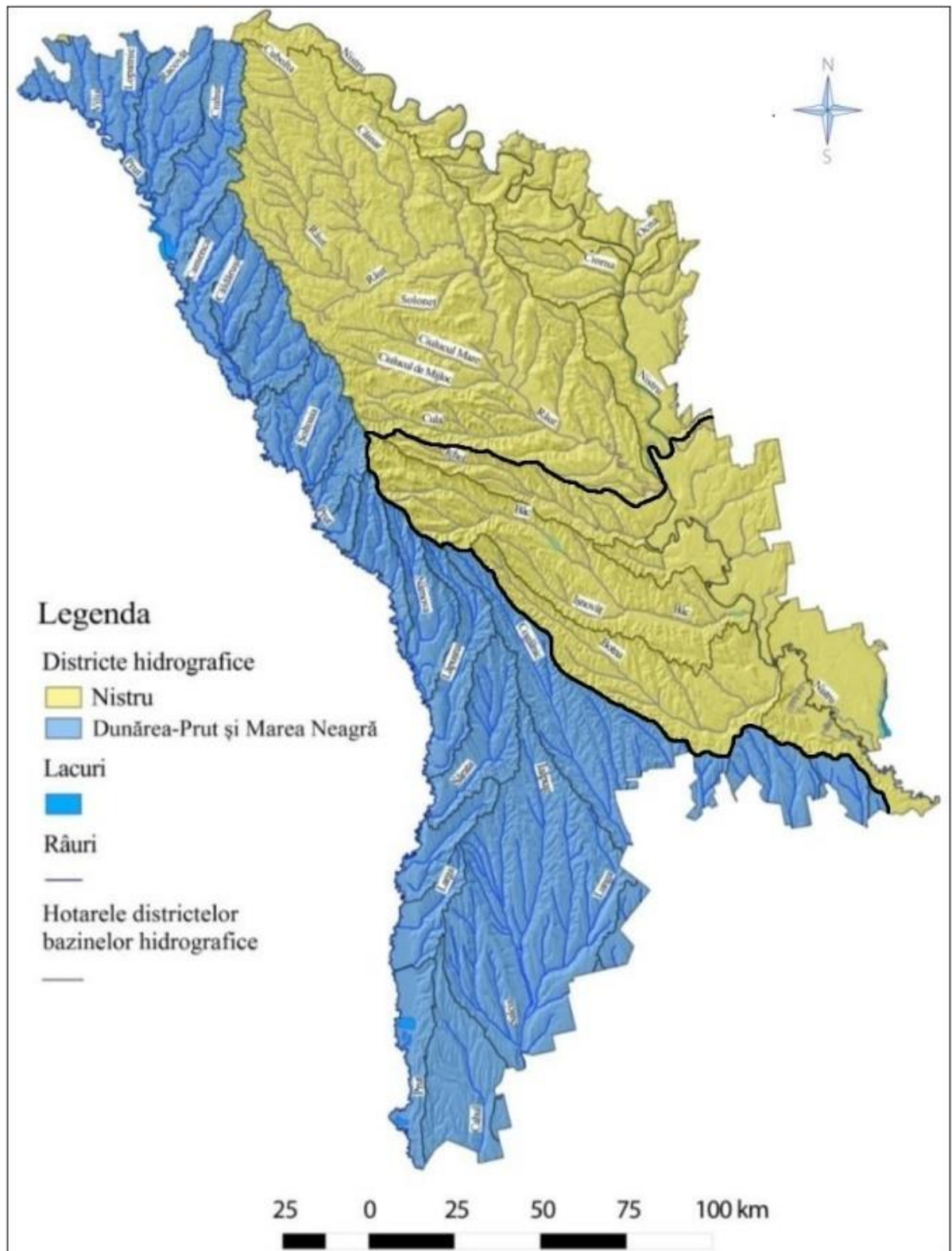
Sursa: elaborat de autor

Anexa 9. Poziția BCIFN pe harta administrativ-teritorială a Republicii Moldova

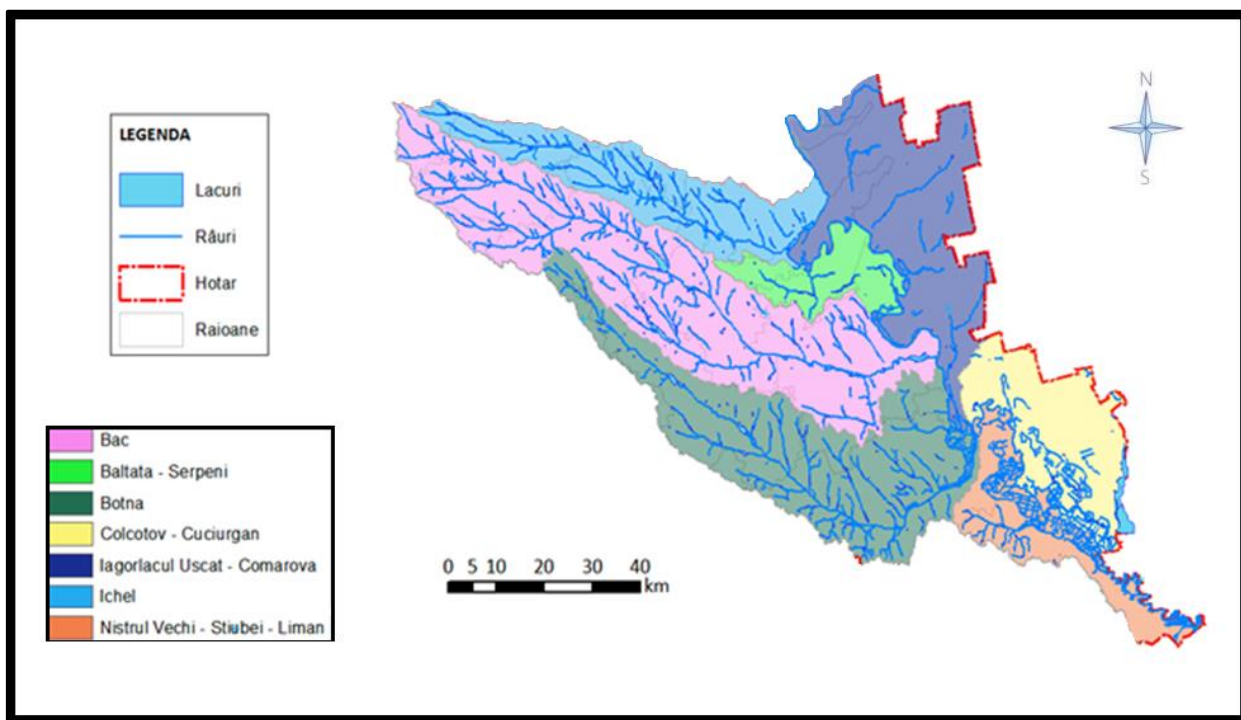
Sursa: elaborat de autor

Anexa 10. Poziția fizico-geografică a BCIFN pe harta districtelor bazinelor hidrografice din Republica Moldova

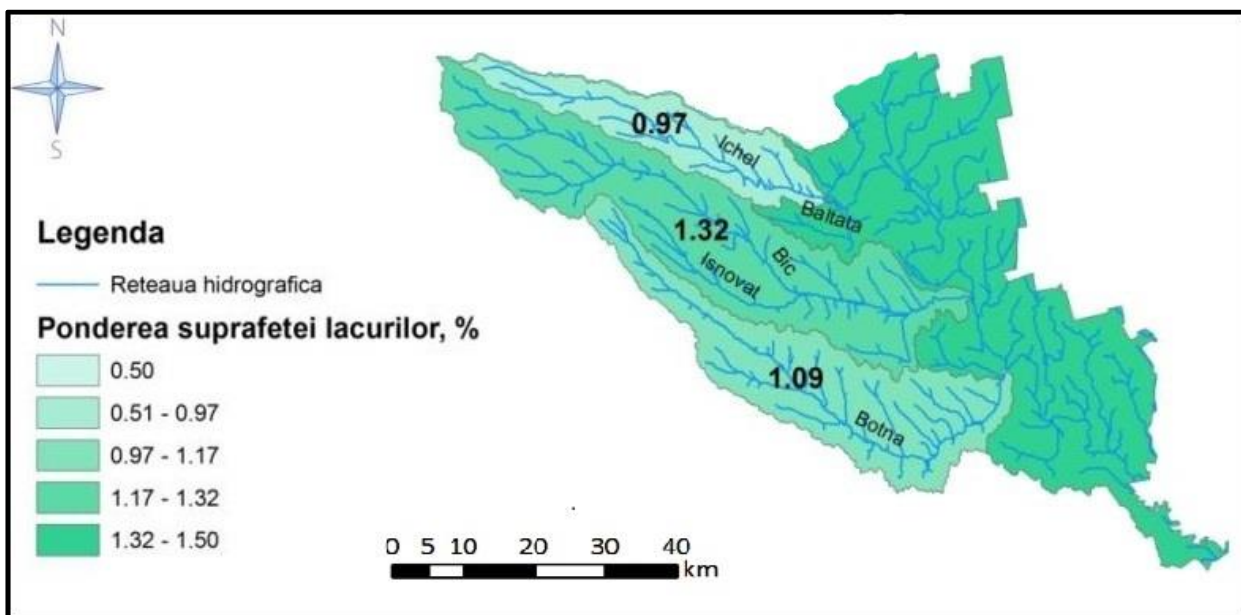
Sursa: modificat de autor după [116]

Anexa 11. Rețeaua hidrografică pe sub-bazine din cadrul BCIFN

Sursa: adaptat de autor după [114]

Anexa 12. Ponderea suprafeții totale a acumulărilor de apă în cadrul sub-bazinelor BCIFN

Sursa: adaptat de autor după [114]

Anexa 13. Vegetația din Bazinul Cursului Inferior al Fluviului Nistru

Figura A13.1. Vegetație de luncă, râul Botna în aval de orașul Caușeni

Sursa: Foto autor, 2015

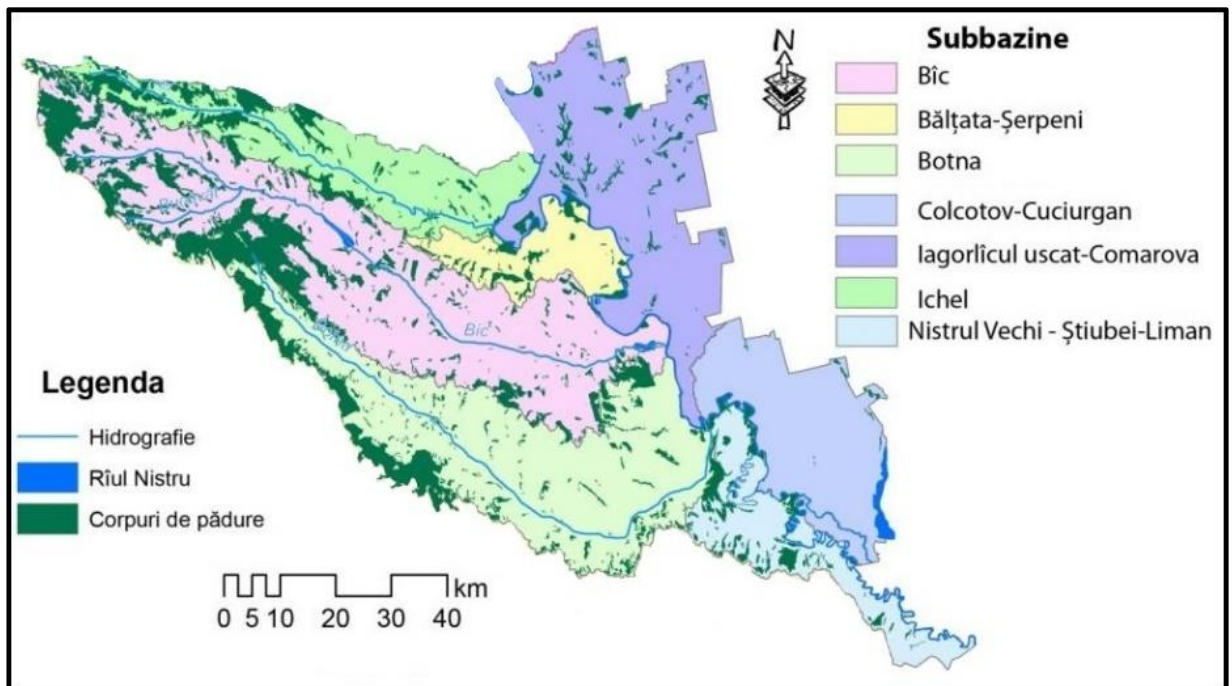

Figura A13.2. Vegetația forestieră din cadrul sub-bazinelor a BCIFN

Sursa: adaptat de autor după [180]

Anexa 14. Producția globală pe culturi agricole în întreprinderi agricole și gospodării țărănești (de fermier) pe Raioane, Culturi agricole din BCIFN

Tabelul A14.1. Total plantații pomicele (total fructe și pomuşoare), mii

UAT	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Spor %
Dubăsari	97	112	29	37	45	10	16	14	26	14	13	17	21	30	44	42	44
Criuleni	60	30	41	20	35	17	20	21	38	67	67	50	75	58	89	82	137
Anenii Noi	24	15	29	18	30	11	17	24	12	36	34	39	60	55	104	65	274
Căușeni	28	32	64	15	36	8,3	33	23	17	60	50	56	78	74	113	85	302
Stefan Vo	30	26	29	19	23	13	17	12	14	26	31	39	55	55	87	64	212
Călărași	12	12	12	6,9	8,6	7,2	8,7	16	16	20	25	11	14	19	27	43	355
Strășeni	322	33	31	27	26	23	19	32	39	73	63	65	58	84	128	110	342
Ialoveni	53	42	33	17	23	4,5	11	6,8	1,1	5553	12	9	10	11	16	10	18
Mun Chiși	54	48	34	24	37	22	28	22	20	48	22	25	68	53	33	19	36
BCIFN	390	350	302	183	264	115	168	170	183	350	318	311	439	440	640	519	133
Pondere	17	18	20	12	13	8	12	11	11	14	11	14	17	13	14	12	70

Sursa: calculat în baza BNS [32]

Tabelul A14.2. Porumb boabe (mii)

UAT	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Spor %
Dubăsari	54	16	20	5	30	20	36	33	4	58	25	18	30,5	38	73	138	258
Criuleni	92	40	36	4	33	33	73	88	38	152	85	78	71	166	158	195	212
Anenii Noi	108	47	46	5	39	22	36	55	25	213	99	143	164	168	319	302	280
Căușeni	149	78	90	14	83	44	74	114	40	202	171	140	174	341	330	405	272
Stefan Vo	129	57	55	9	53	34	55	105	22	94	92	61	91	122	114	129	101
Călărași	4	4	2	0,2	2	3	4	4	2	4	3	2	4	5	11	11	322
Strășeni	8	3	14	0,5	3	4	22	14	5	19	20	12	18	23	36	38	500
Ialoveni	35	27	16	1	14	8	26	46	7	47	56	81	40	92	131	61	174
Mun Chiși	19	9	8	0,5	4	5	7	10	0,4	17	6	8	7,5	9	11	14	73
BCIFN	60	281	287	39	261	172	332	469	142	807	556	542	599	964	118	130	217
Pondere	13	11	18	12	10	14	14	15	12	14	10	17	13	14	13	13	

Sursa: calculat în baza BNS [32]

Anexa 15. Zootehnia. Șeptelul de animale

Tabelul A15.1. Dinamica șeptelului de bovine din raioanele și municipiile din PD a BCIFN, în mii capete

Raioane	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Sporul, %
Dubăsari	2,1	2,3	2,5	2,5	1,7	2,5	1,9	2	1,8	1,5	1,1	36
Criuleni	6	5,8	5,7	5,6	5,7	5,3	4,9	4,8	4,7	3,8	2,4	29
Anenii Noi	7,2	7,5	6,7	6,1	6	6	5,7	5,4	5,3	4,6	4,1	45
Căușeni	9,1	9,4	9,2	8,2	8,4	8,4	8,7	8,8	8,3	6,6	5,3	43
Stefan Voda	2,3	2,2	2,1	2	1,9	1,9	1,8	1,5	1,4	1,1	1,2	41
Municipiul Chișinău	2,4	2,4	2	2,1	2	2,1	2,1	1,8	1,4	1,3	1,1	24
Călărași	3,7	3,7	3,7	3,6	3,7	3,5	3,4	3,0	2,5	2,1	1,8	31
Strășeni	3,3	3,3	2,9	2,9	2,9	2,8	2,7	2,5	2,1	2,1	1,8	34
Ialoveni	4,5	4,6	4,4	3,9	4	3,5	3,1	3,0	2,1	1,7	1,4	20
BCIFN	40,6	41	39,1	37	36,2	35,9	34,2	32,7	29,6	24,7	20,2	35
Ponderea, %	18	19	19	19	19	19	18	18	18	17	16	

Sursa: BNS. Rapoarte statistice pe domenii. Agricultură [32]. În: statistica.gov.md

Tabelul A15.2. Dinamica șeptelului de porcine din raioanele și municipiile din PD a BCIFN, în mii capete

Raioane	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Sporul, %
Dubăsari	3,2	5,2	7,4	5,2	4,3	5,3	5,7	4,9	5,3	4,9	4,1	62
Criuleni	9,1	21,4	30,7	34,0	36,3	47,3	46,1	44	40	42,7	44,5	360
Anenii Noi	32,9	54,9	41,6	58,0	67,3	75,7	80,1	63,3	59,6	68,3	72,5	411
Căușeni	15,2	20,8	18,6	16,2	16,3	17,5	18,3	17,8	20,4	14,7	13	50
Stefan Voda	5,6	6,7	6,3	6,3	5,4	5,8	6,3	5,2	4,1	3,1	1,2	9
Municipiul Chișinău	4,8	5	4,1	3,2	5,8	12,9	3,3	2,2	2	1,7	1,5	13
Călărași	6,2	7,1	9,3	8,5	7,7	8,8	7,9	8,2	7	6,2	5,5	38
Strășeni	10,4	15	11,4	11,5	9,8	12,5	16,2	8,9	6,9	9,9	15,1	84
Ialoveni	7	7,6	8,6	6,8	8,7	7,4	6,5	7,3	6,8	5,5	4,8	34
BCIFN	94,5	144	138	150	162	193	190	162	152	157	162	122
Ponderea, %	25	30	31	36	39	41	42	37	37	40	41	

Sursa: BNS. Rapoarte statistice pe domenii. Agricultură [32]. În: statistica.gov.md

Anexa 16. Producția principalelor produse industriale pe ani din BCIFN

Tabelul A16.1. Producția industrială de făină, tone

UAT/Anii	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Dubăsari	858	1,1	986	831	663	732	910	747	631	547	374
Criuleni	2,3	2,4	2,5	2,2	2,6	4,6	3,8	3,9	4,2	5	4,3
Anenii Noi	2,1	1,6	1,8	2	1,6	1,4	1,3	1,3	966	925	843
Căușeni	2,9	3	3,1	3,3	3	3,6	2,2	2,5	1,9	2,1	2
Stefan Voda	1,6	3	1,6	2,4	2,5	3,9	3,2	3	5	8	7,2
Municipiul Chișinău	25	9,3	7,5	7,2	6,4	7,1	8,3	6,5	9,2	10	8,1
Călărași	206	569	358	120	-	283	95	1,3	3,3	-	-
Strășeni	314	308	584	148	125	243	125	60	90	150	69
Ialoveni	980	849	196	305	95	272	211	308	154	127	114
BCIFN	36	22	19	19	17	22	20	18	22	27	23
Pondere, %	30	19	17	16	17	19	17	16	21	24	22

Sursa: calculat în baza [32]. Rapoarte statistice pe domenii. Agricultură. În: statistica.gov.md

Tabelul A16.2. Producția industrială de pâine și produse de panificație, tone

UAT/Anii	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Dubăsari	213	243	305	737	659	499	615	484	592	556	629
Criuleni	376	342	350	605	711	778	824	745	1114	855	819
Anenii Noi	1344	1289	1589	1696	1713	1685	1838	1588	1511	1741	1942
Căușeni	1016	1122	1362	1781	1850	1624	1527	1477	1271	1505	1312
Stefan Voda	171	153	141	105	91	123	152	145	132	126	133
Municipiul Chișinău	76547	72018	69585	69118	63284	61295	59291	57830	52365	47774	43767
Călărași	1256	1066	1028	1225	1586	1497	1604	1485	1777	2241	2971
Strășeni	1510	1308	1608	1647	1898	2223	2422	2228	2217	1959	1736
Ialoveni	515	659	647	704	732	553	455	730	458	313	386
BCIFN	82949	78201	76616	77618	72524	70275	68728	66711	61437	57068	53694
Pondere, %	60	60	59	60	56	53	54	51	48	44	42

Sursa: calculat în baza [32]. Rapoarte statistice pe domenii. Agricultură. În: statistica.gov.md

Tabelul A16.3. Producția industrială a produselor de cofetărie, tone

UAT/Anii	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Dubăsari	-	-	-	-	8,9	8,3	8,6	9,6	13,7	10,0	13,4
Criuleni	2,9	1,4	2,7	-	0,1	2,1	32,5	33,8	43,6	54,6	58,9
Anenii Noi	55,2	109	56,3	31,4	38,9	35,0	26,7	44,4	91,1	133	164
Căușeni	31,8	20,4	54,9	123	148	48,2	53,5	62,1	86,6	67,1	51,2
Stefan Voda	4,3	6,5	9,3	7,1	11,3	12,5	16,4	17,6	13,9	12,3	15,6
Municipiul Chișinău	27201	26241	34957	36567	37603	41516	42020	41935	42197	41230	41061
Călărași	86,1	71,9	60,0	37,4	34,7	69,1	44,8	52,6	51,2	74,1	91,5
Strășeni	44,8	48,5	66,6	83,5	99,8	110	120	120	192	165	154
Ialoveni	-	-	-	-	-	-	26,1	40,4	319	476	471
BCIFN	27426	26499	35207	36850	37944	41801	42349	42315	43009	42222	42081
Pondere, %	76	74	89	89	88	88	89	89	88	86	84

Sursa: calculat în baza [32]. Rapoarte statistice pe domenii. Agricultură. În: statistica.gov.md

Tabelul A16.4. Producția industrială de conserve de legume si fructe, tone

UAT/Anii	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Dubăsari	5,9	536	2,7	2,7	-	-	-	-	-	-	-
Criuleni	3	2205	1743	2694	1819	1609	1996	2174	943	766	428
Anenii Noi	1020	847	443	304	339	344	644	438	446	446	160
Căușeni	214	434	770	869	614	458	810	1140	1021	161	174
Stefan Voda	3113	1851	1731	1536	322	301	353	87	204	87	16
Municipiul Chișinău	1280	872	12574	8997	10297	10116	12491	5440	3695	4582	3702
Călărași	-	11,5	294	194	34,8	32	-	-	-	-	150
Strășeni	699	196	-	57	15	39	3,0	95	15	-	-
Ialoveni	22	60,0	-	15,1	3,3	1,0	15	-	-	-	-
BCIFN	15181	7013	20234	17334	13443	12900	16313	9374	6323	6042	4630
Pondereea,%	36	26	68	66	55	51	54	60	38	31	18

Sursa: calculat în baza [32]. Rapoarte statistice pe domenii. Agricultură. În: statistica.gov.md

 Tabelul A16.5. Producția industrială de divin, mii litri

UAT/Anii	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Anenii Noi	-	-	0,4	1,6	1,9	0,5	-	-	-	-	-
Municipiul Chișinău	837	583	832	812	808	999	1070	1268	432	829	995
Călărași	165	69	94	116	174	314	343	418	489	499	500
Strășeni	449	106	145	116	157	164	103	80,6	27,4	36,2	2,9
Ialoveni	50,0	54,0	99	111	312	246	163	175	354	397	467
BCIFN	1501	813	1171	1157	1453	1723	1679	1942	1301	1762	1970
Pondereea,%	53	46	66	48	47	50	61	89	91	75	76

Sursa: calculat în baza [32]. Rapoarte statistice pe domenii. Agricultură. În: statistica.gov.md

 Tabelul A16.6. Producția industrială de vin spumant, mii dal

UAT/Anii	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Municipiul Chișinău	470	439	490	544	535	472	385	370	357	413	454
Călărași	-	-	-	-	-	-	0,6	17,8	22,5	15,5	7,3
Strășeni	-	-	-	-	-	-	10,4	4,6	2,2	5,4	4,0
Ialoveni	19,3	5,1	17,5	31,6	23,4	42,7	49,8	57,8	135	65,8	-
BCIFN	489	444	507	575	558	515	446	450	517	500	466
Pondereea,%	85	89	91	84	85	86	87	90	82	78	70

Sursa: calculat în baza [32]. Rapoarte statistice pe domenii. Agricultură. În: statistica.gov.md

Tabelul A16.7. Producția industrială de vinuri naturale din struguri, mii dal

UAT/Anii	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Criuleni	1,7	18	29	-	7,8	2,6	-	-	-	-	-
Anenii Noi	380	51	73	109	127	42	78	64	40	51	108
Căușeni	374	346	811	320	319	372	651	584	743	578	791
Stefan Voda	439	347	109	123	170	165	133	238	257	371	538
Municipiul Chișinău	3673	3273	3213	3955	3739	3702	2019	2834	2283	3144	3560
Călărași	942	651	829	747	1451	88	85	190	148	285	347
Strășeni	453	374	364	369	477	753	720	511	567	474	507
Ialoveni	350	295	405	352	343	706	511	338	543	531	801
BCIFN	6611	5356	5832	5975	6632	5829	4197	4759	4580	5434	6653
Pondereea, %	43	43	46	48	47	38	30	35	34	33	39

Sursa: calculat în baza [32]. Rapoarte statistice pe domenii. Agricultură. În: statistica.gov.md

Tabelul A16.8. Producția industrială de vinuri tari cu o concentrație de alcool peste 15%, mii dal

UAT/Anii	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Anenii Noi	13	13	12	36	13	7,3	4,4	0,2	1,1	1,1	-
Căușeni	15	22	6,6	6,5	0,8	-	-	-	-	-	-
Stefan Voda	12	1,3	1,2	3,5	3,5	-	-	2,0	1,7	-	2,7
Municipiul Chișinău	365	190	166	286	99	39	32	23	27	21	26
Călărași	50	172	352	378	144	-	-	-	-	-	-
Strășeni	29	16	22	19	24	18	14	7,8	15	17	6,8
Ialoveni	23	13	15	13	3,2	2,3	0,9	1,2	6,7	3,4	5,2
BCIFN	506	428	574	742	286	67	51	34	52	42	40
Pondereea, %	55	62	55	67	54	10	15	9	11	10	24

Sursa: calculat în baza [32]. Rapoarte statistice pe domenii. Agricultură. În: statistica.gov.md

Tabelul A16.9. Producția industrială de carne, inclusiv carne de pasare, tone

UAT/Anii	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Criuleni	588	484	641	708	716	747	577	157	394	490	699
Anenii Noi	3198	4242	4453	5335	7142	9642	14022	16727	19078	24264	25732
Stefan Voda	12,9	10,1	10,4	8,6	5,5	4,9	2,7	1,9	2,4	1,5	1,4
Municipiul Chișinău	3306	5049	7183	8502	9625	11597	12354	11828	8173	10848	11788
Călărași	452	683	1117	1314	1037	869	1057	1160	975	951	947
Strășeni	-	-	-	-	-	-	-	924	277	-	-
Ialoveni	914	934	2331	2945	3272	1375	4036	1441	1361	1591	1406
BCIFN	8470	11403	15736	18812	21797	24234	32049	32239	30262	38145	40573
Pondere, %	70	74	66	68	70	70	74	72	68	70	68

Sursa: calculat în baza [32]. Rapoarte statistice pe domenii. Agricultură. În: statistica.gov.md

Tabelul A16.10. Producția industrială de sucuri de legume și fructe, mii litri

UAT/Anii	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Dubăsari	295	-	283	237	-	-	-	-	-	-	-
Criuleni	15,9	-	49,1	30,8	-	-	-	29,3	-	-	-
Căușeni	1175	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Stefan Voda	-	2,0	6,6	-	-	-	-	-	-	-	-
Municipiul Chișinău	57	35	19666	21458	33916	34863	34878	30065	25096	23473	26969
Călărași	108	401	213	20,9	477	19,7	-	96,7	-	108,0	43,6
Ialoveni	-	-	-	6,0	0,5	0,2	-	-	-	-	-
BCIFN	1651	438	20217	21753	34393	34882	34878	30191	25096	23581	27013
Pondere, %	5	2	75	73	75	71	71	77	51	42	43

Sursa: calculat în baza [32]. Rapoarte statistice pe domenii. Agricultură. În: statistica.gov.md

Anexa 17. Zăcămintele minerale utile și industria minieră

Tabelul A17.1. Informația privind minele și carierele existente din BCIFN.

UAT	Numărul localităților în care există întreprinderi miniere	Numărul total de întreprinderi	Numărul localităților în care exista 2-3 și mai multe întreprinderi	Suprafața totală a sectorului (perimetrul minier), ha	Suprafața exploatată, ha	Suprafața recultivată, ha	Suprafața terenurilor excluse din circuitul agricol, ha	Deșeuri de producție, m ³
Călărași	1	1	-	12	2	-	2	850
Orhei	1	1	-	15	5	-	19	-
Strășeni	1	1	-	134	92	9	-	-
Criuleni	6	11	2	1333	209	10	8	17
Dubăsari	5	5	1	235	52	10	8	160000
Ialoveni	1	1	-	17	17	-	-	700
Căușeni	1	2	1	31	4	2	4	-
Ștefan Vodă	1	1	-	1	1	-	1	-
Anenii Noi	8	13	4	1574	77	121	32	115726
Mun. Chișinău	10	39	7	3569	40	24	-	151393
BCIFN	35	75	15	6921	499	176	74	428686

Sursa: elaborat de autor după Anuarul IPM [5]

Tabelul A17.2. Substanțe minerale utile pentru construcții în BCIFN

Tipul de materie primă	Numărul întreprinderilor	
	unități	% din total
Argilă	1	1
Nisip	7	9
Nisip-prundiș	12	16
Piatră but	1	1
Piatră spartă	2	3
Piatră de construcție	4	5
Materie primă pentru cărămizi și țiglă	2	3
Calcar	35	47
Calcar but	1	1
Calcar tăiat	9	12
Materie primă de cheramzit	1	1
Total	75	100

Sursa: elaborat de autor după Anuarul IPM [5]

Anexa 18. Transport

Tabelul A18.1. Lungimea drumurilor publice, kilometri

UAT de nivelul II	Drumuri publice – total	din care:			
		drumuri naționale	din acestea, cu îmbrăcăminte rigidă	drumuri locale	din acestea, cu îmbrăcăminte rigidă
Anenii Noi	288	185	185	103	99
Călărași	256	193	193	63	63
Criuleni	234	170	170	64	64
Dubăsari	107	42	42	65	65
Ialoveni	302	221	217	81	76
Strășeni	271	186	186	86	81
Căușeni	376	264	260	112	97
Ștefan Vodă	272	149	145	123	121
Mun. Chișinău	113	85	84	28	28
BCIFN	2219	1494	1482	725	693
Total țară	9472	5882	5835	3590	3336

Sursa: elaborat de autor după [28]

Tabelul A18.2. Transportul rutier de mărfuri din BCIFN realizat cu autovehiculele din posesia persoanelor juridice și cele închiriate

UAT de nivelul II	Mărfuri transportate, mii tone				
	2017	2018	2019	2020	2021
Total țară	35233	40372	41960	40121	45147
Mun. Chișinău	11586	12562	14794	14460	15196
Anenii Noi	1184	1190	1074	1195	1852
Călărași	272	264	365	814	901
Criuleni	1204	1994	1308	1280	1322
Dubăsari	32	15	15	16	33
Ialoveni	658	691	806	876	883
Strășeni	392	622	755	607	738
Căușeni	364	485	641	509	1020
Ștefan Vodă	122	128	123	92	136
BCIFN	15813	17952	19882	19849	22082

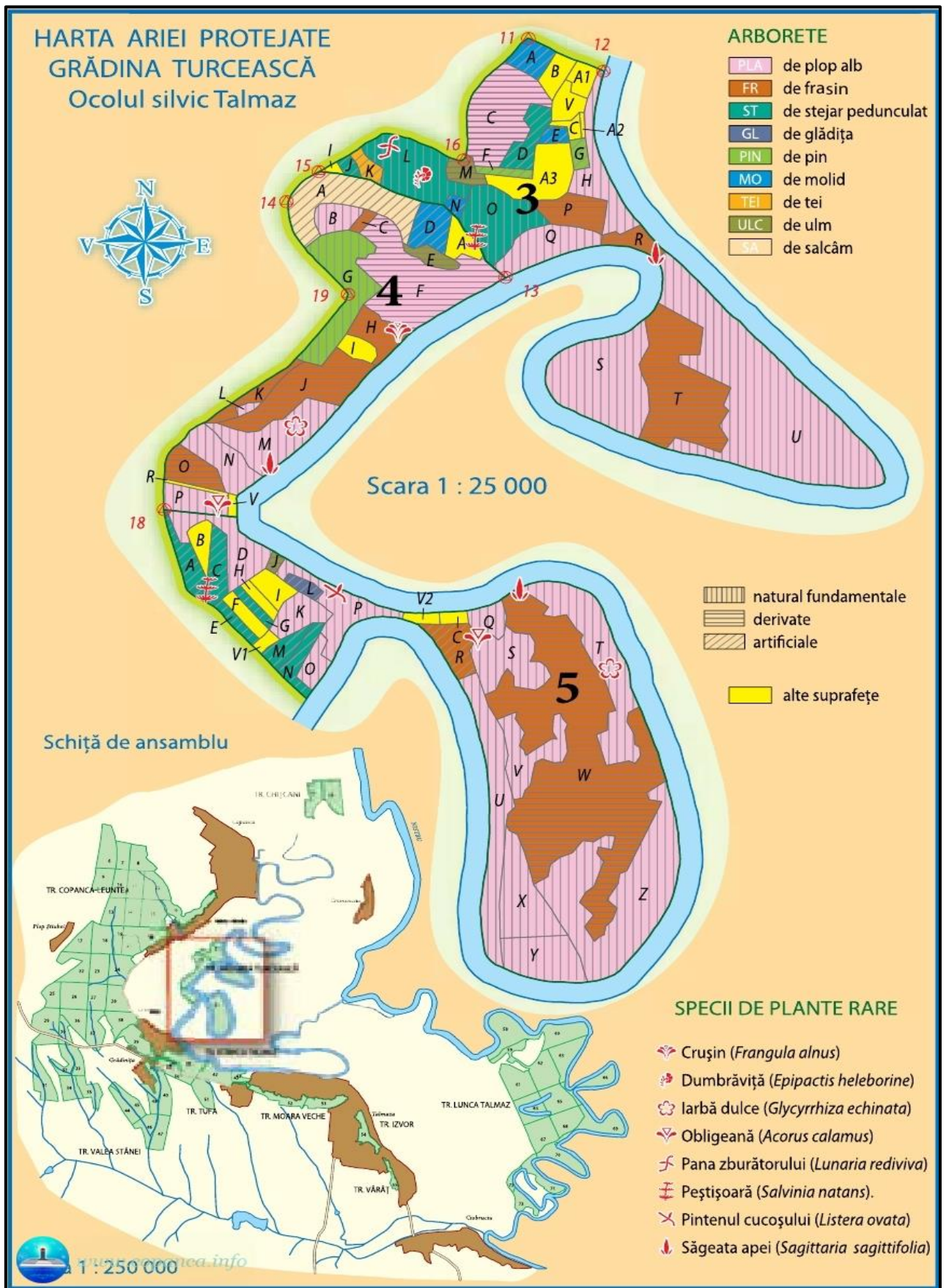
Sursa: elaborat de autor după [28]

Tabelul A18.3. Transportul de pasageri cu autobuze și microbuze din BCIFN realizat cu autovehiculele din posesia persoanelor juridice și cele închiriate

UAT de nivelul II	Pasageri transportați, mii pasageri				
	2017	2018	2019	2020	2021
Anenii Noi	1709	1578	1665	863	841
Călărași	606	690	695	482	524
Criuleni	904	924	896	577	574
Dubăsari	168	171	143	63	87
Ialoveni	2072	2599	2163	1057	1240
Strășeni	2410	2072	2462	1250	1165
Ungheni	2603	2495	2602	1686	1362
Căușeni	1311	1415	1396	823	943
Ștefan Vodă	304	340	397	206	260
Mun. Chișinău	59234	56762	56728	29083	30217
Total țară	100326	98687	100108	54240	59257
BCIFN	71319	69047	69148	36088	37212

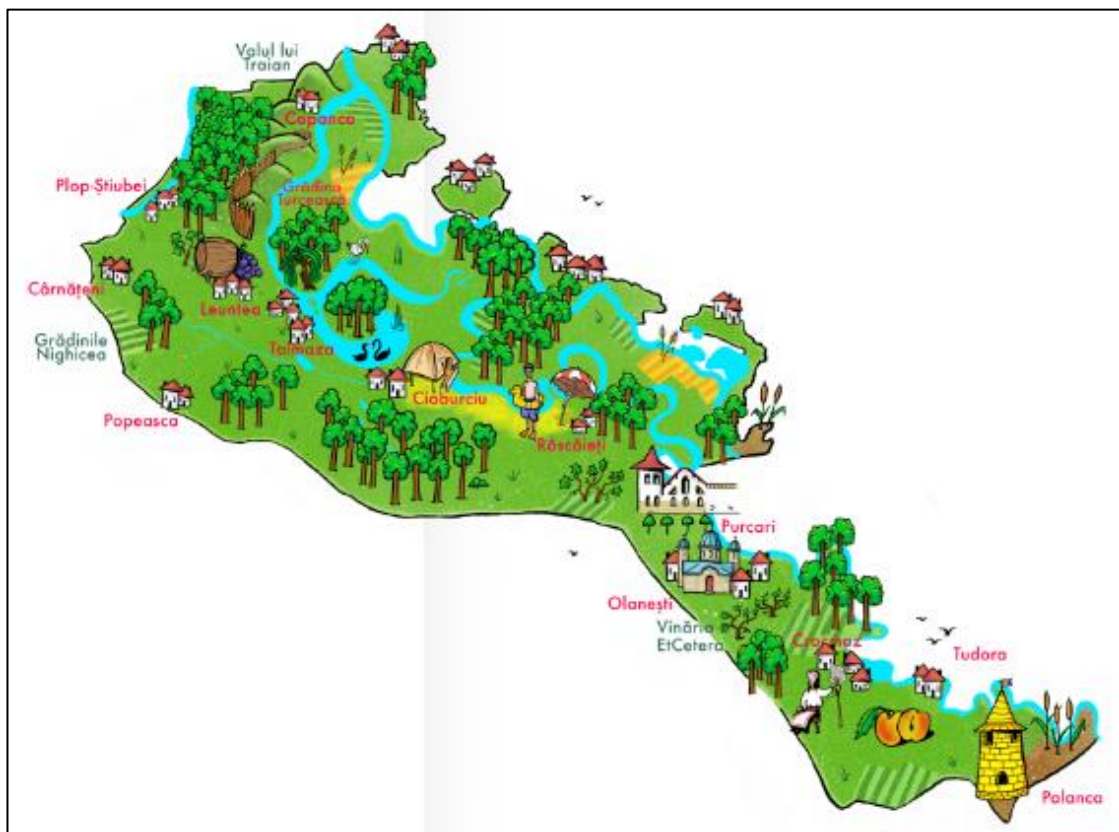
Sursa: elaborat de autor după [28]

Anexa 19. Aria protejată, rezervația peisajică „Grădina Turcească”

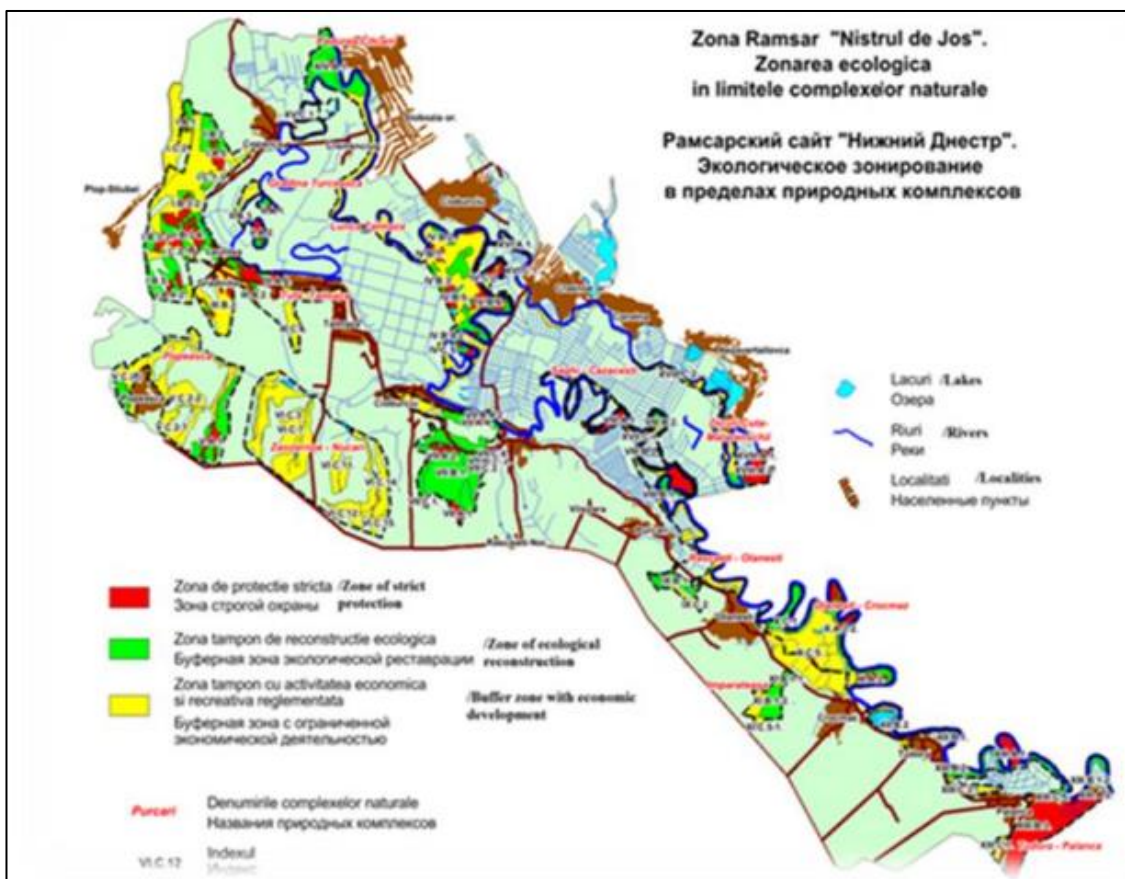

Sursa: adaptat de autor după [127]

Anexa 20. Parcul Național „Nistrul de Jos”

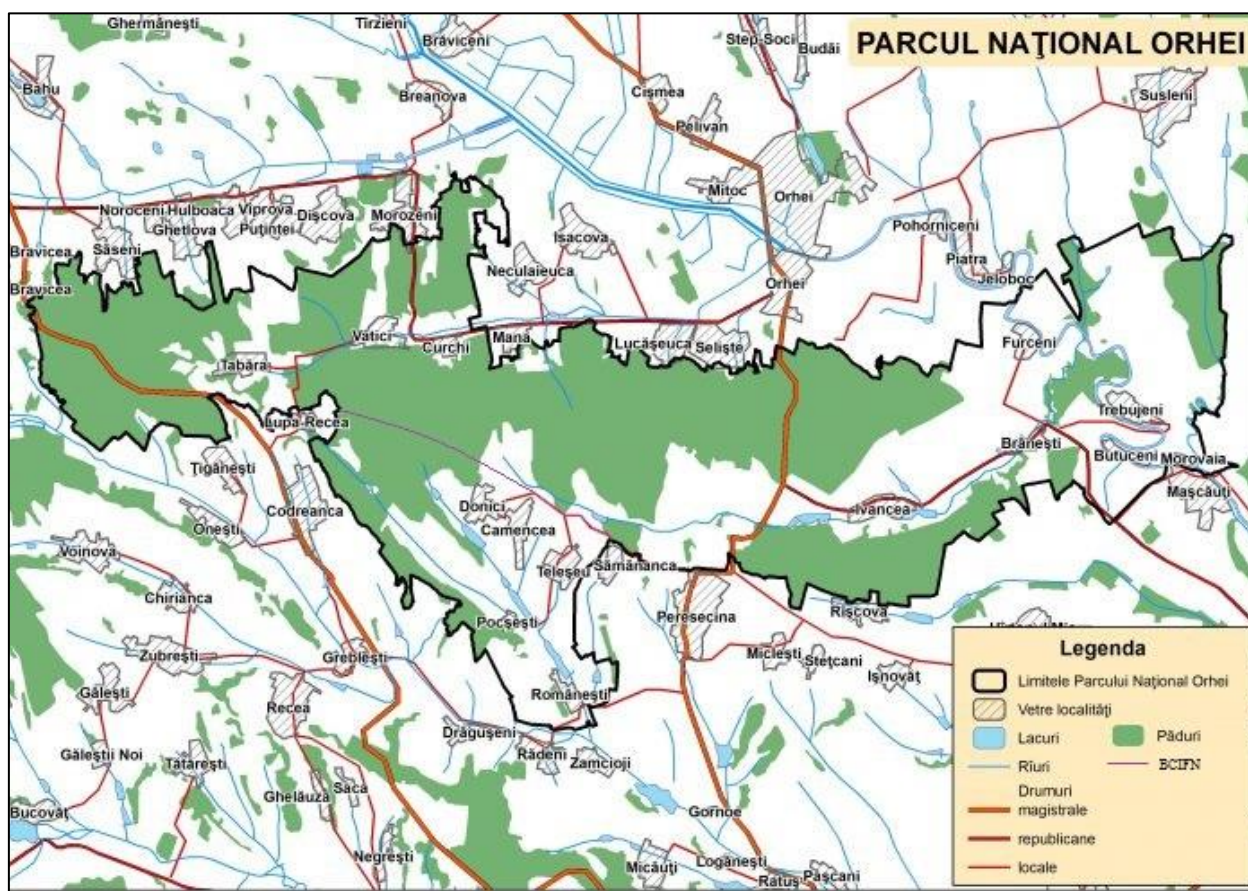

Sursa: adaptat de autor după [125]

Sursa: adaptat de autor după [125]

Anexa 21. Parcul Național Orhei

Sursa: adaptat de autor după [119]

Anexa 22. Arii protejate al BCIFN

Tipul	Unități	Suprafața(ha)/c antitatea	Amplasamentul/Localizarea
Rezervații științifice	2	10819	Lozova (Strășeni); Rădenii Vechi (Ungheni).
Parcuri Naționale	2	72741,54	Chițcani, Mirenești, Zahorna, Cârnațeni, Copanca, Cremenciug, Grădinița, Leuntea, Valea Verde, Plop-Știubei (Căușeni); Cioburciu, Crocmaz, Olănești, Palanca, Purcari, Viișoara, Răscăieți, Răscăieții Noi, Talmaza, Tudora (Ștefan Vodă); Cioburciu, Corotna, Hlinaia, Nezavertailovca (Slobozia); Donici, Teleșeu, Peresecina (Orhei); Codreanca, Lupa Recea Țigănești, Românești (Strășeni).
Monumente ale naturii geologice și paleontologice	20	141,4147	Calfa (Anenii Noi); Păulești, Vălcineț, Sipoteni (Călărași); Zaim, Fârlădeni, Sălcuța (Căușeni); Mălăiești, Goian, Criuleni (Criuleni); Văsieni, Costești, Ialoveni (Ialoveni); Pocești (Orhei); Vatra, Vorniceni (Strășeni); Tudora, Cioburciu, Purcari (Ștefan Vodă); Tiraspol (Tiraspol).
Monumente ale naturii: hidrologice	7	7	Hârjauca, Nișcani, Vălcineț (Călărași); Hagimus (Căușeni); Onițcani (Criuleni); Dubăsari (Dubăsari); Proteagailovca (Bender).
Monumente al naturii botanice, Sectoare reprezentative cu vegetație silvică	4	26,3	Schinoasa Mare (Anenii Noi); Hârjauca, Sipoteni (Călărași); Dubăsarii Vechi (Criuleni); Pogoreloe (Grigoriopol).
Monumente ale naturii botanice, arbori seculari	89	291 Stejar pedunculat (136), Fag (36), Pin de pădure (24), Duglas verde (19), Pin negru (9), Plop de Canada (7), Gorun (6), Cedru de California (6), Sâmbovină (6), Molid argintiu (4), Castan porcesc (4), Ulm de câmp (3), Stejar castanei foliu (3), Dud alb (3), Păr pădureț (2), Plop alb (2), Frasin (2), Glădiță (2), Molid de Canada (2), Mălura pomiferă (2), Paltin de câmp (2), Platan	Hârbovăț, Flămânda (Anenii Noi); Vărzăreștii Noi, Hârjauca, Sipoteni, Nișcani, Hârbovăț (călărași); Criuleni, Măgdăcești (Criuleni); Pîrîta, Coșnița (Dubăsari); Cernița (Grigoriopol); Copanca, Chițcani, Hagimus (Căușeni); Căpriana, Strășenii, Micăuți (Strășeni); Talmaza, Crocmaz (Ștefan Vodă); Chișinău, Codru, Durlești (Chișinău).

		occidental (2), Pin moale (1), Stejar alb (1), Soforă (1), Velniș (1), Tei argintiu (1), Cireș (1), Brad de Caucaz (1), Plop cenușiu (1), Cenușar (1).	
Rezervații naturale, silvice	16	1752,7	Șerpeni (Anenii Noi); Molești, Răzeni (Ialoveni); Sadova, Hârjauca, Onești, Sipoteni (călărași); Hagimus (Căușeni); Dubăsari (Dubăsari); Molești, Malcoci, Scoreni (Ialoveni); Condrița (Chișinău); Copanca (Căușeni); Rădeni, Ghidighici (Strășeni); Olănești (Ștefan Vodă).
Rezervații naturale, Mixte	1	50	Crocmaș (Ștefan Vodă).
Rezervații peisajere (de peisaje geografice)	11	8227,4	Hârbovăț, Bulboaca, Telița (Anenii Noi); Cărbuna (Ialoveni); Sadova, Rassvet, Căbăiești, Pârjolteni, Seliștea Nouă, Temeleuți, Vălcineț (Călărași); Grigoriopol; Leuntea, Copanca (Căușeni); Țigănești, Dolna, Lozova, Vorniceni, Pânășești, Cojușna (Strășeni); Trușeni (Chișinău)
Rezervații de resurse	2	202	Sucleia (Slobozia); Talmaza (Ștefan Vodă).
Arii cu management multifuncțional: Sectoare reprezentative cu vegetație de stepă	1	71	Andriașevca Nouă (Slobozia).
Arii cu management multifuncțional: Sectoare reprezentative cu vegetație de luncă	2	35	Căpriană, Lozova (Strășeni).
Grădinile Dendrologice	2	104	Chișinău (Chișinău); Tiraspol, Sucleia (Slobozia)
Monument de arhitectură peisajeră	7	146,665	Hârbovăț (Anenii Noi); Rassvet (Călărași); Bălăbănești, Miclești (Criuleni); Grădinița (Căușeni); Chișinău.
Grădini zoologice	1	20	Chișinău.
Zone umede de importanță internațională	1	60000	Raioanele Căușeni și Ștefan Vodă, RD Transnistria.

Sursa: elaborat de autor după [127, 130]

Anexa 23. Starea mediului și interacțiunea cu activitatea turistică

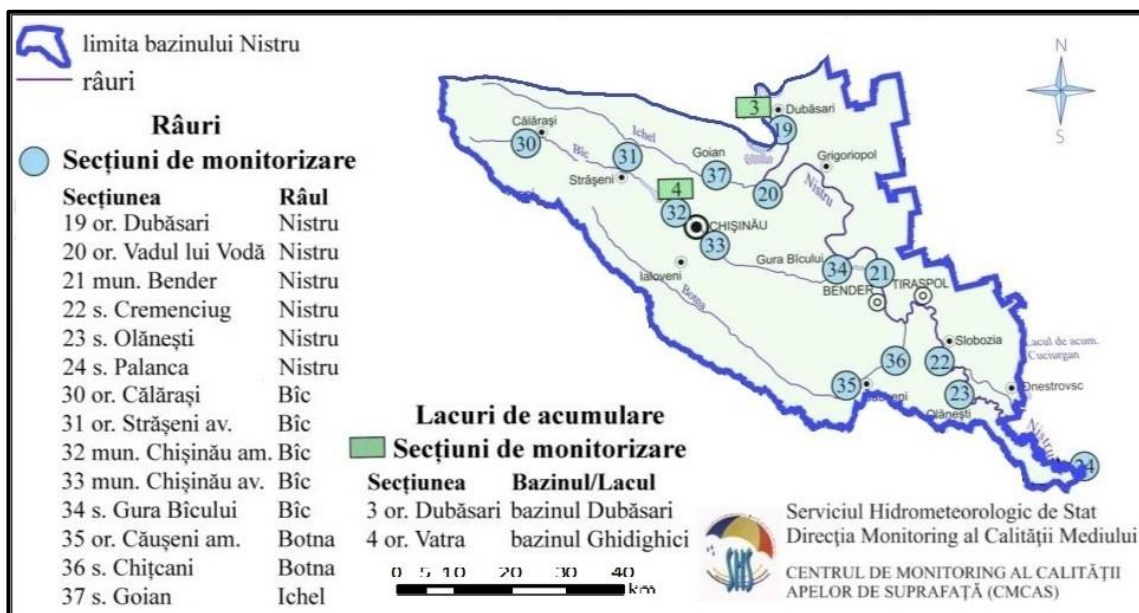

Figura A23.1. Rețeaua de monitorizare a calității apelor de suprafață din cadrul BCIFN

Sursa: adaptat de autor după [170, 197]

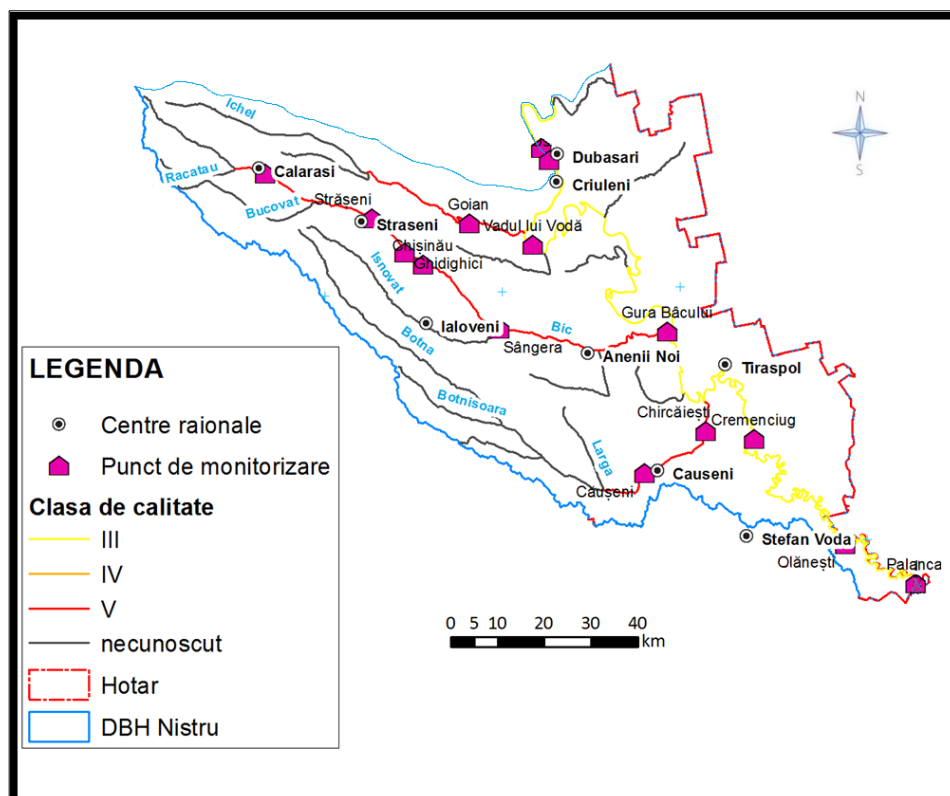

Figura A23.2. Clasa de calitate a corpurilor de apă de suprafață

Sursa: adaptat de autor după SHS [197]

Tabelul A23.1. Clasificarea apelor de suprafață

Râu	Post de monitorizare	Clasa de calitate după parametri			Clasa de calitate generală
		fizico-chimici	microbiologici	hidrobiologici	
Nistru	baz. Dubăsari – pe r. Nistru, or. Dubăsari	II	-	II	II
	r. Nistru – or. Vadul lui Vodă	III	II	III	II
	r. Nistru – Cremenciug	III	-	III	III
	r. Nistru – s. Olănești, în secțiunea punctului hidrometric	III	II	III	III
	r. Nistru – s. Palanca	III	II	II	II
Bâc	r. Bâc – or. Călărași în amonte	III	V	V	III
	r. Bâc – or. Strășeni în aval	V	V	V	V
	baz. Ghidighici – pe r. Bâc, or. Vatra	V	IV	V	V
	r. Bâc – mun. Chișinău, 0,3 km în amonte	V	V	V	V
	r. Bâc – mun. Chișinău, 4 km în aval (or. Sângera)	V	V	V	V
	r. Bâc – s. Gura Bâcului	V	V	V	V
Botna	r. Botna – or. Căușeni, în amonte	V	-	V	V
	r. Botna – s. Chircăiești	V	-	V	V
Ichel	r. Ichel – s. Goian, 0,2 km în aval	V	-	V	V

Sursa: adaptat de autor după [197]

Tabelul A23.2. Caracteristicile depozitelor de deșuri în BCIFN

Nr	Raionul, Municipiul	Gunoști neautorizate depistate, nr./suprafața, ha	Gunoști neautorizate lichidate, nr./suprafața, ha	Depozite amenajate nr./suprafața, ha	Volumul deșeurilor evacuate din locurile neautorizate, mc
1	Chișinău	654/189	654/19	5/44	245930
2	Anenii Noi	46/12	21/8	-	1571
3	Criuleni	68/10	44/5	24/26	324
4	Călărași	105/-	89/-	29/14	770
5	Căușeni	179/21	150/19	27/7	3405
6	Dubăsari	32/3	24/2	9/16	192
7	Ialoveni	74/9	56/6	18/17	-
8	Ștefan Vodă	137/16	134/16	15/7	718
9	Strășeni	63 / 2	46/2	6/10	244

Sursa: adaptat de autor după [4]

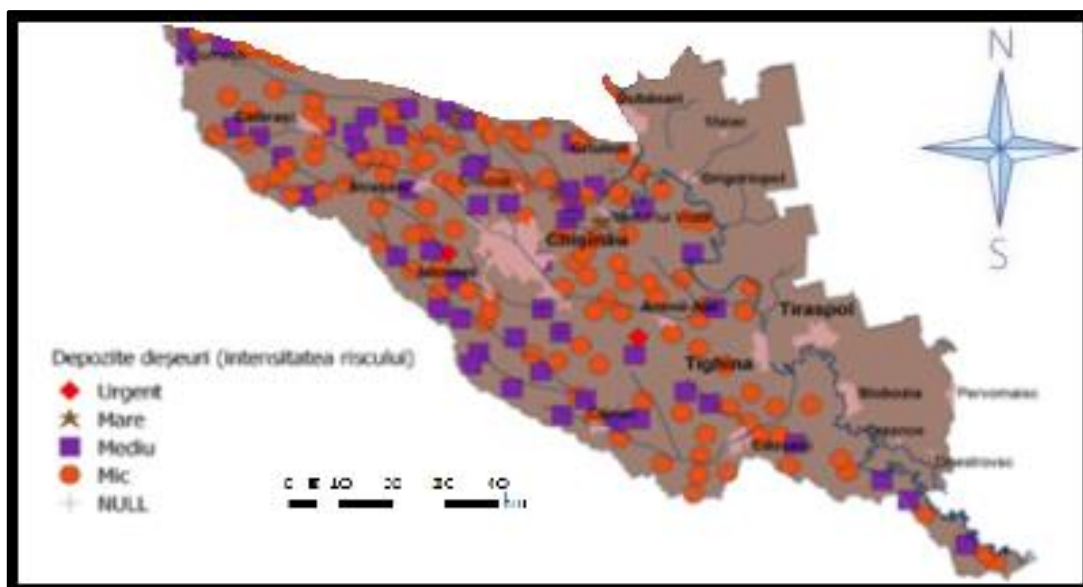

Figura A23.3. Amplasarea depozitelor de deșeuri și intensitatea riscului

Sursa: adaptat de autor după [180]

Tabelul A23.3. Depozite de pesticide inutile și interzise

Nr.	UAT	Cantitatea, tone
1.	Anenii Noi	21
2.	Ialoveni	123
3.	Călărași	132
4.	Municipiul Chișinău	185
5.	Dubăsari	21
6.	Căușeni	142

Sursa: adaptat de autor după [190]

Anexa 24. Infrastructura turistică

Tabelul A24.1. Unități de cazare din BCIFN incluse în sondajul sociologic

Denumirea unității de cazare	Anul fondării	Nr. de camere	Capacitatea de cazare	Servicii agrement	Locul amplasării
Complex turistic „F Estival”	2014	24	147	Piscină, teren de sport (volei, fotbal), foșoare, biliard, saună	s. Leordoia, r-nul Călărași
Casa de vacanță „Casa Mierii”	2002	2	4	Degustări de miere și urmărirea procesului și tehnologiilor, muzeu.	Str. Sf. Maria, 20, s. Răciula, r-nul Călărași
Casa Părintească ONG, Muzeu privat	2004	1	2	Școli de vară, ciclism, meșteșugărit, festivaluri, excursii pedestre	s. Palanca, r-nul Călărași
Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului	2019		100	Pelerinaj, expoziție-muzeu.	s. Răciula, r-nul Călărași
SRL Vighironi	2008	1	2	Pescuit, foșoare	s. Hârjauca, r-nul Călărași
Stațiunea Balneoclimaterică Codru	1959	257	464	Piscine, parc, teren sport, izvoare	s. Hârjauca, r-nul Călărași
Turnul Alb	1992	10	20	Piscine, teren joc copii, foșoare, piscicultură.	s. Costești, r-nul Ialoveni
Complex turistic „Costești”	2001	37	107	Piscină, teren de fotbal, baschet, tenis de câmp, foșoare, pescuit, teren joc copii.	s. Costești, r-nul Ialoveni
Fitofag	1998	7 căsuțe	14	Pescuit, foșoare	s. Răzeni r-nul Ialoveni
La Horești	2007	5	10	Pescuit, foșoare, teren pentru copii, piscină.	s. Horești, r-nul Ialoveni
Complex turistic „Purcari”	2004	8	16	Pescuit, biciclete, tenis de masă, biliard, tenis de câmp, fotbal, baschet	s. Purcari, r-nul Ștefan Vodă
Pensiunea turistică „Et Cetera”	2016	6	12	Biciclete, volei, badminton.	s. Crocmaz, r-nul Ștefan Vodă
Agropensiunea Casa Veche	2019	4	8	Ciclism, turism rustic	s. Palanca, r-nul Ștefan Vodă

Venatum	2000	3	12	Vânătoare, Saună	s. Grădinița, r-nul Căușeni
Bucuria-Sind S.R.L., stațiune balneară	1999	126	236		Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău
Centrul Republican de Recuperare a Invalizilor și Pensionarilor „Speranța”	1989	159	260		Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău
Sirius		12	35	Terase, foșoare, piscină	Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău
MAI	2001	15 căsuțe	45	Foșoare, teren sport	Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău
Relaxare	1985	14	27	Piscină, foșoare	Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău
Mărțișor		5	10		Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău
Lavanda		24 8 căsuțe	50		Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău
UCA	2012	11	22		Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău
Astoria	2008	35	72		Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău
Automobilist	1998	9 căsuțe	36		Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău
Exotica	2005	9 căsuțe 44	90		Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău
Green Park	2009	Căsuțe 5 15	42		Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău
Vacața de la Nona	2013	3 căsuțe 36	76		Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău
Vacața		Căsuțe 6 27	36		Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău
Vatra Elita	2011	30	60		Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău

Sursa: elaborat de autor în baza sondajului sociologic

Tabelul A24.2. Unități de alimentare din BCIFN incluse în sondajul sociologic

Denumirea unității de alimentare	Anul fondării	Tipul de bucătărie	Nr. de săli	Capacitatea sălilor	Locul amplasării
Complex turistic „F Estival”	2014	Mixtă	2	1-80 2-120	s. Leordoia, r-nul Călărași
Casa de vacanță „Casa Mierii”	2002	Moldovenească	1	50	Str. Sf. Maria, 20, s. Răciula, r-nul Călărași
Casa Părintească ONG, Muzeu privat	2004	Moldovenească	2	40	s. Palanca, r-nul Călărași
Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului	2019	Moldovenească		100	s. Răciula, r-nul Călărași
SRL Vighironi	2008	Mixtă	1	150	s. Hârjauca, r-nul Călărași
Stațiunea Balneoclimaterică Codru	1959	Medicinală/dietică	2	1-150 1-100	s. Hârjauca, r-nul Călărași
Turnul Alb	1992	Mixtă	2	1-50 1-100	s. Costești, r-nul Ialoveni
Complex turistic „Costești”	2001	Mixtă	2	1-200; 2-250	s. Costești, r-nul Ialoveni
Fitofag	1998	Moldovenească	1	50	s. Răzeni r-nul Ialoveni
La Horești	2007	Mixtă	1	36	s. Horești, r-nul Ialoveni
Restaurant „Purcari”	2004	Moldovenească, europeană	2	1-120 2-120	s. Purcari, r-nul Ștefan Vodă
Restaurant „Et Cetera”	2013	Moldovenească	1	40	s. Crocmaz, r-nul Ștefan Vodă
Agropensiunea Casa Veche	2019	Moldovenească	1	20	s. Palanca, r-nul Ștefan Vodă
Venatum	2000	Mixtă	1	12	s. Grădinița, r-nul Căușeni
Bucuria-Sind S.R.L., stațiune balneară	1999	Medicinală/dietică	1	240	Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău
Centrul Republican de Recuperare a Invalizilor și Pensionarilor „Speranța”	1989	Medicinală/dietică	1	260	Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău
Sirius		Mixtă	1	50	Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău
Vacanța de la Nona	2013	Mixtă	1	76	Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău
Vatra Elita	2011	Moldovenească	1	100	Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău

Sursa: elaborat de autor în baza sondajului sociologic.

Tabelul A24.3. Unități de agrement din BCIFN incluse în sondajul sociologic

Denumirea unității cu dotări	Foișoare și terase	Capacitatea	Piscină/capacitate/persoane	Teren copii	Teren sport	Alte dotări	Parcare	Locul amplasării
Complex turistic „Festival”	foișoare	3/20 p	40	+	teren de sport (volei, fotbal)	biliard, saună	+	s. Leordoiaia, r-nul Călărași
Casa de vacanță „Casa Mierii”	1 foișor	10p				Degustări de miere și urmărirea procesului și tehnologiilor or, muzeu.	-	Str. Sf. Maria, 20, s. Răciula, r-nul Călărași
Casa Părintească ONG, Muzeu privat	1 terasă	12p		+		Școli de vară, ciclism, meșteșugărit, festivaluri, excursii pedestre	-	s. Palanca, r-nul Călărași
Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului						Pelerinaj, expoziție-muzeu.	+	s. Răciula, r-nul Călărași
SRL Vighironi	foișoare	3/8 p				Pescuit	+	s. Hârjauca, r-nul Călărași
Stațiunea Balneoclimaterică Codru			20		teren sport	parc, izvoare	+	s. Hârjauca, r-nul Călărași
Turnul Alb	foișoare	1/10 p	100	+		Piscicultură, pescuit	+	s. Costești, r-nul Ialoveni
		1/20 p						
		1/30 p						
Complex turistic “Costești”	foișoare	120	100	+	teren de fotbal, baschet, tenis de câmp,	pescuit,	+	s. Costești, r-nul Ialoveni
Fitofag	foișoare	7/10 p				Pescuit,	+	s. Răzeni r-nul Ialoveni
La Horești	foișoare,	12/10 p	70	+		Pescuit, aviaplimbări	+	s. Horești, r-nul Ialoveni

Complex turistic "Purcari"	Foișoare 2	T		+	tenis de câmp, fotbal, baschet	biciclete biliard, tenis de masă, pescuit, beciuri, degustări de vin, crama	+	s. Purcari, r-nul Ștefan Vodă
	Terasă 1	1/100 p						
		F 2/6 p						
Pensiunea turistică „Et Cetera”	Terasă	30 p	20	+	volei, badminton	Biciclete, angar cu pistă de decolare pentru avioane.	+	s. Crocmaz, r-nul Ștefan Vodă
Agropensiunea Casa Veche	foișoare,	1/ 8 p		+		Ciclism, turism rustic	-	s. Palanca, r-nul Ștefan Vodă
Venatum	foișoare,	1/ 10p	10			Vânătoare, Saună	+	s. Grădinița, r-nul Căușeni
Bucuria-Sind S.R.L., stațiune balneară			20		Teren sport	Săli medicinale	+	Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău
Centrul Republican de Recuperare a Invalizilor și Pensionarilor „Speranța”			30		Teren sport	Săli medicinale	+	Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău
Sirius	Terase, foișoare	T 4/10	20		Workout zone		+	Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău
		T 1/20						
		F 4/3p						
MAI	Foișoare,	3/8 p			teren sport		+	Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău
Relaxare	foișoare	7/8 p	45				+	Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău
Mărțișor	Foișoare 4	1-40p					+	Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău
		2-20p						
		3-15p						
		4-10p						
Lavanda	Terasă	100 p		+			+	Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău
UCA	Foișoare	6/10 p					+	Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău
Astoria		10/10 p		+			+	

	Terase, foișoare	5/15 p						Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău	
		1/30 p							
Automobilist	Terase, foișoare	1/25 p					+	Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău	
		6/8 p							
Exotica	Terasă, foișoare	1/60 p					+	Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău	
		7/20 p	30						
Green Park	Foișoare	1/ 14 p		+		Sală banchet 30 p	+	Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău	
		1/20 p	25						
Vacanța de la Nona	Foișoare	7/10 p				Paintbool 10 p, Saună 12 p,	+	Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău	
			50						
Vacanța	Foișoare	1/50 p		+	Tenis de masă		+	Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău	
		1/20 p	40						
		7/ 10 p							
Vatra Elita	Terasă, foișoare	1/100 p		+	Volei, fotbal, baschet, tenis de câmp		+	Or. Vadul lui Vodă, Mun. Chișinău	
		2/20 p	50						
		5/ 10 p							
Total	120 F; 14 T	2025 p	670	13	11		25		

Sursa: elaborat de autor în baza sondajului sociologic

Anexa 25. Lacurile din BCIFN cu pescuit sportiv/vânătoresc

Denumirea	Preț (lei MD/zi)	Specii de pești	Locul amplasării. Contacte, distanța până la Chișinău.
L.A. Dubăsari Casa Pescarului	350	Crap, caras, biban, , lin, plătică, tarancă, cosaș, sabiță, clean, știucă, scobar, șalău, aburnus mento, cosac cu bot turtit, somn, avat.	or. Dubăsari. s. Molovata, s. Cocieri, 44 km
Ghidighici	50	Crap, lin, plătică, tarancă, cosaș, sabiță, clean, știucă, scobar, caras, șalău, aburnus mento, cosac cu bot turtit, somn, avat.	Sireți, Cojușna, Ghidighici, Roșcani și Vatra. 068869191, 15 km
Cimișeni	150	Crap, cosaș, caras, babușcă, roșioară, biban, șalău	s. Cimișeni, r-l Criuleni, 30km
Ulmu	100	Sânger, crap, cosaș, babușcă, biban soare, obleț, caras, biban, șalău.	s. Ulmu, r-l Ialoveni, 27 km
Pescar Club	150	Sângerul, cosaș, crap, caras	s. Donici, r-l Orhei, 37 km
Molești	200	Caras, biban, șalău, plătică, crap	s. Molești, r-l Ialoveni, +37369794688, 32 km
Costești	250	Șalău, crap, caras, biban	s. Costesti, r-l Ialoveni, +37369303499, 22 km
Lacul Sâlaș	120	Sânger, crap, cosaș, babușcă, biban soare, obleț, caras, biban, șalău.	s. Gura Bâcului, r-l Anenii Noi, 52 km
Dănceni	50	Sânger, crap, cosaș, babușcă, biban soare, obleț, caras, biban, șalău.	s. Dănceni, r-l Ialoveni, 16 km
Tortuga	70	Crap și cosaș	Mun. Chișinău, 8 km
Răzeni	300	Crap și cosaș	s. Răzeni, r-l Ialoveni, 40 km
Suruceni	100	Crap și cosaș	s. Suruceni, r-l Ialoveni, 25 km
„Fisher club”	50	Crap, cosaș, caras, sânger	s. Greblești, r-l Strășeni, +373 790 33 244, 42 km
Peatihatka.	70	Caras, crap, cosaș	s. Răzeni, s. Budăi, r-l Ialoveni, 34 km
Hârbovățul Nou	100	Crap, cosaș, caras, sânger	s. Hârbovățul Nou, r-l Anenii Noi, 43 km
Văratice	100	Crap, caras, sânger, cosaș, roșioară, biban	s. Văratice, r-l Ialoveni, 079407551, 36 km
Horești	70	Caras, crap, sânger, somn, babușcă, biban.	s. Horești, r-l Ialoveni, 27 km
Roșcani.	100	Crap, biban, cosaș, caras, sânger	s. Roșcani, r-l Strășeni, 25 km

Sursa: elaborat de autor după [18, 19]

Anexa 26. Trasee turistice propuse

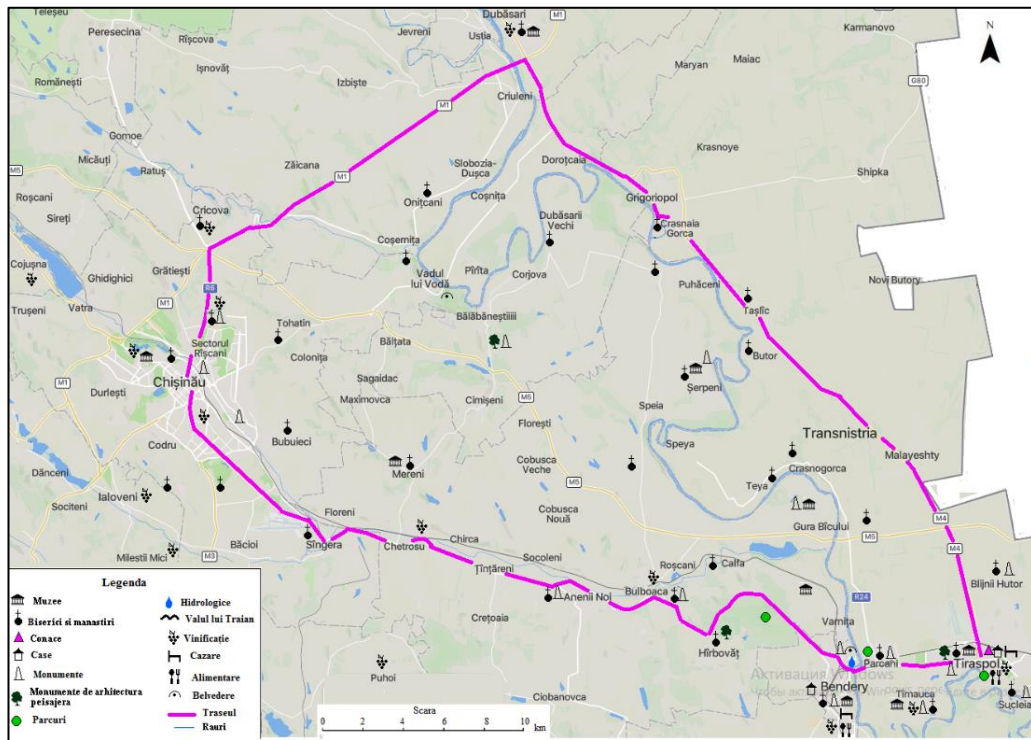

Figura A26.1. „Vinificatorii de pe două maluri”

Sursa: elaborat de autor

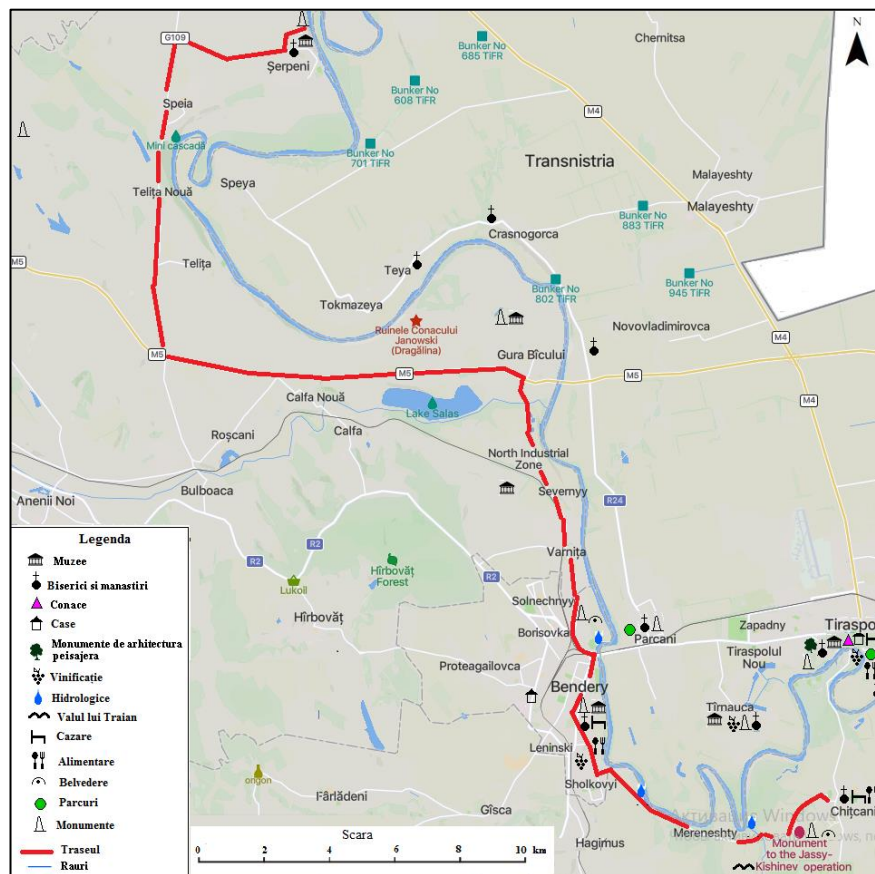

Figura A26.2. „Memoriale militare de pe malurile Nistrului”

Sursa: elaborat de autor

Anexa 27. Dinamica fluxurilor turistice

Tabelul A27.1. Dinamica numărului de turiști cazați în raioanele din PD a BCIFN și mun. Chișinău

Nr.	UAT	Anii										Media
		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
1	Călărași	12879	11525	11938	11257	11615	12193	4002	8567	11732	14136	10984
2	Strășeni	...	12	919	966	914	900	...	5	240	240	525
3	Ialoveni	4422	5391	5822	5388	5398	6054	380	1593	6951	6868	4827
4	Criuleni	9664	5898	5306	5429	5659	4158	639	1381	2349	2964	4345
5	Dubăsari	11376	12859	13637	10710	11971	12771	3530	7129	7870	11813	10367
6	Anenii Noi	1212	1165	1166	1457	1773	1934	308	970	1298	1495	1278
7	Căușeni	1141	1574	1687	1594	1474	483	128	185	924	1197	1039
8	Ștefan Vodă	1338	1461	2214	2068	3212	3773	1652	4211	4309	3568	2781
9	Mun. Chișinău	179336	179222	204182	232024	251429	253298	48181	105342	221040	262490	193654
	PD BCIFN	221368	219107	246871	270893	293445	295564	58820	129383	256713	304771	229694
	Total RM	283001	278855	306307	337207	364608	374765	90338	178196	333925	391471	293867

Sursa: elaborat de autor după datele BNS

Notă - ... lipsa datelor

Tabelul A27.2. Dinamica duratei sejurului unui turist în raioanele din PD a BCIFN și mun. Chișinău

Nr.	UAT	Anii										Media
		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
1	Anenii Noi	8,2	8,2	8,2	7,7	6,7	5,8	2,2	2	6,3	5,8	6,1
2	Călărași	12,3	13,1	13,1	13,1	13,4	13	12,8	12,7	12	10,2	12,6
3	Criuleni	8,3	8	8,7	7,6	8,1	8,8	2	2	2,4	5,6	6,2
4	Dubăsari	10,8	9,7	9,9	9,2	9,7	8,6	8,4	9,5	10,2	8,1	9,4
5	Ialoveni	14,5	13,3	11,4	12,6	13,2	11,4	3,5	15,1	9,3	11,9	11,6
6	Strășeni	0	6,9	9,7	9,7	9,9	10	0	9,4	10	10	7,6
7	Căușeni	9	9,6	9,5	9,4	9,6	9,8	5,1	4,2	6,3	7,4	8,0
8	Ștefan Vodă	6	6,9	5,5	6,1	4,9	3,9	2,8	2,7	3,8	3,3	4,6
9	Mun. Chișinău	6,4	6,4	4,3	4,1	4,2	4,1	5,3	4,7	4,3	3,8	4,8
	BCIFN	8,4	9,1	8,9	8,8	8,9	8,4	4,7	6,9	7,2	7,3	7,9
	RM	6,4	6,4	5,8	5,5	5,6	5,2	5,2	5,3	5	4,6	5,5

Sursa: elaborat de autor după datele BNS

Anexa 28. Capacitatea și fluxurile turistice a unităților de cazare și alimentare din BCIFN

Denumirea	Nr. de camere	Capacitatea de cazare	Capacitatea de alimentație	Număr de clienți deserviți					
				Anii					
				2014	2015	2016	2017	2018	2019
Complex turistic „F Estival”	24	147	200	1680	1700	1800	2100	2400	2800
Casa de vacanță „Casa Mierii”	2	4	50	6698	7000	8900	9000	10000	10100
Casa Părintească ONG, Muzeu privat	1	2	40	1000	1000	1000	1100	1100	800
Mănăstirea Nașterii Maicii Domnului		100	100	1940	1890	1900	1980	2000	2200
SRL Vighironi	1	2	150	3200	3400	3500	3600	3800	3700
Stațiunea Balneoclimaterică Codru	257	464	250	10325	10623	10743	9965	10500	10600
Turnul Alb	10	20	150	3245	3128	2986	2786	2675	2830
Complex turistic „Costești”	37	107	450	9873	9967	10046	10153	10371	10500
Fitofag	7 căsuțe	14	50	3176	2983	2654	2123	1987	2230
La Horești	5	10	36	6987	6647	6217	5867	5121	7300
Complex turistic „Purcari”	8	16	240	15000	15300	15670	15830	16000	16450
Pensiunea turistică „Et Cetera”	6	12	40	9800	9900	10000	10050	10100	10200
Venatum	3	12	12	200	220	240	260	300	320
Bucuria-Sind S.R.L., stațiune balneară	126	236	240	3777	4100	3807	3342	3800	4200
Sirius	12	35	50	16200	16400	16700	17000	17200	17500
MAI	15 căsuțe	45		15000	15200	15300	15500	15700	15900
Relaxare	14	27		16800	17000	17200	17600	18000	18200
Mărțișor	5	10		16000	16200	16500	16800	17000	17300
Lavanda	24 8 căsuțe	50		13500	13700	13900	14200	14300	14500
UCA	11	22		7200	7500	7700	7800	7900	8000
Astoria	35	72		25200	25800	25700	25900	26000	26400
Automobilist	9 căsuțe	36		10800	10900	11000	11200	11600	11800
Exotica	9 căsuțe 44	90		28800	29000	31000	31500	31800	31900
Green Park	Căsuțe 5 15	42		13500	13800	14500	14700	14900	15000
Vacanța de la Nona	3 căsuțe 36	76	76	27000	27900	28400	28600	28900	29000
Vacanța	Căsuțe 6 27	36		19800	20000	20500	20900	21300	21500
Vatra Elita	30	60	100	49200	50000	51000	53000	54500	55000
Total	2025	2015	2514	339959	345364	353309	357452	364144	371206

Sursa: elaborat de autor în baza sondajului sociologic

Anexa 29. Acte de implementare a rezultatelor cercetărilor științifice.

<p>UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA INSTITUTUL DE ECOLOGIE ȘI GEOGRAFIE</p> <p>MD-2028, Chișinău, str. Academiei, 1 tel. 022 73 15 50; tel/fax 022 73 98 38, 022 21 11 34, 022 28 14 73 e-mail: ieg@ieg.md</p>		<p>STATE UNIVERSITY OF MOLDOVA</p> <p>INSTITUTE OF ECOLOGY AND GEOGRAPHY</p> <p>I, Academiei str. Chișinău, MD-2028 tel. 022 73 15 50; tel/fax 022 73 98 38, 022 21 11 34, 022 28 14 73 e-mail: ieg@ieg.md</p>
---	---	--

Nr. 50
Din 19 iunie 2023

**Act de Implementare a rezultatelor cercetărilor științifice prezentate de dnul MOROZ
Ivan în teza de doctor în științe geonomice cu tema „Aspecte economico-geografice ale
dezvoltării turismului în Bazinul Cursului Inferior al fluviului Nistru”**

Prin prezenta, Institutul de Ecologie și Geografie confirmă valoarea teoretică și aplicativă înaltă a rezultatelor cercetărilor efectuate de către dnul Moroz Ivan în domeniul geografiei turismului în cadrul tezei de doctor în științe geonomice și expuse în rapoartele anuale ale Proiectului de cercetare aplicativ „*Studiul impactului activităților economice a Regiunii de Dezvoltare Centru în scopul protejării potențialului natural pentru asigurarea dezvoltării durabile*” cu cifrul 15.817.02.20 A, precum și în monografia „*Regiunea de Dezvoltare Centru. Aspecte geografice, socio-economice și ecologice*”. Aceste rezultate sunt utile pentru actualizarea și completarea suportului informațional privind resursele, infrastructura și fluxurile turistice la nivelul unui spațiu hidrografic, care concentrează peste ½ din populația Republicii, are cel mai înalt nivel de urbanizare și cuprinde cele mai importante arii generatoare de turiști din Republică.

Rezultatele prezentate în teza de doctor „*Aspecte economico-geografice ale dezvoltării turismului în Bazinul Cursului Inferior al fluviului Nistru*” sunt bazate pe un suport grafic și cartografic bogat și deosebit de relevant. Sunt analizate problemele complexe ale valorificării resurselor și infrastructurii turistice, sunt evaluate premisele și oportunitățile de dezvoltare a turismului pe ambele maluri ale Nistrului, fiind propuse recomandări utile privind implementarea dezvoltării durabile și relansarea socio-economică a regiunii de studiu.

Director interimar
dr., conf. univ.

 Dr. BEJAN

Figura A29.1. Act de implementare IEG al USM

Republica Moldova, MD-6801 or. Ialoveni, str. Alexandru cel Bun, 33, Tel/Fax +373 268 22692
E-mail: adrcentru@adrcentru.gov.md

Act de Implementare

a rezultatelor cercetărilor științifice prezentate de dnul MOROZ Ivan în teza de doctor în științe geonomice cu tema „Aspecte economico-geografice ale dezvoltării turismului în Bazinul Cursului Inferior al fluviului Nistru”

23 iunie 2023

Prin prezenta, ADR Centru confirmă valoarea aplicativă înaltă a rezultatelor cercetărilor efectuate de către dnul Moroz Ivan în domeniul turismului în cadrul tezei de doctor în științe geonomice și expuse în monografia „Regiunea de Dezvoltare Centru. Aspecte geografice, socio-economice și ecologice”. Aceste rezultate sînt utile pentru actualizarea și completarea suportului informațional privind premisele și oportunitățile de dezvoltare a turismului în regiune.

Totodată, rezultatele prezentate în teza de doctor „Aspecte economico-geografice ale dezvoltării turismului în Bazinul Cursului Inferior al fluviului Nistru” privind valorificarea obiectivelor turistice din perimetrul celui mare mare spațiu hidrografic al RD Centru sînt bazate pe un suport grafic și cartografic deosebit de relevant și important. Sînt identificate realizările și problemele de dezvoltare a sectorului turistic în RD Centru, fiind propuse recomandări utile de revitalizare a acestuia.

Rezultatele obținute în urma realizării sondajului pot fi implementate de ADR Centru, consiliile raionale și locale din regiune, în scopul cunoașterii mai profunde a problemelor și oportunităților valorificării turistice și promovării dezvoltării durabile, în elaborarea și implementarea strategiilor și planurilor sectoriale de dezvoltare a turismului. Rezultatele cercetărilor efectuate vor putea servi la actualizarea documentelor strategice regionale privind dezvoltarea turismului, elaborarea rapoartelor de implementare a obiectivelor și măsurilor planificate în acest domeniu de însemnătate primordială pentru RD Centru, pentru localitățile rurale și urbane din componența acesteia. De asemenea, rezultatele cercetărilor obținute pot fi implementate în elaborarea traseelor turistice regionale și locale, a planurilor de activitate a consiliilor raionale și APL-uri locale în acest domeniu.

Director

Pavel Trofin

Ex. Ciubotaru Dinu-Cristian
Secția Planificare și Cooperare Regională
cristian.ciubotaru@adrcentru.gov.md

Figura A29.2. Act de implementare ADR Centru

Ministerul Infrastructurii
și Dezvoltării Regionale
al Republicii Moldova

Agencia de Dezvoltare Regională Sud

Republica Moldova, MD-4101 or. Cimișlia, bd. Ștefan cel Mare, 12, Tel. +373 241 2 62 86, Fax. +373 241 2 62 86,
E-mail: adrsud@gmail.com / adrsud@adrsud.gov.md
Pagina web: www.adrsud.md

Nr. 244 din 26 iunie 2023

Act de Implementare a rezultatelor cercetărilor științifice prezentate de dnul MOROZ Ivan în teza de doctor în științe geonomice cu tema „Aspecte economico-geografice ale dezvoltării turismului în Bazinul Cursului Inferior al fluviului Nistru”

Prin prezenta, Agenția de Dezvoltare Regională Sud confirmă valoarea aplicativă înaltă a rezultatelor cercetărilor efectuate de către dnul Moroz Ivan în domeniul turismului în cadrul tezei de doctor în științe geonomice cu tema „Aspecte economico-geografice ale dezvoltării turismului în Bazinul Cursului Inferior al fluviului Nistru”

Rezultatele prezentate în teza de doctor privind valorificarea resurselor și infrastructurii turistice din cursul inferior al fluviului Nistru sunt bazate pe un suport grafic și cartografic deosebit de relevant și important. Sunt identificate realizările și problemele complexe de dezvoltare a turismului, fiind propuse recomandări utile de revitalizare a acestuia în regiunea de studiu.

Rezultatele obținute în urma realizării Sondajului Sociologic pot fi implementate de Agenția de Dezvoltare Regională Sud, consiliile raionale și locale din aceste regiuni în scopul cunoașterii mai profunde a problemelor și oportunităților valorificării turistice, promovării dezvoltării durabile, relansării socio-economice și restabilirii încrederii dintre cele două maluri ale Nistrului.

Rezultatele cercetărilor efectuate vor putea servi la actualizarea documentelor strategice regionale privind dezvoltarea turismului, elaborarea rapoartelor de implementare a măsurilor planificate în acest domeniu important pentru Regiunea de Dezvoltare Sud și pentru localitățile rurale și urbane din componența acesteia. De asemenea, rezultatele cercetărilor obținute pot fi implementate în elaborarea și ajustarea traseelor turistice către destinațiile principale din partea de est a Regiunii de Dezvoltare Sud, în special către renumitele vinării, obiective religioase, peisaje și monumente naturale foarte apreciate de vizitatori.

Director interimar ADR Sud

Olga ZLATI

Figura A29.3. Act de implementare ADR Sud

Declarația privind asumarea răspunderii

Subsemnatul, Ivan MOROZ declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

MOROZ, Ivan

(semnătura)

Data: _____

CV Autorului

Numele, prenumele	MOROZ IVAN
Curriculum Vitae	
Data și locul nașterii	23 iunie 1988, com. Koblevo, raionul Berezani, regiunea Nikolaev, Ucraina.
Cetățenia	Republica Moldova
Date de contact	MD Chișinău, Str. Calea Ieșilor 51/2, ap. 33, municipiul Chișinău, Republica Moldova, morozbye@yahoo.com, tel. Mobil: +37367388682
Studii – superioare, doctorat, (instituție, perioada, specialitatea, calificarea).	<p>2017 Certificat, Școala doctorală, Academia de Studii Economice din Moldova.</p> <p>2020 Diplomă de master în Științe ale Mediului (052), Departamentul/specializarea: științe biologice și geonomice, Facultatea: științe fundamentale, Universitatea de Stat „Dimitrie Cantemir”.</p> <p>2013 Diplomă de master în Științe ale naturii, Specialitatea Geoinformatică, Facultatea de Geografie, Universitatea de Stat din Tiraspol cu sediul în Chișinău.</p> <p>2020 Diplomă de licență în Științe fizice, Specialitatea Geografie, Facultatea de Geografie, Universitatea de Stat din Tiraspol cu sediul în Chișinău.</p> <p>2011 Diplomă de licență în Științe ale educației, Specialitatea Geografie și Biologie, Facultatea de Geografie, Universitatea de Stat din Tiraspol cu sediul în Chișinău.</p>
Stagii (instituție, perioada, calificarea).	<ul style="list-style-type: none"> - Seminarul metodic municipal „Tehnologia elaborării subiectelor pentru determinarea nivelului de formare a competențelor specifice în cadrul evaluării finale la geografie” 21 noiembrie 2013 L.T. „Vasile Lupu” or. Chișinău. - Seminarul metodic municipal „Formarea și dezvoltarea competențelor specifice la biologie și chimie în procesul implementării curriculumului modernizat în clasele naționale și bilingve” 13 decembrie 2013 L.T. „Gheorghe Asachi” or. Chișinău. - Семинар по разработке календарно - тематического, поурочного планирования, внедрение современных методов и приёмов обучения учащихся в преподавании биологии и химии в свете модернизированного куррикулума в гимназическом и лицейском звене. 21 октября 2015 Т.Л. „Н.В.Гоголя” мун.Кишинэу - Seminarul instructiv-metodic pentru profesorii de geografie „Aspecte metodologice în proiectarea evaluării sumative la finalizarea unității de învățare”. 11 noiembrie 2015 L.I.M cu Profil Sportiv. - Seminarul teoretic-practic „Metode alternative de predare-învățare-evaluare utilizate în cadrul orelor de geografie” în IPLT”O. Ghibu 11.03.2016, Chișinău. - Seminar instructiv-metodic pentru profesorii de geografie „Utilizarea TIC în formarea și evaluarea competențelor specifice la disciplina Geografie” 16 noiembrie 2016 L.T. „Mihail Kogălniceanu”, Chișinău - Sesiunea de formare a cadrelor didactice în cadrul programului de formare la geografie în vederea implementării Curicului Dezvoltat 2019, 05-06 august 2019 IP LT „Constantin Negruzzi” Chișinău

	<p>- Training course în proiect called „Global Youth” was hosted by People and Planet, Erasmus +, 13-22 septembrie 2019, Vadul lui Voda, R. Moldova. The ID of this certificate is LXMU-1EF5-4BBS-4QGV.</p> <p>- Training Course în proiect called „EU4You” was hosted by Inter Step, Erasmus +, 3-13 December 2019, Slettestrand, Denmark. The ID of this certificate is AEA3-K7HV-EPZE-WL5P</p> <p>Workshop/Atelier de lucru online „Regândirea Managementului-Migrației: experiența europeană și națională”. Acțiune organizată în cadrul proiectului Catedra Jean Monnet în Studii de Integrare Europeană și Migrație / EUMIGRA. 18 februarie 2021.</p> <p>- Training formativ: „Reglarea emoțională a cadrului didactic pe timp de criză”. Centrului de Excelență în Medicină și Farmacie „Raisa Pacalo”. 10 martie 2021.</p> <p>- Webinar: „Motivația elevilor în procesul de învățământ online”. Centrului de Excelență în Medicină și Farmacie „Raisa Pacalo”, Catedra discipline socioumane. 20 aprilie 2021.</p> <p>- Mobility of youth workers, participated în a learning mobility project „Euro Culture”, was hosted by Baby People. The project took place from 17-25 septembrie 2021 în Vadul lui Voda, R. Moldova. The ID of this certificate is 4YRA-8XX9-P7QB-W5RW. Youthpass, Erasmus +</p> <p>- Training Course, A2 în proiect called „InnoBoost- Boosting Value Creation Through Innovation” was hosted by Inter Bildung e.V, Erasmus +, 21 – 29 March 2022, Heidesee, Germany. The ID of this certificate is YNA6-XKSL-N8SH-JAZU. Youthpass, Erasmus +</p>
Domeniile de interes științific	Geografie Umană, Geografie Fizică, Turism, Ecologie, Biologie, Sisteme Informaționale Geografice, Didactica Geografiei, Didactica Biologiei.
Activitatea profesională (instituție, funcție, perioada de activitate).	<p>Universitatea de Stat din Moldova. Institutul de <i>Ecologie și Geografie</i>, Laboratorul <i>Impact Ecologic și Reglementări de mediu, cercetător științific</i>.</p> <p>Universitatea Tehnică din Moldova, Facultatea Inginerie Economică și Business, Departamentul Teorie Economică și Marketing, <i>Lector universitar</i></p> <p>Centru de Excelență în Medicină și Farmacie „Raisa Pacalo”, <i>profesor de Geografie și Educație pentru societate</i>.</p> <p>Liceul Teoretic „Orizont” Filiala Ciocana, <i>profesor de Geografie</i></p> <p>Școala Profesională Nr. 2, <i>profesor de Geografie</i></p> <p>Colegiul Național de Comerț al ASEM, <i>profesor de Geografie</i></p> <p>Colegiul de Studii Administrative și Fiscale din Moldova, <i>profesor de Geografie</i>.</p> <p>Centrul de Excelență în Administrarea Afacerilor, <i>profesor de Geografie</i>.</p> <p>Liceul Teoretic „Titu Maiorescu”, <i>profesor de Geografie</i>.</p> <p>Colegiul Cooperatist Comercial din Moldova, <i>profesor de Geografie</i>.</p> <p>Liceul Teoretic Seral Nr. 1, <i>profesor de Biologie</i>.</p> <p>Academia de Știință a Republicii Moldova, <i>Institutul de Ecologie și Geografie, Laboratorul Impact Ecologic și Reglementări de mediu, cercetător științific stagiar</i>.</p> <p>Universitatea de Studii Europene din Moldova, <i>Facultatea Economie și Informatică, Catedra Economie și Turism, Lector universitar</i></p> <p>Colegiul „Mondostud-Art”, <i>profesor de Geografie</i>.</p> <p>Liceul Teoretic „European”, <i>profesor de Geografie și Biologie</i>.</p> <p>Liceul Teoretic „Academia Copiilor”, <i>profesor de Geografie</i>.</p> <p>Liceul Teoretic „Gheorghe Asachi”, <i>profesor de Biologie</i>.</p> <p>Școala medie Nr. 6, <i>profesor de Biologie</i>.</p> <p>Liceul Teoretic „Principesa Natalia Dadiani”, <i>profesor de Biologie</i>.</p>
Participări în proiecte științifice naționale și internaționale.	- Proiect de cercetare științifică fundamentală și cercetare științifică aplicativă (instituțional). Codul 15.817.02.20A. „Studiul impactului activităților economice a Regiunii de Dezvoltare Centru în scopul protejării potențialului natural pentru asigurarea dezvoltării durabile”.

	<ul style="list-style-type: none"> - Proiect de cercetare. 20.80009.7007.11. „Evaluarea stabilității ecosistemelor urbane și rurale în scopul asigurării dezvoltării durabile”. - Proiect pilot „Combaterea delincvenței juvenile în IP LT „Mitropolit Nestor Vornicescu”, comuna Lozova, raionul Strășeni, perioada 11 ianuarie-12 aprilie 2021. Coordonator: Ursachi Maria. Realizat cu sprijinul PH International Moldova în parteneriat cu Ministerul Educației, Culturii și Cercetării și Inspectoratul General al Poliției. - Proiectul instituțional 010801 „Sporirea securității ecologice și rezilienței geoecosistemelor la modificările actuale de mediu”.
Participări la manifestări științifice (naționale și internaționale)	<ul style="list-style-type: none"> ○ Conferința științifică națională cu participare internațională „Turismul și dezvoltarea comunitară”, Ediția anilor 2014-2018, USEM or. Chișinău. ○ Simpozionul Internațional Sisteme Informaționale Geografice, Ediția 2014, 2021, S.I.G. ○ Simpozionul Științific al Tinerelor Cercetători, ediția 2015, 2016, ASEM or. Chișinău ○ Simpozionul Internațional Calitatea Mediului și Utilizarea Terenurilor, Ediția a X-a 8-10 mai 2015 Ștefan cel Mare or. Suceava ○ Simpozionul de Climatologie Aplicată I.F.Mihăilescu 19-21 august 2015 Universitatea Ovidius or. Constanța ○ Seminar Geografic Internațional „Dimitrie Cantemir”, Ediția 2015, 2021 Universitatea Alexandru Ioan Cuza or. Iași ○ Conferința Științifică cu participare internațională „Biodiversitatea în contextul schimbărilor climatice”, ediția anilor 2018-2019. Universitatea de stat „Dimitrie Cantemir” Chișinău ○ Conferința națională Resursele turistice, agrementul și turismul sportiv, factori de progres comunitar, 7 – 8 decembrie 2019, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca: Extensia Universitară Bistrița, România. ○ Conferința științifică națională cu participare internațională, <i>Știința în nordul Republicii Moldova: probleme, realizări, perspective</i> ediția anilor 2019-2024. Secția Nord a AȘM, Bălți. ○ Conferința științifică consacrată aniversării a 70-a de la fondarea Grădinii Botanice Naționale (Institut) „Alexandru Ciubotaru”! Chișinău. 30 octombrie 2020. ○ Seminarului Științific „Provocări și tendințe actuale în cercetarea componentelor naturale și socio-economice ale ecosistemelor urbane și rurale”, dedicat aniversării a 80 de ani de la nașterea doctorului habilitat, profesorului universitar, Laureatul Premiului de Stat, Constantin Matei, fondatorul Școlii de Geografie Umană în Republica Moldova. 05 noiembrie 2020 IEG ○ Conferința științifică internațională „Latinitate, Romanitate, Românităte”, Ediția a IV-a, 6-8 noiembrie 2020 în cadrul Universității de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filozofie ○ International Scientific Conference „Political and Administrative Science: Global Challenges, Local Solutions”, an event dedicated to the 25th anniversary of the Faculty of International Relations, Political and Administrative Sciences. 13 november 2020 ○ International Conference. „Academician Leo Berg – 145”. EcoTIRAS Bendery, 19 march 2021. ○ Seminarul științifico-didactic „Dezvoltarea umană în Republica Moldova din perspectiva resurselor naturale, socio-economice și turistice” dedicat comemorării a 80 de ani de la nașterea geografului Sezont Ciubară, conferențiar universitar, doctor în geografie, decan al Facultății de Geografie. 16 aprilie 2021 UST Chișinău. ○ Simpozionul Științific Internațional „Conservarea diversității biologice - o șansă pentru remedierea ecosistemelor”, consacrat aniversării a 50 ani de la

	<p>fondarea Rezervației „Codrii”, 24 septembrie 2021 în cadrul Rezervației „Codrii”. Lozova, Strășeni.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Seminar Științific: <i>Dimensionarea socio-economică a dezvoltării durabile a ecosistemelor urbane și rurale din Regiunea de Dezvoltare Nord</i>, 13 ianuarie 2022. Institutul de Ecologie și Geografie. ○ International Conference „The Dniester War of 1992: 30 Years After...” 4-5 March 2022, Chișinău, Republic of Moldova. ○ International Scientific Conference „<i>Development through research and innovation – 2022</i>”, IIIrd edition. The Academy of Economic Studies of Moldova, 26 August, 2022. ○ Conferința societății de geografie din România – Filiala Prahova. Tema: <i>Turismul - vector de dezvoltare locală și regională</i>. 16 septembrie, 2022 ○ The International Conference „<i>Transboundary Dniester river basin management and EU integration – step by step</i>“ will be organized în Chisinau, Moldova, October 27-28, 2022. Eco TIRAS. USM. ○ Conferința Internațională „<i>Turism și Spațiu Rural în Context Național și Internațional - TARS</i>”, XXIV-a editie, Academia Română. ediția 2022-2023. ○ Simpozionul internațional: Present environment and sustainable development, Edițiile 2019-2024, Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iași, România. ○ Seminar științific cu participare internațională dedicat Zilei Mondiale a Mediului, 31 mai 2024. Institutul de Ecologie și Geografie al USM.
Lucrări științifice și științifico-metodice publicate – numărul de monografii, articole, materiale ale comunicărilor științifice	<p>Autor și/sau coautor a 50 publicații din care:</p> <ul style="list-style-type: none"> - articole științifice - 29, inclusiv 26 la tema studiului - capitole și/sau subcapitole în monografii - 10 - teze ale comunicărilor științifice – 9 - auxiliare didactice: 2 seturi de hărți contur la geografie.
Premii, mențiuni, distincții, titluri onorifice etc	<p>Bursa de Excelență a Guvernului pe anul 2016. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.33 din 01 februarie 2016. Oferită de Guvernul Republicii Moldova. Premiul de excelență și trofeul „Vasile Pogor” în urma participării la Conferința științifică națională cu participare internațională, ediția a II-a „Turismul și dezvoltarea societății” desfășurată pe 25-26 septembrie 2015.</p>
Apartenență la societăți/asociații științifice naționale și internaționale	<p>Membru al ONG „Asociația de geografie și etnologie din Moldova, EGEA Moldova”.</p> <p>Membru În: Societatea de Geografie „Gheorghe Năstase” din Republica Moldova.</p> <p>Membru În: Societatea de Geografie din România, filiala Chișinău.</p>
Cunoașterea limbilor (limba de stat și limbile străine – cu indicarea gradului de cunoaștere)	<p>Ucraineană – maternă, Română – excelent, Rusă – excelent, Engleză – bine, Franceză – satisfăcător, Poloneză – mediu, Bulgară – slab.</p>
Date de contact, de serviciu	<p>Adresa: str. Academiei 3, mun. Chișinău, tel: +37322725698, e-mail: ieg@ieg.com</p>